

EĞİTİM
yayınevi

İSTİHDAM, İŞSİZLİK, İŞGÜCÜ ALANINDA GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILMAZ

İSTİHDAM, İŞSİZLİK, İŞGÜCÜ ALANINDA GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILMAZ

EĞİTİM
yayınevi

İSTİHDAM, İŞSİZLİK, İŞGÜCÜ ALANINDA GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yılmaz

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Grafik Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 47830

E-ISBN: 978-625-6552-35-7

1. Baskı, Ekim 2023

Kütüphane Kimlik Kartı

İSTİHDAM, İŞSİZLİK, İŞGÜCÜ ALANINDA GÜNCEL ÇALIŞMALAR

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Yılmaz

192 s., 165x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-6552-35-7

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mechanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

EĞİTİM
yayınevi

Yayınevi Türkiye Ofis: İstanbul: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Atakent mah. Yasemen sok. No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
+90 332 351 92 85, +90 533 151 50 42, 0 332 502 50 42
bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Eğitim Publishing Group, Inc. P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America
americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye
sevkiyat@egitimyayinevi.com

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye
+90 332 499 90 00
bilgi@egitimkitabevi.com

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr
+90 537 512 43 00
bilgi@kitapmatik.com.tr

İÇİNDEKİLER

İŞSİZLİK VE İSTİHDAM ALANINDA BİBLİYOMETRİK HARİTALAMA ANALİZİ İLE ULUSLARARASI TİCARET ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ.....	5
Müşerref ARIK, Melike Buse AKCAN, Hazan AZAZİ	
İŞGÜCÜ ÇALIŞMALARINDA BİBLİYOMETRİK ANALİZ	19
Taha Emre ÇİFTÇİ, Fatih AKÇAY	
VERGİ TAKOZU VE GENÇ İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: G7 ÜLKELERİNE YÖNELİK FOURIER PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ	37
Mustafa KARAKUŞ, Aslı ÖZEN ATABEY	
TÜRKİYE'DE TARIMSAL İŞSİZLİK HİSTERİSİNİN GEÇERLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	53
Ahmet ŞAHBAZ, Ayşe CEYLAN, Şerife KOÇ	
TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM HUSUSUNA GENEL BİR BAKIŞ	63
Şerife AKKEÇECİ	
TÜRKİYE'DE GÖÇ VE TARIMSAL İSTİHDAM ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ	77
Ayşe FİNDİKÇİ	
BİRLEŞİK KRALLIK'TA GÖÇ POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE İŞSİZLİK SORUNSALI.....	91
Haydar KARAMAN	
BANKA KREDİLERİNİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	119
Hasan KAZAK	
NE EĞİTİMDE NE DE İSTİHDAMDA OLAN (NEET) GENÇ NÜFUS: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	133
Gülferah ERTÜRKMEN	
YAPAY ZEKÂ VE İŞSİZLİK ÜZERİNE CHATGPT İLE SOHBET.....	147
Mustafa YILMAZ	
İŞSİZLİK MAAŞI (SİGORTASI) UYGULAMASI VE GÜNCEL SORUNLAR	161
Mustafa AKTAŞ	
TÜRKİYE'DE ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN ÖRNEK OLAYLARLA AÇIKLANMASI	175
Mustafa AYDOĞDU	

İŞSİZLİK VE İSTİHDAM ALANINDA BİBLİYOMETRİK HARİTALAMA ANALİZİ İLE ULUSLARARASI TİCARET ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ

Müşerref ARIK¹, Melike Buse AKCAN², Hazan AZAZİ³

1. Giriş

Uluslararası ticaretin önem kazanması, ticaret hacminin genişlemesi ve rekabet edirliliğın artması dış ticarete önemli bir yere sahip olan lojistik sektörünün eş zamanlı olarak gelişimini gerekli kılmıştır. Ticarete konu mal/hizmetin doğru zamanda doğru yere ulaştırılması noktasında lojistik ağının etkinliğı önemli bir yere sahip olup işleyişte meydana gelecek hataların minimize edilmesi amacıyla lojistik ağının güçlendirilmesi gerekmektedir. Lojistik ağında; gümrük sistemindeki işleyişin akıcı oluşu, altyapının taşıma moduna uygun oluşu, uluslararası taşımacılık faaliyetinde entegrasyonun sağlanması, bilgi birikimi sisteme uygun çalışan yeterliliğı ve zamanlamanın asgari düzeyde gerçekleştirilmesi vb. etmenler önemli unsurlar olarak ifade edilebilecektir (Ofluoğlu vd., 2018). Genişleyen ve geliştirilen lojistik ağı uluslararası ticaret hacminin genişlemesi, istihdamın artması, işsizliğın azaltılması ve ekonomik büyümenin pozitif yönde etkilenmesi gibi sonuçlar doğurarak ekonomiyi olumlu yönde etkilemiştir. Bu doğrultuda uluslararası ticaretin lojistik ile bir bütün olarak görülmesi ve çalışmalar değerlendirilirken bu durumun göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Uluslararası ticaret sektörünün genişlemesi ile istihdamda gözlemlenen artış ve işsizlikte meydana gelen azalış (Emine ve Keser, 2013) konunun önem kazanmasına ve alanda akademik çalışmalarda artış gözlemlenmesine sebebiyet vermiştir. İfade edilen durumdan hareketle bu çalışma uluslararası ticaret konusunda yazılmış ve konu kapsamında işsizlik ile istihdam kavramlarına yer veren akademik çalışmaların incelenerek analiz edilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılacak analiz yöntemi, bir nitel veri analizi olan bibliyometrik

1 Öğr. Görevlisi, KTO Karatay Üniversitesi, Ticaret ve Sanayi MYO, Dış Ticaret, museref.arik@karatay.edu.tr, orcid:0000-0002-5334-8743

2 Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, L.E.E., İktisat A.B.D., Çanakkale/ Türkiye. E-mail: melikebuseakcan@hotmail.com, orcid: 0000-0001-5101-1613

3 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İ.L.B.F, İktisat Bölümü, Çanakkale / Türkiye. E-mail: hasanazazi@gmail.com, orcid: 0000-0003-4241-9857

haritalama analizidir. Analizin gerçekleştirilmesi amacıyla çalışmada ele alınacak akademik yayınlar Web of Science veri tabanında indekslenmekte olup elde edilen verilerin sınıflandırılmasında VOSviewer (1.6.18) programından yararlanılacaktır.

Literatür incelendiğinde Web of Science’da konusu uluslararası ticaret olan ve konu kapsamında işsizlik ile istihdam kavramlarının ter aldığı toplam 2222 çalışma olduğu gözlemlenmiştir. Tespit edilen 2222 çalışmanın 1922’si akademik makale olup bu çalışmalar bibliyometrik haritalama analizine tabii tutulacaktır.

Çalışma 5 bölümden oluşmakta olup giriş bölümünü takiben; literatür taraması yer almaktadır. Bu çalışma ayrıntılı bir literatür değerlendirmesi olarak ifade edilebilecektir. Bu nedenle çalışmanın literatür taraması başlığı ile ifade edilen bölümünde, incelemeye tabii tutulan 1922 çalışmanın içerisinde bibliyometrik haritalama analizi uygulayan çalışmalar tespit edilerek bu çalışmanın literatüre katkısı değerlendirilecektir. Literatür taramasını takiben veri ve metodoloji bölümü uygulanan nitel analiz hakkında bilgi verecek olup akabinde bulgular bölümünde analiz çıktıları alt başlıklar halinde ifade edilecektir. Son bölüm ise sonuç kısmı olarak değerlendirilerek çalışma sonlandırılacaktır.

2. Literatür Taraması

Bu çalışma, bir tür literatür taraması olarak ifade edilebilecektir. Bu nedenle literatür taraması bölümü, konu kapsamında incelemeye alınan 1922 çalışma incelenerek bibliyometrik haritalama analizi uygulayan diğer çalışmaların tespit edilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Bu doğrultuda incelemeye tabii tutulacak olan 1922 çalışma incelendiğinde bibliyometrik haritalama analizinin uygulandığı 2 çalışma tespit edilmiştir.

İnceleme sonucunda Wei (2019)’nin çalışması 2012-2016 yılları arasında yayımlanan akademik çalışmalarını en iyi 5 ekonomi dergisi üzerinde incelemiştir. Çalışma dahilinde gerek dergi bazında gerekse yıl aralığı belirlenmesi suretiyle sınırlandırma gerçekleştirildiği ifade edilebilecektir. Çalışma toplam 21 atıf alarak alanda nispeten daha az başvurulan bir kaynak olarak ifade edilebilecektir. Zhao ve Zhang (2023)’in çalışması ise bir başka çalışma olup en güncel bibliyometrik haritalama analizleri arasında yer almaktadır. Çalışma çevresel düzenlemeler ve işgücü piyasalarında gerçekleştirilen akademik çalışmaların yetersiz olduğu inancından hareketle alandaki boşluğun tespit edilmesi amacıyla oluşturulmuş ve konu kapsamına sınırlandırma getirmiştir. Çalışma literatürde yeni olmasından hareketle 4 atıf alarak katkı sağlamıştır.

Bu doğrultuda ifade edilebilir ki bu çalışma uluslararası ticaret konusunda yazılmış ve konu kapsamında işsizlik ya da istihdam kavramlarının içerisinde alan tüm akademik makaleleri (1922) analize tabii tutması yönüyle alanda geniş kapsamlı bir çıktı sunarak literatüre katkı sağlayacaktır.

3. Veri ve Metodoloji

Bu çalışma, nitel veri analizi olan ve literatür taraması olarak ifade edilebilecek bir analizden yararlanılarak oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan literatür taraması yöntemi “bibliyometrik haritalama analizi” olarak ifade edilebilmektedir. Analiz dahilinde birden fazla veri tabanından elde edilen akademik çalışmalar incelenebilmekte olup bu çalışmada alandaki en kapsamlı veri tabanı olması nedeniyle Web of Science (WOS) veri tabanından yararlanılarak veriler elde edilecektir. Elde edilen verilerin sınıflandırılarak bulgular kısmında sunulması gerekmele birlikte çalışmada kullanılacak sınıflandırmalar; en sık kullanılan anahtar kavram, en çok atıf alan akademik çalışma, en yüksek atıf sayısına sahip olan ve en çok yayın yapan, yazarlar, dergiler, kurumlar ve ülkeler olarak ifade edilebilecektir.

İfade edilen sınıflandırmaların tespit edilmesi için ise literatürde birden farklı program yer almaktadır. Bu çalışmada gerek kullanım kolaylığı gerekse ücretsiz erişim imkanından hareketle VOSviewer (1.6.18) programından yararlanılacaktır.

4. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde bibliyometrik haritalama analizi çıktıları alt başlıklar halinde sınıflandırılacaktır.

4.1. Yayınlanan çalışmaların anahtar kavram analizi

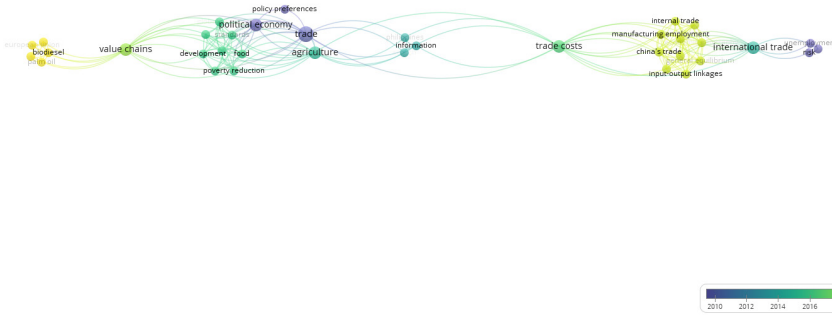
Anahtar kavram, bir çalışmayı tanımlamak için en uygun kelimeler arasında oluşturulan ve alanda okuma yapan kişiler tarafından ilk başvurulan kelime grubu olmakla birlikte kavramların kullanım sıklığı konunun içeriği hakkında yüksek oranda bilgi vermektedir. Bu doğrultuda tablo 1 uluslararası ticaret konusunda yazılmış ve konu kapsamında işsizlik ve istihdama yer veren akademik çalışmalarda kullanılan anahtar kavramlara ait bilgileri göstermektedir.

Tablo 1. Anahtar kavram analizi (uluslararası ticaret, işsizlik ve istihdam)

Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam		
Anahtar Kavram	Kullanım Sayısı	Toplam Bağlantı Uzunluğu
Trade	3	18
Agriculture	2	16
Trade Costs	2	16
Value Chains	2	16
International Trade	2	14
Political Economy	2	13
Automation	2	11
Employment	2	10
Covid-19	2	8
FDI	2	7
China's Trade	1	11
Development	1	11
Economic Geography	1	11
Food	1	11

Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo incelendiğinde en yüksek kullanıma sahip kavram “ticaret” olmakla birlikte kavramın 3 kullanıma sahip olduğu gözlemlenmektedir. Kavramı takiben tarım kavramı 2 kullanım ile tabloda önemli bir yer tutmaktadır. Diğer kavramlar ise ticari maliyetler (2), değer zincirleri (2), uluslararası ticaret (2), politik ekonomi (2), otomasyon (2), istihdam (2) vd. olarak tabloda yer almaktadır.

Şekil 1. Anahtar kavram-bibliyometrik harita (uluslararası ticaret, işsizlik, istihdam)

Şekil 1 ise tabloda yer alan ve analiz çıktısında tespit edilen anahtar kavramların kullanım sıklıklarının, kavramlar arasındaki ilişkinin haritalama yöntemi ile noktasında önem arz etmektedir. Şekil incelendiğinde en yüksek etkileşime sahip kavramın şekilde “trade” olduğu gözlemlenmektedir. Ki bu durum tabloda 18 ile ifade edilen toplam bağlantı uzunluğu ile de doğrulanabilecektir. Tabloda aynı renkler ile sınıflandırılan kavramlar birbirleri ile etkileşim içerisinde bulunmakla birlikte gruplandırma 5 ayrı kümede gözlemlenebilmektedir. En yüksek etkileşime sahip küme 11 ayrı kavramı içerisinde bulundurmakla birlikte içerisinde; gelişim, yiyecek, küreselleşme, tarife dışı önlemler, politika tercihleri, yoksulluğu azaltma kamu politikası, standartlar, ticaret ve dikey koordinasyon kavramları yer almaktadır. Bu kavramlar en yüksek etkileşime sahip olan kavramlar olarak değerlendirilebilir. Şekil incelendiğinde kavramların güncelliği hakkında da bilgi elde edilebilecektir. şekilde en güncel kullanıma sahip olan kavramlar; küçük toprak sahipleri (smallholders), Avrupa Birliği (European Union), sürdürülebilir gelişim (sustainable development), palm yağı (palm oil) ve biyodizel (diodiesel) olarak gözlemlenmektedir. Kavramlar birbiri ile ilişki ağına sahip olmakla birlikte değerler zinciri (value chains) kavramı ile de bağlı gözlemlenmektedir.

4.2. En çok atıf alan çalışmalar

Alanda inceleme tabii tutulan 1922 akademik çalışma bulunmakla birlikte bu çalışmalar arasında en yüksek atıf olarak en çok başvuru alan kaynağın tespit edilmesi de atıf alan çalışmaların konu kapsamının değerlendirilmesi

noktasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenden hareketle tablo 2 akademik çalışmalarda atıf analizi gerçekleştirir. Akabinde çalışmaların kapsamı hakkında değerlendirmede bulunulacaktır.

Tablo 2. Akademik çalışmalarda atıf analizi (uluslararası ticaret, işsizlik ve istihdam)

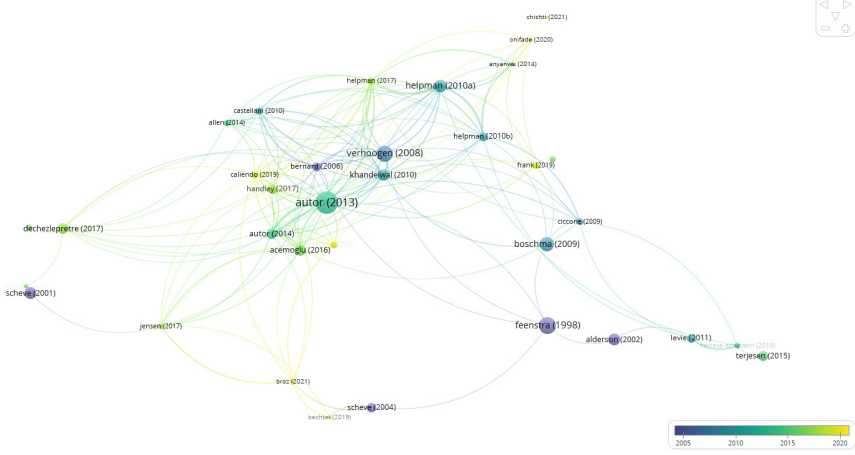
Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam		
Makale	Yıl	Atıf
Autor	2013	1335
Feenstra	1998	768
Verhoogen	2008	687
Boschma	2009	546
Bondad-Reantaso	2005	415
Helpman	2010a	414
Scheve	2001	387
Alderson	2002	375
Khandelwal	2010	346
Acemoglu	2016	345
Dechezlepretre	2017	323
Terjesen	2015	274
Autor	2014	268
Handley	2017	250
Scheve	2004	248
Bernard	2006	223
Helpman	2010b	215
Levie	2011	214

Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2’de yer alan yayınlar ve atıf sayıları, konuda başvuru kılınan çalışmaların incelemeyi hangi kapsamda gerçekleştirdiği hakkında bilgi vermesi yönünde önemlidir. 2014 yılında yayınlanmış olmakla birlikte 1335 atıf olarak en yüksek atıf sayısına sahip olan ve etkinlik düzeyi en yüksek olan çalışma Autor vd. (2013)’un çalışmasıdır. Çalışma, Çin ve ABD örneklemini üzerinde inceleme gerçekleştirmekle birlikte 1990-2007 yılları arasındaki işgücü piyasalarını değerlendirmiştir. Çalışmada Çin’de rekabet gücündeki pozitif değişimin ABD üzerinde oluşturduğu etki unsuru değerlendirilerek inceleme gerçekleştirilmiştir. 768 atıf alan diğer çalışma ise 1998 yılında kaleme alınmıştır (Feenstra, 1998). Çalışma, ABD ve OECD ülkelerini inceleyerek dış ticaretin payının genişleme yolunda olmasından hareketle inceleme gerçekleştirmiştir. Ve çalışmada gerek ABD için gerekse OECD ülkeleri için üretim yöntemleri ve ticari faaliyetler üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bir diğer çalışma ise 546 atıf alan Boschma ve Iammarino (2009)’nun çalışmasıdır. Çalışma, ekonomik büyüme, ticari hareketlilik ve bölgesel çeşitlilik kavramlarını dikkate alarak bir inceleme gerçekleştirmiştir. Çalışmada 1995-2003 yılları arasında İtalya’daki dış ticaret

verilerinden yararlanılmıştır. Bondad-Reantaso vd. (2005)'in çalışması ise 415 atıf olarak listede yer almaktadır. Bu çalışma ise örneklem olarak Asya bölgesini seçmiş ve bölgenin önemli ticari kaynakları arasında olan su ürünleri yetiştiriciliği üzerinde inceleme gerçekleştirmiştir.

İfade edilen çalışmalarda gözlemlenmektedir ki; uluslararası ticaret konusu kapsamında işsizlik ve istihdam konularında başvuru kılınan çalışmalar sektörel değerlendirmeleri ve ülkeler için önem arz eden sektörlerin gelişiminin işgücü üzerindeki etkisinin değerlendirildiği spesifik çalışmalardan meydana gelmektedir.

Şekil 2. En çok atıf alan çalışma-Bibliyometrik Harita (uluslararası ticaret, işsizlik, istihdam)

Şekil incelendiğinde güncel çalışmalar arasında Caliendo vd. (2019), Frank vd. (2019), Ateş vd. (2023), Liu vd. (2023) vd. yer almaktadır. Literatür incelendiğinde 2023 yılında yayınlanmış toplam 65 çalışma bulunmaktadır. Son 5 yıl incelendiğinde ise konu kapsamında 2022 yılında 124, 2021 yılında 132, 2020 yılında 134, 2019 yılında 142 ve 2018'de 113 çalışma yayınlanmıştır. En yüksek çalışmanın yayınlandığı yıl ise 142 çalışma ile 2019 yılı olmuştur.

4.3. En çok yayın yapan dergiler

Dergi analizi ise literatürde taranan çalışmaları yayınlayan kaynakların tespit edilmesi noktasında önem arz etmektedir. Nitekim dergilerin ya da yazarların hangi ülke bünyesinde çalışmalarını literatüre kazandırdığı da ülke analizinde değerlendirilecektir. Tablo 3 çalışmaları yayınlayan kaynakların isimleri, atıf sayıları ve yayın sayılarını içermekle birlikte tabloda hem yayın sayısı dikkate alınarak hem de atıf sayısı dikkate alınarak inceleme gerçekleştirilecektir.

Tablo 3. Atıf sayısı ve kaynak sayısı ile en çok yayın yapan dergiler

Dergi (Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)	Makale	Atıf	Dergi (Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)	Atıf	Makale
Review of Economic Studies	3	696	American Economic Review	1585	2
Econometrica	3	640	Quarterly Journal of Economics	955	2
American Economic Review	2	1585	Journal of Economic Perspectives	872	2
Quarterly Journal of Economics	2	955	Review of Economic Studies	696	2
International Organization	2	156	Econometrica	640	2
Journal of Economic Perspectives	2	872	Economic Geography	546	1
Environmental Science and Pollution Research	2	70	Veterinary Parasitology	415	1
Energy Policy	2	285	Journal of International Economics	387	1
Journal of Labor Economics	1	345	American Journal of Sociology	375	1
Journal of Monetary Economics	1	223	Journal of Labor Economics	345	1
World Economy	1	130	Review of Environmental Economics and Policy	323	1
American Economic Review- Insights	1	128	Energy Policy	285	2
Review of Economics and Statistics	1	139	Journal of Business Ethics	274	1
Review of Environmental Economics and Policy	1	323	American Journal of Political Science	248	1
African Development Review	1	42	Journal of Monetary Economics	223	1
Journal of Public Affairs	1	35	Journal of Management Studies	214	1
Journal of Business Research	1	100	Development and Comparative Immunology	191	1
Journal of Management Studies	1	214	Lancet	187	1

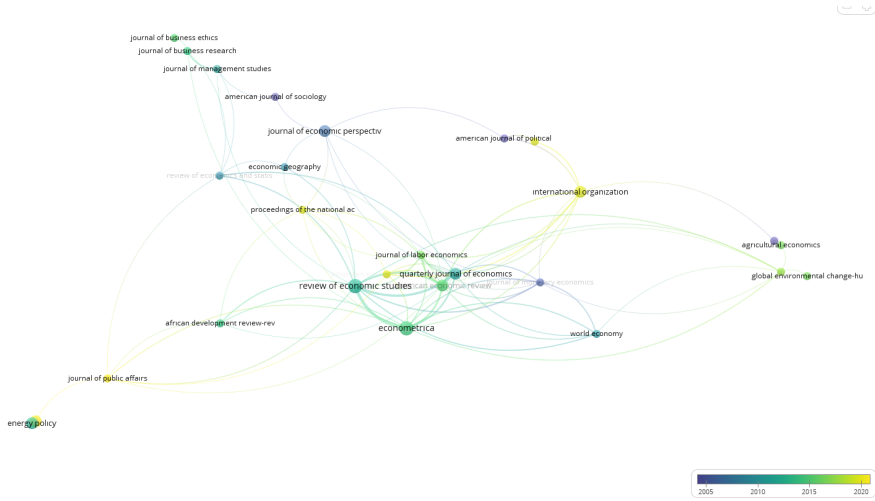
Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3 incelendiğinde en yüksek çalışma sayısının 3 olduğu akabinde 2 çalışma geldiği ve çalışma yoğunluğunun 1'er çalışma olarak dergilerde gözlemlendiği ifade edilebilecektir. Bu durum spesifik olarak herhangi bir derginin konu kapsamına odaklandığı sonucunu vermeyecektir. Ancak dergilerin çoğu konu özelinde yazılmış çalışmalarla ilgilenmiştir çıktısına ulaşılabilir.

Bu doğrultuda 3 yayın yapan dergiler arasında 696 atıf ile "Review of Economic Studies" ve 640 atıf ile "Econometrica" gelmektedir. 2 yayın ile literatürde etkinlik gösteren dergiler ise "American Economic Review" 1585 atıf ile ilk sırada gelmekte olup takiben; "Quarterly Journal of Economics" 955

atf “International Organization” 156 atf, “Journal of Economic Perspectives” 872 atf, “Environmental Science and Pollution Research” 70 atf ve “Energy Policy” 285 atf almıştır. Diğer dergiler ise tabloda görüldüğü üzere 1’er çalışma ile literatürde yer almaktadır.

En çok atf sayısına sahip dergiler incelendiğinde ise sırasıyla (atf, yayın); “American Economic Review” (1585, 2), “Quarterly Journal of Economics” (955, 2), “Journal of Economic Perspectives” (872, 2), “Review of Economic Studies” (696, 2), “Econometrica” (640, 2), “Economic Geography” (546, 1), “Veterinary Parasitology” (415, 1), “Journal of International Economics” (387, 1) vd. olarak gözlemlenmektedir.

Şekil 3. En çok atf alan ve çalışma yapan dergi-bibliyometrik harita (uluslararası ticaret, işsizlik ve istihdam)

Şekil 3 ise dergilerin literatüre kazandırdığı yayınlardaki güncelliği incelemesi yönüyle literatürde etkinlik göstermektedir. En güncel yayınları literatüre kazandıran dergiler şekilde; “Journal of Public Affairs”, “Environmental Science and Pollution”, “Proceedings of the National Academy of Sciences”, British Journal of Political Science” vd. olarak gözlemlenmektedir.

4.4. Alanda en çok çalışma yapan yazarlar

Dergilerde olduğu kadar yazarların da konu kapsamını çalışma alanı seçerek birden fazla yayın ile literatüre katkı sağladığı tespit edilmiştir. Tablo 4, yazarlar, yayın sayıları ve atf sayılarının dikkate alarak hem yayın sayısına göre hem de atf sayısına göre sınıflandırmada bulunmaktadır.

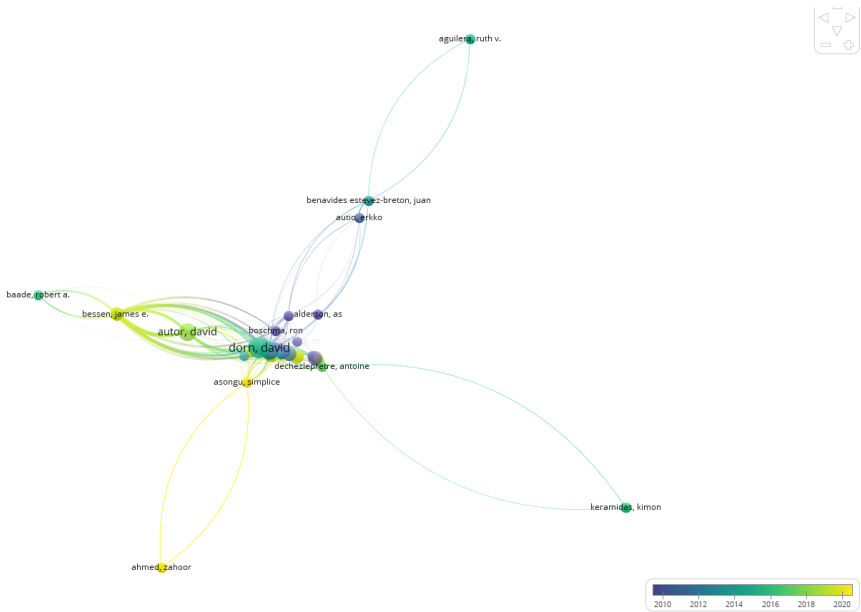
Tablo 4. Atıf sayısı ve kaynak sayısı ile en çok yayın yapan yazarlar (Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam					
Yazar	Makale	Atıf	Yazar	Atıf	Makale
Dorn, David	4	2076	Dorn, David	2076	4
Autor, David	3	612	Hanson, Gordon H.	1948	3
Hanson, Gordon H.	3	1948	Autor, David H.	612	3
Helpman, Elhanan	3	764	Feenstra, R.C.	768	1
Itshoki, Oleg	3	764	Helpman, Elhanan	764	3
Autor, David H.	2	1603	Itshoki, Oleg	764	3
Weymouth, Stephen	2	156	Verhoogen, Eric A.	687	1
Jensen, J. Bradford	2	315	Slaughter, M.J.	635	2
Slaughter, M.J.	2	635	Autor, David	1603	2
Bessen, James E.	1	139	Boschmo, Ron	546	1
Brynjolfsson, Erik	1	139	Iammarino, Simona	546	1
Cebrian, Manuel	1	139	Adlard, R.	415	1
Deming, David J.	1	139	Arthur, J. R.	415	1
Feldman, Maryann	1	139	Chinabut, S.	415	1
Frank, Morgan R.	1	139	Bondad-Reantaso, M. G.	415	1
Groh, Matthew	1	139	Ogawa, K.	415	1

Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4 incelendiğinde en çok çalışmaya sahip yazar Dorn, David olarak tespit edilmiştir. Yazarın toplam 4 çalışması olmakla birlikte yazar toplam 2076 atıf almıştır. İkinci sırada ise 3 yayını ile Autor, David yer almakla birlikte yazarın çalışmaları ile toplam 612 atıf aldıkları gözlemlenmektedir. Hanson, Gordon H. ise 3 çalışma ile 1948 atıf almıştır. Tabloda diğer yazarlar, yayını ve atıf sayıları gözlemlenmekle birlikte ilk 3 yazar için yayını ve atıf sayıları oranlanarak yayını başına ortalama atıf sayısı incelendiğinde en yüksek etkinliğe sahip yazarın Hanson, Gordon H. olduğu gözlemlenmiştir.

En yüksek atıf alan çalışmalar incelendiğinde ise Dorn, David 2076 atıf alarak ilk sırada gözlemlenmektedir. Hanson, Gordon H. ise 1948 atıf ile ikinci sırada yer almaktadır. Yazarı takiben; Autor, David H. (612), Feenstra, R.C. (768), Helpman, Elhanan (764), Itshoki, Oleg (764), vd. gelmektedir.

Şekil 4. En çok atıf alan ve çalışma yapan yazar-bibliyometrik harita (uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

Harita incelendiğinde en güncel çalışmalarını literatüre kazandıran yazar; Ahmed, Zahoor; Asongu, Simplice; Broz, J. Lawrence vd. olarak gözlemlenebilmektedir. İlişki ağı değerlendirildiğinde ise Ahmed, Zahoor ve Asongu, Simplice arasında bir ilişki ağı tespit edilmiştir.

4.5. En çok yayın yapan kurumlar

Kurum analizi, çalışmalarını yayımlayan dergilerin bağlı olduğu kurum ya da yazarların bağlı olduğu kurumların hangileri olduğu hakkında toplu bir bilgi vererek alanda en etkin çalışma yürüten kurumu tespit etmektedir.

Tablo 5. Atıf sayısı ve kaynak sayısı ile en çok yayın yapan kurumlar (Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam

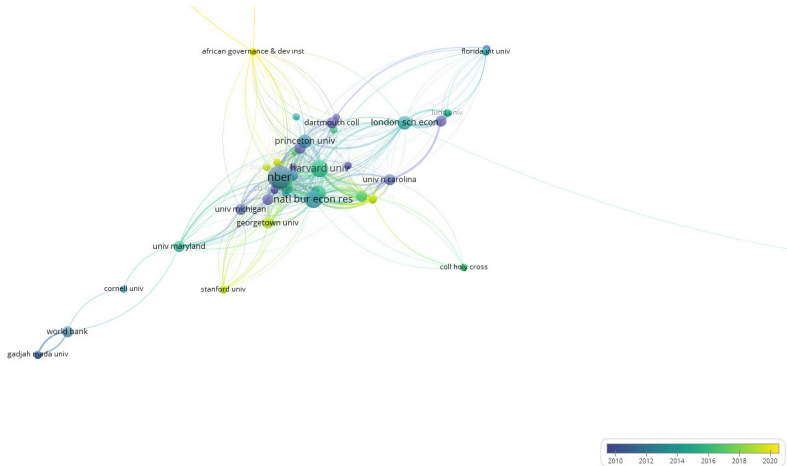
Kurum	Makale	Atıf	Kurum	Atıf	Makale
Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu NBER	14	4717	Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu NBER	4717	14
Kaliforniya Üniversitesi San Diego	6	2275	Kaliforniya Üniversitesi San Diego	2275	6
Harvard Üniversitesi	5	967	Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	2087	4
Massachusetts Teknoloji Enstitüsü	4	2087	Parasal ve Mali Araştırmalar Merkezi (CEMFI)	1335	1
Zürih Üniversitesi	3	741	Londra Ekonomi Okulu	1011	3

Princeton Üniversitesi	3	764	Harvard Üniversitesi	967	5
Londra Ekonomi Okulu	3	1011	Princeton Üniversitesi	764	3
Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi	2	613	Zürih Üniversitesi	741	3
Carolina Üniversitesi	2	514	Kolombiya Üniversitesi	687	1
Nortwestern Üniversitesi	2	243	Indiana Üniversitesi	649	2
Indiana Üniversitesi	2	649	Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi	613	2
Georgetown Üniversitesi	2	156	Sussex Üniversitesi	546	1

Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 5'in ilk sütununda gözlemlenen bulgular; alanda en etkin çalışma yürüten kurumun “Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu|NBER” olduğunu göstermektedir. Kurum 14 çalışma ile 4717 atıf olarak listenin ilk sırasında yer almaktadır. İfade edilen kurumu takiben 6 yayın ve 2275 atıf ile “Kaliforniya Üniversitesi San Diego” gelmektedir. Diğer kurumlar ise (yayın, atıf); Harvard Üniversitesi (5, 967), Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (4, 2087), Zürich Üniversitesi (3, 741), Princeton Üniversitesi (3, 764), Londra Ekonomi Okulu (3, 1011) vd. olarak sıralanmaktadır.

Sıralama yayın sayısına ek olarak atıf sayısı dikkate alınarak gerçekleştirildiğinde ise tıpkı yayın sayısı dikkate alınarak sıralandığı gibi ilk iki sırada Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu | NBER (4717) ve Kaliforniya Üniversitesi San Diego (2275) yer almaktadır. Sırasıyla atıf sayısına göre diğer kurumlar ise; Massachusetts Teknoloji Enstitüsü (2087), Parasal ve Mali Araştırmalar Merkezi (CEMFI) (1335), Londra Ekonomi Okulu (1011), Harvard Üniversitesi (967), vd. olarak gözlemlenmektedir.

Şekil 5. En çok atıf alan ve çalışma yapan kurum-Bibliyometrik Harita (uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

Kurumlar incelendiğinde yayın güncelliği noktasında en güncel yayınları literatüre kazandıran “Pekin Teknoloji Enstitüsü” ve “Afrika Yönetişim ve Kalkınma Enstitüsü” yer almaktadır. Ek olarak 13 ayrı kümede ilişki ağı tespit edilmiştir.

4.6. En çok yayın yapan ülkeler

Ülke bazında değerlendirme gerçekleştirildiğinde ise 7721 atıf ve 29 makale ile ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri açık ara en etkin ülke konumunda yer almaktadır. İlgili kurumu takiben (atıf, yayın); İngiltere (10,2272), İspanya (6, 2133), İsviçre (4, 779), Avusturalya (3, 554), İtalya (3, 588), Endonezya (3, 338), vd. olarak sıralanmaktadır.

Atıf sayısı öncelenerek sıralama gerçekleştirildiğinde de atıf sayısının 7721 olmasından hareketle en yüksek yayın sayısına sahip ülke Amerika Birleşik Devletleri olarak ifade edilmektedir. Buna ek olarak tablodaki diğer 3 ülke de (İngiltere, İspanya ve İsviçre) yayın sayısındaki sıralama ile aynı seyretmektedir.

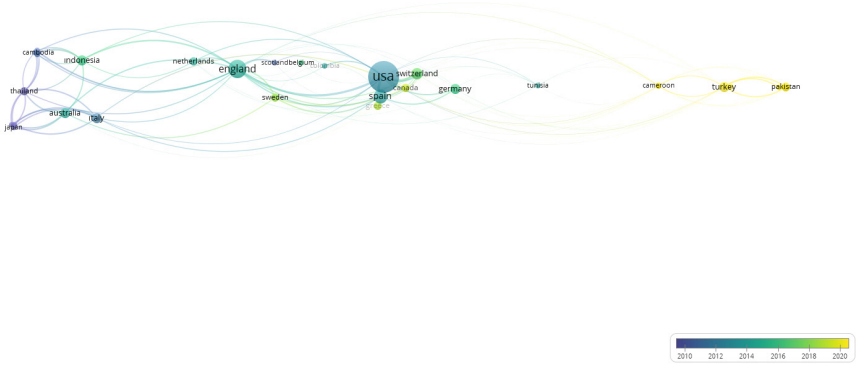
Tablo 6. Atıf sayısı ve kaynak sayısı ile en çok yayın yapan ülkeler (Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

Uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam					
Ülke	Makale	Atıf	Ülke	Atıf	Makale
ABD	29	7721	ABD	7721	29
İngiltere	10	2272	İngiltere	2272	10
İspanya	6	2133	İspanya	2133	6
İsviçre	4	779	İsviçre	779	4
Avusturalya	3	554	Tayland	602	2
İtalya	3	588	Hollanda	601	2
Endonezya	3	338	İtalya	588	3
Türkiye	3	105	Avusturalya	554	3
Almanya	3	375	Japonya	415	1
Tayland	2	602	Malezya	415	1
Pakistan	2	79	Singapur	415	1
Çin	2	79	Almanya	375	3
İsveç	2	317	Endonezya	338	3
Kanada	2	178	İsveç	317	2
Hollanda	2	601	Bulgaristan	268	1
Yunanistan	2	167	İskoçya	214	1
Japonya	1	415	Kamboçya	187	1
Malezya	1	415	Laos	187	1
Singapur	1	415	Filipinler	187	1

Kaynak: Vosviewer kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 6 incelendiğinde ise; alanda çalışma yapan ülkelere en güncel yayın yapanlar gözlemlenebilmektedir. Bu ülkeler arasında; Pakistan, Bangladeş,

Rusya, Türkiye, Kamerun yer almaktadır. Tespit edilen ülkelerden Pakistan yalnızca Bangladeş, Çin, Tasya ve Türkiye ile ilişki ağına ve Çin ile Bangladeş Nijerya ile ilişki ağına sahipken Kamerun ve Türkiye birden fazla ülke ile ilişki ağına sahiptir.

Şekil 6. En çok atıf alan ve çalışma yapan ülke-Bibliyometrik Harita (uluslararası ticaret, İşsizlik ve İstihdam)

5. Sonuç

Uluslararası ticaret hacminin genişlemesi, küreselleşme ile birlikte artış göstermiş ve ticaretin önem kazanması sektörel genişlemeyi sağlayarak işsizliği azaltıcı ve istihdamı artırıcı etki göstermiştir. Ekonomide meydana gelen bu değişimler ise alandaki akademik çalışmalarda artış meydana getirmiştir.

Literatür incelendiğinde konusu “uluslararası ticaret” olan ve konu kapsamında “işsizlik” ya da “istihdam” kavramına yer vermekle birlikte Web of Science (WOS) veri tabanında indekslenen çalışmalar değerlendirilmiştir. İfade edilen sınırlılıklar doğrultusunda toplam 2222 çalışma tespit edilmiştir. Bu çalışmalardan 1922’si akademik makale formatında kaleme alınmış olmakta ve bu 1922 çalışma indekslenerek analiz edilmektedir. Çalışmaların sınıflandırılması için VOSviewer (1.6.18) programından yararlanılmış olup analiz çıktıları tablolar halinde ifade edilmiştir.

Analize tabii tutulan çalışmalar incelendiğinde bibliyometrik haritalama analizinin 1922 çalışmanın yalnızca ikisinde uygulandığı ve bu iki çalışmanın sınırlılıkları nedeniyle kapsamının dar olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma konu kapsamında yazılmış Web of Science indeksli tüm çalışmaları ele alması yönüyle literatüre katkı sağlamaktadır.

Analiz çıktıları incelendiğinde en sık kullanılan anahtar kavramlar ticaret ve tarım olarak tespit edilmiştir. Bir diğer çıktı en çok atıf alan çalışma olmakla birlikte Autor vd. (2013) ve Feenstra (1998) en yüksek atfı almıştır. İfade edilen bulgulara ek olarak; en yüksek yayın sayısına sahip dergi “Review of

Economic Studies” ve “American Economic Review”, en yüksek atıf alan dergi “Econometrica” ve “Quarterly Journal of Economics”, hem en yüksek yayın sayısına sahip hem de en yüksek atıf sayısına sahip kurum “Ulusal Ekonomik Araştırmalar Bürosu”NBER’dir. Son olarak en yüksek yayın ve atıf sayısına sahip ülkeler; ABD, İngiltere, İspanya ve İsviçre olarak tespit edilmiştir.

Çalışma, alanda kapsamlı bir literatür taraması sunması nedeniyle alanda çalışma gerçekleştirecek kişiler için bir kılavuz olma özelliği gösterecek ve literatüre katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Ateş, M., Ateş, G., Toktaş, D., ve Canpolat Gökçe, E. (2023). Serbest Bölgelerdeki İthalat-İhracat ile Türkiye’nin Dış Ticaret ve İstihdam İlişkisi: Fourier ADL Saklı Eşbütünlük Testi. *Istanbul Journal of Economics / İstanbul İktisat Dergisi*, 73(1), 385-418. <https://doi.org/10.26650/ISTJECON2022-12111005>
- Autor, D. H., Dorn, D., ve Hanson, G. H. (2013). The China Syndrome: Local Labor Market Effects of Import Competition in the United States. *American Economic Review*, 103(6), 2121-2168. <https://doi.org/10.1257/aer.103.6.2121>
- Bondad-Reantaso, M. G., Subasinghe, R. P., Arthur, J. R., Ogawa, K., Chinabut, S., Adlard, R., Tan, Z., ve Shariff, M. (2005). Disease and health management in Asian aquaculture. *Veterinary Parasitology*, 132(3-4), 249-272. <https://doi.org/10.1016/j.vetpar.2005.07.005>
- Boschma, R., ve Iammarino, S. (2009). Related Variety, Trade Linkages, and Regional Growth in Italy: ECONOMIC GEOGRAPHY. *Economic Geography*, 85(3), 289-311. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2009.01034.x>
- Caliendo, L., Dvorkin, M., ve Parro, F. (2019). Trade and Labor Market Dynamics: General Equilibrium Analysis of the China Trade Shock. *Econometrica*, 87(3), 741-835. <https://doi.org/10.3982/ECTA13758>
- Emine, K., ve Keser, H. Y. (2013). *Rekabet Edebilirlikte Türk Lojistik Sektörünün İstihdam Yapısının Analizi ve İstihdama Yönelik Devlet Destekleri*.
- Feenstra, R. C. (1998). Integration of Trade and Disintegration of Production in the Global Economy. *Journal of Economic Perspectives*, 12(4), 31-50. <https://doi.org/10.1257/jep.12.4.31>
- Frank, M. R., Autor, D., Bessen, J. E., Brynjolfsson, E., Cebrian, M., Deming, D. J., Feldman, M., Groh, M., Lobo, J., Moro, E., Wang, D., Youn, H., ve Rahwan, I. (2019). Toward understanding the impact of artificial intelligence on labor. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(14), 6531-6539. <https://doi.org/10.1073/pnas.1900949116>
- Liu, W., Ning, Y., Bai, S., ve Zhang, B. (2023). The Impact of Trade on Carbon Emissions and Employment from the Perspective of Global Value Chains—A Case Study of Chinese–Japanese–Korean Trade. *Energies*, 16(5), 2378. <https://doi.org/10.3390/en16052378>
- Ofluoğlu, N. Ö., Kalaycı, C., Artan, S., ve Bal, H. Ç. (2018). *Lojistik performansındaki gelişmelerin uluslararası ticaret üzerindeki etkileri: AB ve MENA ülkeleri örneği*. 9(24).
- Wei, G. (2019). A bibliometric analysis of the top five economics journals during 2012-2016. *Journal of Economic Surveys*, 33(1), 25-59. <https://doi.org/10.1111/joes.12260>
- Zhao, J., ve Zhang, N. (2023). Environmental regulation and labor market: A bibliometric analysis. *Environment, Development and Sustainability*, 25(7), 6095-6116. <https://doi.org/10.1007/s10668-022-02295-6>

İŞGÜCÜ ÇALIŞMALARINDA BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Taha Emre ÇİFTÇİ¹, Fatih AKÇAY²

GİRİŞ

İşgücü, mevcutta çalışma durumları (tam zamanlı veya yarı zamanlı) devam eden insanlar ile aktif olarak iş arayan ancak istihdam edilemeyen insanların toplamını kapsayan bir kavramdır. Makroekonomik politikaların temel hedeflerinden biri düşük işsizliktir (Krugman & Wells, 2013: 199). Ayrıca, milli gelirin ne yönde ilerlediğini anlamının bir yolu istihdamdaki değişimin takibi ile mümkündür (Eğilmez & Kumcu, 2002: 238). Bu yapısı itibarıyla işgücü, bir ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durumun göstergesi konumundadır. Dolayısıyla, işsizlik sorununa ve istihdamın artırılmasına yönelik politikaların oluşturulmasında işgücü göstergeleri önemli rol oynamaktadır.

Geçmişten günümüze birçok ülkede işgücü göstergelerini etkileyen gelişmeler yaşanmıştır. Kitle üretimin yaygınlaşması, küreselleşme, ekonomik krizler, ekonomik büyüme, demografik yapıdaki değişimler, pandemi, teknolojiye meydana gelen gelişmeler ile yapay zekanın günümüzde geldiği nokta gibi önemli olaylar işgücü piyasalarını etkilemiştir. Bu nedenle ülkelerde yaşanan işgücü piyasalarının yapısal sorunları literatürde ilgi duyulan konuların başında gelmektedir. Bu sebeple, alana özgü makalelerin incelendiği çalışmaların yürütülmesi daha geniş bir perspektif sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Daha doğru ekonomi ve/veya maliye politikalarının uygulanabilmesi için politika yapıcılara güçlü tavsiyelerin ortaya konulmasını sağlayacak çalışmaları tespit etmeye veya alanın eksiklikleri doğrultusunda bu çalışmaların yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Pritchard (1969) istatistiksel bibliyografya terimini ilk kez E. Wyndham Hulme tarafından 1922 yılında, daha sonra kitap olarak yayınlanan, Cambridge Üniversitesi'nde verdiği iki derste kullanılmış olduğunu belirtmektedir. Bu

¹ Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0002-6548-9017, teciftci@erbakan.edu.tr

² Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, ORCID: 0000-0001-8542-1127, fakcay@pau.edu.tr

terim 22 yıl sonra Gosnell tarafından ve 1962 yılında Raisig'in atf çalışmaları üzerine eleştirel makalesinde kullanıldığı ifade edilmektedir (Pritchard, 1969). Bibliyometrik analizi ise ilk kullanan araştırmacılardan biri olarak Price (1961, 1965) bilimin ilerlemesi ile ilgili araştırması için atıfları ve makaleleri analiz etmekte ve bilimin üstel olarak büyüdüğünü iddia etmektedir. Sonraki dönemde yapılan çalışmalarla literatüre katkı sağlanmakla birlikte, bibliyometrik analiz alanı gelişmeye devam etmektedir (Durieux ve Gevenois, 2010; Bornmann ve Mutz, 2015; Cucculelli vd., 2023).

Bibliyometri, bibliyografik verileri niceliksel olarak inceleyen bir araştırma alanıdır (Bonilla vd., 2015). Bibliyometrik analiz, belirli alanlar için elde edilen verilerin kullanılması neticesinde o alanlara ilişkin araştırmaları sentezlemek ve düzenlemek için kullanılan bir yöntemdir (Aria & Cuccurullo, 2017). Bibliyometrik analiz, büyük hacimli bilimsel verilerin araştırılmasında ve analiz edilmesinde araştırmacılar tarafından kabul görmüştür (Donthu vd., 2021). Bibliyometrik yöntemler, bilimsel alanları ayrıntılı bir şekilde incelemenin yanı sıra araştırmacıların, kurumların ve ülkelerin dünya genelinde sıralanmasını mümkün kılar (Ellegaard & Wallin, 2015). Buna bağlı olarak da, ilgi duyulan veya araştırılmak istenen alanların evrimsel ayrıntılarını görebilmeyi sağladığı gibi yeni alanların da ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Donthu vd., 2021).

Çalışmada yapılan analizde verilerin elde edilmesini sağlamak için Web of Science (WOS) veri tabanı kullanılmıştır. WOS veri tabanında "Labour" kelimesine ilişkin 2022 ve 2023 yıllarında Social Science Citation Index (SSCI) makaleler belirlenmiştir. Çalışmanın odak noktasını, işgücü alanında son iki yılda WOS veri tabanında yer alan en güncel çalışmaların incelenmesi oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak, son iki yılda işgücü alanına ilişkin WOS veri tabanında yer alan 988 SSCI makalelere yönelik veriler bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Bu çalışmalara ait elde edilen veriler VOSviewer programına aktararak bibliyometrik analize tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda alana ilişkin performans sonuçları ortaya çıkarılıp, bibliyometrik haritalar oluşturulmuştur.

LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde bibliyometrik çalışmalara hemen her konu ve alanda rastlamak mümkündür. Son yıllarda giderek artan önemi, Türkiye'de farklı konularda yapılan bibliyometrik çalışmaların sayısındaki artışla da kendini göstermektedir. Bu çalışmalardan bazıları araştırma konusu ile ilgili alanlarda yazılmış yüksek lisans ve/veya doktora tezlerini, YÖK tez veri tabanından analiz etmekte (Yıldırım ve Çelikkaya, 2022; Haydaroglu, 2022a, 2022b; Kara, 2022;), bazıları Web of Science, Scopus gibi veri tabanlarını kullanmakta (Olpak ve Arican, 2021; Yüceer ve Tan, 2022; Gökmenoğlu ve Yavuz, 2022; Albayrak, 2023; Çınar & Avsallı, 2023; Bozkurt ve Gökmenoğlu, 2023) ve bazıları

ise sadece dergi özelinde yayınlanan makaleleri (Berkman, 1987; Polat vd., 2013; Karagöz ve Kazak, 2014; Apak vd., 2016; Beşel & Yardımcıoğlu, 2017; Temelli ve Karcıoğlu, 2018; Polat, 2020; Çeştepe & Yüksel, 2022; Karataş, 2023) incelerken, bir kısmı da dergipark gibi veri tabanlarında (Çelikkaya vd., 2019; Erdem-Arslan ve Karabulut, 2022 gibi) araştırmalar yapmaktadır.

Bibliyometrik analizle yapılan çalışmalar incelendiğinde, ekonomi ve maliye alanında araştırmacılara derinlemesine bilgi sunan çalışmalar olduğu görülmektedir. Örneğin, Tanınmış-Yücememiş ve Özdemir-Altınışik (2022) merkez bankacılığı alanıyla ilgili detaylı bilgileri WOS veritabanından yararlanarak 1982-2019 yılları arasında bibliyometrik analiz yapılmıştır. Erdem-Arslan ve Karabulut (2022) ise WOS veri tabanı yanında, Ulakbim ve YÖK Tez Merkezi veri tabanlarını kullanarak, vergi politikalarının makroekonomik etkileri üzerine bir analiz gerçekleştirmiştir. Gökmenoğlu ve Yavuz (2022) kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisini araştıran çalışmaları 1975-2021 yılları arasında WOS veri tabanından yararlanarak analiz etmektedir.

Yakın dönemde yaşanan, ekonomik, sosyal ve mali alanda yansımaları olan gelişmeleri de konu ve/veya zaman olarak dikkate alan pek çok çalışma olduğu görülmektedir. Örneğin teknolojik ilerlemenin üretim ve tüketim alışkanlıklarında meydana getirdiği değişim ve hizmetler sektörüne yansımaları, sürdürülebilir çevre ve ekonomi politikaları, COVID-19 dönemi ve yansımaları gibi hususlar çalışmalarda dikkate alınmaktadır. Albayrak (2023) yeşil ekonomi başlığına odaklanmaktadır. 1993-2022 yılları arasında WOS veri tabanını kullanarak bibliyometrik analiz uygulamaktadır. Benzer şekilde, Durmaz vd. (2023) WOS veri tabanında “green job”, “green work”, “green employment” anahtar kelimeliyle yeşil işler (istihdam) konusunu irdellemektedir. Şimşek vd. (2023) esnek çalışma konulu lisanüstü tezleri incelemektedir. Yeşilçelebi vd. (2022) COVID-19 ve denetimi birlikte ele alan 2020-2022 döneminde yapılan çalışmaları analiz etmektedir. Aşağıda literatürdeki seçili çalışmaların incelemesine ve bulgularına yer verilmektedir:

İyibildiren vd. (2023), muhasebe bilgi sistemine yönelik WOS veri tabanındaki çalışmaları incelemek için bibliyometrik analiz yöntemini uygulamışlardır. Analizde yayın yılı aralığı olarak 1985-2022 yılları belirlenmiştir. Bu analiz neticesinde; ilgili alana ilişkin çalışmaların en fazla hangi yılda yayınlandığı, en fazla yayın ve atıf alanın hangi ülke olduğu, sıralamada en fazla yayına sahip olan yazarın kim olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Dzikowski (2018), WOS veri tabanında doğuştan küresel firmalarla ilgili 453 çalışmanın bibliyometrik analizini araştırmıştır. Bibliyometrik analiz kapsamında yıllık yayın sayısı, en çok atıf yapılan makaleler ve yazarlar, en fazla atıf alan dergiler, en yüksek üretkenliğe sahip ülkeler tespit edilmiştir.

Çalışmada elde edilmek istenen amaç; doğuştan küresel firmalara ilişkin çalışmaların daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve bu alanda daha fazla araştırmayı teşvik etmek olarak belirlenmiştir.

Zupic ve Cater (2015), “Yönetim ve Organizasyonda Bibliyometrik Yöntemler” adlı çalışmasıyla, yönetim ve organizasyon alanındaki akademisyenler için bibliyometrik yöntemlerin tanıtımı ve kullanımı açısından referans kaynağı konumunda olmayı amaçlamışlardır. Çalışmada haritalama yöntemi kullanılmış olup, bu yöntemle atıf ve ortak atıf analizi uygulanmıştır.

Merigo ve Yang (2017), WOS veri tabanında yer alan yöneylem araştırması ve yönetim bilimleri alanına ilişkin araştırma ve eğilimlerin incelenmesi için bibliyometrik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Analizde, yöneylem araştırması ve yönetim bilimleri alanına yönelik dergilerin etkinliği, en çok atıf alan makaleler, en üretken yazarlar tespit edilmiştir.

Merigo ve Yang (2014), diğer çalışmasında finansal araştırmalar için bibliyometrik analiz yöntemini kullanmıştır. Bu çalışmada bibliyometrik göstergeler ile finansal araştırmalar alanında üretkenlik ve etkinlik açısından yazar ve kurumları değerlendirmiştir. Ayrıca, makale sayısı, alıntılar ve h-indeksi gibi kriterler kapsamında bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, ABD'nin finans alanında etkin bir ülke konumunda olması ile birlikte, yazar ve kurumlar açısından da etkinliği sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ramos Rodriguez ve Ruiz Navarro (2004), “Strategic Management Journal” dergisinde 1980 yılından 2000 yılına kadar yayınlanan tüm makalelere ilişkin atıf ve ortak atıf analizini bibliyometrik açıdan değerlendirmiştir. Araştırmacılar, stratejik yönetim alanında en fazla etkisi olan çalışmaları ve bu alanın akademik yapısında meydana gelen değişimi de tespit etmek istemişlerdir.

Martinez Lopez vd. (2018), 1967 yılında kurulan “The European Journal of Marketing” dergisinin 2017 yılına kadar olan süreçte yayınlanan makalelerin bibliyometrik eğilimlerini analiz etmişlerdir. Araştırmacılar bu analiz için “Scopus” veri tabanından yararlanmışlardır. Bibliyometrik analiz açısından çalışma; en fazla atıf alan makalelerle birlikte en üretken yazarları, kurumları ve ülkeleri değerlendirmeye almıştır. Çalışmaya göre, en üretkenlik açısından İngiliz yazar ve kurumlar ön plana çıkmakla birlikte Avusturyalı yazar ve kurumların da bu özelliğe sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Wang vd. (2020), “Economic Research-Ekonomiska Istrazivanja” dergisinin bibliyometrik analizini gerçekleştirmişlerdir. Bibliyometrik açıdan incelenen dergi, yayın faaliyetine ilk olarak 2007 yılında başlayan, işletme ve ekonomi araştırma alanında yer alan uluslararası bir dergidir. Analiz için WOS veri tabanından 831 yayın elde edilmiştir. Çalışmada, yayınların ve atıfların bibliyometrik göstergeler açısından özellikleri incelenmiştir. Buna ek olarak dergideki yayınların hangi ülkelerde ve kurumlarda etkin

olduğu değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmacılar, bibliyometrik analiz için VOSviewer ve CiteSpace programlarını kullanmışlardır.

Bonilla vd. (2015), 1994-2013 yılları arasında Latin Amerika’da ekonomi alanındaki akademik çalışmaları bibliyometrik analize tabi tutmuşlardır. Bu çalışmada analiz için WOS veri tabanında yararlanılmıştır. Bibliyometrik göstergeler olarak da; toplam yayın, atıf sayısı ve h-indeksi kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, Brezilya, Meksika, Şili, Arjantin ve Kolombiya’nın WOS’ta önemli miktarda yayına sahip olan ülkeler konumunda olmasına rağmen, yayın sayısı kişi başına olarak belirlendiğinde Kosta Rika ve Uruguay dikkat çekmektedir. Ayrıca, ekonomi alanında dikkate değer bulunan konular; kalkınma, tarım ve sağlık ekonomisi olduğu tespit edilmiştir.

YÖNTEM

Bibliyometrik analiz, makale ve dergi performansında, iş birliği modellerinde ve araştırma bileşenlerinde ortaya çıkan eğilimlerin ortaya çıkarılması gibi uygulama alanlarında kullanılmaktadır (Donthu vd., 2021). Bu kapsamda çalışma “Labour” alanında yayınlanan makaleleri hedef almaktadır.

Çalışmada “labour” anahtar kelimesi kullanılarak, WOS veri tabanındaki bu alana yönelik bilimsel yayınlar incelenmiştir. Alanda “labour” kelimesinin oldukça geniş kullanım alanı olduğundan dolayı, WOS veri tabanında bulunan bazı çalışmalar hariç tutulmuştur. Buna göre; yayın yılı olarak “2022” ve “2023” yılları, WOS kategorisi kapsamında “Ekonomi” alanı, çalışma türlerinden “makale”, indeks olarak “Social Sciences Citation Index (SSCI)” ve dil tercihi için “İngilizce” seçilerek kriterler oluşturulmuştur. Bu kriterler neticesinde 19.08.2023 tarihinde WOS veri tabanından 988 yayın elde edilmiştir.

WOS veri tabanında kayıtlı olan çalışmalar için bibliyometrik haritalar oluşturulmasında VOSviewer bilgisayar programı kullanılmaktadır. VOSviewer, grafiksel gösteri odaklı bibliyometrik haritaların oluşturulması, görüntülenmesi ve yorumlanması için özel olarak tasarlanmış bir bilgisayar programıdır (van Eck & Waltman, 2010). Bu bakımdan çalışmada, WOS veri tabanında kayıtlı “labour” alanında yayınlanmış çalışmaların bibliyometrik göstergelerinin haritalanması için VOSviewer programından yararlanılmıştır.

Çalışmada “labour” alanına ilişkin performans ve bibliyometrik analiz için şu sorulara odaklanılmıştır:

1. Alandaki yayın ve atıf sayısı bakımından en fazla katkı sağlayan yazarlar kimlerdir?
2. Alana, atıf sayısı bakımından en fazla katkı sağlayan dergiler hangileridir?
3. Alanda en fazla kullanılan anahtar kelimeler hangileridir?
4. Hangi ülkelerin atıf sayısı bakımından alana katkısı fazladır?
5. Alandaki yayın ve atıf sayısı bakımından en etkin kurumlar hangileridir?

BULGULAR

Çalışmanın bu kısmında işgücü alanında 2022-2023 yıllarında yayınlanan makalelerin performans ve haritalandırma analizine dair bulgular yer almaktadır. Bu kapsamda işgücü alanında bibliyometrik analiz yapılmasını gerekli kılan özellikler tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da ortak yazarlık analizi, ilişkili kurum analizi, yayın atıf analizi, ülke atıf analizi, dergi atıf analizi ve anahtar kelime analizi çalışmada ele alınmıştır.

Ortak Yazarlık Analizi

Ortak yazarlık analizi, bir araştırma alanındaki akademisyenler arasındaki etkileşimleri incelemektedir (Donthu vd., 2021). VOSviewer yazılımını kullanarak; etkili yazarlar, kurumlar ve aralarındaki ilişkilerin analizi yapılabilmektedir. Bu analiz sayesinde yazarlar arasında yayın ve atıf sayılarına göre sıralama da mümkün hale gelebilmektedir (Nobanee vd., 2021).

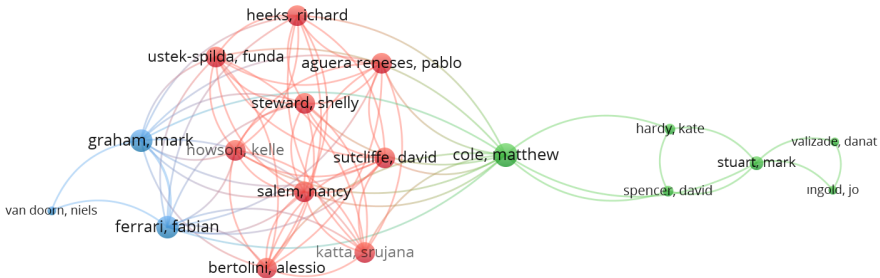
Analize göre, yazarların yayın sıralamasında Enzo Weber 5 yayını ile en fazla yayına sahip araştırmacıdır. İkinci sırada 4 yayını olan Murat Guray Kirdar bulunmaktadır. Yazarların atıf sıralamasında ise Simon Mongey en fazla atıf alan yazar olarak ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada Suresh Naidu ve onu takip eden Murat Guray Kirdar olduğu görülmektedir. Enzo en fazla yayına sahip olmasına karşın atıf sayısı düşük olduğu için ön sıralarda bulunan yazarların gerisinde kalmıştır. Yayın başına atıf sıralamasında yine Simon Mongey, 2 yayınına almış olduğu 26 atıf ile dikkat çekmektedir. Bu sıralamada Mongey'i takip eden yazar Suresh Naidu ve üçüncü olarak ise Mark Graham ve Fabian Ferrari'dir.

Tablo 1: Yazarlara Göre Yayın ve Atıf Sıralaması

Sıra	Yazar	Yayın	Atıf	Yayın Başına Atıf
1	Enzo Weber	5	8	2
2	Murat Guray Kirdar	4	18	5
3	Andrej Privara	3	17	6
4	Christian Hutter	3	6	2
5	Francesco Carbonero	3	5	2
6	Simon Mongey	2	26	13
7	Suresh Naidu	2	19	10
8	Fabian Ferrari	2	14	7
9	Mark Graham	2	14	7
10	Arindrajit Dube	2	13	7

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Belirlenen kriterler dahilinde WOS veri tabanından elde edilen sonuçlara göre 2285 yazar tespit edilmiştir. Analizde, yazarlar arasında 18 bağlantı, 8 kümeleme ve toplam 78 bağlantı gücü ortaya çıkmıştır. Bu yazarlar arasında Matthew Cole, diğer yazarlarla bağlantı ağı açısından en dikkat çekenidir. Cole, 14 farklı yazarla iş birliği yaptığı analiz sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Mark Graham ve Fabian Ferrari 12 farklı yazarla çalıştığı görülmektedir. Yukarıdaki tabloya bakıldığında yazarlar açısından çok fazla yayın sayısının olmamasına rağmen ortak yazar ağı analizinde ilişki ağının fazla çıkmasının sebebi olarak az yayımla çok yazarın birlikte çalışmasına bağlayabiliriz. Bu hususta Matthew Cole analize tabi tutulan alanda sadece 2 çalışması olmasına rağmen ilişki ağı en güçlü olanıdır. Analizde yer alan çalışmalarından biri olan “Stripping back the mask: Working conditions on digital labour platforms during the COVID-19 pandemic” başlıklı makele, aralarında Matthew Cole’da dahil 12 yazarlıdır. Matthew Cole’nin diğer çalışması ise kendisi dahil 4 yazarlı olarak yayınlanmıştır. Bu çalışma “Wage Theft and the Struggle over the Working Day in Hospitality Work: A Typology of Unpaid Labour Time” başlığı ile yayınlanmıştır.

Şekil 1: Yazarların Birlikte Çalışmasına Göre Ağ Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

İlişkili Kurum Analizi

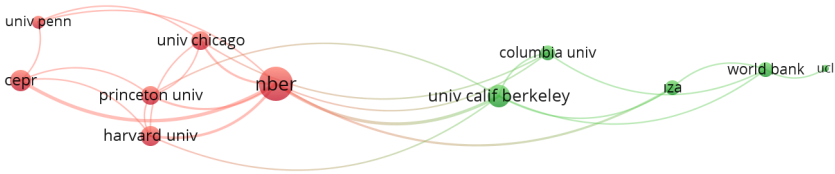
Yazarların kurum analizi için atıf sayısı dikkate alınarak sıralama belirlenmiş ve aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Yayın sayısı bakımından IZA’nın ön plana çıkmasına rağmen atıf sayısında birinci sırada NBER yer almaktadır. NBER’in atıf sayısı bakımından diğer kurumlarla arasındaki fark dikkat çekmektedir. Atıf sayısında NBER’i takip edenler ise CEPR ve University of Pennsylvania’dır. Buradan hareketle, alana katkı açısından NBER kurumunun etkin bir role sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 2: Kurumlara Göre Yayın ve Atıf Sıralaması

Sıra	Kurum	Yayın	Atıf
1	NBER	29	158
2	CEPR	12	68
3	University of Pennsylvania	8	61
4	IZA	37	60
5	University of Chicago	9	55
6	World Bank	17	35
7	Columbia University	8	32
8	University of Oxford	16	31
9	University of California	12	28
10	Harvard University	12	27
11	Princeton University	10	25
12	University College London (UCL)	12	24

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yazarların kurumları arasında gerçekleştirdikleri ilişki ağı analizi Şekil 2’de gösterilmektedir. Buna göre, NBER işgücü alanına ilişkin makalelerde diğer kurumların yazarlarıyla ilişki ağı en kuvvetli olanıdır. NBER’in toplamda sekiz ayrı kurumla ilişki ağının varlığı söz konusudur. Bu anlamda NBER, ilgili alanda makale yayını iş birliğine en fazla yatkın olan kurum olarak kabul edilmektedir. Analizde NBER’in, World Bank ve UCL haricinde diğer kurumlarla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırada ise Kaliforniya Üniversitesi (Berkeley) yer almaktadır. Analize göre bu kurumun yazarlarının altı kurumla ilişki ağı bulunmaktadır.

Şekil 2: Kurum Ortak Yazarlık Ağ Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yayın Atıf Analizi

Atıf analizi, atıfların yayınlar arasındaki entelektüel bağlantıları yansıttığı ve bir yayının diğerine atıfta bulunmasıyla oluştuğu varsayımından hareket eden temel bir bilimsel haritalama tekniğidir (Donthu vd., 2021). Atıf analizinin temel gerekçesi, referansların araştırmacıları değerli kaynaklara yönlendirmesi olarak açıklanmaktadır (Tomaszewski, 2023).

Çalışmada en fazla atıf alan 5 yayın için aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. En fazla atıf alan 5 çalışmanın da 2022 yılında yayınlandığı görülmektedir. Bunun nedeni, tarih olarak kıyaslandığında daha eski çalışmaların, 2023 yılında henüz yeni yayınlanmış makalelere göre daha fazla süre yayında kalması şeklinde yorumlanabilir. Atıf sayısı bakımından Azar vd., “Labor Market Concentration” adlı makalesiyle 47 atıf alarak birinci sırada yer almaktadır. Foster ve Rosenzweig, “Are There Too Many Farms in the World? Labor Market Transaction Costs, Machine Capacities, and Optimal Farm Size” başlıklı makalesinde 28 atıf almıştır. Rinz, “Labor Market Concentration, Earnings, and Inequality” başlıklı makalesi, Berger vd., “Labor Market Power” adlı makalesi ile eşit sayıda, 23 atıf almışlardır. Gechert vd., “Measuring capital-labor substitution: The importance of method choices and publication bias” başlıklı çalışma ile 20 atıf almıştır.

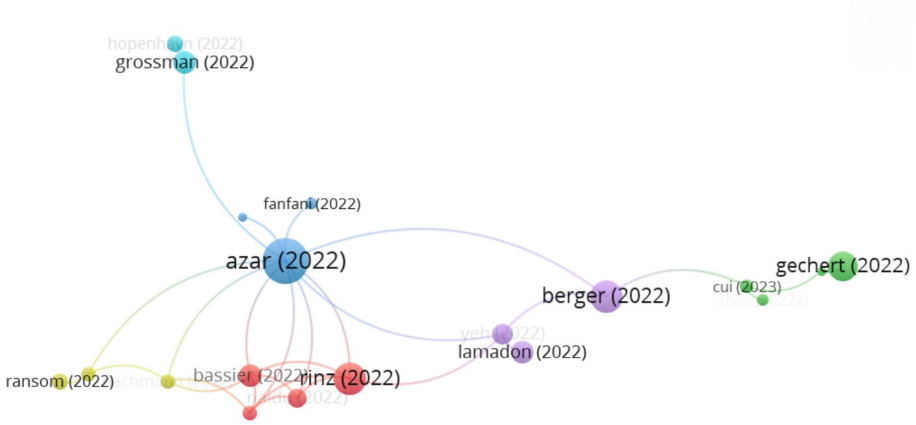
Tablo 3: Yazarlara Göre Atıf Sıralaması

Sıra	Yazar Adı	Yayın Yılı	Makale Başlığı	Dergi	Atıf Sayısı
1	Jose Azar, Loana Marinescu ve Marshall Steinbaum	2022	“Labor Market Concentration”	Journal of Human Resources	47
2	Andrew D. Foster ve Mark R. Rosenzweig	2022	“Are There Too Many Farms in the World? Labor Market Transaction Costs, Machine Capacities, and Optimal Farm Size”	Journal of Political Economy	28
3	Kevin Rinz	2022	“Labor Market Concentration, Earnings, and Inequality”	Journal of Human Resources	23
4	David Berger, Kyle Herkenhoff ve Simon Mongey	2022	“Labor Market Power”	American Economic Review	23
5	Sebastian Gechert, Tomas Havranek, Zuzana Irsova ve Dominika Kolcunova	2022	“Measuring capital-labor substitution: The importance of method choices and publication bias”	“Review of Economic Dynamics”	20

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Yayınların atıf ağ görselleştirme analizi için Şekil 3’de 19 yayın, 6 kümeleme ve 29 bağlantı oluşmuştur. Yayın atıf sayısı bakımından Azar vd., çalışması

ağ ilişkisinde belirgin bir şekilde yer almaktadır. Bu makalede 47 atıf ve 11 diğer çalışmalar ile bağlantısı ağ görselleştirmede merkezi konumda olmasını sağlamıştır.

Şekil 3: Yayın Atıflarının Ağ Görselleştirme Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ülke Atıf Analizi

Ülkeler bazında işgücü alanında makale sayıları Tablo 4'te aktarılmıştır. Makale sayıları ile birlikte ülkeleri yayın başına atıf açısından değerlendirebilmek amacıyla atıf sayıları da tabloya eklenmiştir. Buna göre, analiz için belirlenen yıllar itibarıyla ABD makale sayısı olarak ilk sırada yer almaktadır. Bu değerlendirme kapsamında ABD'yi Almanya ve İngiltere takip etmektedir. Makale sıralamasında karşımıza çıkan ilk üçteki sıralamanın (ABD, Almanya ve İngiltere) atıf sayıları sıralaması için de aynı olduğu görülmektedir. Atıf sıralamasında 547 atıf ile ilk sırada ABD bulunurken, 190 atıf ile Almanya ikinci, 168 atıf ile İngiltere üçüncü olmuştur. Sıralamada yayın başına atıf etkisi ölçüldüğünde Slovakya'nın ilk sırada yer aldığı görülmekte ve onu Norveç, Çek Cumhuriyeti takip etmektedir.

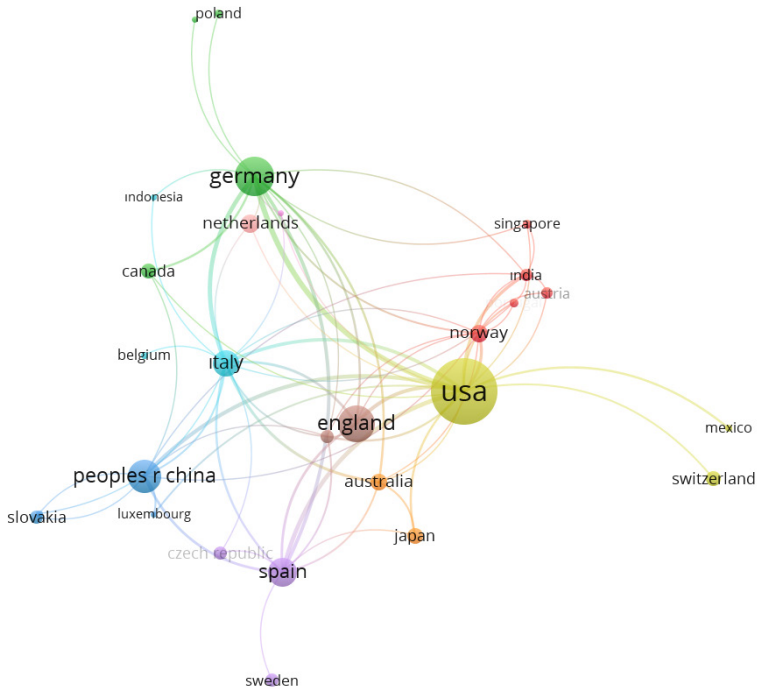
Tablo 4: Ülkelere Göre Yayın ve Atıf Sıralaması

Sıra	Ülke	Yayın	Atıf	Yayın Başına Atıf
1	ABD	326	547	2
2	Almanya	137	190	1
3	İngiltere	128	168	1
4	Çin	124	140	1
5	İtalya	74	84	1

6	İspanya	54	105	2
7	Avustralya	49	37	1
8	Japonya	46	31	1
9	Kanada	44	29	1
10	Fransa	37	22	1
11	Çek Cumhuriyeti	8	23	3
12	Slovakya	6	23	4

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkelerin atıf sayılarının analizi ağ görselleştirme yoluyla Şekil 4'te verilmiştir. Analizde, 28 ülke, 10 kümeleme, 72 bağlantı ve 181 toplam bağlantı gücü bulunmaktadır. Bu ağ görselleştirme analizinde ilk sırada, ABD'nin öne çıktığı görülmektedir. ABD'yi takip eden ülke olarak ikinci sırada Almanya yer almaktadır. Üçüncü sırada bulunan ülke ise İngiltere'dir. İşgücü alanına hem yayın hem de atıf sayısı açısından en fazla katkı yapan ülkenin ABD olduğu görülebilmektedir.

Şekil 4: Ülke Atıflarının Ağ Görselleştirme Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Dergi Atıf Analizi

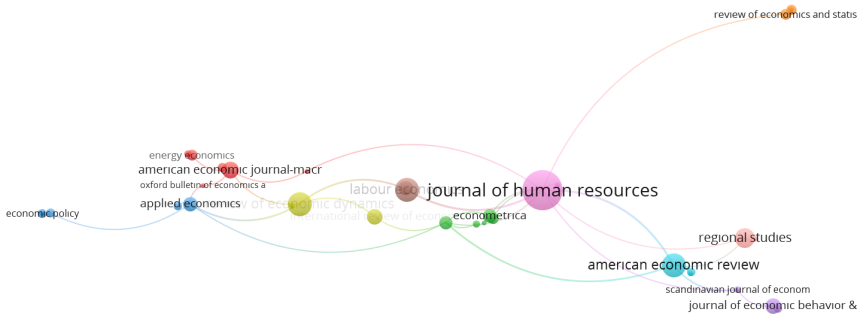
Dergilerin atıf analizi için ilk olarak yayın sıralamasına göre tablo oluşturulmuştur. Tablo 5'e göre, işgücü alanında en fazla yayın olanağının "Labour Economics" dergisinde olduğu görülmektedir. Bu dergiyi "Applied Economics" dergisi takip etmekte ve üçüncü sırada ise "Applied Economics Letters" dergisi bulunmaktadır. Buna ek olarak yayın başına atıfta ise birinci sırada "Journal of Human Resources" dergisi yer almaktadır.

Tablo 5: Dergilere Göre Yayın ve Atıf Sıralaması

Dergi	WOS Etki Değeri	Yayın	Atıf
Labour Economics	2.4/Q2	39	51
Applied Economics	2.2/Q2	29	18
Applied Economics Letters	1.6/Q3	23	7
Journal of Economic Behavior & Organization	2.2/Q2	21	22
Work Employment and Society	3.7/Q2	20	32
Economic Modeling	4.7/Q1	19	15
World Development	6.9/Q1	19	30
Regional Studies	4.6/Q1	17	34
Journal of Human Resources	5.2/Q1	16	140
Review of Economic Dynamics	2/Q3	15	51

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Dergilere yapılan atıfların analizi aşağıdaki Şekil 5'de verilmiştir. Ağ görselleştirme analiz sonuçlarına göre; 22 dergi, 6 kümeleme, 27 bağlantı ve 35 bağlantı gücü oluşmuştur. Bu ağ analizinde "Journal of Human Resources" dergisinin yayınları diğer dergi yayınlarına göre en fazla atıf alan dergi konumundadır. İlk sırada olan derginin 140 atıf aldığı ve toplam bağlantı gücünün ise 11 olduğu analiz sonucunda tespit edilmiştir. "Review of Economic Dynamics" dergisi, 51 atıf ve 8 toplam bağlantı gücü ile ikinci sırada yer almaktadır. Atıf sayısı bakımından ikinci sırada bulunan bir diğer dergi, 51 atıf ve 6 toplam bağlantı gücü ile "Labour Economics" dergisidir. Üçüncü sırada ise "American Economic Review" dergisi gelmektedir. Analize göre bu dergi 50 atıf almakla birlikte toplam bağlantı gücünün ise 11 olduğu görülmektedir.

Şekil 5: Dergi Atıflarının Ağ Görselleştirme Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Anahtar Kelime Analizi

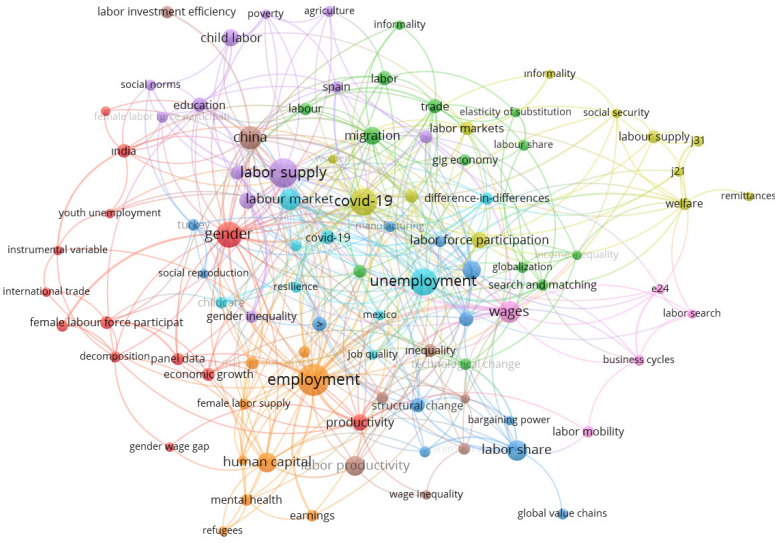
Çalışmada analiz edilen işgücü alanındaki makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimeler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu tabloda “employment” anahtar kelimesi 52 kullanım sıklığı ile ilk sırada yer almaktadır. İkinci sıra, 43 kullanıma sıklığı derecesi ile “Labor Supply” kelimesine aittir. Üçüncü sırayı, “Covid-19” ve “Unemployment” anahtar kelimeleri paylaşmaktadır. Bu kelimeler işgücü alanı makalelerinde 38 kez kullanılmıştır. Covid-19 anahtar kelimesinin sıklıkla kullanılmasının sebebi olarak, pandeminin 2019 yılında başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alması neticesinde ülkelerin ekonomisine ve işgücüne doğrudan etki etmesine bağlanabilir. Bu doğrultuda işsizlik olgusunun da Covid-19 pandemisi süresince ve sonrasında iktisat yazınında kendisine önemli bir yer edindiği yadsınamaz bir gerçektir (Yılmaz, 2022).

Tablo 6: Anahtar Kelimelerin Kullanım Sayısına Göre Sıralaması

Anahtar Kelime	Kullanım Sayısı
Employment	52
Labor Supply	43
Covid-19	38
Unemployment	38
Gender	34
China	28
Wages	24
Labour Market	23
Labor Share	22
Human Capital	20

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

İşgücü alanındaki makalelerin anahtar kelimelerinin kullanım sıklığına göre ağırlıklandırma yapılması sonucunda; 93 anahtar kelime, 9 kümeleme, 425 bağlantı ve toplam bağlantı gücü 2184 olarak tespit edilmiştir. Şekil 6'ya göre, her bir renk farklı kümeleri işaret etmektedir. Anahtar kelimelerin kullanım sıklığına göre ağ analiz edildiğinde, “Employment” kelimesinin daha belirgin olduğu fark edilmektedir. Benzer şekilde “Covid – 19”, “Unemployment” ve “Labor Share” anahtar kelimeleri de ağ analizinde belirginliği ile dikkat çekmektedir.

Şekil 6: Anahtar Kelimelerin Kullanım Sıklığına Göre Ağ Analizi

Kaynak: VOSviewer programı kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ

İşgücü alanında, WOS veri tabanından yararlanarak, ekonomi kategorisinde 2022-2023 yıllarını kapsayan SSCI dergilerdeki makaleler, bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmiştir. WOS veri tabanından elde edilen 988 makale VOSviewer programı ile performans ve haritalama analizine tabi tutulmuştur. Bu kapsamda, ortak yazarlık analizi, ilişkili kurum analizi, yayın atıf analizi, ülke atıf analizi, dergi atıf analizi ve anahtar kelime analizi çalışmada ele alınmıştır.

Yazarların yayın sıralamasında öne çıkan Enzo Weber, 5 yayını ile en fazla yayına sahip araştırmacı olarak tespit edilmiştir. Atıf sıralamasında ise Simon Mongey ilk sırada yer almaktadır. Yayın başına atıf açısından da, etkili yazar konumunda olan Simon Mongey, ilk sırada gelmektedir. Kurum analizinde NBER, atıf sayısı bakımından alana katkı sağlayan bir performansa sahiptir.

Ayrıca ağ görselleştirme neticesinde NBER, diğer kurumlarla ilişki ağının en fazla olduğu kurumdur. Ülke atıf analizine bakıldığında hem yayın sayısı hem de atıf sayısında ABD öne çıkmaktadır. Bu bakımdan işgücü alanına hem yayın hem de atıf sayısı açısından en fazla katkı yapan ülkenin ABD olduğu görülebilmektedir. Ancak yayın başına atıf incelendiğinde sıralamanın değiştiği görülmektedir. Ülkeler açısından yayın başına atıf hesaplaması yapıldığında sıralamada birinci olan ülke Slovakya'dır. Dergilerin yayın sıralamasına göre işgücü alanında en fazla yayın olanağının "Labour Economics" dergisine ait olduğu yorumlanabilir. Ancak atıf analizi açısından, "Journal of Human Resources" dergisinin yayınlarının diğer dergi yayınlarına göre daha fazla atıf aldığı söylenebilir. Anahtar kelime analizi sonucuna göre "employment" işgücü alanındaki makalelerde en sık kullanılan anahtar kelimedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Ş. G. (2023). Yeşil Ekonomi Alanında Yazında Yayınlanmış Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 347-367.
- Aria, M., & Cuccurullo, C. (2017). bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis. *Journal of Informetrics*, 11(4), 959-975. <https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007>
- Azar, J., Marinescu, I., & Steinbaum, M. (2022). Labor market concentration. *Journal of Human Resources*, 57(S), S167-S199.
- Berger, D., Herkenhoff, K., & Mongey, S. (2022). Labor market power. *American Economic Review*, 112(4), 1147-1193.
- Berkman, Ü. A. (1987). Amme İdaresi Dergisi'nde yayınlanan makaleler ve Türk yönetim bilimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 20(4), 19-42.
- Beşel, F. & Yardımcıoğlu, F. (2017). Maliye Dergisi'nin bibliyometrik analizi: 2007-2016 dönemi. *Maliye Dergisi*, 172, 133-151.
- Bonilla, C. A., Merigó, J. M., & Torres-Abad, C. (2015). Economics in Latin America: a bibliometric analysis. *Scientometrics*, 105(2), 1239-1252. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1747-7>
- Bornmann, L. & Mutz, R. (2015). Growth Rates of Modern Science: A Bibliometric Analysis Based on the Number of Publications and Cited References. *Journal of the Association For Information Science and Technology*, 66(11), 2215-2222.
- Bozkurt, A. A. ve Gökmenoğlu, M. (2023). Enflasyon ve İşsizlik Arasındaki İlişkiyi Konu Alan Çalışmaların Bibliyometrik Ağ Analizi. *AÜİİBFD*, 24(2), 78-110.
- Cucculelli, M., Marcoberardino, D., Giampaoli, N., & Renghini, M. (2023). Population ageing and entrepreneurship under a regional perspective. A bibliometric and content analysis. *Review of Regional Research*, <https://doi.org/10.1007/s10037-023-00184-7>
- Çelikkaya, S., Ezanoğlu, Z. & Karaçadır, V. (2019). Dergipark Veri Tabanındaki İİBF Dergilerinde Yayımlanan "Bilim ve Teknoloji" Konulu Makalelerin Bibliyometrik Analizi. *KAÜİİBFD*, 10(20), 708-725.
- Çeştepe, H. & Yüksel, Ö. (2022). Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi'nde Yayınlanan İktisat Makalelerinin Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 18(3), 956-971.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>

- Durieux, V., & Gevenois, P.A., (2010). Bibliometric indicators: quality measurements of scientific publication. *Radiology*, 255(2), 342–351.
- Durmaz, Ş., Çivilidağ, A., & Işık, M. (2023). Yeşil İşler Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 688-713.
- Dzikowski, P. (2018). A bibliometric analysis of born global firms. *Journal of Business Research*, 85, 281–294. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.12.054>
- Eğilmez, M., & Kumcu, E. (2002). Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması, OM Yayınevi, İstanbul.
- Ellegaard, O., & Wallin, J. A. (2015). The bibliometric analysis of scholarly production: How great is the impact? *Scientometrics*, 105(3), 1809–1831. <https://doi.org/10.1007/s11192-015-1645-z>
- Erdem-Arslan, K., & Karabulut, K. (2022). Vergi Politikalarının Makroekonomik Etkisine İlişkin Yayınların Bibliyometrik Analizi, *Journal of Business and Communication Studies*, 1(2), 117-129
- Foster, A. D., & Rosenzweig, M. R. (2022). Are there too many farms in the world? labor market transaction costs, machine capacities, and optimal farm size. *Journal of Political Economy*, 130(3), 636-680.
- Gechert, S., Havranek, T., Irsova, Z., & Kolcunova, D. (2022). Measuring capital-labor substitution: The importance of method choices and publication bias. *Review of Economic Dynamics*, 45, 55-82.
- Gosnell, C. F. (1943). The rate of obsolescence in college library book collections as determined by an analysis of three select lists of books for college libraries. PhD thesis. New York University.
- Gökmenoğlu, M., & Yavuz, İ. S. (2022). Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışmaların bibliyometrik ağ analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 231–252.
- Haydaroğlu, C. (2022a). Enflasyon Konusunun Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerine Yansımaları: Bibliyometrik Analiz Yöntemi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3), 327-341.
- Haydaroğlu, C. (2022b). Finansal Kriz Üzerine Yapılmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 67-78.
- Hulme, E. W. (1923). *Statistical bibliography in relation to the growth of modern civilization*. London.
- İyibildiren, M., Eren, T., & Ceran, M. B. (2023). Bibliometric analysis of publications on web of science database related to accounting information system with mapping technique. In *Cogent Business and Management*, 10 (1). Cogent OA. <https://doi.org/10.1080/23311975.2022.2160584>.
- Kara, M. A. (2022). Türkiye’de Kurumsal Yönetişim Konusu ile İlgili Yayınlanan Doktora Tezlerinin Bibliyometrik Analiz Yöntemi ile İncelenmesi. *Journal of Business Innovation and Governance*, 5(2), 199-222.
- Karagöz, D. ve Kozak, N. (2014). Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi’nin Bibliyometrik Analizi: Araştırma Konuları ve Kurumlar Arası İş Birliğinin Sosyal Ağ Analizi ile İncelenmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(1), 47-61.
- Karataş, A. (2023). Determining the dominant understandings in security science literature in Turkey: A bibliometric analysis on the journal of security science. *Heliyon*, 9(8), E19278, <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19278>
- Krugman, P., & Wells, R. (2006). *Macroeconomics*. New York: Worth Publishers.

- Martínez-López, F. J., Merigó, J. M., Valenzuela-Fernández, L., & Nicolás, C. (2018). Fifty years of the European Journal of Marketing: a bibliometric analysis. In *European Journal of Marketing* 52 (1–2), pp. 439–468. Emerald Group Holdings Ltd. <https://doi.org/10.1108/EJM-11-2017-0853>
- Merigó, J. M., & Yang, J. B. (2014). “Bibliometric analysis in financial research”, IEEE Conference on Computational Intelligence for Financial Engineering & Economics (CIFER), London, UK, 2014, pp. 223-230, doi: 10.1109/CIFER.2014.6924077
- Merigó, J. M., & Yang, J. B. (2017). A bibliometric analysis of operations research and management science. *Omega (United Kingdom)*, 73, 37–48. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2016.12.004>
- Nobanee, H., Hamadi, F. Y. Al, Abdulaziz, F. A., Abukarsh, L. S., Alqahtani, A. F., Alsubaey, S. K., Alqahtani, S. M., & Almansoori, H. A. (2021). A bibliometric analysis of sustainability and risk management. In *Sustainability (Switzerland)* 13 (6). MDPI. <https://doi.org/10.3390/su13063277>
- Olpak, Y. Z., & Arican M. (2021). Turkish-addressed social sciences citation index articles: What does the big picture tell us?, *International Journal of Educational Research Open*, 2-2, 100039. <https://doi.org/10.1016/j.ijedro.2021.100039>
- Polat, C., Sağlam, M. ve Sarı, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2), 273-288.
- Polat, S. (2020). Sosyoekonomi dergisinde yayınlanan makalelerin bibliyometrik analizi: 2005-2019 dönemi. *Sosyoekonomi*, 28(45), 281-300.
- Price, D. J. D. (1961). *Science since Babylon*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Price, D. J. D. (1965). Networks of scientific papers. *Science*, 149(3683), 510–515.
- Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics?. *Journal of Documentation*, 25(4), 348–349.
- Raisig, L. M. (1962). Statistical bibliography in the health sciences. *Bull. Med. Lib. Assoc.*, 50(3), 450-461.
- Ramos-Rodríguez, A. R., & Ruiz-Navarro, J. (2004). Changes in the intellectual structure of strategic management research: A bibliometric study of the Strategic Management Journal, 1980-2000. *Strategic Management Journal*, 25(10), 981–1004. <https://doi.org/10.1002/smj.397>
- Rinz, K. (2022). Labor market concentration, earnings, and inequality. *Journal of Human Resources*, 57(S), S251-S283.
- Şimşek, T., Benk, O., & Kenek, G. (2023). Esnek Çalışma Konulu Lisansüstü Tezlerin Maxqda ile Bibliyometrik Analizi. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 7(1), 59-86.
- Tanınmış-Yücememiş, B., & Özdemir-Altınışık, E. (2022). Bilim Haritalama Teknikleri Açısından Merkez Bankacılığı Yayınları. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 14(26), 285-308
- Temelli, F. & Karcıoğlu, R. (2018). Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisinde Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi: 2010-2017 Dönemi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(2), 248-268.
- Tomaszewski, R. (2023). Visibility, impact, and applications of bibliometric software tools through citation analysis. *Scientometrics*, 128(7), 4007–4028. <https://doi.org/10.1007/s11192-023-04725-2>
- van Eck, N. J., & Waltman, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a computer program for bibliometric mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523–538. <https://doi.org/10.1007/s11192-009-0146-3>
- Wang, X., Xu, Z., & Škare, M. (2020). A bibliometric analysis of Economic Research-Ekonomiska Istraživanja (2007–2019). *Economic Research-Ekonomiska Istraživanja*, 33(1), 865–886. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1737558>

- Yeşilçelebi, G., Altunel, M., & Kardeş-Selimoğlu, S. (2022). COVID-19 Sürecinde Denetim Alanında Yayımlanan Makalelerin Görsel Haritalama Tekniği ile Bibliyometrik Analizi: 2020-2022 Yılları Örneği, *AÜİİBFD*, 23(4), 276-305.
- Yıldırım, S. & Çelikkaya, S. (2022). Türkiye’de İktisat Alanında Hazırlanmış Olan Doktora Tezlerin Bibliyometrik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 251-284.
- Yılmaz, M. (2022). Covid-19 ve İşsizlik Üzerine Bir Değerlendirme. (O. Şengül & U. Adıgüzel), *İstihdam Üzerine Güncel Çalışmalar* (21-30). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yüceer, S. E., & Tan, S. (2022). Tarım Politikaları Literatürünün Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 156-169
- Zupic, I., & Čater, T. (2015). Bibliometric Methods in Management and Organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429–472. <https://doi.org/10.1177/1094428114562629>

VERGİ TAKOZU VE GENÇ İŞSİZLİK İLİŞKİSİ: G7 ÜLKELERİNE YÖNELİK FOURIER PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ

Mustafa KARAKUŞ¹, Aşlı ÖZEN ATABEY²

GİRİŞ

OECD tanımına göre vergi takozu, çocuksuz bekar bir işçinin (Ortalama kazancın %100'ünü alan) ödediği vergi miktarı ile işveren için buna karşılık gelen toplam işgücü maliyeti arasındaki oran olarak tanımlanmaktadır (OECD, 2023). Bu tanım, bir bireyin ödediği vergi miktarı ile işverenin aynı işçi için ödediği toplam maliyet arasındaki farkı ölçerek, vergi oranlarının işgücü maliyetlerini nasıl etkilediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu terim işgücün ve işverenlerin ekonomik davranışlarının vergi oranlarındaki artıştan nasıl etkilenebileceğini de ifade eder. Vergi takozunun hesaplamasında; işçi için ödenen vergi, sosyal güvenlik katkıları ve benzerleri, işçinin işverene toplam maliyetine oranlanır. Bu bağlamda vergi takozu; vergi politikalarından, işgücü maliyetlerinden ve işgücü piyasası dinamiklerinden ve ekonominin genel durumundan etkilenmektedir. Nitekim, vergi oranlarının yükselmesiyle bireyler daha fazla vergi ödeyecek ve daha az gelire sahip olacaklardır. Bu durum işgücü üzerinde çalışma şevkini azaltarak verginin ikame etkisinin ortaya çıkmasına, emek arzının azalmasına neden olabilir. İşveren açısından ise, vergi takozundaki artış işgücü maliyetlerinde artışa neden olacak ve bu durum emek talebinin, istihdamın ve üretimin azalması ile sonuçlanabilecektir. Ayrıca vergi takozundaki artış, yüksek vergi ödemek istemeyen işvereni vergi kaçakçılığı gibi yasal olmayan yollara itebilir.

Vergi takozunun etkisi işgücü piyasasındaki aktörleri etkileyerek onların karşılıklı verdiği tepkiler sonucunda şekillenmektedir. Diğer yandan vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisi, ekonominin genel durumundan da etkilenmektedir. Nitekim durgunluk dönemlerinde vergi takozundaki artış

1 Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Gölbaşı Meslek Yüksekokulu, Toptan ve Perakende Satış Bölümü, mustafa-karakus@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7207-6686.
2 Dr. Öğretim Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, aatabey@ksu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6122-1101.

işsizliği daha derin hale getirebilecektir. Yine enflasyon, faiz oranları ve iktisadi büyüme değişkenleri de vergi takozunun şekillenmesinde etkilidir.

Vergi takozu, vergi politikalarının tasarımı dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Her ne kadar vergi takozunun işveren ve işçi üzerindeki etkisini tahmin etmek zor olsa da etkin bir vergi politikası, vergi takozunun olumsuz etkilerini minimize edecek şekilde tasarlanmalıdır.

Vergi takozu, vergi oranlarının yüksek olması durumunda çalışanların net harcanabilir gelirlerini düşürdüğü çalışma şevki azalan işçiler işsiz kalmayı tercih edebilirler. Bu durum işgücü piyasasına girişleri azaltabilir ve işten ayrılmaları da arttırarak işsizlik oranlarının yükselmesine neden olabilir. Ama diğer taraftan vergi takozundaki artış; vergi oranlarının artması nedeniyle reel gelirleri azalan çalışanların eski gelir düzeyine sahip olmak için daha çok çalışmasına ya da ailedeki diğer üyelerin de iş hayatına girmesine diğer bir deyişle “ek işçi etkisi” nin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

G7 ülkelerinde vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkilerinin analiz edildiği bu çalışmanın tasarımı şu şekildedir: Araştırılan konuya dair giriş yapıldıktan sonra G7 ülkelerinde vergi takozu ve genç işsizlik oranlarındaki değişimin seyrine ilişkin değerlendirmeler ikinci bölümde; vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisine dair literatür taraması üçüncü bölümde, söz konusu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin 2000-2002 dönemine dair verilerle Fourier fonksiyonlu testlerle analizi dördüncü bölümde yer almaktadır. Beşinci bölüm, ampirik analiz neticesinde elde edilen sonuçların sunulduğu bölüm olup çalışma kaynakça ile sonlandırılmıştır.

G7 ÜLKELERİNDE VERGİ TAKOZU VE GENÇ İŞSİZLİK

Vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisinin analizinden önce söz konusu değişkenlerin zaman içerisindeki seyrinin yorumlanması faydalı olacaktır. Bu noktada Tablo 1’de G7 ülkelerine ait vergi takozu oranlarındaki, Tablo 2’de ise aynı ülke grubuna ait genç işsizlik oranlarındaki değişimin seyri sunulmaktadır.

Tablo 1’de, ortalama kazancın tamamını alan, evli olmayan ve çocuk sahibi olmayan işgücüne ait ortalama vergi takozu oranlarını göstermektedir. Tabloya göre en yüksek vergi takozu oranlarına sahip ülkeler; Almanya, Fransa ve İtalya iken en düşük oranlar Kanada, Japonya ve ABD’ye aittir. En yüksek vergi takozu oranları; Kanada’da 2007-2008 ve 2013-2015 dönemlerinde, Fransa’da 2011-2012, 2008-2009 döneminde vergi takozu oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim bu dönemde küresel kriz nedeniyle yatırımlar, üretim ve istihdam olumsuz etkilenmiş görüldüğü tabloda en yüksek 2012-2018 dönemlerinde vergi takozu oranlarında artış olduğu görülen tabloda 2022 yılında da artış olduğu gözlenmektedir.

Bu değişim Şekil 1 aracılığıyla görülmekte olup özellikle 2008-2009 küresel mali krizinden sonra belirgin hale gelmiştir. Nitekim krizde OECD ülkeleri kamu açıklarını telafi etmek için gerek işveren gerekse de işçiler üzerindeki vergileri arttıramamıştır. Ayrıca kriz döneminde yatırımların, üretimin ve istihdamın düşmesi, işsizliğin artması, gelir vergisi tahsilatlarının ve dolayısıyla vergi takozu oranlarının azalmasına yol açmıştır. 2007 yılında %35,41 oranında olan OECD vergi takozu ortalaması, 2009 yılında %34,45'e düşmüştür.

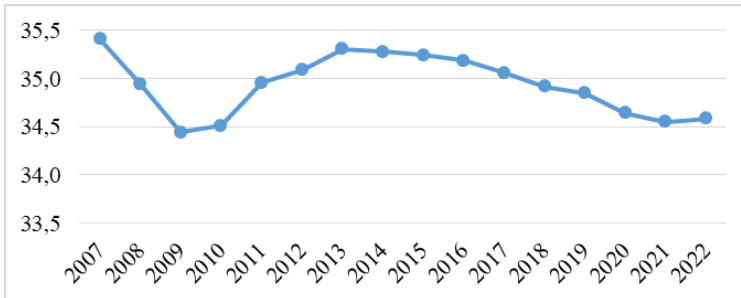
Tablo 1: G7 Ülkelerinde Ortalama Vergi Takozu Oranları (%)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kanada	32,4	32,4	32,1	31,9	32,0	32,1	32,3	32,5	32,5	32,1	31,4	31,4	31,0	31,1	31,5	31,9
Fransa	49,8	49,8	49,8	49,9	50,0	50,1	48,8	48,4	48,5	48,0	47,4	47,4	47,2	46,5	46,9	47,0
Almanya	51,8	51,3	50,8	49,1	49,7	49,7	49,3	49,3	49,5	49,5	49,5	49,5	49,3	48,8	48,1	47,9
İtalya	46,4	46,7	46,8	47,2	47,6	47,7	47,8	47,8	47,8	47,8	47,7	47,7	47,9	46,9	45,4	45,9
Japonya	29,3	29,5	29,2	30,2	30,9	31,3	31,6	32,0	32,3	32,4	32,5	32,7	32,7	32,6	32,6	32,7
İngiltere	34,1	32,8	32,4	32,6	32,5	32,1	31,4	31,0	30,8	30,9	31,0	31,0	30,9	30,4	30,8	31,6
ABD	30,9	30,1	30,3	30,8	29,9	29,8	31,5	31,6	31,4	31,6	31,8	29,6	29,7	27,2	28,3	30,5

Kaynak: OECD, 2023.

Bir işçi tarafından ödenen vergi miktarı ile o işçiyi istihdam etme maliyeti arasındaki farkı ifade eden vergi takozu OECD ülkelerinde zaman içinde önemli değişiklikler geçirmiştir. Bu değişim Şekil 1 aracılığıyla görülmekte olup özellikle 2008-2009 küresel mali krizinden sonra belirgin hale gelmiştir. Nitekim krizde OECD ülkeleri kamu açıklarını telafi etmek için gerek işveren gerekse de işçiler üzerindeki vergileri arttıramamıştır. Ayrıca kriz döneminde yatırımların, üretimin ve istihdamın düşmesi, işsizliğin artması, gelir vergisi tahsilatlarının ve dolayısıyla vergi takozu oranlarının azalmasına yol açmıştır. 2007 yılında %35,41 oranında olan OECD vergi takozu ortalaması, 2009 yılında %34,45'e düşmüştür.

Tablo 1 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde; Türkiye, Güney Kore, Polonya, Yunanistan, Şili, Meksika gibi gelişmekte olan ülkelerde 2018-2019 yıllarında vergi takozu oranlarının arttığı dolayısıyla emek üzerindeki vergi yükünün arttığı gözlenmektedir. Ayrıca aynı tarihlerde İngiltere, Belçika, Norveç, Finlandiya ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde vergi yükünün azaldığı görülmektedir.

Şekil 1: Vergi Takozu OECD Ülkeleri Ortalaması (%)

Kaynak: OECD, 2023.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Vergi takozu ve genç işsizlik ilişkisine dair analize geçmeden önce vergi yükü, vergi takozu, vergi yapısı vb. ile işsizlik arasındaki ilişkiye dair literatür örneklerine değinmek faydalı olacaktır. Bu bağlamda Tablo 1’de söz konusu alanda yapılmış çalışmalardan örnekler sunulmaktadır.

Tablo 1: Literatür taraması

Yazar/ Yazarlar (Tarih)	Örneklem	Araştırma Yöntemi	Bulgular
Bassanini ve Duval (2006)	21 OECD ülkesi (1982-2003)	Duyarlılık testi, Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli, Hausman testi,	Yüksek vergi takozu işsizliği arttırmakta olup erkek, kadın, genç ve yaşlı tüm gruplarda düşük istihdama neden olmaktadır.
Vörk vd. (2007)	8 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi (1996-2004)	Panel regresyon analizi	Vergi takozu özellikle yaşlıların istihdamını ve işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir.
Tag (2007)	Türkiye (1999-2007)	Regresyon analizi	İşgücü üzerindeki vergi yükü azaltıldığında işgücü talebi artacaktır.
Šeparović (2009)	Hırvatistan (2007-2008)	Diskriminant analizi	Vergi takozundaki artış işsizlik oranını arttırmaktadır.
Dolenc ve Laporšek (2010)	27 AB üyesi ülke (1999-2008)	Panel regresyon analizi	Vergi takozundaki %1’lik artış istihdam oranını %0,04 birim azaltmaktadır.
Tvrđon (2011)	Vişegrad grubu ülkeleri ve 15 AB üyesi ülke (2000-2009)	Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli	Vergi takozunda ortaya çıkan artış istihdamı azaltmaktadır.
Trpeski ve Tashevskaja (2012)	43 ülke (OECD ve AB üyeleri ile AB’ye aday ülkeleri)	Hiyerarşik kümeleme analizi	Vergi takozunun yüksek olduğu ülkelerde işsizlik yüksek iken düşük vergi takozu olan ülkelerde işsizlik düşük seviyelerdedir.
Lehman vd. (2014)	21 OECD ülkesi (1998-2008)	Panel veri yöntemi	Artan oranlı vergi sistemi işsizlik oranını düşürmekte ve istihdamı arttırmaktadır.
Gal ve Theising (2015)	25 OECD üyesi ülke (1987-2010)	Dinamik en küçük kareler yöntemi, hata düzeltme modeli	Vergi takozunun; erkek işgücünün istihdamına etkisi istatistikî olarak anlamlı ve negatif olup kadın işgücünün istihdamına etkisi istatistikî olarak anlamsızdır.
Attinasi vd. (2016)	30 OECD Ülkesi (1979-2014)	Havuzlanmış OLS ve sabit etkiler modeli	Vergi takozu arttıkça istihdam oranı azalmaktadır.
Giray (2017)	Avrupa ve OECD ülkeleri (2000-2016)	Iturbe-Ormaetxe modeli	İşveren sosyal güvenlik katkı payı azaltılması işsizliği azaltacaktır
İlalan (2017)	34 OECD üyesi ülke (2000-2012)	Tamamen modifiye edilmiş en küçük kareler yöntemi, Pedroni eşbütünlük testi	Vergi takozu kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilemektedir.

Zimčik (2017)	OECD Ülkesi (2000-2016)	Sabit etkiler ve dinamik panel tahmini	Vergi takozu arttıkça işgücüne katılım oranı azalmaktadır.
Atoyan ve Rahman (2017)	37 Avrupa ülkesi (2006-2016)	Endeks tabanlı metodoloji	Vergi takozunun azalması kadınların işgücüne katılımını arttırmaktadır.
Grigoli vd. (2018)	23 gelişmiş ülke (1980-2013)	Panel veri analizi	Evli ve iki çocuk sahibi ailelerde tek çalışanlarda ortalama ücret elde edenler üzerindeki vergi takozu, kadın işgücüne katılımını olumsuz etkilemekte iken erkek işgücüne katılımı üzerinde anlamsız bir etkiye sahiptir.
Kutbay vd. (2018)	Türkiye (1989-2016)	Engle-Granger eşbütünleşme ve nedensellik testi, Dinamik En Küçük Kareler yöntemi	Vergi takozundaki artış işsizlik oranını arttırmaktadır.
Todorovic vd. (2018)	OECD ülkeleri ve Sırbistan (2015-2017)	Kümeleme analizi	Vergi takozu istihdam üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.
Tunehed (2019)	12 Avrupa ülkesi ve ABD (1998-2008)	Panel en küçük kareler yöntemi	Vergi takozu ile istihdam arasındaki ilişki Nordik ülkelerinde anlamsız iken Kıta Avrupası ve Anglofon ülkelerinde vergi takozu istihdamı azaltmaktadır.
Yılancı vd. (2019)	6 gelişmekte olan OECD ülkesi (2000-2017)	Konya panel nedensellik testi	Çek Cumhuriyeti, Türkiye ve Kore'de Türkiye'de nedensellik ilişkisi mevcut olmayıp Macaristan, Meksika ve Polonya'da vergi takozu değişkeninden işsizliğe doğru olmak üzere tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Günel (2020)	G7 ülkeleri (2000-2019)	Westerlund eşbütünleşme testi	Vergi takozu işsizlik arasındaki uzun dönem ilişki iktisadi olarak anlamlı ve pozitif yönlüdür.
Topal ve Bölükbaş (2020)	36 OECD üyesi (2000-2015)	Panel veri analizi	Vergi takozundaki artış istihdamı azaltmakta olup işgücünün üzerindeki vergi yükü, yetişkin ve çocuk sahibi bireylere göre genç ve bekar bireylerin istihdamını daha olumsuz etkilemektedir.
Buyrukoğlu ve Küpeli (2021)	Türkiye (1996-2020)	Granger nedensellik analizi	Vergi takozundan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmakta olup vergi takozundaki artış işsizlik oranını arttırmaktadır.
Akalin (2021)	36 OECD ülkesi (2000-2019)	Sistem GMM	Vergi takozu oranlarındaki artış toplam işsizlik oranlarının yanı sıra erkek ve kadın işsizlik oranlarını da arttırmaktadır.

Sandalcı (2022)	OECD Ülkeleri (2000-2019)	Panel FMOLS ve Dumitrescu-Hurlin nedensellik testi	Vergi takozu ile işsizlik arasında çift yönlü pozitif yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Nalbant Efe ve Akgül Yılmaz (2022)	36 OECD ülkesi (2000-2019)	Sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli	Çocuk sahibi kadın istihdamı erkeklerle nazaran vergi ve benzerlerinden daha fazla olumsuz etkilenmekte olup vergi takozunun düşük gelirlielerde etkisi çok az ya da anlamsızdır.
Ömür (2023)	34 OECD Ülkesi (2006-2021)	Zaman etkili sabit etkiler modeli ve "Beck-Katz" dirençli tahmincisi	Vergi takozu işsizlik ilişkisi iktisadi olarak anlamlı ve pozitif yönlüdür.

Tablo 1'deki literatür örneklerinden yola çıkarak genel anlamda vergi takozundaki artışın işsizlik oranlarını arttırdığı yorumu yapılabilmektedir.

PANEL NEDENSELLİK ANALİZİ

Analiz Edilen Model ve Veri Seti

Vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkilerinin G7 ülkeleri için analiz edildiği bu çalışmada 2000-2022 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Vergi takozuna ait oranlar OECD veri bankasından, genç işsizliğe ilişkin oranlar ise Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiş olup söz konusu seriler yöntem olarak Panel Fourier nedensellik testi ile analiz edilmiştir.

$$GİŞSİZ_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} TAKOZ_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Analiz dahilinde tahmin edilen model (1) yukarıda belirtilmektedir. Söz konusu modele ait değişkenler Tablo 2 yardımıyla sunulmaktadır.

Tablo 2: Değişkenlerin Tanımı

Değişkenler	Açıklama	Kaynak
TAX	Ortalama Vergi Takozu (İşgücü maliyetlerinin %'si) (Ortalama kazancın %100'ünü alan, bekar, çocuksuz)	OECD (2000-2022)
UNP	Toplam genç işsizlik (15-24 yaş arası toplam işgücünün %'si)	Dünya Bankası, (2000-2022)

Yöntem

Çalışma kapsamında; Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD olmak üzere G7 2000-2022 dönemine vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkileri 2000-2022 dönemine ait verilerle analiz edilmiştir. Bu kapsamda oluşturulan panele sırasıyla yatay kesit bağımlılığı, homojenlik, birim kök ve nedensellik testleri yapılmıştır.

Panel veri analizlerinde zaman içerisinde birden fazla yatay kesitin verileri analiz edilir. Bu farklı yatay kesitler ise birbirinden bağımsız olmayıp etkileşim halinde olabilirler. Bu bağlamda yatay kesitler arasındaki kesitsel bağımlılığın

yatay kesit bağımlılığı testleri ile araştırılması ve istatistiksel modellerde kesitsel bağımlılığı hesaba katmaya ihtiyaç olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda yatay kesit bağımlılığın tespitinde Breusch ve Pagan (1980) LM testi Pesaran (2004) CD ve CD_{im} ve son olarak Pesaran vd. (2008) LM_{adj} testleri kullanılmıştır. Bu testlerde “Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır” şeklindeki temel hipoteze karşılık “Yatay kesit bağımlılığı bulunmaktadır” alternatif hipotezi sınanmaktadır.

Yatay kesit bağımlılığına ilişkin söz konusu testlere ait denklemsel ifadeler aşağıda 2, 3, 4 ve 5 nolu denklemler aracılığıyla ifade edilmekte olup \hat{P}_{ij} , kalıntıların ikili korelasyonunun örneklem tahminini, $\hat{\mu}_{Tij}$, ortalamayı, v_{Tij} ise varyansı simgelemektedir.

$$LM = T \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (\hat{p}_{ij}^2) \quad X^2_{\frac{N(N-1)}{2}} \quad (2)$$

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N T \hat{p}_{ij}^2 \quad (3)$$

$$CDLM = \sqrt{\frac{1}{N(N-1)}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N (T \hat{p}_{ij}^2 - 1) \quad (4)$$

$$LM_{adj} = \left(\frac{2}{N(N-1)} \right)^{\frac{1}{2}} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^N \left[\hat{p}_{ij}^2 \left(\frac{T-K-1 \hat{p}_{ij} - \hat{\mu}_{Tij}}{v_{Tij}} \right) \right] N(0,1) \quad (5)$$

Panel veri analizlerinde gerçekleştirilen ön testlerden biri yatay kesit bağımlılığı iken bir diğeri de homojenlik testleridir. Homojenlik testi yatay kesitlere ait eğim parametrelerinin homojen mi yoksa heterojen mi olduğunun tespiti için kullanılır. Homojenlik varsayımı değişkenler arasındaki ilişkilerin paneldeki tüm bireyler veya varlıklar için aynı olduğu anlamına gelmekte olup çalışmada eğim parametrelerinin homojen olup olmadığının tespitinde en sık kullanılan testlerden Pesaran ve Yamagata (2008) Delta testi kullanılmıştır. N ve k simgeleri sırasıyla paneli oluşturan yatay kesitlerin sayısını ve açıklayıcı değişkenlerin sayısını, ξ simgesi test istatistiğini $v(T,k)$ ise standart hatayı ifade etmekte olup küçük örneklerde $\tilde{\Delta}$, büyük örneklerde ise $\tilde{\Delta}_{adj}$ delta test istatistiği hesaplanmaktadır. Bu testlerde “Eğim parametreleri homojendir” şeklindeki temel hipoteze karşılık “Eğim parametreleri homojen değildir” alternatif hipotezi sınanmaktadır Söz konusu test istatistiklerine ait denklemler 6 ve 7 nolu eşitliklerde ifade edilmektedir.

$$\tilde{\Delta} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\xi - k}{2k} \right) \sim X_k^2 \quad (6)$$

$$\tilde{\Delta}_{adj} = \sqrt{N} \left(\frac{N^{-1}\xi - k}{v(T,k)} \right) \sim N(0,1) \quad (7)$$

Panel veri analizlerinde yatay kesit bağımlılığı bulunan serilere ikinci nesil birim kök testleri uygulanması daha sağlıklı sonuçlar alınmasını mümkün kılacaktır. Bu noktada çalışmada yöntem olarak; ikinci nesil birim kök testlerinden Becker vd.'nin (2006) çalışmalarından yola çıkan Nazlıoğlu ve Karul'un (2017) önerdiği ani, sert kırılmaların yanı sıra üstel, lojistik, yumuşak ve kademeli kırılmalara müsaade eden ve ayrıca yatay kesit bağımlılığına da duyarlı olan Fourier panel KPSS (FPKPSS) testi kullanılmıştır. "Seriler durağandır" temel hipotezine karşılık "Seriler durağan değildir"

alternatif hipotezinin sınındığı FPKPSS test istatistiğinde $FP(k)$ ve $FZ(k)$ olmak üzere iki test istatistiği hesaplanmaktadır. $FP(k)$ test istatistiği bireysel olarak hesaplanan KPSS test istatistiklerinin $(\eta_i(k))$ ortalaması alınarak hesaplanmakta olup Eşitlik 8 ve 9 yardımıyla ifade edilmektedir.

$$\eta_i(k) = FKPSS_i = \hat{\omega}_i^{-2} T^{-2} \sum_{t=1}^T \hat{S}(k)_{it}^2 \quad (8)$$

$$FP(k) = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \eta_i(k) \quad (9)$$

K. frekanstaki bireysel test istatistiklerinin ortalama değerlerinin ortalaması $\xi(k)$ şeklinde, varyanslarının ortalaması ise $\zeta(k)$ şeklinde ifade edilmekte olup $FZ(k)$ nihai panel test istatistiği aşağıda Eşitlik 10'da ifade edildiği gibi hesaplanabilmektedir (Nazlıoğlu ve Karul, 2017: 183).

$$FZ(k) = FPKPSS = \frac{\sqrt{N} F(P(k) - \xi(k))}{\zeta(k)} \sim N(0,1) \quad (10)$$

Modelde kullanılan değişkenlerin durağanlık durumunun belirlenmesinin ardından gerçekleştirilen analiz, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin tespitine yöneliktir. Çalışmada bu doğrultuda Enders ve Jones (2016) nedensellik testine dayanan Panel Fourier nedensellik testi kullanılmıştır. Fourier fonksiyonları içeren bu test aşağıdaki eşitlik 11 yardımıyla tahmin edilmektedir.

$$y_{i,t} = a_i + \sum_{k=1}^K \gamma_i^k \gamma_{i,t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_i^k x_{i,t-k} + \delta_i \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \theta_i \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \varepsilon_{i,t} \quad (11)$$

Burada $\beta_i = (\beta_i^{(1)}, \beta_i^{(2)}, \beta_i^{(3)}, \beta_i^{(K)})'$ dir. Paneldeki her yatay kesit için nedenselliğin olmadığı temel hipotezine bağlı bireysel Wald istatistiklerine ait ortalamalar kullanılarak aşağıda belirtilen 12 nolu eşitlik hesaplanmaktadır. Teste kullanılan kritik değerler ise bootstrap simülasyonları aracılığıyla sağlanmaktadır (Yılcı ve Kilci, 2021: 355).

$$W_{N,T}^{Hnc} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,T} \quad (12)$$

Analiz Bulguları

Vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkilerinin G7 ülkeleri için analiz edildiği bu çalışmada 2000-2022 dönemine ait veriler kullanılarak VTAKOZ ve GİŞSİZ şeklinde panel veri serileri oluşturulmuştur. Söz konusu serilere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te sunulmaktadır. Tablo 3'e göre, G7 ülkelerinde 2000-2022 döneminde ortalama vergi takozu oranları yaklaşık %38,82, genç işsizlik ise %15,31 civarındadır. Söz konusu ülke grubunda en yüksek vergi takozu oranı % 53,20 (Almanya) iken en düşük oran % 27,21'dir (İngiltere). Genç işsizlik oranında ise en yüksek oran % 42,68 (İtalya) iken en düşük oran % 3,67'dir (Japonya). Jarque Bera test istatistiklerine göre 161'er gözlem içeren iki seride normal dağılıma sahiptir.

Tablo 3: Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	VTAKOZ	GİŞSİZ
Ortalama	38.81725	15.30615
Medyan	32.69000	13.00000
Maksimum	53.20000	42.68000
Minimum	27.21000	3.670000
Std. Sap.	8.818694	8.031342
Jarque-Bera	22.97036	38.98011
Olasılık Değ.	0.000010	0.000000
Gözlem sayısı	161	161

Çalışma bünyesinde G7 ülkelerine yönelik vergi takozu ve genç işsizlik nedensellik ilişkilerinin sınanması kapsamında VTAKOZ ve GİŞSİZ değişkenlerine ait yatay kesit bağımlılığı testi yapılmıştır. LM, CD, CD_{tm} ve LM_{adj} testlerine ait bulgular Tablo 4'te raporlanmış olup söz konusu sonuçlara göre VTAKOZ serisine ait tüm tahmin yöntemlerinde yatay kesit bağımlılığı bulunduğu dair kanıtlar elde edilmiştir. GİŞSİZ veri setine ait sonuçlar ise LM test istatistiği dışında diğer tüm testlerde yatay kesit bağımlılığını doğrular niteliktedir. Eşbütünleşme denkleminde ait bulgular değerlendirildiğinde, tüm test istatistiklerinde “Yatay kesit bağımlılığı bulunmamaktadır” şeklindeki temel hipotez reddedilmekte ve yatay kesit bağımlılığının güçlü bir şekilde mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Değişkenler	VTAKOZ		GİŞSİZ		
	Testler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
LM		52.025*	0.000	28.957	0.115
CD		4.787*	0.000	1.228**	0.010
CD_{tm}		-2.910*	0.002	-2.770*	0.003
LM_{adj}		44.997*	0.000	39.111*	0.000
Panel					
		Olasılık Değeri		İstatistik Değeri	
LM		78.848*		0.000	
CD		8.926*		0.000	
CD_{tm}		6.363*		0.000	
LM_{adj}		11.186*		0.000	

Not: “*”, “**” ve “***” sırasıyla %1, %5 ve % 10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Çalışma kapsamında kesitlere ait eğim parametrelerinin homojenliği Delta testleri ile sınanmış ve sonuçlar Tablo 5 aracılığıyla sunulmuştur. Buna göre Delta_tilde istatistiğine göre % 10, Delta_tilde_{adj} istatistiğine göre ise %5 anlamlılık düzeyinde “Eğim parametreleri homojendir” şeklindeki temel hipotez reddedilmektedir. Dolayısıyla vergi takozu oranlarında ortaya çıkan bir değişim, paneli oluşturan her bir ülkede genç işsizliği farklı düzeyde etkilemektedir.

Tablo 5. Eğim Parametrelerinin Homojenliği Testi

Testler	Test İst.	Olasılık Değeri
Delta_tilde	1.559***	0.059
Delta_tilde _{adj}	1.672**	0.047

Not: “*”, “**” ve “***” sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Yatay kesit bağımlılığı ve eğim parametrelerinin homojenliğine yönelik testlere ait bulgular, değişkenler arasında yatay kesit bağımlılığının mevcut olduğu ve eğim parametrelerinin homojen olmadığı yönündedir. Bu nedenle birim kök tespitinde serilere, yöntem olarak birinci nesil birim kök testlerinin uygulanması sağlıklı sonuçlar vermeyeceği için ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması daha uygun olacaktır. Nitekim analiz kapsamında VTAKOZ ve GİŞSİZ değişkenlerinin birim kök içerip içermediği diğer bir deyişle durağan olup olmadıkları FPKPSS testi ile analiz edilmiştir. Söz konusu teste ait bulgular Tablo 6’da gösterilmektedir. Tabloya göre her iki değişken için düzey değerlere yönelik tahmin edilen sonuçlar “Seriler durağandır” şeklindeki temel hipotezin reddedilmesine ve serilerin durağan olmadığı kanaatine varılmasına yol açmaktadır. Ancak söz konusu serilerin farkı alındığında her iki seri için

de temel hipotezi kabul edecek nitelikte istatistiki sonuçlar elde edilmiştir. Dolayısıyla gerçekleştirilen birim kök testleri neticesinde VTAKOZ ve GİŞSİZ değişkenlerinin birinci seviyede I(1) durağan olduğu anlaşılmış ve olup bu noktada panel Fourier nedensellik testi ile nedensellik ilişkisinin araştırılması için ön koşul sağlanmıştır.

Tablo 6: Fourier Panel KPSS Birim Kök Testine Ait Bulgular

Yatay Kesitler	VTAKOZ - I(0)			VTAKOZ - I(1)		
	k=1	k=2	k=3	k=1	k=2	k=3
Kanada	0.0799	0.1208	0.1295	0.0405	0.0817	0.0685
Fransa	0.0646	0.305	0.2935	0.0191	0.021	0.0196
Almanya	0.0939	0.1342	-0.1674	0.0173	0.0197	0.0215
İtalya	0.0516	0.1573	0.1420	0.0300	0.0341	0.0334
Japonya	0.0892	0.219	0.2192	0.0315	0.0364	0.0373
İngiltere	0.0618	0.1839	0.2125	0.0227	0.028	0.0231
ABD	0.0445	0.0406	0.0488	0.0193	0.0256	0.0212
Panel İst.	8.0859	7.7555	7.2846	-0.7535	-11.663	-1.8037
Ola. Değ.	0.0000	0.000	0.0000	0.7744	0.8783	0.9644
Yatay Kesitler	GİŞSİZ - I(0)			GİŞSİZ - I(1)		
	k=1	k=2	k=3	k=1	k=2	k=3
Kanada	0.0559	0.1388	0.1255	0.0248	0.0353	0.0310
Fransa	0.0632	0.0925	0.1303	0.0226	0.0217	0.0280
Almanya	0.1280	0.1981	0.2496	0.0523	0.0487	0.0623
İtalya	0.1047	0.1847	0.2603	0.041	0.035	0.0420
Japonya	0.0864	0.1472	0.1659	0.0213	0.0187	0.0179
İngiltere	0.1320	0.1988	0.2367	0.0397	0.0537	0.0543
ABD	0.1061	0.1125	0.2087	0.0323	0.0355	0.0286
Panel İst.	13.6170	6.8955	8.7926	0.7994	-1.1467	-1.4396
Ola. Değ.	0.0000	0.0000	0.0000	0.2120	0.8742	0.9250

Not: “*”, “**” ve “***” sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyini ifade etmekte olup analizde sabitli ve trendli model kullanılmıştır.

Birinci seviyede I(1) durağan olduğu anlaşılan VTAKOZ ve GİŞSİZ değişkenlerine ait panel Fourier nedensellik testine ait sonuçlar Tablo 7’de sunulmaktadır. Söz konusu sonuçlara göre panel genelinde VTAKOZ ve GİŞSİZ arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Yatay kesitler tek tek incelendiğinde; İtalya ve İngiltere için VTAKOZ ve GİŞSİZ değişkenleri arasında çift yönlü; Almanya için VTAKOZ değişkeninden GİŞSİZ değişkenine doğru olmak üzere tek yönlü, Kanada Fransa ve ABD’de ise GİŞSİZ değişkeninden VTAKOZ değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Tablo 7: Panel Fourier Nedensellik Testine Ait Bulgular (VTAKOZ→GİŞSİZ / GİŞSİZ → VTAKOZ)

Ülkeler	VTAKOZ→GİŞSİZ				GİŞSİZ→VTAKOZ			
	L	k	W	p	L	k	W	p
Kanada	2	2	1.0071	0.6044	2	1	6.9804**	0.0305
Fransa	1	1	1.9953	0.1578	2	1	3.8713**	0.0491
Almanya	2	4	25.1611*	0.0000	2	1	0.7640	0.6825
İtalya	2	2	28.0812*	0.0000	2	3	4.8300***	0.0894
Japonya	1	1	0.4261	0.5139	1	2	1.9811	0.1593
İngiltere	1	1	5.4960**	0.0191	2	1	3.1687***	0.0751
ABD	1	2	0.3410	0.5593	2	2	1.5108***	0.2190
Panel			11.7411*	0.0000			2.9307*	0.0034
	Bootstrap Kritik Değerler			Bootstrap Kritik Değerler				
	%1	%5	%10	%1	%5	%10		
	5.1603	3.0713	2.1551	4.6616	2.8878	2.0890		

Not: Panelde *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeylerini; L, k, W ve p simgeleri ise sırayla gecikme uzunluğu, frekans sayısı, Wald istatistik değeri ve olasılık değerini ifade etmektedir. Bootstrap olasılık değerleri 10000 tekrarlı dağılımdan elde edilmiştir

SONUÇ VE ÖNERİLER

Vergi takozunun etkisi işgücü piyasasındaki aktörleri özellikle de dezavantajlı kesimler arasında sayılan gençleri etkileyebilmektedir. Bu bağlamda çalışmada G7 ülkelerine yönelik olarak vergi takozu ve genç işsizlik arasındaki nedensellik ilişkileri analiz edilmiştir. Fourier fonksiyonlu nedensellik testinin kullanıldığı çalışma neticesinde G7 ülkelerinde vergi takozu ve genç işsizlik arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Sandalcı'nın (2022), OECD ülkelerine yönelik yaptığı ampirik çalışmada elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. Ayrıca nedensellik ilişkisinden ziyade uzun dönem ilişkilerin analiz edildiği Ömür (2023), Akalin (2021), Topal ve Bölükbaş (2020), Günel (2020), Kutbay vd. (2018), Attinasi vd. (2016), Trpeski ve Tashevskaja (2012), Tvrdon (2011), Dolenc ve Laporšek (2010), Bassanini ve Duval'a (2006) ait çalışmalar vergi takozu ve işsizliğin uzun dönemde birlikte hareket ettiğini vergi takozu arttıkça işsizliğin de arttığını ifade etmekte olup çalışmamızda elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Çalışmada ayrıca İtalya ve İngiltere için vergi takozu ve genç işsizlik arasında nedensellik ilişkisi bulunduğu tespit edilmiştir. Vergi takozundan genç işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi ise Almanya için tespit edilmiş olup bu sonuç Yılcı vd.'nin (2019) çalışmasında Macaristan, Meksika ve Polonya için elde ettiği sonuçlarla uyumluluk arz etmektedir. Kanada Fransa ve ABD'de ise genç işsizlikten vergi takozuna doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ve literatürde yer alan çalışmalar vergi takozu ile işsizlik arasındaki ilişkiyi doğrular niteliktedir. Dolayısıyla

işsizliği azaltmak için vergi takozu oranları bir araç olarak kullanılabilir. İşgücü üzerine konulan vergiler ve sosyal sigorta primleri arttırıldığında işgücünün toplam maliyeti artacak olup bu durum işgücü talebini azaltarak istihdamın azalmasına işsizliğin artmasına neden olacaktır. Dolayısıyla vergi gelirlerini arttırmak için işgücü üzerinden alınan vergilerin arttırılması istihdamda ve akabinde üretimde azalışa sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle vergi takozunun mümkün mertebe düşük oranlarda tutulması vergi sisteminin tasarımının etkin şekilde yapılarak sonuçlarının yine sağlıklı şekilde analiz edilmesi ve bu doğrultuda değişikliklerin yapılması uygun olacaktır. Bu noktada vergi takozunun seviyesinin yanı sıra bileşimi de önem arz etmektedir. İşgücü üzerindeki vergilerin esnekliği işverenlerden alınan vergilere göre daha yüksek olduğu durumda işsizlik daha yüksek olabilecektir. Dolayısıyla bu durumda özellikle işgücü üzerinden alınan vergilerin azaltılması işsizliği önleme noktasında daha etkin olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akalin, G. (2021). OECD Ülkelerinde Vergi Takozu ve İşsizlik İlişkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*. 7(1), 37-49.
- Attinasi, M. G., Berardini, F., De Stefani, R. ve Osterloh, S. (2016). The Effects of Labour Income Taxes on Labour Market Performance: An Empirical Analysis, https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/altri-atti-convegna/2016-current-issues-fiscal-policy/Attinasi_Berardini_DeStefani_Osterloh.pdf, (E.T.: 13.05.2023).
- Atoyan, M. R. V. ve Rahman, J. (2017). Western Balkans: Increasing Women's Role in the Economy, International Monetary Fund. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WP/2017/wp17194.ashx>, (E.T.: 11.06.2023).
- Bassanini, A. ve Duval, R. (2006). Employment Patterns In OECD Countries: Reassessing The Role Of Policies And Institutions. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* No. 35, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/702031136412.pdf?expires=1638888240&id=id&accname=guest&checksum=D634D7C124A9CE925AA6001D868BF613>, (E.T.: 16.05.2023).
- Becker, R., Enders, W. ve Lee, J. (2006). A Stationarity Test In The Presence Of An Unknown Number Of Smooth Breaks. *Journal of Time Series Analysis*. 27(3), 381-409. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9892.2006.00478.x>
- Breusch, T. S. Ve Pagan, A. R. (1980). The Lagrange Multiplier Test And Its Applications To Model Specification In Econometrics. *The Review of Economic Studies*. 47(1), 239-253.
- Buyrukoğlu, s. ve Küpeli, e. ı. (2021). Vergi Takozu Ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Politik Ekonomik Kuram*, 5(2), 197-208. <https://doi.org/10.30586/pek.1003185>
- Dolenc, P. ve Laporšek, S. (2010). Tax Wedge on Labour and Its Effect on Employment Growth in the European Union. *Prague Economic Papers*, 4. 344-358. <https://doi.org/10.18267/j.pap.381>
- Enders, W. ve Jones, P. (2016). Grain Prices, Oil Prices, and Multiple Smooth Breaks in a VAR. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*. 20(4). <https://doi.org/10.1515/snde-2014-0101>
- Gal, P. ve Theising, A. (2015). The Macroeconomic Impact Of Structural Policies On Labour Market Outcomes In OECD Countries: A reassessment. OECD Economics Department Working Papers No. 1271. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5jrqc6t8ktjfen.pdf?ex->

- pires=1638888675&id=id&accname=guest&checksum=CFC82D0AD15BDEDC5E-740411EC82DABC, (E.T.: 11.06.2023).
- Giray, F. (2017). Sosyal Güvenlik Katkı Paylarının İşsizlik Üzerindeki Etkisi. *Sayıştay Dergisi*, (104), 27-44. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sayistay/issue/61560/919226>, (E.T.: 18.06.2023).
- Grigoli, F., Koczan, Z. ve Tapalova, P. (2018). Drivers Of Labour Force Participation In Advanced Economies: Macro And Micro Evidence. IMF Working Paper, WP/18/150. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/183212/1/GLO-DP-0265.pdf>, (E.T.: 19.06.2023).
- Günel, T. (2020). G-7 Ülkelerinde Vergi Takozu ve İşsizlik Oranı İlişkisi: Panel Eşbütünlüğe Analizi. *Vergi Raporu*. Sayı 255, 78-90.
- İlalan, İ. (2017). OECD Ülkelerinde Kadın İşgücüne Katılımı: Ekonomik Kalkınma Ve Vergi Yükü Açısından Analizi. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kutbay, H., Gerece, C. ve Aksoy, E. (2018). Asgari Ücret Üzerindeki Vergi Takozunun İşsizliğe Etkisi. *Vergi Raporu*, Mayıs, 224, 96-114.
- Nalbant Efe, G. ve Akgül Yılmaz, G. (2022). OECD Ülkelerinde Vergi Takozunun Kadın ve Erkek İstihdamına Etkilerinin Panel Veri Yöntemi ile Analizi. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(1), 179-202.
- Nazlıoğlu, S., Karul, C. (2017). Panel Lm Unit Root Test with Gradual Structural Shifts. 40th International Panel Data Conference, July 7-8, 2017, Thessaloniki Greece. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264999316307994>, (E.T.: 21.06.2023).
- Lehmann E., Lucifora C., Moriconi S. ve Van der Linden B. (2014). Beyond the Labour Income Tax Wedge: The Unemployment-Reducing Effect of Tax Progressivity. *IZA Discussion Paper*, 8276, June.
- OECD Data. <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm>, (E.T.: 10.05.2023).
- Ömür, Ö. M. (2022). Vergi Takozu ve İşsizlik İlişkisi: OECD Ülkelerinde Covid 19 Sonrası Dönemde Yaşanan Değişimin Analizi. *Sayıştay Dergisi*. 33(127)
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panel. CESifo Working Paper Series No. 1229; IZA Discussion Paper No. 1240.
- Pesaran, M. H. ve Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*. 142(1), 50-93. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2007.05.010>.
- Pesaran, M. H., Ullah, A., ve Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *The Econometrics Journal*. 11(1), 105-127. <https://doi.org/10.1111/j.1368-423X.2007.00227.x>
- Sandalcı, İ. (2022). OECD Ülkelerinde Vergi Takozu, İşsizlik ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki. *Vergi Sorunları Dergisi*. 45(405), 82-102.
- Šeparović, A. (2009). The Influence of the Tax Wedge on Unemployment in OECD Countries in Comparison with Croatia. *Financial Theory and Practice*, 33(4), 449-463. <https://www.fintp.hr/upload/files/ftp/2009/4/separovic.pdf>, (E.T.: 18.05.2023).
- Tag, M. (2007). Türkiye’de Vergi Politikasının İşgücü Piyasası ve İstihdam Üzerindeki Etkileri Planlama Uzmanlığı Tezi. Ankara: TC. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyede-Vergi-Politikasinin-Isgucu-Piyasasi-ve-Istihdam-Uzerindeki-Etkileri_Mihriban-Tag.pdf, (E.T.: 12.06.2023).
- Todorevic, J. D., Dordevic, M. ve Ristic, M. (2018). The tax wedge as the determinant of unemployment: A comparative overview of OECD countries and Serbia. 49th International Scientific Conference Quantitative and Qualitative Analysis in Economics. <http://isc2018.ekonomskifakultet.rs/ISCPdfs/ISC2018-07.pdf>, (E.T.: ,8.06.2023).
- Topal, M. H. ve Bölükbaş, M. (2020). OECD Ülkelerinde Vergi Takozunun Emek Piyasası Ve Üretim Üzerindeki Etkileri. *Vergi Raporu*. 253, 153-181. <https://www.vergiraporu.com.tr/ReadArticle.aspx?Id=eb02906e-3de2-412a-b78d-e9e4be7e171b>, (E.T.: 17.06.2023).

- Trpeski, P. ve Tashevka, B. (2012). Labour Tax Wedge İn The Republic Of Macedonia - Trends And International Comparison. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 14(2), 14-24.
- Tunehed, P. (2019). Labor Taxation And İts Effect On Employment. A Study Of Labor Taxation İn 13 Countries. Yüksek Lisans Tezi. İsveç: UMEA Üniversitesi. <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1427560/FULLTEXT01.pdf>, (E.T.: 19.06.2023).
- Tvrdon, M. (2011). Relationship between Taxation of Labor and Employment in the European Union: Mathematical Simulation. *International Journal of Mathematics and Computers in Simulation*, 3(5), 274-281.
- Vörk, A., Leetmaa, R., Paulus, A. ve Anspal, S. (2007). Tax-Benefit Systems İn The New Member States And Their İmpact On Labour Supply And Employment. PRAXIS Center for Policy Studies, Working Paper, No: 26. http://pdc.ceu.hu/archive/00006510/01/PRAXIS_Tax-benefit-Systems-in-the-NMS_Jan_2007.pdf, (E.T.: 22.06.2023).
- World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.NE.ZS>. (E.T.: 19.05.2023).
- Yılançı, V., Yavuz, H. ve İnce, T. (2019). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergi Takozu-İşsizlik İlişkisi. *Maliye Dergisi*, 176, 286-297.
- Yılançı, V. ve Kilci, E. N. (2021). The Feldstein-Horioka Puzzle For The Next Eleven Countries: A Panel Data Analysis With Fourier Functions. *The Journal of International Trade & Economic Development*. 30(3), 341-364.
- Zımcık, P. (2017). Tax Wedge İn OECD Countries- A New Evidence. International Scientific Conference Economic Policy in Global Enviroment, Ostravica, Czech Republic. https://www.researchgate.net/publication/323453587_Tax_Wedge_in_OECD_Countries_-_A_New_Evidence#fullTextFileContent, (E.T.: 08.06.2023).

TÜRKİYE'DE TARIMSAL İŞSİZLİK HİSTERİSİNİN GEÇERLİLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ahmet ŞAHBAZ¹, Ayşe CEYLAN², Şerife KOÇ³

GİRİŞ

İşsizlik, bir ülke ekonomisinde yaşanan en büyük sorunlar arasında yer almaktadır. İşsizlik kavramı bir bireyin çalışma arzusunun olmasına rağmen iş bulamama durumu olarak ifade edilmektedir (Şak, 2021: 468). Ekonomilerde yaşanan yapısal değişimler, kriz döneminin ardından ülkelere göre işsizliğin durumunda farklılıklar gerçekleşebilir. Söz konusu farklılıklar doğal oran yaklaşımı, yapısalcı yaklaşım ve işsizlik histerisi yaklaşımı olarak açıklanmaktadır. İktisat literatüründe en dikkat çeken ve uzun yıllardır üzerinde durulan yaklaşım ise işsizlik histerisidir (Atamer vd., 2023: 284).

İşsizlikle ilgili ilk yaklaşım Friedman (1968) ve Phelps (1967, 1968) tarafından ileri sürülen doğal oran yaklaşımıdır. Friedman (1968) ve Phelps (1967, 1968)'a göre işsizlik dinamikleri durağan bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda meydana gelen şoklar neticesinde işsizliği geçici bir şekilde etkilemektedir. Yani işsizlik uzun dönemde ya sabit bir duruma geri döner ya da işsizliğin doğal oranına veya denge değerine doğru bir yaklaşım eğiliminde olur (Yılancı, 2009: 324). İşsizlikle ilgili ikinci yaklaşım yapısalcı yaklaşımıdır. Phelps (1994) tarafından oluşturulan bu işsizlik teorisi, doğal işsizlik oranının içselleştirilmesi olarak da ifade edilmektedir. Bu yaklaşımda reel sektör talepleri, vergi oranları, reel faiz oranları, faktör arzı ve teknoloji ve reel döviz kuru gibi faktörlerin dahil edildiği yapısal bir dizi model geliştirilmektedir. Bu modellerin sonuçlarında ise işsizlik oranlarının her zaman doğal orana yakınsayarak hareket edeceği belirtilmektedir. Doğal oran yaklaşımından farklı olarak bu yaklaşıma göre, doğal oranın değişiklik gösterebileceği ileri sürülmektedir (Akkuş ve Topuz, 2018: 71).

1 Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, asahbaz@erbakan.edu.tr ORC-ID: 0000-0001-8355-5367

2 Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, 100/2000 öncelikli alan Kırsal Kalkınma Doktora Bursiyeri ayse.ceylann05@gmail.com, ORC-ID: 0000-0002-9770-5642

3 Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD, 100/2000 öncelikli alan Kırsal Kalkınma Doktora Bursiyeri serifikoc20@gmail.com, ORC-ID: 0000-0002-5012-3186.

1973 yılında petrol ihracatı gerçekleştiren ülkelerin petrol üretimini ve ihracatını kısıtlama kararı alması küresel boyutta hammadde sıkıntılarını neden olmuştur. Dolayısıyla üretim maliyetleri artmış ve üretimde azalmalar meydana gelmiştir. Bunun sonucu olarak işverenler çalışanları işten çıkarmak zorunda kalmışlardır. Birçok ülkede petrolün kıt olması, petrol fiyatlarının yükselmesine ve bunun sonucu olarak enflasyonun artmasına neden olmuştur. Petrol ihracatının azaltılması dünya genelinde hem işsizliğin hem de enflasyonun aynı anda yaşanmasına neden olmuştur. Petrol krizinin üstesinden gelinmesinden sonra ise işsizlik oranları eski seviyesine dönmemiştir. Blanchard ve Summers (1986) çalışmasında ekonomik krizle birlikte işsizlik oranlarında yaşanan düşüşün kriz geçtikten sonra aynı seviyelere düşmediğini analiz etmişlerdir. Bu çalışmanın sonucunu ise işsizlik histerisi olarak ifade etmişlerdir (Akcan, 2019: 34).

Bu çalışmada Türkiye’de tarımsal işsizlik histerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada 2005-2020 dönemi arası aylık veriler kullanılmıştır. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu’ndan derlenmiştir. Histeri etkisinin analiz edilmesi için birim kök testleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada Augmented Dickey Fuller, Phillips Perron, Dickey-Fuller GLS (DF-GLS) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992) KPSS birim kök testleri kullanılarak tarımsal işsizlik histerisi sınanmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE

Küreselleşme süreci ile birlikte dünya genelinde büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler ise sosyal, ekonomik ve politik şokların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Söz konusu şokların nedeni ve sonucu olan faktörlerden biri işsizlik olgusudur (Öztürk, 2020: 4884). İşsizlik kavramı, en geniş anlamıyla bir ülkede çalışma çağındaki insanların cari ücret düzeyinde çalışmaya razı olmalarına rağmen iş bulamamalarını ifade edilmektedir. Başka bir ifadeye göre, çalışmak isteyen bireylerin emeği karşılığında bir talep hacminin gerçekleştirilememesi sebebi, işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Aydın, 2023: 2). Özellikle 2008 yılındaki küresel mali krizden bu yana dünya genelinde yaşanan ekonomik durgunluk, işgücü piyasasının performansını oldukça zayıflatmıştır. Dolayısıyla işsizlik sorunu birçok ekonomi için daha ciddi bir sorun haline gelmiştir. Artan işsizlik oranları hem ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmış hem de yoksulluk, suç ve intihar gibi sosyal sorunları da artırmıştır. Sonuç olarak, işsizlik olgusu sadece hükümet yetkilileri için değil, aynı zamanda toplum için her zaman önemli bir kaygıdır (Chang ve Su, 2014: 293).

İşsizlik histerisi teorisi Blanchard ve Summers (1986) tarafından ilk kez ortaya konulmuştur. Bu teoriye göre bir ekonomik şok meydana geldiği zaman işsizlik oranı yükselecek fakat ekonomik şokun etkileri azaldığında işsizlik oranları

ekonomik şoktan önceki seviyelere dönmeyecektir. Blanchard ve Summers'a göre bu durumun nedeni, cari dönemdeki enflasyonun, geçmiş dönemde gerçekleşen enflasyonlara ileri düzeyde bağımlı olmasıdır. İşsizlik histerisinin temelinde Blanchard ve Summers'a göre içeridekiler-dışarıdakiler modeli yer almaktadır. İçeridekiler-dışarıdakiler modeline göre, işsizliğin artmasına sebep olan ekonomik şok, seçme şansı olmayan işçileri emek piyasasının dışında bırakmaktadır. Bu boş kalan pozisyonlara emek piyasası içerisinde bulunan diğer çalışanların yerleşmesine sebebiyet vermektedir. Dışarıda kalanlar ise ücretler üzerinde düşürücü bir baskı kuramadıklarından dolayı işsiz kalacaklardır. Bu nedenle işsizlik oranının uzun bir süre yükselmesine sebep olacaklardır (Akcan, 2018:22). Blanchard ve Summers'ın işsizlik histerisi teorisinden sonra literatürde histeri çalışmaları ve dolayısıyla histeri tanımlamaları da artmıştır. Yapılan tanımlamalarda dört temel özellik dikkat çekmektedir. Söz konusu özellikler, emek piyasalarının katılığı, ekonomik şokların işsizliği etkilediği, ekonomik şokun işsizliği kalıcı bir şekilde etkilediği, işsizliğin ekonomik ve sosyal etkilere yol açtığı varsayımlarıdır (Onur, 2012: 6,7).

Histeri etkisi özellikle kriz dönemlerinin ardından işsizliğin azaltılması amacıyla yapılan politikaların etkin olamaması olarak tanımlanmaktadır. Bu politikaların etkin olamaması ise işgücü piyasasının katı olması sebebinden kaynaklanmaktadır (Yavuzaslan, Damar vd., 2017: 21). Histeri olgusu döngüsel ve yapısal işsizliğin etkisini ifade etmektedir. İşsizlik bir durgunluk şokundan kaynaklanmış olsa bile beceri kaybı, damgalanma, motivasyon kaybı ve/veya içeriden yapılan müzakereler sebebiyle yeniden giriş engelleri işsizliği kalıcı hale getirebilmektedir (Klinger ve Weber, 2016: 115).

Sonuç olarak işsizlik histerisi ekonomik şokların işsizlik oranları üzerindeki kalıcı etkisi olarak ifade edilmektedir. Ekonomik şok sonrası işsizlik oranlarının artması ancak ekonomik şok geçtikten sonra işsizlik oranlarının eski düzeyine dönmemesi durumu işsizlik histerisi olarak tanımlanmaktadır. Ekonometrik olarak söz konusu durum, işsizlik oranlarının durağan olmaması anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle işsizlik oranlarının birim kök içermesi olarak ifade edilmektedir (Kahyaoğlu vd., 2016: 105).

LİTERATÜR TARAMASI

İşsizlik histerisi özellikle son yıllarda literatürde üzerinde sıkça durulan konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmalardan Bayraktar (2015), Türkiye'de işsizlik histerisi ve doğal işsizlik oranı teorilerinden hangisinin geçerli olduğunu incelemiştir. 2000-2013 dönemini kapsayan çalışmada Phillips-Perron, Augmented Dickey-Fuller, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin ve yapısal kırılmalı Lee -Strazicich birim kök testleri yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkiye'de işsizlik histerisinin varlığı tespit edilmiştir.

Erdoğan ve Doğan (2016), MENA ülkelerinde 1991 ve 2014 dönemi için işsizlik histerisi ve doğal işsizlik oranı yaklaşımını, kesit bağımlılığını dikkate alan panel veri analizi ile test etmişlerdir. CADF ve CIPS test sonuçlarına göre MENA ülkelerinde işsizlik histerisinin olduğunu belirlenmiştir.

Koçbulut ve Bolat (2017), Balkan ülkelerinde doğal işsizlik oranı ve işsizlik histerisini 2004 ve 2016 yılları için incelemişlerdir. Çalışma SURADF, CADF ve KPSS yöntemleri ile analiz edilmiş ve analiz sonuçlarına göre, doğal işsizlik oranının geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Taş ve Uğur (2017), çalışmalarında Türkiye’de 1980 ve 2013 yıllarını kapsayan dönem için doğal işsizlik hipotezi mi geçerli yoksa işsizlik histerisi mi geçerli olduğu sorularına cevap aramışlardır. Bu sorular, Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips ve Perron (PP) birim kök testleri ve Lee-Strazicich yapısal kırılmalı birim kök testleri ile sınanmıştır. Testler sonucunda Türkiye ekonomisinin 1980 ve 2013 yıllarını kapsayan dönemde işsizlik histerisinin varlığına ulaşılmıştır.

Akcan (2018), çalışmasında Türkiye’nin tarım sektörü ve tarım dışı sektörlerindeki işsizlik histerisini incelemiştir. 2005 ve 2017 yıllarını kapsayan dönemde tarımsal işsizlik oranı ve tarım dışı işsizlik oranı verilerini kullanarak ADF ve PP birim kök testleri ile tarımsal işsizlik histerisini test etmiştir. Yapılan testler sonucunda her iki sektörde işsizlik histerisi olduğuna ulaşılmıştır. Dahası tarım dışı sektörler de daha fazla histeri etkinin olduğu tespit edilmiştir.

Çelik ve Küçükkale (2018), Türkiye için işsizlik histerisi hipotezi, 1988S2-2015S1 dönemi için ele alınmış ve Ratchet kademeli artış/azalış yöntemini kullanmışlardır. Analizde genel işsizlik oranı, tarım dışı işsizlik, genç işsizlik, kadın işsizliği ve erkek işsizliği göstergeleri yer almıştır. İşsizlik histerisi hipotezi Türkiye için geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat yetişkin işsizliğinde histeri hipotezinin geçerli olmadığına ulaşılmıştır. Bu durumu Türkiye’nin kendine özgü demokrafik yapısı ile açıklamışlardır.

Yıldırım ve İnançlı (2018), Türkiye’de 2005 ve 2016 yılları arasında işsizlik histerisinin geçerliliğini sınamak için ADF, KSS, KPSS, FADF, FKSS ve FKPS testleri kullanmışlardır. Elde edilen bulgular, 2005 ve 2016 yıllarını kapsayan dönemde yapısal kırılmalar dikkate alındığında işsizlik histerisi hipotezinin geçerli olmadığı yönündedir.

Akkuş ve Topuz (2019), yapmış oldukları çalışmada 1980 ve 2016 yılları arasında kırılmalı beşli ülkeler için işsizliğin seyrini incelemişlerdir. İşsizlik histerisi, doğal işsizlik oranı ve yapısal işsizlik hipotezlerinden hangisinin geçerli olduğunu sınamışlardır. Elde edilen bulgulara göre, işsizlik histerisi hipotezi kırılmalı beşli ülkeler için geçerli olduğuna ulaşmışlardır. Bu durum şokların işsizlik üzerindeki etkisinin kalıcı olduğunu göstermiştir.

Baysal Kar (2019), araştırmasında liberal piyasa ekonomileri ve eşgüdümlü piyasa ekonomilerini ele almıştır. Bu ekonomilerde işsizlik davranışlarının işsizlik histerisi ile mi yoksa doğal işsizlik oranı ile mi açıklanacağını ekonometrik olarak test etmiştir. 1993 ve 2017 yılları arasında çeyreklik veriler ile panel birim kök testleri yapılmıştır. Tahmin sonuçları, liberal piyasa ekonomilerinde doğal işsizlik oranının varlığını ortaya koyarken eşgüdümlü piyasa ekonomilerinde ise histeri hipotezinin varlığını ortaya koymuştur.

Çelik (2019), Türkiye ve Türkiye komşu ülkelerin (Suriye, Irak, İran, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Bulgaristan, Yunanistan) işsizlik yapısını tespit etmeye çalışmışlardır. Çalışma 1991-2017 döneminde 15-64 yaş arası işsizlik oranlarını içermektedir. Çalışmanın sonuçları panel genelinde doğal işsizlik hipotezinin geçerli olduğu yönündedir.

Koç ve Güner (2020), Seçilmiş yükselen ekonomiler (Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye) üzerinde histeri etkisini sınımlamışlardır. Çalışmada 2000Q1- 2020Q2 dönemi için Panel KPSS testi sonuçlarına göre doğal işsizlik oranı hipotezinin varlığı reddedilmiştir.

Öztürk (2020), Türkiye’de işsizlik histerisinin kalıcılığını çok boyutlu ve simetrik olarak incelemiştir. Araştırma 2005 ve 2019 yılları arasındaki aylık veriler aracılığıyla ADF, PP ve Lee-Strazicich testleriyle iki aşamalı olarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, işsizlik histerisi hipotezi, istihdam, işgücüne katılım ve genç işsizlik serileri için geçerli olduğu ve bu serilerin şoklar sonrasında kendiliğinde dengeye gelemediğini göstermiştir.

Komşu ve Komşu (2021), BRICS-T ülkelerinde 1991-2020 yılları arasında işsizlik histerisi hipotezinin geçerli olup olmadığını birim kök testleri ile sınımlamışlardır. Analiz sonuçları, Çin hariç diğer ülke ekonomilerinde işsizlik histerisinin geçerli olduğunu göstermiştir. Histeri hipotezinin geçerliliği tespit edilen bu ülkelerde ekonomide yaşanan şokların kalıcı olduğu belirlenmiştir.

Özbek ve Türkmen (2021), yapmış oldukları çalışmada 1991-2020 yılları arasında E7 ülkeleri ve G7 ülkeleri için işsizlik histeri etkisinin mi yoksa doğal işsizlik oranının mı geçerli olup olmadığını araştırmışlardır. PANICCA panel birim kök testi ve yapısal kırılmaları dikkate alan Panel Fourier LM (Nazlıoğlu ve Karul, 2017) birim kök testi tercih edilmektedir. Her iki birim kök testi bulguları sonucuna göre, ülke gruplarında, işsizlik histerisi yaklaşımının geçerliliğini doğrulamıştır.

Azezi ve Ateş (2022), araştırmalarında 2014 ocak-2022 şubat yılları arasında aylık veriler kullanarak Türkiye’deki işsizlik histerisi etkisi incelemiştir. Çalışmada ele alınan göstergeler genel mevsimsellikten arındırılmış toplam genel işsizlik ve mevsimsellikten arındırılmış toplam genç işsizlik verileridir. PP birim kök testleri ile işsizlik histerisini araştırmışlar fakat Türkiye’de işsizlik histerisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Aydın (2023), Türkiye ekonomisinde 1923 ve 1921 yılları arasında histeri hipotezinin geçerli olup olmadığı sınanmıştır. Türkiye ekonomisi uygulanan politikalara göre iki dönemde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgulara göre 1923-1979 yılları arasında histeri hipotezinin geçerli olduğu ancak 1980 ve 2021 yılları arasında histeri hipotezinin geçerli olmadığına ulaşılmıştır.

VERİ SETİ VE YÖNTEM

Çalışmada Ocak 2005- Ekim 2020 dönemi arası tarımsal işsizlik oranı verileri aylık olarak kullanılmıştır. Tarımsal işsizlik oranının bulunması amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'ndan alınan toplam işgücü oranı, tarım dışı işsizlik oranı, toplam işsizlik sayısı ve tarımsal istihdam verileri kullanılmıştır. Tarım sektöründe mevsimlerin etkisi işsizlikte değişimlere neden olabileceğinden mevsimsel etkiden arındırılmış veriler kullanılmıştır. Tarımsal işsizlik oranının bulunması amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan toplam işgücü oranı, tarım dışı işsizlik oranına bölünmüş ve ardından 100 ile çarpılmıştır. Böylece tarım dışındaki işsizlerin sayısı elde edilmiştir. Toplam işsizlik sayısından tarım dışındaki işsizlerin sayısı çıkarılmış ve tarım sektöründeki işsizlerin sayısı elde edilmiştir. Tarımsal işgücünün bulunması amacıyla tarımsal işsizlerin ve tarım sektöründeki istihdamın sayısı toplanmıştır. Son olarak tarım işsizlerinin sayısı tarım işgücüne oranlanmış ve 100 ile çarpılarak tarımsal işsizlik oranı verileri bulunmuştur.

Birim Kök Testi Sonuçları

İşsizlik histerisinin analiz edilmesinde birim kök testleri kullanılmaktadır. Kullanılan serilerde birim kök varsa histeri etkisinin varlığı söz konusudur. Aksi durumda seriler birim köklü değilse histeri etkisi durumu yoktur sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada tarımsal işsizlik oranı değişkeninin birim kök içerme durumu literatürde yaygın bir şekilde kullanılan; Genişletilmiş Dickey-Fuller (1979, ADF), Phillips ve Perron (1988, PP), Elliott vd. (1992) tarafından geliştirilen Dickey-Fuller GLS (DF-GLS) ve Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (1992) KPSS testleri ile tespit edilmiştir.

Tablo 1: Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testleri

Değişkenler	Düzy		
	Sabitli	Sabitli ve Trendli	
Tarımsal İO	-1.598765 (8)	-1.842630 (8)	
Olasılık Değeri	0.4811	0.6798	
Kritik değerler	%1	-3.466580	-4.009558
	%5	-2.877363	-3.434844
	%10	-2.575284	-3.141399

* %5 düzeyinde anlamlı

**%1 düzeyinde anlamlı

Tablo 1’de ADF birim kök testi sonuçları yer almaktadır. ADF birim kök testinde H_0 hipotezi birim kök vardır, seri durağan değildir şeklindedir. H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Sonuçlara göre ise düzeyde sabitli ve sabitli ve trendli modelde birim kök vardır. Dolayısıyla tarımsal işsizlik oranı serisi durağan değildir. Bu bağlamda Türkiye’de tarım sektöründe işsizlik histerisi mevcuttur.

Tablo 2: Phillips ve Perron (PP) Birim Kök Testleri

Değişkenler		Düzye	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Tarımsal İO		-2.978234 (8)*	-3.152790 (8)**
Olasılık Değeri		0.0388	0.0974
Kritik değerler	%1	-3.465014	-4.007347
	%5	-2.876677	-3.433778
	%10	-2.574917	-3.140772

* %5 düzeyinde anlamlı

**%1 düzeyinde anlamlı

Tablo 2’de PP birim kök testi sonuçları yer almaktadır. PP birim kök testinde H_0 hipotezi birim kök vardır, seri durağan değildir şeklindedir. H_0 %1 anlamlılık düzeyinde kabul edilmektedir. Dolayısıyla %1 anlamlılık düzeyinde sabitli modelde birim kök vardır ve seri durağan değildir. %5 anlamlılık düzeyinde ise H_0 hipotezi reddedilmektedir. Yani düzeyde ve sabitli modelde birim kök yoktur, seri durağandır. Sabitli ve trendli modelde ise %1 anlamlılık düzeyinde birim kök yoktur, seri durağandır. Bu bağlamda PP birim kök testinde düzeyde ve sabitli modelde %5 anlamlılık düzeyinde tarımsal işsizlik histerisi yoktur. Sabitli ve trendli modelde ise %10 anlamlılık düzeyinde tarımsal işsizlik histerisi yoktur.

Tablo 3: DF-GLS Birim Kök Testleri

Değişkenler		Düzye	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Tarımsal İO		-1.105187(8)	-1.287233 (8)
Kritik değerler	%1	-2.577801	-3.482800
	%5	-1.942594	-2.949000
	%10	-1.615534	-2.659000

* %5 düzeyinde anlamlı

**%1 düzeyinde anlamlı

Tablo 3’de DF-GLS birim kök testi sonuçları yer almaktadır. DF-GLS birim kök testinde H_0 hipotezi birim kök vardır, seri durağan değildir şeklindedir. Sonuçlara göre ise düzeyde sabitli ve sabitli ve trendli modelde birim kök vardır. H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla tarımsal işsizlik oranı serisi

durağan değildir. Sonuç olarak DF-GLS birim kök testine göre, Türkiye’de tarım sektöründe işsizlik histerisi mevcuttur.

Tablo 4: Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) Birim Kök Testleri

Değişkenler		Düzy	
		Sabitli	Sabitli ve Trendli
Tarımsal İO		0.212071 (8)	0.116350 (8)
Kritik değerler	%1	0.739000	0.216000
	%5	0.463000	0.146000
	%10	0.347000	0.119000

* %5 düzeyinde anlamlı

**%1 düzeyinde anlamlı

Tablo 4’te KPSS birim kök testi sonuçlarına yer verilmiştir. KPSS testinde ise H_0 hipotezinin kabul edilmesi serinin durağan olduğunu ispat etmektedir. KPSS birim kök testi sonuçlarına göre düzeyde sabitli modelde birim kök vardır, seri durağan değildir. Dolayısıyla H_0 hipotezi reddedilmektedir. Tarım sektöründe işsizlik histerisinin mevcut olduğu ortaya konulmuştur. Düzeyde sabitli ve trendli modelde ise %10 anlamlılık seviyesinde serinin durağanlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İşsizlik olgusu geçmişten günümüze ülke ekonomilerinin en önemli problemleri arasında yer almaktadır. Özellikle küreselleşme ile birlikte ekonomik ve sosyal krizlerin yaşanması işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla işsizlik, ülke ekonomilerinin durumlarının ortaya konması ve analiz edilmesi için önemli bir göstergedir. Bu bağlamda işsizlik sorunu hem iktisatçılar hem de politika yapıcıları için oldukça önemli bir konudur (Üçler, 2022; Atamer vd., 2023).

İşsizlik histerisi ilk kez Blanchard ve Summers tarafından kullanılmıştır. Histeri kavramı, ekonomik şokların etkisinin işsizlik üzerindeki kalıcı etkisini ifade etmektedir. Ekonomik şok ile birlikte işsizlik oranlarında meydana gelen artışlar doğal iktisadi olay şeklinde ifade edilmektedir. Fakat ekonomik şok ile birlikte artan işsizlik oranlarının, ekonomik şokun ortadan kalkması sonucunda tekrardan eski seviyesine dönmemesi işsizlik histerisi olarak tanımlanmaktadır (Akcan, 2019: 31). Başka bir tanımlamaya göre ekonomik şok yaşandıktan sonra işsizlik oranlarının doğal oranına dönememesi ve eski oranından farklı bir duruma geçmesi olarak da ifade edilmektedir. İşsizlik histerisi hipotezine göre işsizlik oranları ortalamaya dönmeyeceği için işsizlik serisine yapılacak olan birim kök testlerinde serinin birim köklü çıkması, histeri hipotezinin geçerli

olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla birim kök testlerinde serilerin durağan olmaması histeri etkisinin varlığını kanıtlamaktadır (Aydın, 2023: 2).

Çalışmanın amacı Türkiye’de tarımsal işsizlik histerinin analiz edilmesidir. Bu amaçla çalışmada Ocak 2005- Temmuz 2020 mevsimsellikten arındırılmış aylık veriler kullanılmıştır. Çalışmada histeri etkisinin saptanması için tarımsal işsizlik oranı serisine birim kök testleri uygulanmıştır. ADF, PP, DF-GLS ve KPSS birim kök testlerinin uygulandığı tarımsal işsizlik oranı serisinde, serinin birim köklü çıkması histeri etkisinin geçerli olduğunu ifade etmektedir. ADF, PP, DF-GLS ve KPSS birim kök testi sonuçlarında düzeyde ve sabitli modellerde tarımsal işsizlik oranı serisi birim köklü çıkmıştır ve Türkiye’de tarımsal işsizlik histerisi mevcuttur. ADF ve DF-GLS birim kök testlerinde düzeyde sabitli ve trendli modellerde de serinin durağan olmadığı tespit edilmiştir. Ancak PP birim kök testinde düzeyde ve sabitli modelde %5 anlamlılık seviyesinde, düzeyde sabitli ve trendli modelde ise %10 anlamlılık seviyesinde serinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. KPSS birim kök testinde ise düzeyde sabitli ve trendli modelde %10 anlamlılık seviyesinde serinin durağanlaştığı analiz edilmiştir.

Çalışmada Türkiye’de tarımsal işsizlik oranlarında histerinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yani ekonomik şoklar karşısında tarımsal işsizliğin kalıcı olduğu analizde açıklanmıştır. Bu bağlamda tarımsal işgücü piyasasında var olan problemlerin çözümlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tarımsal işsizlik histerisinin etkisini azaltacak veya histeri etkisini ortadan kaldıracak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akcan, A. T. (2018). Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde İşsizlik Histerisi. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 24 (1), 21-32. DOI: 10.24181/tarekod.449962
- Akcan, A. T. (2019). Türkiye’de Gençlerin İşsizlik Histerisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 31-47.
- Akkuş, Ö., & Topuz, S. G. (2019). İşsizlik Histerisinin Geçerliliği: Gelişmekte Olan En Kırılgan Beşli. *Sosyoekonomi*, 27(39), 69-80.
- Atamer, M. A., Uçar, M. & Ülger, M. (2023). Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi Hipotezinin Geçerliliğinin Analizi: 1988-2020 Dönemi. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 283-304.
- Aydın, A. (2023). Türkiye Ekonomisi İçin İşsizlikte Histeri Etkisi: Yapısal Kırılgal Birim Kök Testlerinden Kanıtlar. *Econharran*, 7 (11), 1-15. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/econharran/issue/77155/1169159>
- Azazi, H. & Ateş, S. (2022). Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Karşılaştırılmalı Bir Analizi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 17 (1), 27-36. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/girkal/issue/71395/1112051>
- Bayrakdar, S. (2015). Türkiye İçin İşsizlik Histerisi Ya Da Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması. *Journal of Economic Policy Researches*, 2 (2), 45-61. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuipad/issue/1335/15758>
- Baysal Kar, B. (2019). İşsizlik Histerisi Mi? Doğal İşsizlik Oranı Mi? Farklı Kapitalizm Türleri

- İçin Bir Analiz. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 271-298. DOI: 10.11616/basbed.v19i47045.519287
- Chang, M. J., & Su, C. Y. (2014). Hysteresis Versus Natural Rate In Taiwan's Unemployment: Evidence From The Educational Attainment Categories. *Economic Modelling*, 43, 293-304.
- Çelik, C. & Küçükçakale, Y. (2018). İşgücü Piyasasına Yönelik Histeri Etkisi: Ratchet Modeli ile Türkiye Örneği. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, Prof. Dr. Harun TERZI Special Issue, 21-40. DOI: 10.18092/ulikidince.361860
- Çelik, H. (2019). İşsizlik Histerisi Geçerliliğinin Türkiye ve Komşu Ülkeleri İçin İncelenmesi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6 (15), 41-68. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/50607/582435>
- Erdoğan, S. & Doğan, C. (2016). İşsizlik Histerisi ve Doğal İşsizlik Oranı Yaklaşımlarının MENA Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analizi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 0-0. DOI: 10.17541/optimum.256388
- Kahyaoglu, H., Tüzün, O., Ceylan, F., & Ekinci, R. (2016). İşsizlik Histerisinin Geçerliliği: Türkiye Ve Seçilmiş AB Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 103-128.
- Klinger, S., & Weber, E. (2016). Detecting Unemployment Hysteresis: A Simultaneous Unobserved Components Model With Markov Switching. *Economics Letters*, 144, 115-118.
- Koç, S. & Güner, G. (2020). İşsizlik Histeri Etkisinin Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sınanması. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (40), 151-164. DOI: 10.35343/kosbed.847158
- Koçbulut, Ö. & Bolat, S. (2017). Balkan Ülkelerinde İşsizlik Histerisi Ve Doğal Oran Hipotezinin Geçerliliği: Ampirik Bir Değerlendirme. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 295-317. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kauibf/issue/37953/579625>.
- Onur, S. (2011). Türkiye Ekonomisinde İşsizlik Histerisi (1992-2009). *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2011(2), 1-26.
- Ozturk, M. (2020). Türkiye'de İşsizlik Histerisi Hipotezinin Geçerliliği: Çok Boyutlu ve Asimetrik Yaklaşım. *OPUS International Journal of Society Researches*, Vol: 15 - Issue: 10. Year Special Issue, 4882-4910. DOI: 10.26466/opus.725553
- Özbek, S. & Türkmen, S. (2021). İşsizlik Histerisi Mi, Doğal İşsizlik Oranı Mı? E7 Ve G7 Ülkelerinden Yeni Kanıtlar. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 643-662. DOI: 10.29029/busbed.930288
- Özturk, M. (2020). Türkiye'de İşsizlik Histerisi Hipotezinin Geçerliliği: Çok Boyutlu Ve Asimetrik Yaklaşım. *OPUS International Journal of Society Researches*, 15(1), 4882-4910.
- Samırkaş Komşu, M. & Komşu, U. C. (2021). İşsizlik Histerisi: Brics-T Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 74-85. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oskauibfd/issue/67540/1036315>
- Şak, N. (2021). Türkiye'de İşsizlik Histerisi: Kadın Ve Erkek İşsizliğine Bir Bakış. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 467-477.
- Taş, S. & Uğur, B. (2017). Türkiye için İşsizlik Histerisi mi, Yoksa Doğal Oran Hipotezi mi Geçerlidir?. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 25-45. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuiibfd/issue/34826/387691>
- Üçler, Y. T. (2022). Türkiye'de İşsizlik Histerisi Üzerine Bir Araştırma (2005-2022). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 216-225.
- Yavuzaslan, K., Damar, Ö., Sönmez, B., Özdaş, B., Nazlı, Uyar., & Akılotu, E. (2017). Türkiye'de Genç İşsizliğinin, İşsizlik Histerisi Hipotezi Çerçevesinde Yapısal Kırımlar Testi İle Analizi. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 21-32.
- Yılancı, V. (2009). Yapısal Kırımlar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 324-335.
- Yıldırım, S. & İnançlı, S. (2018). Türkiye'de İşsizlik Histerisi Hipotezinin Geçerliliğinin Ampirik Olarak Değerlendirilmesi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Özel Sayı, 45-54. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/esad/issue/41562/502147>

TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM HUSUSUNA GENEL BİR BAKIŞ

Şerife AKKEÇECİ¹

1. GİRİŞ

Birleşmiş Milletler, 2023 Dünya Nüfusu Durum Raporu'na göre, dünya nüfusunun güncel rakamsal değeri 8 milyarı aşmış durumdadır. Ülkemize baktığımızda ise, TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerince, 85 milyon 279 bin 553 rakamsal değere ulaşmıştır. Dünya Gıda Tarım Örgütü FAO'nun hazırladığı çalışmada, 2050 yılına gelindiğinde dünya nüfusunun 9,1 milyara ulaşmış olacağı, bunun da tüm dünya ülkeleri açısından beslenme ve istihdam gibi sorunları doğuracağı, dolayısıyla uluslararası kuruluşlarca öncelikli politikalar sıralamasının baş konularını kapsayacağı belirtilmektedir. Global ekonomik krizin ardından dünya genelindeki toplam işsizlik oranı büyük ölçüde artmıştır. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) verilerine göre de işsizlik oranı her geçen gün giderek artmakta olup 2019 yılındaki küresel işsizlik oranının 21 milyon kadar olduğu, 2022 yılında ise 207 milyona ulaşacağı öngörülmüştür (ILO, 2022).

Bir ülkede ekonominin yapısal değişim ve mevcut pozisyonu hakkında fikir sahibi olabilmenin yollarından biri de o ülkenin istihdam yapısının incelenilerek değerlendirilmesidir. Geçmişten günümüze, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere bakıldığında işsizlik konusunun temel sorunların en başında gelmesi, bu hususla ilgili mücadelede uygulanabilecek istihdama yönelik politik yaklaşımların önemini daha da arttırmaktadır. Tüm ülkeler açısından istihdam imkanlarını arttırmak hem ülke ekonomik refah düzeyi hem de toplumsal refah açısından oldukça önemlidir.

Tarihsel sürece baktığımızda ekonomideki sektörler arasında tarım sektörü ilk zamanlarda ekonomimizin hâkim sektörü durumundayken zamanla sanayi devriminin de etkisiyle yerini hizmet ve sanayi sektörüne devretmiştir. Ülkemizde de bu devrimin etkisiyle başta ticari ve ekonomik yapımız olmakla

¹ Öğr. Görevlisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göksun Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, ORCID NO: 0000-0003-0283-3973, sakkececi@ksu.edu.tr

birlikte bütün toplumsal yapımızı da olumsuz yönde etkileyen süreç başlamıştır. Sanayi sektörünün istihdam ihtiyacı kırsaldan kente doğru gerçekleşen göçlerle karşılanarak kentler istihdamın, üretimin, ticaretin, refahın merkezi durumuna gelmiştir ve bunun neticesi olarak tarımsal üretim sektörünün ekonomimiz içerisindeki önemi ve etkinliği giderek azalmıştır. Fakat bu azalma, ülkemizin jeopolitik konumu, avantajlı iklim özellikleri ve ürün bazındaki çeşitliliği ile tarım sektörünün stratejik önemine gölge düşürmemekle birlikte sosyoekonomik gelişimimize önemli derecede katkı sağlamıştır (Us, K. ve Akbıyık, N. 2023: 7(2): 25-36).

Dünyada nüfus hızla artış gösterirken, dünya genelinde ülkelerin temel ihtiyaçları olan giyinme, barınma, en önemlisi olan beslenme ve yaşamsal faaliyetlerinin düzeylerinin daha da iyileştirilebilmesi açısından oldukça yeni girişimler yapılmakta bu atılımlar neticesinde de endüstriyel ve tarımsal alanda da etkileyici değişim ve gelişmeler gözlemlenmektedir. İnsanların çok daha iyi yaşamsal koşullara (barınma, beslenme vs.) erişme arzusu, dünya genelinde olduğu gibi ülkemizin insanları açısından da cazip karşılanmaktadır. Tarımsal üretim sektöründe mekanizasyon ağırlıklı çalışmaların yoğunlaşması ve getirdiği kolaylıklardan ötürü benimsenir hale gelmesi, klasik manada ki tarımsal sektör işçiliğine olan ihtiyacın azalmasına sebep olmuş, bunun getirisi olarak da yeni yeni istihdam alanları doğmuştur. Bunun aksi bir durumda ise kırsal kesimlerde işsizlik sorunu ve kentlere göç gibi problemlerin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Öte yandan, tarımsal üretimin genç kesim tarafından daha cazip hale getirilmesi onlar için orijinal bir istihdam alanı olmasının sağlanması ve kırsal kesim tarımsal üretim dışı sektörlerin istihdamdaki potansiyelinin az olması, kentlerin ise sanayi ve hizmet sektörlerinin düşük vasıflara haiz işgücü talebinin olması genç kesimi kırsal alanlar dışındaki istihdam arayışına yöneltmektedir (Bulut, S. ve Gökalp, Z. 2022:911-920).

Nüfus dalgalanmalarına bağlı olan iş gücü piyasasındaki dinamiklerin birisi işgücüne olan arz diğeri ise işgücü talebidir. 2019 yılı istihdam oranları istatistiki olarak incelendiğinde yaklaşık % 19'lük kısmının tarım sektöründe, % 19,8'lik oranın sanayi sektöründe, % 5,8'lik kısmın inşaat, % 55,8'lik kısmın ise hizmet sektöründe olduğunu görülmektedir. Ülkemizdeki kırsal nüfusun her geçen gün oranı azalıyor olsa da bilhassa kadınlar açısından tarım sektörünün, halen öncelikli çalışma sahası olduğu aşikardır. İşgücü niteliği ve miktarı bir ülke ekonomisinin insan kaynağının somut göstergesidir. Ülkemizin istihdam oranları AB ve OECD ülkeleri ile kıyaslandığında her ikisindeki istihdam oranı ortalamalarının altında olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin ise ülkemizdeki kadın istihdam oranının halen öncelikli çalışma sahası olduğu aşikarsa da bahse konu olan guruplara kıyasla oldukça düşük seviyelerde yer alıyor olmasıdır (Şentürk, F. 2015:113–143). Tarım, ulaştırma, turizm ve inşaat gibi sektörler

mevsimlik işçilere en çok gereksinim duyan ve işsizliğin en çok görüldüğü sektörlerdir. Bunun yanı sıra yaşanan teknolojik gelişmeler pek çok gelişmiş ülkede bu işsizlik sorunu ciddi bir sorun olmaktan çıkmıştır (Kökocak, A. ve ark. 2015:109-121).

Ülkemizde tarım sektörü, ekonomik gelişmeler farklılık gösterse de meydana getirdi etkiler itibariyle özel bir alandır. Günümüzde halen gelir dağılımı, nüfus yoğunluğu sosyal güvenlik ve istihdam faktörü gibi unsurlar nedeniyle toplumun büyük bir kesimi üzerinde dolaylı ya da direkt etkiye sahiptir. Tarım sektörünün genel istihdamdaki payı yaklaşık % 20 iken, kayıt altına alınmayan istihdam oranı % 84 olup ülkemiz ortalamasının üç katı kadardır. Bu oranın bu kadar yüksek olması aynı zamanda çalışma koşullarının da insani performansın çok üstünde olması gibi başkaca önemli problemlerden birisi olmaktadır (Us, K., ve Akbıyık, N. 2023: 7(2): 25-36.).

2. İSTİHDAM KAVRAMI

İstihdam, bir ülkede bulunan mevcut iş gücü potansiyelinin ekonomik faaliyetler alanında sürekli olarak kullanılmasıdır. Kavramsal açıdan istihdam ise, bir ülke ekonomisinde belirli bir dönem içerisinde ekonomide halihazırdaki üretim unsurlarının mevcut teknolojik düzey açısından hangi oranda kullanıldığının ifade edilmesidir. Dar istihdam ve geniş istihdam olmak üzere ikiye ayrılan istihdam kavramına göre dar istihdamda emek yani çalışanın üretim sürecinde kullanılmaları incelenir. Geniş anlamda istihdama bakıldığında ise emek hususu, toprak ve sermaye gibi üretim süreci içerisindeki bütün unsurların incelendiği görülür.

Bir ekonomi içerisinde halihazırda üretimle ilgili faktörlerin bütünüün üretim faaliyetlerinde kullanılamaması işsizlik olarak tanımlanmaktadır (Güran, N. 2002). Ekonomik yapıları nasıl olursa olsun gelişmiş ya da gelişme aşamasındaki bütün ülkelerin günümüz ve gelecekteki öncelikli problemi; işsizliktir (Kökocak, A. ve ark. 2015:109-121).

İstihdam kelimesi, çalıştırma veya kullanma anlamına gelmektedir. Her bir ülkede, bir yıl süresince ekonomik aktivitelere katılabilecek durumdaki insan gücünden yararlanılması ya da performans dereceleri istihdamı gösterir (Savaşır, R. 1999:81). Sosyal ve ekonomik politik yaklaşımlar açısından bakıldığında istihdamın esas amaç unsuru olduğu aynı zamanda iktisatla ilgilenenlerin de temel ilgi alanı olduğu görülmektedir. Devletin müdahalesinin dayandığı nedenlerden biri olması sebebiyle, farklı istihdam yaklaşımlarında farklı istihdam kuramları söz konusudur. Klasik ve Neo-Klasik İktisadın hakimiyet sürdüğü 1929 büyük bunalımına kadarki süreçte işsizlik sorunun tamamen gönüllülüğe dayandığı görülür. Neo-Klasik teori tam bir istihdam analizi teorisi, işsizlik sorunu ise sadece gönüllü işsizliktir. Tam rekabet hipotezi altında işgücü arzı ve talebi işgücü piyasasında karşı karşıya gelerek sahici ve

dengeli bir ücret düzeyi meydana getirirler. Bu durumda, işgücü arzı ve talebi eşit olacağı için herhangi bir işsizlikten bahsedilemez (Ataman, B.C. 1998:61).

İktisadi literatüre göre istihdam, üretime etki eden faktörlerinin daha geniş manada kullanım miktarını ifade ederken, dar anlamda bakıldığında üretim faktörlerinden emek kullanımının düzeyine yönelik bilgi verir. Bir ülkedeki istihdam ile ilgili olgular, çalışma yetkinliğine ulaşmış nüfus ve işgücü piyasasında bu yetkin nüfusun ne kadarının istihdamda değerlendirildiği ile ilgilidir. Ekonomik düzeyde baktığımızda eksik istihdamı ifade eden şeyin istihdam oranının tam olmaması anlamına gelir bu da o ekonomik koşullar açısından işsizlik sorunu demektir. Üretim süreci boyunca emeğin karşılık bulmaması anlamına gelen işsizlik, beşerî ve sosyal boyutlar açısından ve toplumlar açısından oldukça önemli bir problemdir. Ekonomik açıdan değerlendirilecek olursa işsizlik, ekonomik gelir düzeyinin potansiyel oranının aşağılarında bir seviyede olması demektir. Bu nedenle işsizlik ve istihdam, ülkelerin ekonomik gelir düzeylerinin belirlenmesi noktasında temel unsur olarak değerlendirilir (Ersin, İ. ve Ergeç, E.H. 2018: 161-180).

İstihdam kavramını farklı şekilde tanımlayacak olursak; genel olarak “çalışma ve bu çalışma sonucu gelir elde etme isteği olan şahısların, mal üretimi ya da hizmet üretiminde aktif rol almaları” şeklinde ifade edilebilir (Ünlüönen, K., Tayfun, A. Ve Kılıçlar, A. (2007):164; Yağcı Ö. 2003:169). Yine istihdam kavramını biraz daha açık tanımlarsak; tam, eksik ve aşırı istihdam olarak kategorize edebiliriz.

İş talebi ve işgücü arzı arasındaki ilişkilerden kaynaklı ihtiyaçlar sebebiyle, tam zamanlı işler haricinde kalan ilişkilerin ifadesi niteliğindeki a tipi yani esnek istihdam türleri (kısmi ya da süreli çalışma modeli, geçici iş, evden çalışma, ödünç çalışma modeli, çağrı yoluyla çalışma, vardiya usulü çalışması, iş süresi kaydırılabilen iş modeli, serbest olarak çalışma ve sözleşmeli olarak çalışma) ekonomik yapının içerisinde yer almıştır (Ünlüönen, K., Tayfun, A. Ve Kılıçlar, A. 2007:164).

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) 1998-2021 yılı verilerinin gösterildiği Tablo 1'e bakıldığında; 1998 yılından 2009'a kadar olan süreçte dünya genelinde son 12 yıllık sürede, arzu edilen oranda istihdam kayıtlarına erişilemediği görülmektedir. İstihdamda arzu edilen ivmenin sağlanamadığı, degomrafik istihdam dağılımında sorunların olduğu, işgücüne katılım oranlarında düşüşlerin olduğu görülmektedir. Yine aynı tabloda 2021 yılı sektörler göre istihdam verileri incelendiğinde tarımsal üretim sektöründeki düşüşün dramatik bir şekilde devam ettiği, hizmet ve sanayi sektörlerinde ise tam tersi yönde bir ivmenin kaydedildiği görülmektedir. Tablo geneli değerlendirmeye bakacak olursak, sektörel bazlı istihdam yapısında ise; sanayi sektöründe yaklaşık % 10 ve hizmet sektörlerinde yaklaşık % 14'lük artışın yanı sıra tarım sektöründe yaklaşık % 18'lik azalış görülmüştür.

Tablo 1. 1998 – 2021 Yılı Dünya İşgücü Piyasasına Genel Bakış

Sektörlere Göre İstihdam Oranları	1998	2003	2005	2006	2007	2009	2021
Sanayi (%)	21,1	20,7	21,5	22,1	22,1	21,8	24,0
Hizmetler(%)	38,1	40,7	41,9	42,4	42,5	43,2	50,0
Tarım (%)	40,8	38,7	36,5	35,5	35,4	35,0	26,0

Kaynak: Global Employment Trends, January 2011, www.ilo.org

Tarımsal üretim sektöründeki istihdamın oransal değeri yıllar içerisinde düşüş gösteriyor olsa da tarımsal üretim faaliyetleri gösteren bu sektör hala dünya için önemli bir istihdam alanı olmaya devam etmektedir. Dünya genelinde 2000 yılında tarımsal üretim sektöründe istihdam oranı yaklaşık %40,6 iken, 2011 yılına gelindiğinde bu oranın % 34,2'e kadar gerilediği görülmüştür. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri artış gösterdikçe tarımsal üretim sektöründeki istihdamın payı giderek azalmakta sanayi ve hizmetler sektörlerinin önemi de tersi yönde bir durum sergileyerek artmaktadır (Çakır B. 2014: 23).

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) ve TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre 1998-2022 yılları arası Türkiye Sektörel İstihdam oranları ise Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Türkiye Sektörel İstihdam Oranları (1998-2022)

Sektörlere Göre İstihdam Oranları	1998	2003	2005	2006	2007	2009	2021	2022
Sanayi (%)	20,0	20,8	20,9	20,8	20,9	19,2	21,3	21,6
Hizmetler(%)	50,9	53,5	55,1	55,7	55,4	56,2	55,3	56,5
Tarım (%)	29,1	25,7	24,0	23,5	23,7	24,6	17,1	15,8

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/> , www.dpt.gov.tr

TÜİK 1998-2022 yılı verilerinin gösterildiği Tablo 2'de; 1998 yılından 2022' yılına kadar geçen süreçte dünyada olduğu gibi ülkemiz genelinde de arzu edilen oranda istihdam kayıtlarına erişilemediği görülmektedir. Yine aynı tabloda son yılın sektörlere göre istihdam verileri incelendiğinde burada da tarımsal üretim sektöründeki düşüşün devam ettiği, hizmet ve sanayi sektörlerinde ise tam tersi yönde bir ivmenin kaydedildiği görülmektedir.

3. TÜRKİYE TARIM SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Cumhuriyet döneminin başından beri Türkiye ekonomisinin büyük bölümü tarımsal üretime dayalıydı ve ülke nüfusunun yaklaşık ¾'ü üçü köylerde yaşamını sürdürmekteydi. Tarım sektörünün istihdamdaki oranı %80 yine ülke ihracattaki oranı da %85'ti. Ülkenin önemli bir kesiminin geçim kaynağı da tarımsal ürünlerden oluşmaktaydı (Karluk, S.R. 2007). 1955 yılında tarım sektörünün istihdamdaki oranı %81 olup 1960 yılında ise bu oran %77'ye düşmüştür (Kepenek, Y. ve Yentürk, N. 2001:). 1985 yılı itibarıyla istihdamdaki bu oran %75, 2000'li yıllarda ise genel istihdamın 1/3'ünü tarımsal üretim sektörü oluşturmuştur (Yavuz, F. 2000: 9-22).

1980’li senelerden sonra Türkiye tarımsal üretiminde tespit edilen gerilemeler kırsaldan kentlere göçte başka bir tetikleyici unsur olmuştur. Ülkemiz 1980’li yıllara gelinceye kadar Avrupa ülkelerinde hayvancılıkta birinci, dünya genelinde ise ikinci sırada yer alırken, 1980’li yıllardan sonra tarımla ve hayvancılıkla ilgili yapılan politikalardaki olumsuz değişiklikler, ülkemizi dünya genelindeki tarımsal alanlarda söz sahibi ülke olma durumunu da sekteye uğratmıştır (Çakır B. 2014: 22).

Çok uzun yıllar boyunca ülkemizde tarım sektöründeki istihdam oranının genel istihdam içerisinde pay olarak en yüksek orana sahip olduğu görülmüştür. 1950 yılı tarımsal istihdam verilerine baktığımızda bu oran yaklaşık % 75’lerde iken 1960’lı yıllardan 1980’li yıllara doğru giderek azaldığı, hizmet sektörü ve sanayi ve sektöründeki payın ise giderek arttığı gözlemlenmiştir. İşgücü piyasasının dinamiklerini, ekonomik koşulların bir neticesi olan işgücü talebi ve nüfus artışı ile bağlantılı olan toplam işgücü arzı oluşturmaktadır. Ülkemiz 2019 yılı Haziran ayı verilerine göre genel istihdam oranlarına bakıldığında; % 18,9’luk kısımda tarım sektörü, %19,7’sini sanayi sektörü, %5,7’sini inşaat sektörü ve %55,7’lik kısımda ise hizmet sektörünün yer aldığı görülmektedir. Türkiye genelinde kırsal nüfus giderek azalsa da kadınlar açısından tarımsal üretim çalışma alanı olarak önceliğini korumaktadır.

Günümüzde halen dünya nüfusunun yaklaşık yarısı kırsalda yaşamını sürdürmektedir. İş gücü açısından baktığımızda ise toplam dünya nüfusunun %20’sinin geçimi tarımsal kaynaklıdır (Hekimoğlu, B. ve Baş, E., 2018).

Tarımsal üretim sektörü, temel besin ihtiyaçlarının karşılanması açısından mikro ve diğer sektörler için esas tedarikçi olması bakımından makro düzeyde öneme sahiptir. Milli gelir düzeyinin artması ve istihdam oluşturulması bakımından ise stratejik öneme sahip ekonomik bir bileşendir. Doğrudan doğruya işgücü piyasasının şekillenebilmesinde etkili olurken, işgücü dinamiklerinden de etkilenmektedir (Şenel, D.,2022: 233-253).

Tarımsal üretim ağırlıklı yapıdan sanayi üretim yapısına geçişle yine aynı şekilde sanayi ağırlıklı toplumdaki bilgi ağırlıklı topluma geçiş süreci yeni gelişim gösteren sektörlerde istihdam imkanları bulunduğu halde işsiz olanların niteliğiyle boş işlere aranan kalifiye elaman nitelikleri arasında bir uyumsuzluk olduğu görülmüştür. Her iki işsizlikte de esas sorun, halihazırdaki işler ile iş talebi olanlar arasında birtakım sebeplerle bir uyumluluk sağlanamamasıdır (Güran, N., 2002).

Ülkemizde tarımsal üretimin ekonomi içerisindeki önemi nispi oranda azalsa da, günümüz koşullarında hala tarım ülkenin gıda ihtiyacını karşılıyor olması, ortaya koyduğu istihdam olanaklarıyla, ihracat ve sanayi sektörüne girdi sağlaması bakımından oldukça büyük önem taşımaktadır (Çakır B. 2014:28).

Tarımsal üretim sektörünün istihdam bakımından bu kadar önemli olması karşısında, bu sektöre özgü politikaların istihdam odaklı olarak belirlenmesini kaçınılmaz kılmıştır.

4. SORUNLAR

Tarımsal üretimde teknolojik imkanların kullanılmasının istihdama etkisinin analiz edildiği bir çalışmada pilot bölge olarak Konya ili belirlenmiş ve mısır üretimi alanında faaliyet gösterenlerin işgücü üzerinde uygulanarak, bağımsız olan örneklerin yine aynı popülasyona dahil olup olmadıklarını araştıran bir test uygulanmış ve analize tabi tutulan bu işletmelerin mısır üretimi esnasındaki teknoloji kullanım oranları, arazi genişliği toplamı, erkek işgücü oranı ve işgücünden kaynaklı birim zaman bazındaki verimlilik oranları çift taraflı olarak kıyaslanarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda; tarımsal üretimde kullanılan teknolojik düzeyin belirlenen bu değişkenlerle arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun nedeninin ise temelde işgücünün uzmanlaşmadığından, üretim teknikleri ile ilgili bilgi seviyesinin yetersiz düzeyde olmasından, hali hazırda sahip olunan teknolojiler incelendiğinde ise etkin kullanımın olmamasından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır (Bayramoğlu, Z. ve Bozdemir, M. 2018:436-454).

Doktor A.Ş. tarafından ortaya konulan “Çiftçinin Nabzı Araştırması”nda ise; tahıl, meyve, sebze ve endüstriyel ürünler üretimi yapan çiftçilerin yaklaşık % 42’si kendilerinden sonra hiç kimsenin böylesi bir tarımsal üretimi sürdürmeyeceklerini bildirmişlerdir. Bu yüzdeler içerisinde çocuklarının bu üretime devam edeceği hususunda olumlu görüş bildirenlerin oranının %37.5 olduğu görülmüştür. Yine Doktor A.Ş. tarafından ortaya konulan bu araştırmaya göre bölgeler bazında da farkların olduğu; Trakya ve Ege bölgelerindeki üreticilere göre kendilerinden sonra tarımsal üretimin devam etmeyeceği yönünde görüş bildirenlerin oransal olarak daha fazla olduğu belirtilmiştir (Yıldırım, A. E. 2019). Doktor A.Ş.’nin bu araştırmasının sonuçlarına göre; tarımsal üretimin meşakkatinden kaynaklı bu sektöre olan ilginin giderek azalacağı ve zamanla gençlerden ziyade yaşlı nüfusun bu sektörde kalacağı gibi ülkemiz tarım sektörünün geleceği hakkında da endişe duymamız gereken hususları ortaya koymaktadır (Ateş, H.Ç., Rad S.T., Sarıca, D. ve Zereyak, E. 2020: 665-685). Bu görüşü destekler nitelikteki bir başka husus ise tarımsal üretim sektöründe çalışanların önemli bir kısmı sosyal güvenceleri olmadan çalışmaktadır (Hekimoğlu B. ve Baş E. 2018).

Toplam üretim içerisindeki tarım sektörünün payındaki azalmadan kaynaklı olarak istihdam payında da önemli ölçüde azalmanın olduğu görülmüştür. Oransal azalma olarak gözlemlenen bu azalmanın yanında istihdamda mutlak olarak da azalma tespit edilmiştir.

Kırsal alanlarda yaşayanların kentlerde yaşayanlara nazaran daha yoksul olmalarının esas sebebi, kırsalda yaşayanların başlıca geçim kaynağının tarıma dayalı olmasıdır.

Bir başka sorun da ülkemiz tarımsal üretim sektöründe çalışanların kazandığı ücretler başka sektörlerde çalışanlara göre daha düşük olmasıdır (Çakır B. 2014: 22-24).

4.1. Tarımsal Üretimde İstihdamın Azalmasının Sebepleri

Tarımsal üretimde tarımsal mekanizasyona dayalı yenilikler hız kazanmış bu sayede tarımsal teknikler ve tarımsal üretimde kullanılan ekipmanlar gelişmiş olsa da kırsal kesimdeki yoksulluk ne yazık ki azaltılamamıştır. Bunun sebeplerine gelince;

*Tarımsal üretimde toprak, iklim ve bitkisel özellikler gibi ekolojik faktörlerin dikkate alınıp bölgesel farklılıkların yeterli düzeyde ortaya konulamaması,

*Bulunulan yörede hangi tarımsal ürünün üretiminin uygun olduğu ya da nerede, ne zaman, nasıl üretilmesinin uygun olacağı tam olarak planlanamaması,

*Kamusal desteğin yetersiz olması,

*Tarımsal üreticilere tahsis edilen desteklerin az olması

*Tarımsal alandaki eğitim faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmaması,

*Üreticiden tüketiciye ulaşımın direkt yapılamaması,

*Kırsal alanda çalışan yüz kadından yaklaşık seksen beşi tarımsal üretim alanında faaliyet göstermektedir. Tarımsal üretimde çalışan kadınlarımızın oranının erkeklerden yüksek olmasına rağmen genelde bu kadınların ücretsiz aile işçisi olması, tam zamanlı değil yarı zamanlı çalışması ya da sınırlı, geçici bir süre çalışması, kayıt altında olmamaları ve güvencesiz çalışmaları,

*Teknolojik alandaki gelişmelerin tarımsal alandaki işçi sayısını azaltması,

*Teknolojik gelişmelerin tarımsal üretim sektöründeki istihdam oranlarında daralmalara sebebiyet vermesi (Tan, S., Atak, Ş., Şengül, Ü. ve Tan, S. S. 2015:588- 595; Görmüş, A. 2019: 563-578).

*Ülkemiz gerçeklerinden birisi olan miras faktörünün tarımsal alanlarını bölerek küçültmesi (Bulut, S. ve Gökalp, Z., 2022:911-920).

4.2. Tarımsal Üretimde İstihdam Oranını Arttırmanın Yolları

Rekabet gücü, sektörel istihdamı arttırmada önemli bir parametredir. Tarımsal üretim sektöründe rekabetin arttırılması ve ülkemiz tarımsal üretiminin uluslararası arenada rekabet edebilmesi için gerekli olanlar şunlardır;

*Toplumumuzda yapısal problemlerden birisi olarak gösterebileceğimiz örgütlenme düzeyinin artırılması.

*Güçlü üreticilerle örgütlenmenin oluşturulması durumunda; uygun koşullarda girdi, eğitim ve yayım hizmetleri sağlanıp üretim noktasında kalite ve verimlilik elde edilecek bu sayede tarımsal üretimde de artış sağlanmış olacaktır (Bekiroğlu, C. 2010).

*Güçlü örgütlenmeler neticesinde oluşan organizasyonlar, tarımsal üretimle uğraşan çiftçilerin yaşam kalitesini arttıracaktır.

*Tarımsal üretimle elde edilen ürünlerin uygun şartlarda pazarlanmasıyla sabit bir gelir elde edilmiş olunacaktır (Bulut, S. ve Gökalp, Z., 2022:911-920).

*Tarımsal üretim sektöründe ürün guruplarına ve bölgelere uygun ihtiyaca yönelik iş gücünün oluşturulması üzerinde hassasiyetle durulmalıdır.

*Tarımsal üretim faaliyetlerine dayalı sanayi kuruluşu kamudan destek alınması yeni istihdam imkanları sağlarken üretimi yapılan ürünlerin işlenerek katma değerlerinin artmasına vesile olacaktır.

*Hem dünya genelindeki talepleri dikkate alıp hem de ekolojiye duyarlı olarak yapılacak üretimlerle katma değerle birlikte istihdam oranında da artış sağlanacaktır.

*Kırsal kesimde endüstriye dayalı tarımsal üretim teşvik edilerek hem kırsaldan hem de tarımsal üretimden ayrılmayı planlayan genç popülasyona istihdam dolayısıyla da gelir olanakları sağlanabilir.

*Ülkemiz her geçen gün ne yazık ki hayvansal üretimle elde edilen ürünler anlamında kendi kendine yetememektedir. Oysa ki hayvancılık sektörü, bitkisel üretim gibi değil yılın on iki ayında da istihdam olanağı sunan bir sektör olması sebebiyle hayvansal üretim sektörünün desteklenmesi hem yetersizlik sorununu ortadan kaldıracak hem de tarımda istihdama başka bir koldan olanak sağlayacaktır.

*Üreticileri teşvik etmek adına, tüketicileri gıda güvenliği ve çevre koruma konularında bilinçlendirerek yeni istihdam olanaklarına kapı aralanabilirken, üretim çeşitliliği ve miktar artışıyla yepyeni piyasalara açılmak da kolaylaşabilecektir.

*Üretilen ürünlerin pazarda yer bulabilmesi hususu da istihdamın cazibesi açısından önemli bir unsurdur.

*Yerinde üretim ve yerinde yatırım da oldukça önemlidir. Buralarda uygulanacak modern teknolojiler ve kurulacak modern tesisler (seralar, soğuk hava depoları vb) destek bulmalıdır.

*Üretimdeki artışla hem verim hem de kalitede artış sağlanırsa bu durum karlılık getirir. Karlılıkta beraberinde yeni yatırımlara kapı açar, bu da yeni istihdam sahaları anlamına gelir.

5.FIRSATLAR

Gençlerden oluşan nüfusun kentlere göç etmesiyle, dinç ve dinamik bir kırsal ekonomiye sahip olabilmek için gereksinim duyulan üretken işgücü kaybı sorunu doğmaktadır. Ülkemiz nüfusunun yaklaşık %25'inin halen kırsal alanlarda yaşamını ikame ettiriyor olması, tarımsal üretim faaliyetleri dışındaki işlerle geçimlerinin mümkün olmadığı yerlerdeki yerleşik düzenin tarımsal üretim faaliyetlerini sürdüreceklerini ortaya koymaktadır. Bu sebeple tarımsal alanlarda; agroekoturizm, tarımsal sağlık hizmetleri, tarımsal gastronomik hizmet sektörü ve yerinde, yöresinde lezzetlerin korunup sunulduğu alanlarda hizmet verebilecek, tarımsal kültüre sahip gençlerimiz için istihdam alanları sunulabilmelidir (Bulut, S. ve Gökalp, Z., 2022:911-920)

Ülkemizin jeopolitik konumu, avantajlı iklim özellikleri ve ürün bazındaki çeşitliliği ile tarım sektörünün stratejik önemine gölge düşürmemekle birlikte sosyoekonomik gelişimimize önemli derecede katkı sağlamaktadır (Us, K. ve Akbıyık, N. 2023: 7(2): 25-36).

Coğrafyamızın bu eşsiz konumsal özelliğine sahip çıkılarak avantaja dönüştürülmesi yolunda inovasyonlar geliştirilmelidir.

6. SONUÇ

Dünyada yaşanan 2001 krizi sonrası meydana gelen finansal durgunluk, 2004 yılından sonra toparlanmaya başlamış ve yılda ort.%45'lik bir büyüme oranına erişilmesine ve verimliliğin artmasına rağmen, istihdam sorununun çözümünde yine de geride kalmıştır (DPT, 2007).

Tarımsal üretim sektörü açısından baktığımızda bu sektörün istihdam hususunda bu kadar önemli yere sahip olmasının yanı sıra, sektörel politikaların bakış açısının istihdam odaklı olması gerekmektedir. Sanayi sektörünün gelişmesi ve bu alana yönelik istihdam imkanlarının arması neticesinde dünya çapında aşırı hızlı bir ivme kazanan kentleşme ülkemizde de kendini hissettirmiştir. Bu durumun ülkemiz ve dünyamız geleceği açısından olumlu olmayan sonuçlar doğurmaması açısından kentsel/ kırsal nüfusun dengelenmesi, bunu sağlarken de gelir dağılımı hususunun dikkate alınması oldukça önemlidir (Hekimoğlu, B. ve Baş, E. 2018).

Genç nüfus için kırsal alanlarda cazip fırsatlar geliştirilerek onları kırsalda tutmayı hedef edinen politikalar ve bu hedefleri gerçekleştirecek desteklere ihtiyaç duyulmaktadır. Kırsal bölgelere yönelik gerçekleştirilebilecek istihdam politikalarıyla bu alanlarda istihdam yaratılması ve kırsaldan kente göçün engellenmesi noktasında da etki yaratabilir (Bulut, S. ve Gökalp, Z., 2022:911-920).

Tarım sektöründe kayıt dışı çalışanların istihdam oranı %84'le ülkemiz ortalamasının üç katı durumda olması ve bu oranın bu kadar yüksek olması aynı zamanda çalışma koşullarının da insani performansın çok üstünde olması oldukça önemli bir problemdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde; tarımsal

sektör çalışanlarının kayıt altına alınarak aynı zamanda daha insani çalışma koşullarına sahip olmaları gerekmektedir. Çalışma sürecinde karşılaşılabilecek sosyal tehlikelerden kaynaklı zararların tamamını finanse edebilecek biçimde yeniden revize edilmesi sosyal ve ekonomik açıdan oldukça önemlidir (Us, K., ve Akbıyık, N. 2023: 7(2): 25-36:).

Ülkemiz istihdamının %18,2'si tarımsal üretim sektöründe faaliyet göstermekte olup bunların önemli bir kısmı küçük ölçekli işletmelerde çalışmakta ve kadınların tarım sektöründe diğer sektörlerle kıyasla daha fazla çalıştıkları görülmektedir. Türkiye genelinde istihdam oranına baktığımızda tarımsal üretimde en fazla Karadeniz Bölgesi en az oranda ise İstanbul ilinin yer aldığı görülmektedir. Tarımsal üretimde çalışanların ort. gelirleri genel istihdam oranına kıyasla oldukça düşüktür. Tarımsal üretimde çalışan kadın ve erkek işçilerin ort. gelirleri incelendiğinde arada önemli düzeyde farklılıklar olduğu görülmektedir (Şenel,D. 2022:233-253).

Tarımsal üretim sektöründe istihdam probleminin çözümlenmesi adına atılacak adımların başında tarımsal üretime dayalı sanayi kolunun geliştirilmesidir (Hekimoğlu B. ve Baş E. 2018).

Tarımsal üretim faaliyetlerinde insan gücüne duyulan gereksinimin artması, kırsal alanlarda kadın çalışanların işgücünün dışında tutulmaya çalışılmasıyla yakından ilişkilidir (Çakır B. 2014).

Ülkemiz eşsiz doğal güzelliklerin membaidır. Tarım sektöründe agroekoturizmin sürdürülebilir olarak yaygınlaştırılması istihdam olanağı sağlarken gizli işsizliği de azaltacaktır. Bu hususta eğitim programları düzenlenip yatırımlar desteklenmelidir. Ayrıca tanıtım programlarıyla da sürdürülebilirliği teşvik edilmelidir. Bu sayede, küçük aile işletmelerinde kendi hesaplarına çalışan erkeklere istihdam olanağı sağlanırken kadınlarımızın da ücretsiz ve sosyal güvencesiz çalışmaları önlenmiş olacaktır (Hekimoğlu B. ve Baş E. 2018). Tarımsal üretim sektöründe duayen olmuş işletmelerin İŞKUR'la sağlayacağı iş birliğiyle profesyonel işletmeler bazında iş başı eğitimleri verilmelidirler. Sanayi ve şehirleşmeden kaynaklı ülkemiz arazilerinde ekilebilir düzeydeki arazi oranımız ne yazık ki giderek azalmaktadır. Ayrıca miras hukuku sebebiyle arazilerin parçalanması üreticilerin gelirlerinde azalmaya neden olduğu için kırsaldan göçe göçleri doğurmuştur. Bütün bunlar göz önüne alınarak konu ile alakalı yasal düzenlemeler yürürlüğe girmelidir.

Kamu ve üniversiteler arasındaki bağ kuvvetlendirilerek üniversitelerin uygulamalı eğitimleri yaygınlaştırılıp nitelikli iş gücü yönünden kırsal kesimdekilerin bilgiye erişimleri ve teknolojiyi yaygın kullanmaları kolay hale getirilmelidir. Ayrıca kırsala kesin dönüş yapan genç tarımsal üreticilere belirli bir süre sosyal güvence temini sağlanıp tarımsal üretim daha cazip kılınmalıdır.

Eğitim seviyesinin gerek kırsal da gerekse ülke genelinde artması İşgücü

Katılım Oranının da artması anlamına gelmektedir. Kırsal alanlarda istihdam probleminin esası burada bulunan genç nüfusun bilhassa da kadınların eğitimi problemidir. Kırsal alanlarda yoksulluk yaygın olarak devam etmekte çocuklar yaşamlarını idame ettirebilmek için çalışmakta ve eğitim hayatından uzak kalmaktadırlar. Geniş açıdan baktığımızda tarımsal üretimde işçilik ve yoksulluk ikilisi kuşaktan kuşağa aktarılıp bu kısır döngünün devam ettiği görülmektedir. Bu durumu ortadan kaldırabilmek için gerek çocuk gerekse çocuk nüfusun eğitim hayatlarını bırakmayı gerektirecek durumların ortadan kaldırılacağı programlar geliştirilmelidir. Bu sayede de tarımsal üretimde genç, dinamik, eğitilmiş ve vasıflı bir kitle oluşturulmuş olunacaktır. Tarımsal üretimde istihdam imkânı sağlanırken imkanların da insani yaşama uygun olması oldukça önemlidir. Bu sebeple, istihdam edilen kişilerin güvenceleri sağlanmalıdır. Böylece verimlilik artarken yoksullukta azalacaktır. Birçoğu sonuçlandırılmayan ya da sonuçlarının takibi yapılmayan yararsız istihdam garantili olarak lanse edilen eğitim programlarının üzerinde ciddiyletme durulmalıdır.

Sektörel işgücü niteliği, istihdam politikalarının sağlıklı yürümesi açısından oldukça önemlidir. Her alanda olduğu gibi tarımsal üretim alanından da teknolojik gelişmeler artıka istihdam oranı buna bağılı olarak azalış gösterecektir. Bütün bu sebeplerden ötürü mesleki yeterlilik belgesi alınabilmesi vasıflı işgücü potansiyelinin artması açısından oldukça önemlidir.

İllerdeki istihdam kurulları genişletilmeli ve bütün paydaşları kapsamalıdır. Tarımsal üretim istihdamı bakımından Tarım Konseyi kurulup sivil kurumlarla devletin beraberliği sağlanmalıdır. Kırsal kesimden görün önlenip tarımsal üretime hizmet edenlere asgari ücret ya da daha üstü oranda ücret verilebilmesi hususunda çalışmalar gerçekleştirilebilir. Tarım ve orman Bakanlığı tarafından tarımsal üretime hizmet eden nüfusun gençleştirilebilmesi ve genç tarımsal üreticilere hibelerin verilebilmesi hususunda uygulanan politikalar yaygın hale getirilmelidir. Tersine göçün cazip hale gelebilmesi için de bu yönde teşviklerin oluşturulması olumlu sonuçlar doğuracaktır. İşsizlik sorununun çözülüp istihdam probleminin ortadan kaldırılması açısından işgücü arz talep unsurları beraberce değerlendirilmelidir. İşsizlik oranının azaltılıp istihdam çıtasının yükseltilmesi için ulusal düzeyde uygulanan politikalara ilaveten yerelde de uygulanabilir nitelikte politikalar geliştirilmelidir.

Tablo 1 ve 2 deki verilerde göz önüne alındığında; yıllarca oldukça önemli bir yere sahip olan tarımsal üretim sektörünün iyileştirilerek tarımsal üretime hizmet veren üreticilerin hak ettiği olanaklara erişebilmesi, ülkemiz gereksinimlerine uyumlu bir stratejiyle kalite, verimlilik ve etkin olmanın ön planda olduğu, teknolojik imkanların sağlanıp kullanıldığı, başarısı yüksek politikalarla mümkün olacak bu sayede de bu alandaki istihdam oranı da ivme kazanacaktır.

7. KAYNAKLAR

- Ateş, H.Ç., Rad S.T., Sarıca, D. ve Zereyak, E. (2020). Tarımda İstihdam, Kırsalın ve Tarımın Geleceğinde Gençlik ve Kadın. İçinde TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası (Editörler) Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi, Cilt 2, Sayı 9, (ss 665-685). Ankara, 13-17 Ocak 2020.
- Ataman, B. C. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar, *AÜ SBF Dergisi*, Cilt: 53, Sayı: 1, 1998, 59-72.
- Bayramoğlu, Z. ve Bozdemir, M. (2018). Tarımda Teknoloji Kullanımının İşgücü Verimliliğine ve İstihdama Etkisi. İçinde Mehmet Altuntaş M., Bayram S., Yalçın D. ve Umut A. (Editörler). Uluslararası Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi Bildiri Kitabı. ss 436-454.
- Bekiroğlu, C. (2010). Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözülmesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi, Yüksek Lisans Tezi: İstanbul. Kadir Has Üniversitesi.
- Bulut, S. ve Gökalp, Z. (2022). Tarımın Geleceği ve Tarımda Yeni İstihdam Alanları. İçinde Öner H, ve Seydosoğlu S. (editörler) ISPEC 9th International Conferance on Agriculture, Animal Sciences and Rual Development Burdur, 19-20 March 2022.
- Çakır, B. (2014). Tarım Sektörü ve Kırsal Kesimde Yaşanan Çözümler Sonucu İşgücü Piyasasında Yaşanan Değişim ve Oluşan İşsizlikte Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü. Uzmanlık Tezi. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.
- DPT Devlet Planlama Teşkilatı (2007). İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu. 9. Kalkınma Planı, İçinde Bayaner A. ve Eser V., (raportörler). ISBN 978 - 975 – 19 – 4036-0 . Ankara, 2007.
- Ersin, İ. ve Ergeç E.H. (2018). Harcama Bileşenleri ve Sektörel İstihdam Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Volume: 16 Sayı: Özel Sayı Eylül 2018. ss./pp. 161-180 Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/yead.445041>.
- Görmüş, A. (2019). Türkiye’de Tarımsal İstihdamın Cinsiyete Dayalı Yapısı ve Sosyal Politika Önerileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14 (3), 563-578. <https://doi.org.tr/10.17153/oguiibf.451375>.
- Güran, N. (2002). *Makro Ekonomik Analiz*. İzmir, Anadolu Matbaacılık.
- Hekimoğlu, B. ve Baş,E. (2018). Ülkemizde ve Samsun’da Tarımsal Değişimler, Tarımsal İstihdam İçin Öneriler.https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Tarimsal_strateji/Tarimsal_istihdam_i%C3%A7in_oneriler.pdf. (E.T. 16.09.2023).
- ILO International Labour Organization (2009-2011). Global Employment Trends, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_101461.pdf, E.T. 16.09.2023.
- ILO, 2022. Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünüm. Eğilimler (2022). Yönetici Özeti. www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_834656.pdf. E.T. 16.09.2023.
- I L O , 2 0 2 1 . <https://data.worldbank.org/indicator/SL.SRV.EMPL.ZS?end=2021&start=1991&view=chart>
- Karlık, S.R. (2007). *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kökocak, A., Yılmaz, M. ve Demirci, N. (2015). İşsizlik Olgusu ve İstihdam Artırıcı Stratejiler. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:7, Sayı:1, sayfalar 109-121.
- Savaşır, R. (1997). Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde KOBİ’ler Açısından İstihdam Politikaları. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Şenel, D. (2022). Tarım Sektöründe İstihdamın Yapısal Analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, IJSS, 2022, Volume 6, Issue 26, p. 233-253.
- Şentürk, F. (2015). Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İstihdamın Yapısı, *Sosyal Güvençe Dergisi*, Cilt 0, Sayı 7, Sayfalar 113 – 143.
- Tan, S., Atak, Ş., Şengül, Ü. and Tan, S. S. (2015). “The Evaluation of the Changes in the Agricultural Sector with Common Economic Indicators in Turkey During the Last Decade”, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol.6, No.2: 588- 595. <https://doi.org.tr/10.5901/mjss.2015.v6n2s1p588>.
- <http://www.tuik.gov.tr/>
- Ünlüöner, K., Tayfun, A. Ve Kılıçlar, A. (2007). Turizm Ekonomisi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. F
- Us, K., Akbıyık, N., (2023). Tarım Sektöründe İstihdam ve Çalışanların Sosyal Güvenliği” *Econharran Harran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2023, 7(2): 25-36.
- Yağcı, Ö. (2003). Turizm Ekonomisi, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yavuz, F. (2000). Türkiye’de tarım politikası. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.*, Özel Sayı 31, ss 9-22.
- Yıldırım, A. E., (2019). “Çiftçinin Nabzı” Araştırma Sonuçları, Tarım Dünyası, (4.09.2019). <https://www.tarimdunyasi.net/2019/09/04/ciftcinin-nabzi-arastirma-sonuclari/>.
- www.dpt.gov.tr
- www.ilo.org

TÜRKİYE'DE GÖÇ VE TARIMSAL İSTİHDAM ARASINDAKİ NEDESELLİK İLİŞKİSİ

Ayşe FINDIKÇI¹

1. GİRİŞ

Göç kavramı, insanlık tarihinde en eski zamanlardan beri görülen ve gelecekte de devam edecek olan bir durumdur. Bu olgu dünyanın her yerinde meydana gelir (Koçak ve Terzi, 2012: 164). Çeşitli anlamlar içeren göç; insanların ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeple yer değiştirmelerini ifade eder. Bazen insanlar iş olanakları arayışı ya da daha iyi bir hayat umuduyla farklı bölgelere kalıcı ya da geçici göç etmişlerdir. Göç, iç göç ve dış göç olmak üzere iki farklı türde gerçekleşebilir. İç göç aynı ülke sınırları içinde yerleşim birimleri arasında meydana gelirken, dış göç ise farklı ülkeler arasında yaşanır. (Sirkeci ve Erdoğan, 2012: 298). Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı bazı sorunlarla karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Dinç, 2022: 5). Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da meydana gelen isyanlar sonucu oluşan hareketler neler Suriye gibi birçok ülkeyi derinden etkilemiştir. Ancak Suriye diğerlerine göre en uzun ve zorlu süreci yaşamıştır. Artan çatışmalarla savaşın eşiğine gelen bu ülke, birçok vatandaşın yurt dışına göç etmesine neden olmuştur. Bu durum ise Türkiye ve ab ülkelerinde önemli bir etki yaratmıştır (Göçen, 2019: 1). Yaşanan yoğun göçler sonucunda ülkemizde net göç farkı meydana gelmiştir. Dünya bankasından alınan veriler den elde edilen sonuçlarla Türkiye'den planlama, politika oluşturma ve kaynak dağılımı gibi konular açısından yol gösterici nitelikte olan net göçe duyulan ihtiyaç artmıştır. Göçmenler ailelerinin geçimlerini sağlamak için inşaat, hizmet, tarım ve turizm sektörlerinde çalışmaya başlamışlardır.

Bu çalışmada Türkiye'deki net göç ve tarımsal istihdam arasındaki ilişki incelenmiştir. Türkiye'nin net göç verileri ile tarımsal istihdam verileri kullanılarak test edilmiştir. Bu çalışmanın amacı net göç ile tarımsal istihdam verilerinin karşılaştırılarak birbirini etkileyip etkilemediği araştırılmıştır.

¹ Ayşe FINDIKÇI, Bağımsız araştırmacı, 0009-0005-7318-6592, afindkc16@gmail.com

Çalışmada dünya bankasından alınan Türkiye'nin 1991-2022 yılları arasındaki net göç ve tarımsal istihdam verileri kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Ekonometri analizinde Augment Dickey Fuller Birim kök ve Granger Causality Test analizi kullanılmıştır.

2. GÖÇ VE TARIM İSTİHDAMI KAVRAMLARI

GÖÇ: Zaman geçtikçe göç kavramı insanlar tarafından anlamlarda kullanılmıştır. Bunlar;

Göç insanların daimî yerlerinden ayrılarak başka bir bölgeye yerleşmelerini ifade eden bir kavramdır. Bu hareket geçici veya kalıcı olabilir ve bireylerin yanı sıra tüm toplumu da etkileyebilir. Göç kelimesi Latince migrare kökünden gelir ve gezinmek yeniden yerleşmek anlamlarına gelir (Akyıldız, 2019: 4).

TDK tarafından tanımlanan göç kavramı, bir kişinin ya da topluluğun siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerle buldukları ülke topraklarından başka bir ülkeye taşınması veya hareket etmesi olarak ifade edilir. Bu sürece muhaceret ya da hicret isimleri de verilebilir (Kıvrak, 2019: 10).

Şahin, (2018)'e göre ise Britannica ansiklopedisi göç kavramını insan göçü olarak tanımakta ve bireyin veya grubun kalıcı olarak yer değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası göç örgütünün göç terimleri sözlüğüne göre, insanların yer değiştirmesi uluslararası bir sınırı aşarak veya bir devlet içinde gerçekleştirilen nüfus hareketlerini ifade eder. Bu hareketlerin süresi, yapısı ve nedeni farklı olsa da her türlü yer değiştirme durumunu kapsar(Yurdakul, 2020: 27).

Göçün çeşitli tanımlarında bazıları bunlardır. Göçün farklı türleri zamanla yapılan araştırmalarda ortaya konulmuştur. Göç kavramları;

Göçmen: Ekonomik zorluklar veya memnuniyetsizlik veren bir ortam nedeniyle, yasal ya da yasadışı yollarla başka ülkelere giden ve orada yaşamlarını sürdüren insanlar göçmen olarak tanımlanır. Bu kişilerin göç sebepleri farklı olsa da sonuçta hepsi yabancı statüsünde kalmaktadır(Türkkan, 2019: 6).

Düzensiz göçmen: Sınırların ötesinde gerçekleşen göçler, uluslararası devletler tarafından kontrol edilemeyince düzensiz göç olarak adlandırılmaktadır. Bu göç hareketleri ülkelerin sınırları içindeki nüfusu etkileyerek ekonomik, sosyal ve siyasi sorunlara yol açabilir (Türkkan, 2019: 7).

Mülteci: Mülteciler, vatandaşı oldukları ülkelerde zulme uğrama endişesi taşıyan ve bu nedenle ülke dışına çıkmak zorunda kalan kişilerdir. Bu insanlar ya korunma imkânı olmayan ülkelerde yaşamaktadır ya da güvenliği sağlamak için sığınmacı statüsüne başvurmuştur. Ayrıca vatandaşlığı bulunmayan veya geri dönemeyecekleri bir ülkede yaşayan bireyler de mülteci olarak kabul edilebilir (Kıvrak, 2019: 13).

Şartlı mülteci: Avrupa dışında gerçekleşen olaylar nedeniyle bir kişinin ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba aitliği veya siyasi düşünceleri gibi sebeplerden dolayı zulme uğraması ve bu sebeple haklı olarak korkması durumunda vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya bu korumayı istemeyen yabancılar ya da önceden yaşadığı ikamet ülkesine geri dönemeyen ya da korkularından dolayı dönmek istemeyen vatansız kişilere denir (Acar, 2019: 1215).

Sığınmacı: Mülteci statüsü için başvuru yapmış ve sonucunu bekleyen kişi, ulusal ya da uluslararası belgelerin çerçevesinde bir ülkeye kabul edilmek istiyor(Akyıldız, 2019: 4).

NET GÖÇ

Net göç, vatandaşlar ve vatandaş olmayanlar dâhil olmak üzere, göç edenlerin sayısından göç edenlerin sayısının çıkarılmasıdır.

Yamak ve Yamak (2018)'e göre ise net göç, bir yerleşim yerinin aldığı ve verdiği göç arasındaki farkı ifade eder. Eğer bir yerleşim yeri aldığı göçün verdiğienden fazla ise net göç pozitif olurken, aldığı göç negatif olarak adlandırılır.

GÖÇ NEDENLERİ

Göç olgusunun ortaya çıkması için birden fazla faktör etkili olabilir. Ekonomik, politik gibi alanlarda pozitif veya negatif dışsallıklar oluşturulabilir. Göç nedenleri arasında birçok faktör yer alır.

Göç sonucunda istihdam oranında artış, şehirleşme ve yatırım harcamalarının artması gibi olumlu etkiler meydana gelebilirken çevre kirliliği, trafik sıkışıklığı, su kıtlığı gibi olumsuz etkiler görülebilir. Göçün nedenleri ve sonuçları ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik yapılarına göre farklılık gösterir (Sırım, 2020: 80).

TARIM VE TARIM İSTİHDAMI

Dünya genelinde büyük bir öneme sahip olan tarım, sadece ülke nüfusunun hayatta kalması için gerekli olan gıda sağlama işlevini yerine getirmekle kalmayıp milli gelire ve istihdama da katkı sağlamaktadır. Diğer sektörlerle hammadde ve sermaye temin etmesi, ihracatta doğrudan veya dolaylı etkisi olması ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olması nedeniyle de öncelikli bir konumdur. Tarım sektörü ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları ile toplumun her kesimini yakından ilgilendiren bir alandır (Doğan, Berkman vd., 2015: 30).

Tarımsal istihdam, tarım sektöründe çalışanların sayısını ifade etmektedir. Bu sektördeki artış beraberinde tarımsal istihdam da yaratmaktadır.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Literatürde göç ve tarımsal istihdam alanında ilişkiyi inceleyen herhangi bir çalışma yoktur. Bu çalışmada göç ve tarımsal istihdamı ayrı şekilde ele alınarak literatür araştırması yapılmıştır. Araştırma ilk önce dünyada göç ve tarımsal istihdamla ilgili ekonometrik analiz ile yapılan çalışmalar incelenecektir. En son Türkiye’de göç ve tarımsal istihdam ile ilgili analiz incelenerek literatür araştırması yapılacaktır. Bu bakımdan literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Dünyada göç, tarımsal istihdam ve işsizlik üzerine analiz yapılan makalelerden bazıları şunlardır bunlardan ilki:

Uri (1996)’da ABD’de yapılan bir çalışmada 1947-1995 yılları arasındaki ham petrol fiyatındaki değişimlerin tarım sektöründeki istihdam üzerindeki etkisi Granger nedensellik analiziyle incelenmiştir. Analiz sonucunda ham petrol fiyatındaki değişikliklerin tarımsal istihdamdaki etkilerinin ölçülebilir olması için en az üç tam yılın geçmesi gerektiği ortaya konmuştur. Ayrıca tarımsal istihdamdaki değişim ile ham petrol fiyatındaki değişimler arasındaki fonksiyonel ilişkinin yapısal kararlılığı, beklenen net çiftlik geliri, teknolojik yenilik ve ücret oranları gibi faktörlere bağlı olarak incelemektedir.

Boubtane (2013)’te 1980-2005 yılları arasındaki 22 OECD ülkesinde göç, işsizlik ve ev sahibi ülkenin ekonomik büyümesi arasındaki ilişkisini inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Granger nedensellik testi yaklaşımı kullanılarak yapılan çalışmada, yalnızca Portekiz’de işsizliğin göçü olumsuz etkilediği bulunmuştur. Ancak Fransa, Norveç ve Birleşik Krallık’ta büyümenin göçü olumlu yönde etkilediği görülmüştür.

Özdil (2019)’daki çalışmasında göçmenlerin talep ettikleri güçlü gelir ve iş alanlarında yönelmeleri hem istihdam hem de ücret konusunda değişikliklere yol açabileceğine dair bir görüş ortaya konmuştur. Özellikle ABD gibi en çok göç alan ülkelerde, göçmen sayısındaki hızlı artışın iş gücü piyasasına etkilerini incelemek önemlidir. Yapılan çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanarak, ücretler ile göç arasındaki iki yönlü bir nedensellik ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar ışığında, uluslararası göçün işgücü piyasaları üzerindeki etkisi incelenerek hedef ülke ücret düzeyinde değişimlere neden olabileceği belirtilmiştir.

İşcan ve Demirel (2021)’de OECD ülkelerine 2000-2019 dönemi için göçün ekonomik büyüme ve verim üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Panel ADRL analizi kullanılarak göç ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğu ve göçün işsizliği azalttığı sonucuna varılmıştır. Panel Vecm nedensellik analizi sonuçlarına göre göçün GSYH ve işsizlik üzerindeki tek yönlü bir etkisi olduğu belirtilmiştir.

Kebu, Berisso vd. (2023)'te kırsal gençlerin şehir merkezlerine göç etme nedenleri ve Etiyopya'daki genç göçmenler arasındaki refah ilişkileri araştırılmıştır. Araştırma tanımlayıcı istatistikler, Pearson çarpım momentum korelasyonu ve çoklu regresyon analizi gibi yöntemleri kullanarak verileri incelemiştir. Genç göçün ana itici gücü olduğu ve proaktif başa çıkma davranışının refah göstergeleriyle güçlü bir şekilde ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

Türkiye'de göç, tarımsal istihdam ve işsizlik üzerine analiz edilen makalelerden ilki:

Bayramoğlu (2014)'te Türkiye'deki tarımsal istihdam, tarım dışı istihdam ve tarımsal ürün fiyatları arasındaki bağlantının VAR yöntemi kullanılarak incelenmiştir. 2005:2-2013:6 dönemine ait aylık veriler mevsimsellikten arındırılmıştır. Tarımsal emtia ile tarımsal istihdam arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Tarımsal ve tarım dışı istihdam arasındaki ilişkiye dair ampirik kanıtlar sunulmuştur.

Turhan ve Erdal (2022)'de 1990-2019 yılları arasındaki verileri kullanarak Türkiye'de büyüme ve tarımsal istihdam arasındaki ilişkiyi araştırmak için TÜİK'ten elde edilen verileri kullanmaktadır. Çalışmada serilere durağanlık analizi ve Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre tarımsal GSYH'nin tarımsal istihdama, tarımsal istihdamın genel istihdama tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Yücel ve Çalışkan (2020)'de Türkiye'deki tarım sektöründe makineleşme ve verimliliğin istihdam üzerindeki etkisini araştırmaktadır. 2009Q3-2018Q2 dönemi arasındaki tarım arazileri, makineleşme düzeyi, çalışan sayısı ve tarımsal GSYH değerlerine ilişkin verileri kullanarak otoregresif dağıtılmış gecikme (ADRL) modeli analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda tarımda makineleşme düzeyi ve kişi başına düşen ortalama gelirin uzun dönemde tarımsal istihdam oranını olumsuz etkilediğini göstermiştir.

Zanbak ve Özgür (2019)'da Türkiye'deki iç göçün bölgesel yoksulluk üzerindeki etkisini araştırmakta ve özellikle tarım sektörünün belirleyici rolüne odaklanmaktadır. Panel veri analizi yöntemi kullanılarak yapılan araştırmada Türkiye'nin tarımın daha önemli olduğu bölgelere doğru gerçekleşen iç göçün yoksulluğu azaltma konusunda olumlu bir etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Ülkenin önde gelen bölgelerine yapılan göçün diğer bölgelere kıyasla toplam yoksul insan sayısı üzerinde farklı bir etkiye sahip olduğu da çalışmada vurgulanmıştır.

Meçik ve Koyuncu (2020)'de göçün Türkiye'de ekonomik büyümeyi artırıp artırmadığı sorusunu ele almıştır. Toda-Yamamoto nedensellik yöntemi kullanarak 1991-2018 yılları arasındaki GSYH ve toplam göçmen verileri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, göç ile ekonomik büyüme arasında

doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Toda-Yamamoto analizlerinde elde edilen bulgular, göçmen nüfusun Türkiye’deki ekonomik büyümeye pozitif bir etkisinin olduğu ortaya koymaktadır. Ampirik bulgular ise göçün ekonomik olarak doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu desteklemektedir.

Ergün, (2022)’de 2005Q1-2021Q4 arasındaki üç aylık zaman serisi verileri kullanarak Türkiye’deki göçün işsizlik oranları üzerindeki etkisini incelemektedir. Birim kök testleri ve Toda-Yamamoto analizi kullanılarak iki değişken arasında nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

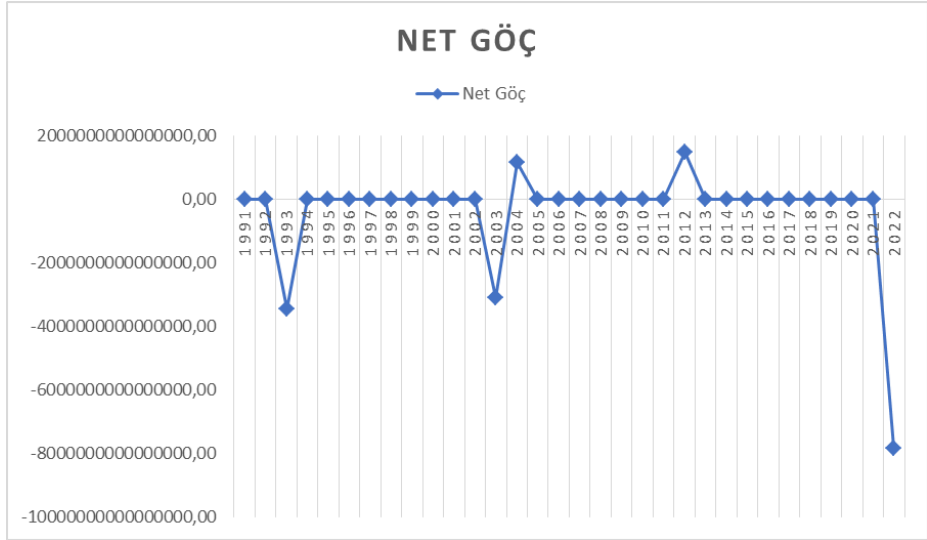
4. VERİ SETİ

Bu çalışmada Türkiye’nin göç ile tarımsal istihdam arasındaki nedensellik ilişkisi incelenecektir. 1991-2022 yılları arasında net göç ve tarımsal istihdam değişkenlerini içeren 31 veri yılı Dünya bankası veri tabanından alınarak inceleme yapılmıştır. Çalışmada kullanılan net göç ile tarımsal istihdam verilerinin zaman serisinde durağan olup olmadığını inceleyerek eğer durağan değilse Augment Dickey Fuller testi (ADF) kullanılarak durağan hale getirilerek sonrasında Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Verilerin durağan olmadığı tespit edildiği için verilerin farkları alınarak analiz yapılmıştır. Bu çalışmada E-views 12 programı aracılığıyla hazırlanmıştır.

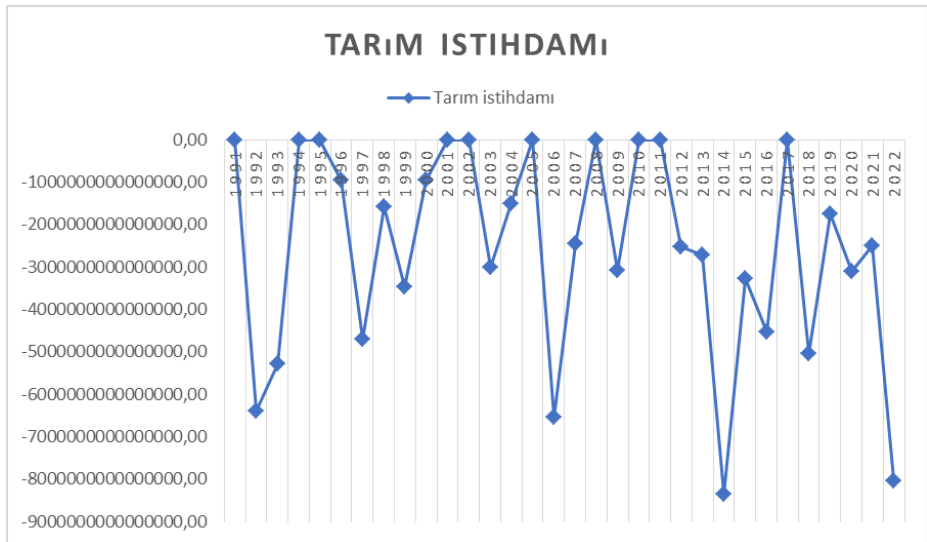
Tablo 1: Farkları Alınmış Net Göç ve Tarım İstihdamının Tanımlayıcı İstatistikleri ve Testler

Tanımlayıcı İstatistikler ve Testler		
	Fark Net Göç	Fark Tarım İstihdamı
Mean	-0.247508	-0.035684
Median	-0.011308	-0.030931
Maximum	1.464466	0.042885
Minimum	-7.851437	-0.152127
Std. Dev.	1.626184	0.044072
Skewness	-3.544206	-0.510929
Kurtosis	16.89537	3.424919
Jarque-Bera	314.2973	1.581970
Probability	0.000000	0.453398
Sum	-7.672748	-1.106209
Sum Sq. Dev.	79.33420	0.058269
Observations	31	31

Kaynak: Dünya Bankası 1992-2022 verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1: Net Göç verilerinin yıllara göre artış azalış grafiği

Kaynak: Dünya Bankası 1992-2021 verilerinden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2: Tarımsal istihdamın yıllara göre artış ve azalış grafiği

Kaynak: Dünya bankası 1991-2021 verilerinden yararlanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Birim Kök Testi

Durağanlığı sınamak için en yaygın yöntemlerden birisi birim kök analizidir. Zaman serisi analizlerinde öncelikle serilerin durağanlık özellikleri incelenmektedir. Serilerin sabitlik testleri, birim kök analizleri kullanılarak

gerçekleştirilir. Bir serinin sabit olması, zaman içinde ortalama, varyans ve kovaryansının değişmediği anlamına gelir (Meçik ve Koyuncu, 2020: 2627).

Birim kök testinde en çok kullanılan testler;

Dickey Fuller (DF)

Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF)

Phillips-Perron (PP) birim kök testleridir. Bu testler dışında KPSS (Kwiatkowski-Phillips-Schmidt Shin) ve N-Gperron birim kök testleri de kullanılmaktadır.

Augment Dickey Fuller Birim Kök Testi (ADF)

Dickey Fuller birim kök testi zaman serisindeki bir değişkenin durağanlık yapısını test etmek için kullanılan bir testtir. 1979'da D. Dickey ve W. Fuller tarafından geliştirilen bu test kök birim hipotezini test eder, yani bir zaman serisi değişkenin durağanlık özelliğine sahip olup olmadığını belirtmek için kullanılır. Augment Dickey Fuller Birim kök testinde üç farklı model bulunmaktadır (Telli Üçler, 2022:220).

1) Sabit terim ve trend etkisi içermeyen model

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{m=2}^p \beta_m \Delta Y_{t-m} + 1 + \epsilon_t$$

2) Sabit terim içeren ama trend etkisi içermeyen model

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \sum_{m=2}^p \beta_m \Delta Y_{t-m} + 1 + \epsilon_t$$

3) Hem sabit hem de trend etkisi içeren model

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \delta Y_{t-1} + \beta t + \sum_{m=2}^p \beta_m \Delta Y_{t-m} + 1 + \epsilon_t$$

Denklemin Y katsayısının sifira eşit olup olmadığı istatistiksel olarak Augment Dickey Fuller (ADF) testi ile değerlendirilir. Bu test sonuçları, Dickey Fuller testinin %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için hazırladığı tablolar kullanılarak elde edilir (Gökçe, 2015: 38).

Denklemlerde yer alan δ değerinin sifir olması analiz yapılan serinin birim kök barındırdığını ifade etmektedir ve birim kök içeren serilerde fark alma işlemi uygulanmalıdır (Yılmaz ve Akcan, 2022: 433).

Granger Nedensellik Testi

Clive W. Granger, 2003 yılında Robert F. Engle ile ekonomi dalında Nobel ödülü kazanmıştır. Econometrica dergisinde yayınlanan bir makalesinde geliştirdiği neden-sonuç testleri, günümüzde sadece iktisat ve ekonometri alanlarında değil aynı zamanda temel bilimler, mühendislik ve tıp gibi diğer alanlarda da geniş bir şekilde kullanılmaktadır (Atukeren, 2011: 137).

Nedensellik teorisinde, bir değişkenin diğerine olan nedensellik ilişkisi açıklanırken, ikinci değişkenin geçmiş değerler cari zamandaki değeri etkileyip etkilemediği incelenir (Engeloğlu, Meral vd.,2015: 143).

Değişkenler için oluşturulan analiz modeli:

$$Y_{\tau} = a_1 + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{\tau-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{\tau-j} + e_{yt} \quad (1)$$

$$X_{\tau} = \alpha_2 + \sum_{i=1}^n \theta_i X_{\tau-i} + \sum_{j=1}^m \gamma_j Y_{\tau-j} + e_{xt} \quad (2)$$

Eğer X değişkeninden Y değişkenine doğru bir Granger nedenselliği varsa o zaman bu iki değişken arasında nedensellik ilişkisi vardır. Bu ilişkisi tek yönlü veya çift yönlü olabilir (Saritaş, Genç, vd. 2018: 195-196).

H₀ ve H_A hipotezleri, nedensellik analizinde anlamlılıklarının test edildiği model aşağıda gösterilmiştir. Eğer H₀ hipotezi reddedilirse, değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi iddia edilebilir (Engeloğlu, Meral, vd. 2015: 143-144).

$$H_0: \sum_{i=1}^n \beta_i = 0 \text{ veya } X_{\tau}, Y_{\tau}' \text{ nin nedeni değildir.}$$

$$H_A: \sum_{i=1}^n \beta_i \neq 0 \text{ veya } X_{\tau}, Y_{\tau}' \text{ nin nedenidir.}$$

Araştırmanın temel hipotezi;

H₀: Türkiye'deki göç ile tarımsal istihdam arasında bir nedensellik ilişkisi yoktur.

H₁: Türkiye'deki Göç ile tarımsal istihdam arasında bir nedensellik ilişkisi vardır.

5. AMPİRİK BULGULAR

Türkiye'de 1991-2022 yılları arasındaki net göç ve tarımsal istihdam verileri incelenerek arasındaki nedensellik ilişkisi test edilecektir. Değişkenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı sonuç vermesi için ADF birim kök testi yardımıyla serinin durağan olup olmadığının belirlenmesi için ADF birim kök testi uygulanmaktadır. Ayrıca sabit terim ya da trend etkisini gözlemleyen denklemlerle yapılan birim kök testi sonuçları ile gösterilmektedir (Akcan, 2019:42).

Tablo 2: Augment Dickey Fuller Birim Kök Testi Sonuçları 1.Düzeyde Fark

Değişkenler	ADF t İstatistiği	%1 Kritik Değer %5 Kritik Değer %10 Kritik Değer	Olasılık değeri
Fark Net (Sabit ile)	-7.075551	-3.679322 -2.967767 -2.622989	0.0000
Fark Tarım (Sabit ile)	-8.969616	-3.679322 -2.967767 -2.622989	0.0000
Fark Net (Sabit ve Trend ile)	-7.336029	-4.309824 -3.574244 -3.221728	0.0000
Fark Tarım (Sabit ve Trend ile)	-8.969616	-3.679322 -2.967767 -2.622989	0.0000
Fark Net (Sabit ve Trend Olmadan)	-7.123431	-2.647120 -1.952910 -1.610011	0.0000
Fark Tarım (Sabit ve Trend Olmadan)	-9.137384	-2.647120 -1.952910 -1.610011	0.0000

Tablo 2’de 1991-2022 arasındaki net göç ve tarımsal istihdam değişkenlerinin birim köklerine bakıldığında durağan olmadıkları anlaşılmıştır. Durağan hale getirmek için net göç ve tarımsal istihdamın değişkenlerinin farkları alınmıştır. Yukarıdaki tabloda fark net göçü ve fark tarım tarımsal istihdamı temsil etmektedir. Farkları alınan değişkenlerin ADF birim kök testi yardımıyla serinin durağan olup olmadığının belirlenmesi için ADF birim kök testi uygulanmıştır.

Fark net ve fark tarım birim kök testi sonucunda 1.düzyedeki farkları durağan olduğu bulunmuştur. Fark net ve fark tarımın gecikme uzunluklarına bakılarak en uygun gecikme modeli bulunmasıdır.

Gecikme uzunluğu (LOGL), Olabilirlik Oranı testi (LR), Son Öngörü hatası (FPE), Akaike Bilgi kriteri (AIC), Schwartz Bilgi kriteri (SC) ve Hannah Quinn Bilgi kriteri (HQ) istatistikleri ile belirlenebilir. Tablo 3'te gecikme uzunlukları ve bu uzunluklara ait istatistikleri ile belirlenebilir. Tablo 3'te gecikme uzunlukları ve bu uzunluklara ait istatistikler yer almaktadır (Sağdıç ve Çakmak, 2021: 1872-1873).

Tablo 3: Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

LAG	LOGL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-8.255709	NA*	0.008710*	0.932337	1.031523*	0.955702*
1	-6.639881	2.790976	0.010854	1.149080	1.446637	1.219176
2	-4.228689	3.726388	0.012701	1.293517	1.789446	1.410343
3	-2.944715	1.750874	0.016747	1.540429	2.234728	1.703985
4	-1.373636	1.856730	0.022086	1.761240	2.653911	1.971526
5	2.140898	3.514533	0.025396	1.805373	2.896415	2.062390
6	8.585887	5.273173	0.023753	1.583101	2.872515	1.886848
7	15.41056	4.342972	0.023596	1.326313	2.814098	1.676790
8	19.72898	1.962920	0.034699	1.297365	2.983522	1.694573
9	31.02928	3.081899	0.038133	0.633702*	2.518230	1.077640

En uygun gecikme uzunluğu en az istatistik değerine sahip olan değerdir. Bu tabloya göre gecikme değeri verilerinde en fazla yıldız sayısı alan 0 olması nedeniyle gecikme değerimiz 0 olarak belirlenmiştir. Bu karar FPE, SC ve HQ modellerindeki en küçük değerlere dayanmaktadır. Gecikme uzunluğumuz 0 olarak belirlendikten sonra, Granger nedensellik ilişkisi ve yönü tespit edilecektir.

Tablo 4: Granger Nedensellik Analizi

Hipotez	Gecikme uzunluğu	F istatistik	Olasılık	Değerlendirme $\alpha=0.05$
Net Göç>> Tarımsal istihdam	0	1.57254	0.3895	Reddedilir.
Tarımsal istihdam>> Net Göç	0	0.50427	0.8129	Reddedilir.

Tablo 4'e göre Net göç tarımsal istihdamı etkilemediği gibi tarımsal istihdam da net göçten etkilenmemektedir.

6. SONUÇ

Göç, tarım, işsizlik ve ekonomik büyüme gibi konular dünya genelinde ve Türkiye'de yapılan araştırmalar sonucunda ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda bu kavramların birbirine olan etkileri üzerinde durulmuştur. Ancak net göç ve tarımsal istihdam alanında Türkiye'de karşılaştırılmalı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu yönden bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışmada göç ve tarım istihdamının birbirlerini etkileyip etkilemediği ekonometri analizle incelenmiştir. Türkiye için net göç ve tarımsal istihdamı arasında nedensellik ilişkisinin tespiti için Dünya Bankası veri havuzundan elde edilen 1991-2022 yılları net göç ve tarım istihdam verileri kullanılmıştır. Bu değişkenler ile Augment Dickey Fuller birim kök testi ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Bu testin sonucunda elde edilen verilere göre net göç ve tarımsal istihdam arasında bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Analizlerden anlaşılmaktadır ki göç hareketleri tarımsal istihdamı etkilemediği gibi tarımsal istihdam da herhangi bir net göç hareketine neden olmamaktadır.

Yapılan araştırmalarda bu konuda farklı değişkenlerin birbirlerini etkilediği göstermektedir. Özellikle ekonomik faktörler, sosyal harcamalar ve vergi politikaları gibi unsurlar, göç ve istihdam arasındaki ilişkiyi belirleyen önemli faktörlerdir. Ancak tarım işleri için istihdam arasındaki göçün sebeplerinden biri olarak da görüldüğü bilinmektedir. Bu nedenle net göç ve tarımsal istihdam arasındaki bağlantı oldukça karmaşıktır ve farklı faktörlerin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bundan sonra yapılacak çalışmada tarımsal işsizlik ile net göç arasındaki ilişkiye bakılabilir. Bu durumda özellikle tarımsal ve hayvansal üretimin yoğun olduğu Afganistan, Pakistan, Suriye gibi ülkelerden gelen göçmenlerin Türkiye'de tarımsal işsizliği nasıl etkilediği ortaya koyulabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ü. (2019). Şartlı Mülteciler ve Ulusal Güvenlik. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (3), 1211-1225.
- Akcan, A. T. (2019). Türkiye’de Gençlerin İşsizlik Histerisi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(1), 31-47.
- Atukeren, E. (2011). Granger-Nedensellik Sınamalarına Yeni Yaklaşımlar. *Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı* (10),137.
- Bayramoğlu, A. T. (2014). The Impact of Agricultural Commodity Price Increases on Agricultural Employment in Turkey. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 143, 1058–1063. <https://doi.org/10.1016/J.SBSPRO.2014.07.555>
- Boubtane, E., Coulibaly, D., & Rault, C. (2013). Immigration, Unemployment And GDP In The Host Country: Bootstrap Panel Granger Causality Analysis On OECD Countries. *Economic Modelling*, 33, 261–269. <https://doi.org/10.1016/J.ECONMOD.2013.04.017>
- Doğan Z., Arslan S. & Nuri Berkman A. (2015). Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi* 8(1),29-41. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/niguiibfd/>
- Diñç, M., (2022). *Yöksis İstihdam Üzerine Güncel Çalışmalar*. (1.Baskı). İstanbul: Eğitim Yayınevi
- Dünya Bankası, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
- Ece Göcen, C. (2019). *İnsan Güvenliği Sorunsalı Olarak Uluslararası Göç: Türkiye ve Avrupa Birliği’nin Suriyelilere Yönelik Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi)
- Engeloğlu, Ö., Gürkan Meral, İ., & Genç, K. (2015). Türkiye İçin Yapılan Nedensellik Uygulamaları Üzerine Literatür Araştırması. In *Social Sciences Research Journal*, 4(2),142-154.
- Ethem Akyıldız, İ. (2019). *Göç Hareketliliğinin E. Lee Kuramı Perspektifinden Yorumlanması: Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi)
- Feryal Kıvrak, E. (2019). *Ekonomik Büyüme ve Göç: AB ve Türkiye Arasındaki Göç Sorunu Kapsamında Göçün Türkiye’nin Ekonomisine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi).
- Gökçe, M. (2015). *Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri ve İşsizlik Histerisi Üzerine Uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi)
- Hakkı İşcan, İ., & Demirel, T. (2021). Göçün Gelişmiş Ülkelerde Büyüme ve İstihdam Piyasası Üzerine Etkileri: Bir Panel ARDL Analizi. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, 0(35), 181–203. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2021.35.1014765>
- Kebu, H., Berisso, O., & Mulugeta, M. (2023). Drivers Of Migration And Determinants Of Wellbeing Among İnternal Youth Migrants İn Ethiopia: Towns Along Addis Ababa –Adama Route İn Focus. *Heliyon*, 9(3). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e13780>
- Koçak, Y. & Terzi, E. B. (2012). Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(3),163-184. <http://iibfdergi.kafkas.edu.tr>
- Meçik, O., & Koyuncu, T. (2020). Türkiye’de Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.9(3),2618-2635. <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/56503/748770><http://www.itobiad.com/>
- Nail Sağdıç, E. & Çakmak, E. (2021). Tarımsal Destek Ödemeleri ile Tarımsal Üretim Düzeyi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*,10(2),1858-1880. <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/62559/851919><http://www.itobiad.com/>

- Özgül, S. (2019). ABD İşgücü Piyasasında Ücretler ve Göç ilişkisi: Neoklasik Göç Teorisi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 264–276. <https://doi.org/10.30784/epfad.538389>
- Ruken Ergün, Ö. (2022). Türkiye’de Göç ve İşsizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. In *Social Sciences Research Journal* 11(4),542-549. <http://dergipark.org.tr/ssrjhttp://socialsciencesresearchjournal.com>
- Sarıtaş, H., Genç, A. & Avcı T. (2018). Türkiye’de Enerji İthalatı, Cari Açık ve Büyüme İlişkisi: Var ve Granger Nedensellik Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.14 (2), 181-200. www.iibfdergi.ibu.edu.tr
- Sirkeci, I., & Murat Erdoğan, M. (2012). Editoryal Göç ve Türkiye. *Migration Letters*, 9 (4), 297–302. www.migrationletters.com
- Sırım, V. & Demir, H., (2020). Göçün Nedenleri ve Sosyoekonomik Etkileri: Tekirdağ İli Odaklı Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Metinleri*. <https://data.worldbank.org>
- Turhan, Ş., & Erdal, B. (2022). Ekonomik Büyüme ve Tarımsal İstihdam Araştırma Makalesi. In *OKU Journal of The Institute of Science and Technology* 5 (1),66-74. <http://orcid.org/0000-0001-9155-8170> <http://orcid.org/0000-0002-6839-913X>
- Türkkan, B. (2019). *Uluslararası Göç Olgusu: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye’deki Ekonomik ve Sosyal Yapı Üzerine Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi)
- Uri, N. D. (1996). Changing crude oil price effects on US agricultural employment. In *Energy Economics*. 18,185-202.
- Utku Şahin, A. (2018). *Kitlesel Zorunlu Göçlerin Afetselliği: Suriyeli Göçü Perspektifinden Göç Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar*. (Doktora Tezi)
- Üçler Telli, Y. (2022). Türkiye’de İşsizlik Histerisi Üzerine Bir Araştırma (2005-2022). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25 (1), 216-225.
- Yamak, R., & Yamak, N. *Türkiye’de Gelir Dağılımı ve İç Göç*.
- Yılmaz, M., & Akcan, A. T. (2022). Vergi tahmin sapması ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 430-438.
- Yurdakul, H. (2020). *Göçmenlik Damgası*. (1.Baskı). Ankara: Astana Yayınları
- Yücel, M., & Çalışkan, Z. (2020). The Impact of Agricultural Productivity and Mechanization on Agricultural Employment: Turkey Case. *Ekonomik Yaklaşım*, 31(117), 525-554. <https://doi.org/10.5455/ey.17303>
- Zanbak, M., & Özeş Özgür, R. (2019). Türkiye’de İç Göçün Bölgesel Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Tarım Sektörünün Belirleyici Rolü. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 145–169. <https://doi.org/10.26650/jecs2019-0049>

BİRLEŞİK KRALLIK'TA GÖÇ POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM VE İŞSİZLİK SORUNSALI

Haydar KARAMAN¹

Giriş

Brexit'in, 31 Ocak 2020 tarihinde resmi olarak gerçekleşmesi sonucunda, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasının etkileri giderek daha fazla görünür hale gelmektedir. Bu ayrılığın en dikkat çekici sonuçları ise göç politikalarına ve işgücü piyasasına olan etkisidir. Özellikle de Brexit ile birlikte serbest dolaşım hakkının Covid-19 salgını ile göçün keskin bir şekilde düştüğü bir dönemde sona ermesi mevcut ayrılığa dair olan değerlendirmeleri daha tartışmalı bir zemine taşımıştır (Pickup, de Rooij, Van der Linden, ve Goodwin, 2021). Zira Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık'a göçün azalması ve işsizlik sorununun artması gibi konular Krallık ülkelerinin ekonomik ve sosyal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Öyle ki, Birleşik Krallık'taki ekonomi toparlandıkça, yöneticiler bir yandan rekor düzeyde işgücü ihtiyacı ve düşük işsizlik olgusu ile karşı karşıya kaldılar (Gupta vd, 2023). Bu durum, Brexit'in Birleşik Krallık'taki işgücü açığının nedeni olup olmadığı ve işverenlerin işe alım zorluklarını ele almada göç politikasının nasıl bir rol oynaması gerektiğine dair soruları Krallık gündemine getirmiştir. Bir başka sorun ise Brexit'i doğuran beklentilerin aksine, yeni göçmenlik sistemi daha önce herhangi bir işte çalışabilen AB vatandaşları için vize gereklilikleri getirirken, AB vatandaşı olmayanların Birleşik Krallık işgücü piyasasına erişimini görece daha serbest bir hale getirmesi, gerçekleşen ayrılığın taraflarca sorgulanmasına neden olmuştur. Bu durum ise göç politikasındaki değişiklik ile çözülmek istenen işsizlik sorunsalını daha bir belirsizlik durumuyla karşı karşıya bırakmıştır.

Buradan hareketle çalışmada, Brexit'in Birleşik Krallık işgücü piyasası, daha doğrusu işsizlik, üzerindeki potansiyel etkilerine ve hükümetin önerdiği göçmenlik sistemindeki değişikliklere ilişkin inceleme yapılacaktır. Çalışmanın ana hattı mevcut ayrılığın göç politikasında nasıl değişiklikler yarattığını

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID : 0000-0001-7039-0014, haydar.karaman@kilis.edu.tr

incelemek olup, gerçekleşen değişikliklerin de Krallık içerisinde işgücü piyasasına nasıl bir etkisi olduğunu eleştirel bir hat üzerinden analiz edilmesine dayanmaktadır. Çalışma bu izleği takip ederken İngiliz Ulusal İstatistik Ofisi'nin verilerinden faydalanacaktır. Çalışmada ilk önce Brexit'in ne olduğu ve Brexit'e neden ihtiyaç duyulduğunu ele alınırken, tarihsel bir okuma ile de Brexit'e giden sürecin arka planı aktarılacaktır. Takip eden bölümde ise göç politikası ve Brexit arasındaki doğrudan ilişki incelenecek olup, Brexit'in bir milat kabul edilmesi ile mevcut göç politikasındaki değişiklikler analiz edilecektir. Göç politikasındaki değişikliklerin doğal bir sonucu olarak işsizlik durumu sonuç bölümünde bir değerlendirme ile aktarılacaktır.

Brexit Neden Ortaya Çıktı

2013 yılında İngiltere'deki Conservative Party (*bundan sonra Muhafazakâr Parti ya da Tories*) içindeki iktidar kavgası ve Avrupa Birliği'ne dair artan şüphecilik daha sonraları Krallığın kaderini etkileyecek bir yolun başlangıcı olmuştur. Muhafazakar Parti içindekilerin Avrupa Birliği'nin Krallık için faydadan çok zarar veren bir yapı olduğuna dair eleştiriler günden güne artarken (Moore, 2018:4-21), ülke siyasetinde uç sağı temsilcisi olan UK Independence Party (bundan sonra Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi/UKIP)'nin yükselişi siyasetin zeminin daha milliyetçi ve muhafazakar söylemlere itmiştir (Tournier-Sol, 2021:383-387). Bu tartışmalardan etkilenen İngiltere Başbakanı David Cameron, ki kendisi Muhafazakar Parti'nin de Başkanı'dır, siyaseten bir pozisyon olarak Birleşik Krallık'ın AB'de kalıp kalmaması konusunda bir referandum yapma sözünü vermiştir. Ülke bir noktada kalma ve ayrılma taraftarları olarak ikiye ayrılmıştır (Ford ve Goodwin, 2017:17-24).

Bu referandum kararı, Avrupa Birliği (AB)'nin açık sınır politikası çerçevesinde AB'den gelen göçmen akımından rahatsız olan pek çok Britanyalı'nın gündemine oturmuştur. Bu gündemin 2015'te Orta Doğu ve Afrika'daki karışıklıkların yol açtığı göç dalgasından önce olduğu düşünülürse, referandum tarihine kadar göçmen karşıtlığının daha da artması beklenmiştir. Nitekim, bu göçmen karşıtı duyguları istismar eden Nigel Farage liderliğindeki milliyetçi UKIP'in seçimlerde % 12.6 oy alması dikkatleri göç tartışmasına çekmiştir (Evans ve Mellon, 2019: 84). Ayrıca, Britanya'daki Avrupa Birliği'ne şüpheli yaklaşanlar, AB'nin Avro Bölgesi borç krizine ve Yunanistan'ın ekonomik olarak kurtarılmasına verdiği yanıtın bir sonucu olarak ortaya çıkan Britanya'nın mali yükümlülüklerinden de endişe duyuyordu (Caporaso, 2018:1349). Tam da bu noktada, söz konusu şüpheli/ayrılık yanlıları Britanya'nın egemenliğinden çok fazla feragat ettiğini savunuyorlardı. Dahası, AB'nin tüketiciler, işverenler ve çevre üzerinde aşırı olduğunu düşündükleri düzenlemelere de eleştiriler getirmekteydiler. Muhalefet partileri, İşçi Partisi ve Liberal Demokrat partiler, genel olarak AB içinde kalmaktan yanaydı (Russell,

2021: 445). Muhalefetin ve aralarında Cameron'ın da bulunduğu pek çok Muhafazakâr'ın da desteğiyle Birleşik Krallık, AB'deki 27 ortağından aldığı asgari reform planları doğrultusunda, AB üyeliğine bağlı kalmaya devam etti.

Ancak, Birleşik Krallık'ta 2015'te yapılan genel seçimlerden zaferle çıkan Cameron, 2017'den önce AB üyeliğini referanduma götürme sözünü yerine getirmeye hazırlamakta olduğunu deklare ederek; Mission Possible/ Görev Mümkün söylemiyle Avrupa Konseyi'nden AB'den çıkmak isteyen Britanyalıların endişelerini giderecek tavizler koparmaya çalışmıştır (The Guardian, 2015). Bu süreçte AB liderleri Cameron'ın bir dizi talebini yerine getirmeyi kabul etmişlerdir. Bunlardan biri de göçmen işçilere İngiltere'deki ilk dört yıllarında sağlanan yardımları sınırlandırmasıdır. Ayrıca, İngiltere AB'nin “*ever-closer union-daha yakın birlik*” taahhüdünden muaf tutulması, İngiliz Sterlini'ni korumasına ve Euro bölgesi kurtarma paketleri için harcanan paranın geri ödenmesi bu tavizlerden bir kaçı olarak dikkat çekmiştir (Auer, 2017:41-56). Ne var ki, AB'de “*kalalım*” taraftarı olan Cameron'un politikası Parti içerisinde “*ayrılalım*” taraftarı olan eski Londra Belediye Başkanı Boris Johnson'un muhalefetine yenik düşmüştür. Johnson, İngiltere'nin 1973'te katıldığı ortak Pazar sonrası tanınmayacak kadar değiştiğini ve üyeliğinin ülkenin avantajlı ticaret anlaşmaları yapmasını engellediğini savunmaktaydı. Bir yandan siyasi sağa hakim olan imparatorluk nostaljisi sürdürülmesi ve diğer yandan Avrupa ekonomik entegrasyonunda örtük olarak görülen federalizme ilişkin tartışma bir müddet sonra ayrılık taraftarlarının söylemini güçlendirmiştir (Alexandre-Collier, 2022:535-540).

Ayrılım söyleminin dayandığı belli argümanlar bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi belki de egemenlik ve bağımsızlık istemidir. Zira, Brexit² tartışmaları Birleşik Krallık'ın kendi egemenliğini ve bağımsızlığını yeniden kazanma isteği etrafında şekillenmiştir. AB üyeliği döneminde, Birleşik Krallık'ın aldığı bazı kararların AB kuralları ve yönergeleri tarafından sınırlandırılması bu argümanın dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, Avrupa şüpheciliği temelinde şekillenmiştir, ve İngiltere'nin AB'ye katılmasından sonra Avrupa bürokrasisinin ulusal egemenliği zayıflattığına dair bir iddiayı içermektedir (Menon ve Wager, 2020: 282). İngiltere'nin kendi rotasını belirleme özgürlüğünü kısıtlayan AB politikalarını eleştirmektedir. Bu eleştiriler, ki bunlar endişe olarak da okunabilir, arasında İngiliz Parlamentosu'nun etkisinin azalması, ulusal amaçlar için AB fonlarının yerine konması, istihdam kurallarının esnetilmesi ve özelleştirilen kamu hizmetlerinin yeniden kamulaştırılmasının kolaylaştırılması gibi konular bulunmaktadır. Bu durum, bazı çevrelerde ulusal karar alma süreçlerinin zedelendiği hissini uyandırmaktadır. Böylece, Brexit kampanyası ülkenin kendi yasalarını yapma ve ulusal egemenliğini koruma ihtiyacına geri dönüşü

2 Yunanistan'ın Avro bölgesinden ayrılma olasılığını ifade etmek için uzun yıllar kullanılan “Grexit” terimine benzer şekilde “Britain-Exit/Britanya'nın çıkışı” teriminin kısaltmasıdır. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma durumunu ifade etmek için kullanılmaktadır.

sembolize eder hale gelmiştir. Bu sembolleşme siyasi ve ekonomik egemenlik söylemi ile sınırlı kalmayarak aynı zamanda milliyetçilik duygularını da ayrılık tartışmalarının merkezine getirerek, Britain First (İlk Önce Britanya) söylemini de yaratmıştır. AB üyeliğinin Birleşik Krallık'ın ulusal kimliğini ve kültürel bağlarını zayıflattığını inanlar Brexit'i güçlü Krallık için bir fırsat olarak gördüler (Calhoun, 2017: 57-74).

Bir diğer kalma-ayrılma tartışma dinamiği ise göç ve sosyal hizmetlerdir. Brexit yanlıları, AB üyeliğinin, AB vatandaşlarına serbest dolaşım hakkı vererek, AB ülkelerinden gelen göçmenlerin Krallık'taki sayılarının artmasına yol açtığını savunmaktaydılar. Bu artışı ise Birleşik Krallık'ın sosyal hizmetlerini zorladığı ve Krallık vatandaşları aleyhine iş piyasasında rekabeti artırdığı ileri sürülmekteydi. Göçe dair endişeler Brexit kampanyasının duygusal ve popülist boyutunu oluşturmaktaydı (Doherty, 2016:380). Fakat bu duygusal boyuta ekonomik açıdan bakıldığında, Brexit kampanyası Birleşik Krallık'ın ticaret politikalarını kendi kontrolü altına alma isteğiyle şekillenmesinin de bir yansıması olarak görülebilir (Menon ve Wager, 2020). Ayrılık taraftarları, AB üyeliğinin, ülkeyi AB ticaret anlaşmalarına bağımlı hale getirdiğini, bu durumun ülke ekonomisinin büyümesini engellediğini ve de Krallık vatandaşları aleyhine işsizliği artırdığını iddia etmekteydiler (Sampson, 2017). Ancak kabul etmek gerekir ki, İngiliz ekonomisinde ters giden her şeyin AB'ye bağlanıp bağlanamayacağı sorusu en hafif tabirle ampirik olarak sorunludur.

Ülke içindeki bu tartışmalar en nihayetinde 2016 yılında yapılan referandum kampanyalarında somutlaşmıştır. Referandumda David Cameron hükümeti halka AB üyeliğinden çıkma veya kalma seçeneklerini sunarak, sözü halka bırakmışlardır. Her ne kadar Cameron, Birlik içerisinde kalma yönünde çalışma yürütse de, referandumda halkın %51.9'u AB'den ayrılma yönünde oy kullanmıştır (Clarke, 2017:451). Seçim sandıklarından istediğinin askine bir sonuçla karşılaşan Cameron hem Parti başkanlığından hem de Başbakanlıktan istifa etmiş, başbakanlık ve Parti başkanlığını görevlerine Temmuz 2016'da Theresa May gelmiştir. May, göreve gelmesinin akabinde Krallık'ın AB'den ayrılış sürecini başlatmak yönünde çaba sergilemiştir (Hayton, 2018). Hatta May'in "Brexit Brexit'tir" söylemi kendisinin ne kadar kararlı olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir (May, 2016).

Ancak May'in bir azınlık hükümeti kurabilmiş olması mevcut planlarını sekteye uğratmıştır (Russell, 2021:448-451). May, AB ile "anlaşmalı olarak" Brexit ayrılış sürecini tercih etmiş ve Kasım 2018'de Çekilme Anlaşması noktasında uzlaşmaya varılmıştır. Fakat bu anlaşma, Lisbon Antlaşması'na göre 2 yıl içinde tamamlanması gereken yasal süreçte, Avam Kamarası tarafından, 15 Ocak, 12 Mart ve 29 Mart 2019, kabul edilmeyince; Antlaşma gereğince son tarih aşılarak geçersiz hale gelmiştir. Çekilme Anlaşmasını onaylatamayan

May, Avrupa Parlamento'su seçimlerinde de partisinin oy kaybına uğramasıyla, artan muhalefete dayanamayarak istifa etmiştir (Schnapper, 2021: 377).

Süreç sonunda Parti içerisinde muhalefet hizbini elinde tutan Boris Johnson iktidara gelmiştir. “*Bizim paramız, bizim sınırlarımız, bizim kanunlarımızı, kontrolü geri alalım*” sloganıyla hareket ederek Brexit'i tekrar gündeme almıştır (Lee, 2023: 268). Johnson, Avam Kamarası'nca kabul edilmeyen “Çekilme Anlaşması”nda AB ile anlaşarak revizyon yapmıştır. Örneğin, Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık Gümrük Birliğinde kalması hususunda yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu değişiklikte birlikte, Johnson ülkeyi erken seçime götürmüş ve buradan da başarılı olarak çıkararak önündeki engelleri aşmıştır (Swan, 2019). Bir nevi “gordion düğümü” haline gelen Brexit anlaşmasını Avam ve Lordlar Kamarasından geçirilmesi ve gerekli bütün prosedürlerin tamamlanması ile birlikte Birleşik Krallık 31 Ocak 2020 itibari ile AB ile var olan birlikteliğini sona erdirmiştir.

Brexit tartışması, temelde İngiltere'nin AB'den ayrılma veya AB'de kalma seçenekleri üzerine odaklanmış olsa da, bu tartışmanın karmaşıklığı çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Zira İngiltere'nin geçmişte emperyalist bir güç olarak faaliyet gösterdiği ve daha sonra neo-liberal kapitalizmle büyüyen finans sektörünü vurgulayan küreselci bir model olduğu unutulmaktadır. Esasında 2016'daki Brexit oylaması, insanlara sadece İngiltere'nin klasik bölgesel egemenlikle, AB içinde yok olacağı söylemi arasındaki basit bir seçimi sunmadı. Ortada İngiltere'nin AB'den ayrılma yolunu benimseyen ve egemenliği tekrar Londra'ya geri getirmeyi hedefleyen; İngiltere'nin AB yerine başka bir küresel birlik olan İngiliz Milletler Topluluğu'nu tekrar güçlendirmeyi amaçlayan bir seçenek de arka planda söz konusuydu (Menon ve Wager, 2020: 282). Bu nedenle tüm Brexit tartışmasını salt olarak AB'den ayrılma ve AB'de kalma olarak okumak hatalı bir önermeye gidilmesine de neden olacaktır. Brexit yanlıları tarafından neden olarak öne sürülen ve Brüksel'den Londra'ya egemenliğin geri verilmesini öngören seçenek aslında eski imparatorluk mirasına dönüşün adımlarıdır (Saunders, 2020). En nihayetinde mevcut ayrılık kararı halkın egemenlik, göçmenlik endişeleri, ekonomik kontrol arayışı, kültürel kimlik vurgusu ve siyasi değişim isteğinin karmaşık etkileşimi olarak özetlenebilir. Brexit'in sonrası süreç ise Birleşik Krallık'ın geleceğini şekillendiren girift bir siyasi ve toplumsal dönüşümü temsil etmektedir. Bunun birbiri ile ilintili iki temel tartışma ayağı bulunmaktadır. Bunlar, göç ve işsizlik olgularıdır. Bu iki olgu bir nevi Ouroboros³ misali birbirlerinden beslenmektedir. Zira bir yandan Brexit'e giden yolda göçmenlerin İngiliz işçilerinin işlerini “çalmaları” yüzünden artan işsizlik ile göç politikasında zorlaştırıcı önlemler alınırken,

3 Bu döngüyü sembolize eden bir örnek olarak Ouroboros'u kullanabiliriz. Ouroboros, kendi kuyruğunu yiyen ve aynı zamanda hem yıkım hem de yaratım kaynağı olan sembolik bir figürdür. Yeme ve sindirme eylemi, bakış açısına göre hem yıkıcı hem de üretken olabilir. Bu bağlamda, yılan kendi kuyruğunu yiyerek (yıkım) ve sonsuz bir döngü içinde ondan yeniden oluşturarak (üretim) devam eder.

diğer yandan azalan işgücü sebebiyle AB dışındaki göçmenler için “bir nevi” kolaylaştırılan göç politikası inşa edilmiştir. Takip eden bölümde de bu tartışmayı somutlaştırabilmek amacıyla öncelikle Brexit öncesi ve sonrasında Birleşik Krallık’taki işsizlik durumunun analizi yapılacaktır.

Brexit Öncesi ve Brexit Sonrası Dönemlerde Birleşik Krallık’ta İşsizlik

İşsizlik, çalışmaya istekli ve muktedir olan, aktif olarak iş arayan ve çalışmaya müsait olan bireylerin ücretli iş fırsatlarını güvence altına alamadıkları durumlarda ortaya çıkan sosyo-ekonomik bir durumdur. İşgücünün şu anda üretken bir işte çalışmayan kısmını yansıttığı için bir ekonominin sağlığı ve istikrarının temel bir göstergesidir. İşsizlik, ekonomik koşullardaki değişiklikler, sektörlerdeki değişimler, teknolojik ilerlemeler ve işten çıkarmalar, iş piyasasındaki dalgalanmalar veya gönüllü kariyer geçişleri gibi kişisel durumlar dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir (Tatlıyer, 2020). Hükümetler ve istatistik kurumları işsizliği ölçmek için tipik olarak belirli tanımlar ve metodolojiler kullanır ve genellikle yapısal, friksiyonel ve konjonktürel işsizlik gibi farklı işsizlik kategorileri arasında ayırım yaparlar (Çelik vd., 2021). Bu kategoriler de işsizliğin altında yatan nedenleri ve eğilimleri analiz etmeye yardımcı olur. İşsizliğin azaltılması, sadece bireylerin ve ailelerin refahını etkilemekle kalmayıp aynı zamanda tüketici harcamaları, vergi gelirleri ve sosyal refah programları üzerindeki etkileri de dahil olmak üzere daha geniş toplumsal ve ekonomik sonuçları olduğundan, dünya çapında hükümetler için kilit bir politika hedefidir (Pigou, 2013).

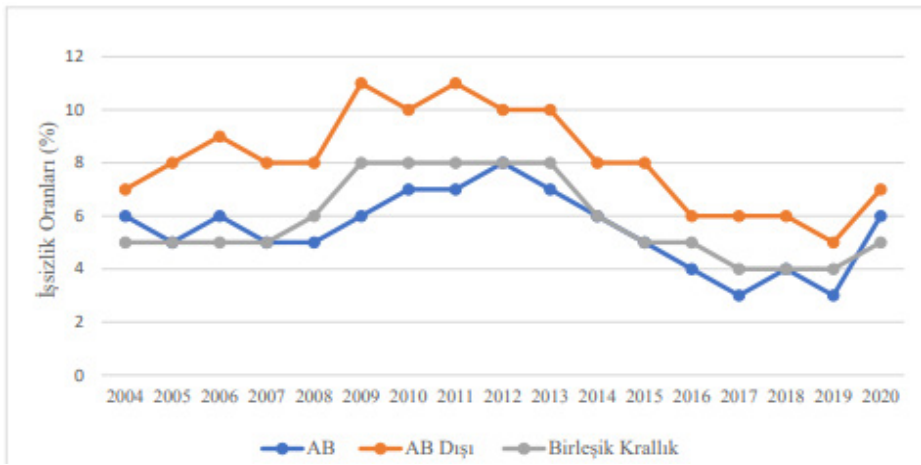
Birleşik Krallık (BK)’ta işsizlik, diğer birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi benzer bir tanım ve ölçümle karakterize edilmektedir. Çalışabilecek durumda olan, aktif olarak istihdam fırsatları arayan ve çalışmaya müsait olan bireylerin ücretli bir iş bulamaması durumunu ifade eder. Bu işsizlik durumu, ekonomik dalgalanmalar, sektöre özgü değişiklikler, teknolojik gelişmeler ve işten çıkarmalar veya gönüllü kariyer geçişleri gibi bireysel koşullar da dahil olmak üzere çeşitli faktörlere bağlanabilir. Birleşik Krallık’ta işsizliğin doğru ölçümü ve analizi, belirli kriterlere ve metodolojilere bağlı olan Ulusal İstatistik Ofisi (Office for National Statistics/ONS) tarafından yapılmaktadır. Ulusal İstatistik Ofisi tarafından kullanılan işsizlik tanımı ise Birleşmiş Milletler’in bir kuruluşu olan International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü/ ILO)’nün uluslararası kabul görmüş ve tavsiye edilen tanımına dayanmaktadır (Brandolini vd., 2006).

Birleşik Krallık’ta işsizler, 16 yaş ve üzerinde olup işsiz olan (16-65 yaş aralığına referans verilmektedir), önümüzdeki iki hafta içinde işe başlayabilecek durumda olan ve aşağıdaki durumlardan birine sahip olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanıma göre ayrıca; a) son dört hafta içinde aktif olarak iş arayan veya, b) halihazırda elde ettikleri yeni bir işe başlamak için

bekliyorlar olanlar, dahil edilmektedir. İşsizlik kriterlerini karşılamayan işsizler “işgücü dışında”, diğer bir deyişle “ekonomik olarak aktif olmayan” olarak sınıflandırılır (House of Common Library, 2019:12). Örneğin, bir iş isteyen ancak hastalık veya engellilik nedeniyle çalışamayacak durumda olan bir kişi işsiz değil, ekonomik olarak aktif olmayan olarak sınıflandırılır.

Bu tanımlamalardan yola çıkaran Birleşik Krallık'taki işsizlik olgusu daha detaylı olarak incelenmek istendiğinde, mevcut dönemlendirmeyi Brexit öncesi (Pre-Brexit) ve sonrası (Post-Brexit) olarak ele almak işsizlik sorunsalının Krallık göç politikası ile olan doğrudan ilişkisini ortaya koyabilmek açısından önemlidir. Bu noktada öncelikle Brexit öncesi dönem incelendiğinde, aşağıdaki tablodaki grafikte de görüleceği üzere, veriler genel olarak Krallık'taki AB ülkesi vatandaşı kişilerin Birleşik Krallık vatandaşlarına kıyasla daha düşük bir işsizlik oranına sahip olduğunu göstermektedir. 2019 yılı, Brexit'in hemen önceki, dönemi dikkate alarak ele alındığında Birleşik Krallık vatandaşlarının işsizlik oranı %4 iken, AB vatandaşı olanlarda %3 ve AB dışı olan kişilerde ise %5 olduğu görülecektir. Bu durum Covid-19 Salgının döneminde 2020 yılında tersine bir eğilim sergilemiş olsa da, genel eğilim işsizlik oranlarında Krallık vatandaşlarının AB vatandaşı olanlara oranla daha fazla işsizlik ile karşılaştıkları göstermektedir.

Tablo 1

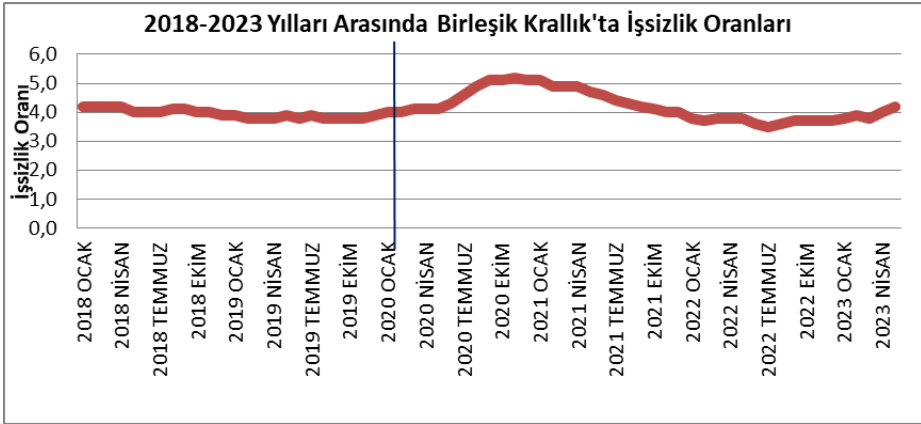
Kaynak: Briefing: Migrants in the UK Labor Market: An Overview, The Migration Observatory, 2021 (Aktaran: Gören, 2021, s.93.)

Veriler ışığında bir analize gidildiğinde, Brexit referandumunu öncesinde Birleşik Krallık'ta işsizlik olgusunun siyasi ortamın şekillenmesinde ve oylamanın sonucunu etkilemede önemli bir rol oynadığı hatırlandığında, verilerin Krallık vatandaşlarının karşı karşıya kaldıkları işsizlik oranının AB vatandaşlarından daha fazla olduğu, bunun da Avrupa Birliği'ne yönelik hakim duygu ve tutumlara katkıda bulunduğu görülecektir (Wadsworth vd., 2016).

İşsizliğin ve ekonomik zorlukların devam etmesi, Tablo 2’de de görüleceği üzere, AB’den ayrılma yönünde güçlü bir desteğin varlığını doğurmuştur. Birlik üyeliği ve hükümetin ekonomi politikaları nedeniyle kendilerini dışlanmış hisseden vatandaşlar, Brexit’i göç ve ticaret politikaları, dolaylı olarak da işsizlik, üzerindeki kontrolü yeniden ele geçirmenin bir yolu olarak görmüş ve bunun daha fazla iş imkanı ve ekonomik istikrar sağlayabileceği umudunu taşımışlardır (Curtice vd., 2018 :18. İşsizlik, elbette tek belirleyici olmasa da, Brexit kararının ardındaki önemli bir faktör olarak, mevcut statükodan duyulan daha geniş bir memnuniyetsizliği ve yaygın bir değişim arzusunu yansıtmıştır.

Brexit öncesi ve sonrasını içeren süreçteki işsizlik oranları dikkate alındığında, Tablo 2’de görüldüğü üzere, Brexit’in gerçekleştiği 2020 Ocak ayından öncesini içeren süreçte (Tabloyu dikey kesen çizgi ayrılışın gerçekleştiği tarihi ifade etmektedir) BK’daki işsizliğin %4 bandında gezinmekte olduğu ve Brexit önceki son 2 yıllık süreçte sert olmayan bir dalgalanmanın olduğu görülecektir. Buradan anlaşılmaktadır ki, Tablo 1’de görüleceği üzere, işsizlik sorunsalının AB vatandaşı kişilerin BK vatandaşı kişilerden daha fazla olması sebebiyle siyasete konu olduğu anlaşılacaktır. Ancak bu oranlar Tablo 2’deki veriler ile birlikte değerlendirildiğinde farklı bir anlam kazanacaktır. Zira Tablo 2’ye göre Brexit sonrası döneme bakıldığında, 2020 Ekim ve Aralık aylarında işsizlik rakamının %4’ten %5.2’ye çıkması ile genel işsizlik oranında yaklaşık %’30’luk bir artış olduğu görülecektir. Bu oran kısa süre içerisinde bir hayli yüksektir.

Tablo 2

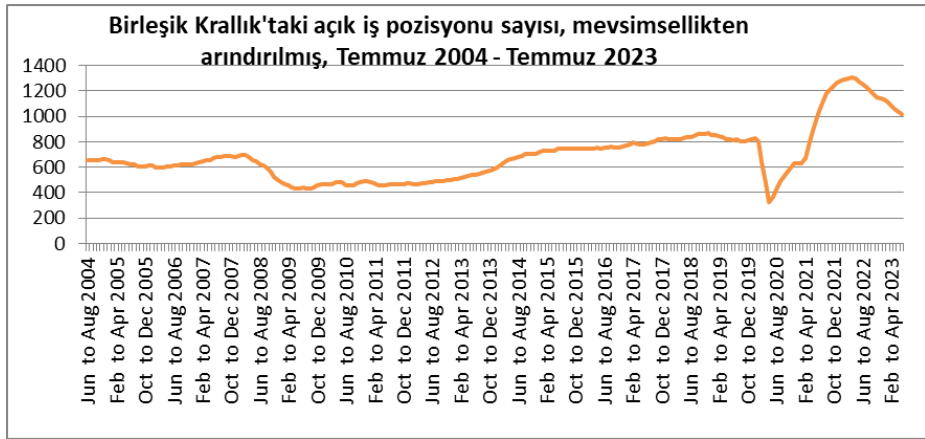

Kaynak: ONS (2023C)-. Unemployment rate (aged 16 and over, seasonally adjusted): %, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peoplenotinwork/unemployment/timeseries/mgsx/lms>. (E.T.: 12.09.2023).

Bu durum öncesindeki milliyetçi söylemlerin dayanak noktalarından biri olan işsizlik ve Brexit arasında doğrudan kurulmaya çalışılan bağın ifade edildiği gibi güçlü olmadığı göstermektedir. Brexit sonrasında işsizlik azalmamış

tersine bir artış göstermiştir (Lui-Farrer, vd, 2023:10-12). Ayrıca Tablo 3'te görüleceği üzere Birleşik Krallık'ta iş noktasında ki açık pozisyon sayısında Brexit ilanından hemen sonra 2020 Şubatında 811.000 civarında olan açık iş pozisyonu ani bir düşüş ile Haziran 2020'de 340.000 civarına inmiştir. Ancak, bu tarihten sonra hızla artarak Ekim 2021'de 1.112.000 civarına çıkmıştır. Açık iş pozisyonlarında dalgalanmanın yaşandığı bu süreçte işsizlik de artmıştır. Sonrasında Ocak 2021'de ilan edilen yeni puan temelli göç politikasındaki değişiklik ile birlikte keskin bir artış göstermiştir. Aşağıdaki tablo 3 aslında bizlere neden göç politikasındaki değişikliğin çok kısa bir tarihte olduğunu da göstermektedir.

Tablo 3

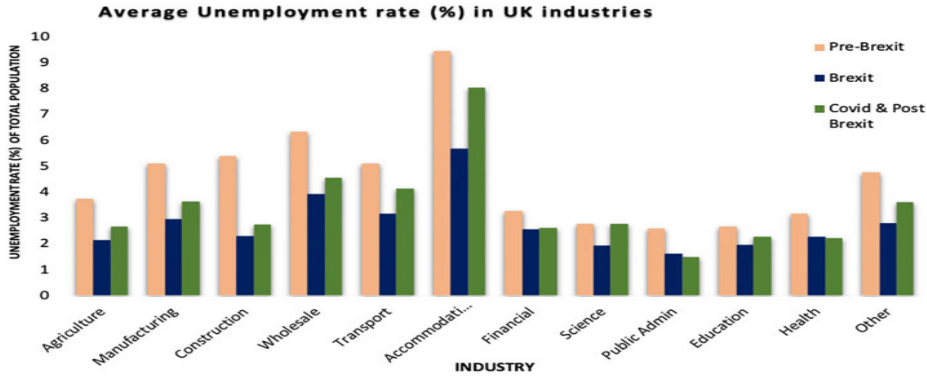
Kaynak: ONS (2023d). Vacancies and Jobs in the UK: August 2023, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/jobsandvacanciesintheuk/august2023>. (E.T.: 14.09.2023).

Tablo 3'e incelemeye geri dönersek, veriler ile birlikte bir değerlendirme yaptığımızda, karşımıza bazı bazı hususlar çıkmaktadır. 2020'deki Koronavirüs salgını ve ardından gelen sokağa çıkma yasakları birçok işletmeyi geçici olarak kapanmaya zorlamış ve ulaşım, konaklama ve zorunlu olmayan perakende dahil olmak üzere ekonominin tüm sektörlerinin bir çok ülkede olduğu gibi BK'da da yaşayabilirliğine ciddi zarar vermiştir (De Lyon ve Dhingra, 2021). İşsizlik yardımı talebinde bulunanların sayısını ölçen iş arayanlara dair araştırmaya göre Mart ve Eylül 2020 arasında rakam yaklaşık 1,5 milyon artmıştır (House of Commons , 2023a). Her ne kadar hükümetin istihdamı koruma programı binlerce işletmeyi desteklemiş ve işten çıkarılan çalışanların maaşlarının yüzde 80'ini karşılayarak milyonlarca işi korumuş olsa da, program sona erdiğinde bu durum işten çıkarmalarda önemli bir artışa yol açacağı öngörülmektedir (Yue ve Cowling, 2021: 94). Özellikle de, genç işçilerin konaklama gibi kötü etkilenen sektörlerde istihdam edilme eğiliminde olması, bu gerileme döneminde gençlerin özellikle işsizlik riski altında olduğunu göstermektedir. Bunun da okulu yeni

birakan ve mezun olan birçok kişi için uzun süreli işsizliğe yol açabileceğine dair endişeler bulunmaktadır (Quilter-Pinner vd., 2020). Bu soruna yanıt olarak hükümet, 16-24 yaş arası gençlerin işe yerleştirilmelerini finanse etmek üzere bir Kickstart Programı başlatmıştır. Ancak pek çok işletme salgının etkilerinden kurtulmak için mücadele etmeye devam ettiğinden, mevcut boş pozisyonlar düşüş eğilimi göstermektedir (Holt-White ve Montacute, 2020:7-8).

Bu etkileri Brexit öncesi, Koronavirüs ve Brexit sonrası dönemler üzerinden detaylı incelediğimizde, Tablo 4'te görülen durum yapılacak analizler için oldukça dikkat çekicidir. Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere işsizlik oranı Brexit öncesinde dönemde belli bir artış gösterirken, Brexit ile birlikte neredeyse tüm sektörlerde işsizlik oranlarında bir düşüş gözlemlenmektedir. Fakat, tablo incelendiğinde kolayca görüleceği üzere tüm sektörlerde Brexit sonrası dönemde işsizlik oranı artmaktadır.

Tablo 4

Kaynak: Gupta, R., Hasan, M. M., Islam, S. Z., Yasmin, T. ve Uddin, J. (2023). Evaluating the Brexit and COVID-19's Influence on the UK Economy: A data analysis. Plos one, 18(6), s.13.

Tablodaki verilerden anlaşılacağı üzere Brexit işsizlik oranlarının düşüşünde kalıcı bir etki yaratamamış, mevcut etkisi dönemsel olarak kalmıştır. Bununla birlikte Brexit sonrası dönemde işsizlik oranları/seviyeleri bilim ve eğitim sektörlerinde neredeyse Brexit önceki dönemdeki seviyelere geri dönüş yapmıştır. Bu durum Brexit'e sıklıkla dillendirilen “*yabancılar bizim işimizi çalyorlar*” (Scuire,2017:112) söylemin esasında gerçeği yansıtmadığını göstermektedir.

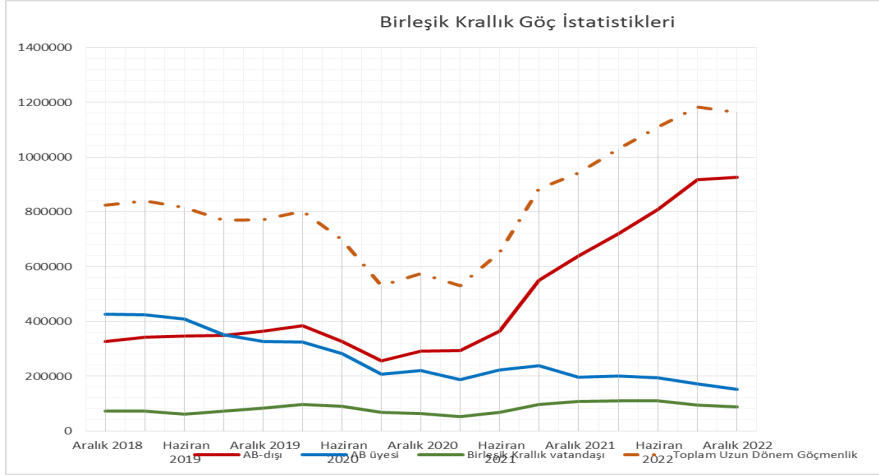
Elbette, Birleşik Krallık işgücü piyasası sadece göçmenler üzerinden şekillenen bir denge sistemine sahip değildir. Krallıkta cinsiyetler, etnik kökenler ve bölgeler arasındaki ayrımlar da dahil olmak üzere uzun süredir devam eden eşitsizlikler içermektedir. Örneğin, OECD'ye göre Birleşik Krallık Avrupa'daki en yüksek gelir eşitsizliği seviyelerinden birine sahiptir. Gelir eşitsizlikleri 1980'lerde genişlemiş ve son yıllarda inatçı bir şekilde büyük kalmaya devam etmiştir (House of Commons, 2023b). Teknolojideki

gelişmeler eşitsizlikleri daha da kötüleştirmiş ve veriler düşük ücretli işlerin otomatikleşme riski altında olduğunu göstermektedir (Susskind, 2017). Ayrıca, taşeron işçiliğin ve ‘gig ekonomisi’ndeki işler de dahil olmak üzere, güvencesiz ve güvencesiz istihdamda önemli bir artış olmuştur (Healy vd., 2017). Dahası, sıfır-saat sözleşmeli çalışanların sayısı 2010’un son çeyreğinde yaklaşık 170.000 iken 2019’un son çeyreğinde 1 milyonun biraz altına yükselmiştir (ONS 2020). Bunlar aslında ülke içindeki işsizlik sorunsalının belli yapısal sıkıntılardan kaynaklandığını da göstermektedir. Bu durum göstermektedir ki Birleşik Krallık’taki işgücü piyasası temelde güvencesizlik üzerinden şekillenen bir hatta kendini var etmeye devam etmektedir.

Bütün bunlara rağmen, gerçekliğin farklılığına karşın, işsizlik halen ülkenin göç politikasının oluşturulmasına etki etmektedir. Zira gerek işgücü piyasasındaki artan açık pozisyonlar gerekse de kalifiye işçi ihtiyacı işverenlerin işgücü eksikliğinin giderilmesi zorunluluğunu dillendirmesine neden olmuştur. Teorik olarak, işverenler işgücü eksikliğine farklı şekillerde yanıt verebilirler; AB’den AB dışı işçilere geçiş yapmak; mevcut işgücünden işçi çekmek için ücretleri (ve fiyatları) yükseltmek; ya da otomasyona geçerek veya ürettiklerinin karışımını değiştirerek personel ihtiyaçlarını azaltmak gibi yöntemler izleyebilirler (Schmidpeter, Winter-Ebmer, 2021). AB dışındaki işçilerin göçünün yeniden düzenlenmesi talebini bu noktada daha çok istenilen hızlı ve daha az maliyetli bir durum olarak belirlemiştir. Ancak, AB dışı işçilere geçiş yapma düşüncesi burada bir başka sorun ortaya çıkarmaktadır. 2021’den önce büyük ölçüde AB işçilerine bel bağlayan işverenler, göçmenlik sistemi izin vermediğinden, AB üyesi olmayan işçileri işe almaya hemen geçemeyeceklerdir.

Bu nedenle, mevcut işgücü krizinin yansısı Birleşik Krallık’ın göçmenlik sistemi de büyük bir dönüşüm geçirmiştir. Hükümet 2021 yılının başında insanların, AB vatandaşlarının, serbest dolaşımına son verecek ve AB vatandaşları ile AB vatandaşı olmayanlar için yeni bir puanlı göçmenlik sistemi getirmiştir. Göçmen işçiler için Brexit sonrası göç sistemi, kendisinden önceki sisteme kıyasla aynı anda hem daha liberal hem de daha kısıtlayıcıdır. Çünkü Ocak 2021’de uygulamaya konulan yeni sistem AB vatandaşı olmayanların Birleşik Krallık işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırırken, AB vatandaşları zorlaştırmaktadır. Fakat bir diğer yandan da çalışma vizeleri için istenilen maaş eşiklerini ve beceri gerekliliklerini düşürmüştür. Daha liberal olarak adlandırılması da bu nedenle olmaktadır. Ne var ki, yeni göçmenlik sisteminin uygulamaya konulması, hem riskleri hem de fırsatları beraberinde getiren iddialı bir girişimdir. Çünkü yeni puana dayalı sistem, Birleşik Krallık’ın göç politikasını yeniden düşünmek ve ülkenin şu anda karşı karşıya olduğu ekonomik zorlukları karşılayacak bir strateji geliştirmek için bir fırsat sunarken diğer yandan da zorlukları da beraberinde getirmektedir.

Tablo 5

Kaynak: ONS (2022). Long-Term International Migration, Provisional: Year Ending December 2022, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/longterminternationalmigrationprovisional/yearendingdecember2022>. (E.T.: 14.09.2023).

Bunun neticesinde, tablo 5’te de görüleceği üzere (turuncu renk: toplam göç, kırmızı renk: AB dışı, Mavi renk: AB vatandaşları) AB dışı göçmen sayısı artarken, AB vatandaşı göçmen sayısı azalmaktadır. Genel göçmen sayısı ise AB dışı göçmen rakamları ile doğrusal hareket ederek artmaktadır. Tabloya dikkatle bakıldığında düşüş ve artış eğiliminin başladığı tarihin Brexit tarihi ile örtüştüğü görülecektir. Ayrımın keskinleşmesi ise yeni göç sisteminin başlangıç tarihini işaret etmektedir. Grafik göstermektedir ki Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı’nın yeni bir puana dayalı göç sistemi, istihdam yaratarak, çalışma koşullarını iyileştirerek ve, eşitsizlikler ve ayrımcılıkla mücadele ederek potansiyel kalifiye eleman sorununu çözmek üzere tasarlanmıştır. Takip eden bölümde buradan hareketle hükümetin yeni bir göç politikasına ilişkin planlarını ana hatlarıyla ele alınacaktır. Bölümde ilk olarak, puana dayalı sistemlerin arkasındaki düşünce incelenecek, sonrasında ise sistemin geçirdiği dönüşümün anlaşılmasını için yeni sistem detaylı olarak ele alınacaktır.

Birleşik Krallık “Puan Temelli Göçmenlik” Sistemi

Küresel göçün sürekli gelişen ortamında Birleşik Krallık, 2021 yılında devrim niteliğindeki Puan Temelli Göçmenlik Sistemini uygulamaya koyarak önemli bir adım attı. Önceki göçmenlik rejiminden önemli bir ayrılık olan bu sistem, Birleşik Krallık’ın toplumuna becerileri, yetenekleri ve uzmanlıklarıyla katkıda bulunmak isteyen dünyanın dört bir yanından bireyleri ülkeye kabul etmeye yönelik yeni ve stratejik bir yaklaşımı temsil ediyor. Şeffaf, esnek ve ülkenin değişen ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde tasarlanan bu sistem, Birleşik Krallık’ın göçmenlik yaklaşımında yeni bir

döneme işaret etmektedir. Bir bakıma ülkenin göçmenlik politikasında çığır açan bu göçmenlik sistemi, liyakat ve potansiyele vurgu yaparak dünyanın her köşesinden gelen yetenekli bireyler için adil ve erişilebilir bir yol sunmaktadır. Puan Temelli Sistem kapsamında başvuru sahipleri, Birleşik Krallık'a gelenlerin ülkenin refahına anlamlı katkılarda bulunabilmelerini sağlamak amacıyla nitelikleri, iş deneyimleri, iş teklifleri ve İngilizce dil yeterlilikleri de dahil olmak üzere bir dizi faktöre göre değerlendirilmektedir. Ancak, mevcut sistemin analizine başlamadan önce sistemin ne olduğuna dair kısa bir açıklama sistemin anlaşılması açısından önemlidir.

Söz konusu yeni sistem Avustralya tarzı puana dayalı sisteme benzerliği ile dikkat çekmektedir. Gordon Brown ve Nigel Farage gibi farklı politik hatlarda olan politikacılar tarafından atıfta bulunulan bu fikir/sistem Krallık'ın gündeminde zaten uzun süredir bulunan bir tartışmanın sonucudur (Rutter ve Carter 2018). Hatta söz konusu sisteme benzer, farklı uygulamaları içeren, uygulamalar da göçmenlik sisteminde uygulanmıştır. Fakat bu eklemeler istenilen düzeyde olmadığı için mevcut sisteme giden süreç başlamıştır.

Yeni sistem bir noktada Avusturalya tarafından uygulanan sisteme benzerliği ile dikkat çekmektedir. Bu nedenle, Avusturalya'nın sistemi bu nedenle bir bakıma şu an uygulanan Birleşik Krallık sisteminin prototipi olarak görülebilir. Öyle ki 2016'da Vote Leave/Ayrılmaya Oy Ver kampanyası sırasında sıklıkla Avustralya tarzı puana dayalı sistemine atıf yapılmıştır. Kampanya ile AB'den ayrılarak ve insanların serbest dolaşımını sona erdirilmesi, Birleşik Krallık'ın hem AB vatandaşları hem de AB vatandaşı olmayanlar için yeni bir puan temelli göç sistemi getirebileceğini savunuldu (Portes, 2016). Boris Johnson başbakan olarak göreve geldikten sonra da puan temelli bir sistem geçileceğini açıkladı. Söylemlerini gerçeğe dönüştürmek isteyen Boris Johnson hükümeti, Göç Danışma Komitesi'ne başvurduktan sonra, yeni sistemi 2021'in başında uygulamaya koyma planlarını açıkladılar.

Her ne kadar politikacılar kamuoyunda sıklıkla Avusturalya tarzı puana dayalı sistemine dair vurgu yapsalar da kampanya sürecinde bu sistemin nasıl çalıştığına dair ayrıntılara çok az değinilmiştir. Tam da bu noktada ülke içindeki tartışmaları şekillendiren bir takım sorular gün yüzüne çıkmıştır. Bu yeni puana dayalı sistem nedir ve diğer seçici göç sistemlerinden farkı nedir? Bu nedenle de puana dayalı sistemin temel ilkelerinin neler olduğu, diğer ülkelerde nasıl uygulandığının ele alınması önemlidir.

Sistemi anlatımda bir nevi basite indirgeme riskine rağmen ifade etmek gerekirse; puana dayalı sistemler genel olarak göçmenlerin bir ülkenin iş gücüne katılımlarında seçilme ile dahil edilmesine tekabül etmektedir. Bu sistemler kriterlere bağlı olarak farklı puanlandırmaları içeren kabul puanı hesaplaması bulunmaktadır. Genellikle bu kriterler (yaş, eğitim yeterliliği, iş deneyimi ve dil

yeterliliği) ise bir göçmenin ülkenin işgücü piyasasına ne kadar başarılı bir şekilde entegre olabileceği ile ilgili kişisel özelliklere dayanmaktadır (UK Government, 2022). Bu kriterlerden aldıkları puana bağlı olarak da, puan barajını geçmeleri şartıyla, kabul işlemleri gerçekleşir. Puan dayalı sistemlerin kimisin de her bir kritere özgü minimum baraj olabileceği gibi farklı kriterlerden aldıkları toplam puan ile de değerlendirmeye tabi tutulabilirler. Fakat puan barajının geçilmesi de tek başına bir kabule olanak sağlamamaktadır. Başvuranlar ihtiyaç kotası dahilinde alınacakları için puan sıralamalarındaki yere bağlı olarak kabul sağlanır (Migration Advisory Committee, 2020). Söz konusu sisteme dikkat edildiğinde açıkça görüldüğü üzere herhangi bir seçici göç sistemi de puan temelli bir sistem olarak kabul edilebilir.

Burada bir soru ortaya çıkmaktadır. Puan temelli sistem göçmenlere iş teklifi olmasını zorunlu kılar mı? Ya da bir başka ifade ile sistem puana dayalı ise iş teklifi zorunlu değil midir? Sistemin temel motivasyonu kişilerin gerek becerileri gerekse de iş deneyimleri ile ülke ekonomisine katkısının olup olmayacağını belirlenerek, kriterleri karşılayanların sisteme dahil edilmesidir. Halbuki iş teklifi ile kabul şartının olması sistemi 'işveren odaklı' bir sisteme dönüştürür. Bu ise sistemin suistimaline ve beklenen kalifiye çalışan ihtiyacının giderilmesinin önünde bir tıkaç haline gelme olasılığını doğurabilir (Sumption, 2019a). Dolayısıyla, sistemler hükümetlerin koydukları kotalar ve kriter üzerinden işler hale getirilmektedir.

Birleşik Krallık yeni sistemi Avustralya'daki sisteme göre şekillendirmeyi tercih etmiştir. Zira eski sistemdeki sorunları aşabilmek için farklı kriterlendirmelerin var olmasının daha efektif olağı kabul edilmiştir. Yeni sistemde birtakım kriterler puana dayanırken, diğerleri ise farklı şartların birleşimidir (Sumption, 2023). Bu noktada farklı ülkelerdeki sistemlerin ufak bir karşılaştırılmasının yapılması belki de aralarındaki farklılık ve benzerlikleri analizini daha kolaylaştıracaktır. Örneğin, Avustralya'daki temel vizelerden birisi vasıflı bağımsız vizesi olarak adlandırılan vizedir. Bu vize bir iş teklifi gerektirmeyen, başvuran kişinin insan sermayesine göre, dil yeterliliği ve eğitim seviyesi gibi farklı niteliklerin arandığı bir tür seçim yoludur. Kişiler istihdam edileceği iş koluna ait becerilere sahip olup olduklarını kanıtlamak zorundadırlar. Bu vize yöntemi etkili bir sistem olarak kabul edilmektedir. Ancak tüm vize sorunları çözmekten uzaktır. Bir başka örnek alınan ülke ise Kanada'dır. Kanada da, dil becerileri, eğitim, iş deneyimi ve yaş gibi özellikleri dikkate alan puan temelli bir yöntemle sahiptir. Avustralya'da iş teklifinin olması aranan şartlardan değilken, Kanada'da da ise mevcut sistemin başarısını üst düzeye çıkarmak için arzu edilen bir kriterdir. Bu nedenle de Kanada'daki sisteme hibrit/melez denmektedir (Boucher, 2020).

Birleşik Krallık geçmişte 2011 yılına kadar iş teklifi zorunluluğu olan, fakat puana dayalı olmayan daha sonrasında 1. Kademe olan Yüksek Vasıflı Göçmen Programı (Highly Skilled Migrant Programme/HSMP) olarak adlandırılan göç sistemi uygulamıştır. Şimdi de var olan kriterlere ek olarak önceki kazançlar, iş ve eğitim deneyimler de aranmaktaydı. Fakat bu sistem, Kanada ve Avustralya'daki puan temelli sistemin aksine, kalıcı oturma garantisi vermemekteydi. Sistem bunun yerine süresi uzatılabilinen geçici kalma izni veriyordu. Ancak İçişleri Bakanlığı'na yapılacak başvurular ile kalıcı oturma iznine dönüşebilmekteydi. Ne var ki bu sistemdeki (1. Kademe) işçilerin genel olarak vasıfsız işçilerden oluşması sistemin kapanması ile sonuçlanmıştır (Sumption, 2019). Ayrıca 2. Kademe olarak adlandırılan ve işveren sponsorluğunu gerektiren bir başka yol da sisteme dahil olma noktasında kullanılmaktaydı. Sponsorlukta muhtemel kazançlarda belirtilmekteydi. Miktarın yüksekliğine bağlı olarak da sistemin kendisine verdiği puan ile başvurularda öne geçilebiliyordu. Fakat 2011 yılında Krallığın net göçü azaltma çabaları doğrultusunda, Kademe 2 olarak adlandırılan sistemde düzeltmeye gidilmiş; her bir kriterin birbirinden alınan değerlendirmeyle bypass edilmesini, yani aldıkları temsili puanların birbiri ile yerine geçmesini, ortadan kaldırmıştır. Bu sistem karmaşası ve AB vatandaşlarının oluşturduğu yoğun göç mevcut göç sisteminin sıkıntıları puan temelli sistemin uygulanması ihtiyacını doğurmuştur (Harker, 2013:67-71). Bu amaçla da yeni, puan temelli sistem olarak adlandırılan, göç sistemine geçilmesi kararlaştırılmıştır.

Yeni Puan Temelli Göç Sistemi

Yeni göç politikası 'Avustralya tarzı' puana dayalı bir sistem olarak tanımlansa da, yukarıda bahsedildiği gibi belli noktalardan ondan ayrılmaktadır (Walsh 2020). Eski ve yeni sistem arasındaki bu ayrışmanın daha açık olması amacıyla bir karşılaştırma yapılması ile ancak BK'da gerçekleşen göç politikasının anlaşılmasını sağlayacaktır. Eski göçmenlik sistemi kapsamında, AB vatandaşları ve AB vatandaşı olmayanlar için önemli ölçüde farklı kurallar bulunmaktaydı. Birleşik Krallık'ın tek/ortak pazar üyeliği nedeniyle, AB vatandaşları Birleşik Krallık'ta herhangi bir kısıtlama olmaksızın yaşama ve çalışma hakkına sahiptir. Öte yandan, AB vatandaşı olmayanlar sıkı göçmenlik kontrollerine tabilerdi. Birleşik Krallık'ta yalnızca uygun izinle çalışabilirler. AB üyesi olmayan göçmenler içinse eski sistem bir dizi farklı 'kademeye', bunlar vize türleri olarak da adlandırılmaktadır, ayrılmaktadır. Bunları bir tablo ile açıklamak gerekirse;

- Tier 1 Kademesi/Vizesi: Girişimciler, yatırımcılar ve yüksek vasıflı kişilere yönelik vizeleri içerir. Bu vizeler belirli bir işveren sponsorluğunun ve teklife bağlıdır. Bu vize türü daha sonra Kademe 1'de yer alan istisnai yetenek vizesinin yerini alan küresel yetenek vizesidir. Bu vize, akademi ve araştırma, dijital teknoloji, sanat ve kültür gibi sektörleri kapsayan, kendi alanlarında lider veya potansiyel lider olan kişiler için tasarlanmıştır.

- Tier 2 Kademesi/Vizesi: Uzun süreli çalışma vizelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Vasıflı işçi için işveren sponsorlu genel vizedir. Çok uluslu şirketlerde çalışan, denizaşırı ülkelerde bulunan göçmenlerin, işverenlerinin Birleşik Krallık'taki şubelerinden birine transfer edilmesine olanak tanıyan vizedir.

- Tier Kademesi/Vizesi 5: Kısa süreli çalışma vizeleri içindir. Bu vize, çeşitli özel iş kollarının yanı sıra belirli ülkelerden gençlerin Birleşik Krallık'ta iki yıla kadar yaşamasına (daha sonra bu süre 27 ay olarak değiştirilmiştir) ve çalışmasına izin veren vizedir. Bir diğer ifadeyle gençlik hareketliliği vizesi olarak da bilinmektedir.

Kaynak: Morris, M. (2020). Building a Post-Brexit Immigration System for the Economic Recovery, Institute for Public Policy Research, s.14, <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-11/apo-nid309260.pdf> (E.T.: 14.09.2023)

Buradaki en önemli sorunsal Tier 2 vizesi noktasında ortaya çıkmaktaydı. Vize vasıflı işçilerin AB dışından BK'ya gelmelerinin yegane yolu olarak görülmektedir. Burada sponsorluk belgesine sahip olunması temel bir şart olarak bulunmaktadır. Vizeye konu olan işler hem yüksek maaşlı, yıllık 40.000 sterlinlik maaş eşliğini aşan işlerdir. Göçmenler İngilizce bilmeli, banka hesaplarında belli miktarda geçinmelerine yardımcı olacak paraya sahip olmalıdırlar. 26 yaşından genç kişiler içinse, iş piyasasına ilk defa girmeleri halinde, 20.700 sterlinlik bir maaş eşliği bulunmaktadır. Her bir kriter için yeterli olunması ve belli puanlar alınması gerekmektedir. Sistem tam anlamıyla puan bazlı değerlendirme yapmadığından eski sistem puan bazlı olarak adlandırılmamıştır. Buradaki kriterlerin sağlanması ise oldukça zor olarak kabul edildiğinde ve de kalifiye çalışanları çekememesi sebebiyle Tier 2 kendi varlığını tartışmalı hale getirmiştir. Dolayısıyla sistemin kendisi de tartışmalara konu olmuştur (Home Office, 2012).

Ancak yeni sistem eski sistemden puanlandırma usulü ile ayrılmaktadır. Başvuran göçmenlerin 70 puan barajını aşması istenmektedir. Bu noktada istenilen kriterlere belirli puanlar verilmiştir. Uygunluk kriterleri puana dayalı bu sistem bağlamında; her bir kritere aşağıdaki tabloya göre bir puan sayısı atanmıştır (Rathod, 2020). Bununla birlikte, 70 puan almanın şart olması sistemi puan temelli olarak adlandırılmasını neden olmuştur. İlgili puanlandırma tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo 6

KRİTER		PUANLANDIRMA
İşveren Sponsorluğu (Uygun beceri düzeyinde iş için)		20 puan
İngilizce Dil Becerisi		10 puan
Maaş Düzeyi	En az £20.480 maaş ve meslek için geçerli oranın en az %80'i için (yeni girenler için %70)	0 puan
	En az £23.040 maaş ve meslek için geçerli oranın en az %90'ı için	10 puan
	En az £25.600 £ maaş ve meslek için geçerli oranın en az %90'ı için 20 puan	20 puan
	En az £20.480 maaş ve meslek için geçerli oranın en az %80'i için (ulusal ücret ölçeklerini karşılayan listelenmiş bir sağlık/egitim işi (Örneğin hasta bakıcılığı))	20 puan
İşle ilgili konuda doktora yapılmış olunması		10 puan
İşle ilgili STEM (Science, Technology, Engineering, Maths) konusunda doktora yapılmış olması		20 puan
Eksik meslek listesindeki işler (Aranan iş kollarında)		20 puan
İşgücü piyasasına 'yeni giren'		20 puan

Kaynak: UK Government (2002) The UK's points-based immigration system: an introduction for employers <https://www.gov.uk/government/publications/uk-points-based-immigration-system-employer-information/the-uks-points-based-immigration-system-an-introduction-for-employers>

Tablodaki kriterlerden anlaşılacağı üzere belli noktalarda kalifiye göçmenlerin avantajlı olduğu görülecektir. Örneğin doktora yapan kişiler bu avantajdan faydalanmaktadır. Tablodaki kriterler oldukça açık tarif edilmiştir. Bununla birlikte sponsorluk kriterinin biraz daha detaylı olarak açıklanması gerekir. Zira bir göçmene sponsor olmak için işverenler belirli kriterleri yerine getirmelidir ya da belirli şartların varlığı gerekmektedir (Dias-Abey, 2022). Öncelikle işverenler sponsorluk lisansı için başvuruda bulunmalı ve uygun bir işveren olduklarını kanıtlamalıdır. Ayrıca, işverenler “göçmenlik becerileri ücreti” ödemek zorundadırlar. Büyük ölçekli işverenler için kişi başına yıllık £1,423, küçük işverenler ve hayır kurumları içinse bu ücret £625 (Collison, 2022:4-231-235). Son olarak, vizeler için yıllık £20.800 sponsorluk sertifikası (ücret) sınırı bulunmaktadır. Bu sınır, her ay kullanıma sunulan yaklaşık £1.000-2.000 sponsorluk sertifikası tahsisine bölünmüştür. Bu sınıra ulaşıldığında, hükümet başvuru sahipleri arasında seçim yapmak için bir puan testi uygulamakta ve eksik mesleklerde (aranan işlerde) çalışmak üzere sponsorluk alanlara ve daha yüksek maaş alanlara öncelik vermektedir. İşverenler için yeni sistem büyük ölçüde eski sisteme benzer olacaktır. Örneğin işverenlerin sponsorluk başvurusunda bulunması gerekecektir. Fakat daha önce var olan, Birleşik Krallık'ta bu işi yapabilecek kimsenin bulunmadığından emin olunması amacıyla, “Resident Labour Market Test (RLMT)/Yerleşik İşgücü Piyasası Testi’ olarak bilinen test/sistem kaldırılmıştır. Adından anlaşılacağı

üzere bu test yerli işgücü piyasasını korumak amaçlıdır. Bu testin kaldırılması sponsorluk ve vize alım süreçlerini önceki sisteme göre kolaylaştırmıştır (Consterdine, 2022:295).

Bir not düşmek gerekirse yeni sistem artık AB vatandaşları ile AB vatandaşı olmayanlar arasında ayırım yapmayacaktır. AB vatandaşları, AB vatandaşı olmayanlarla aynı göç kontrollerine tabi olacaktır. Yeni sistem şu anda AB vatandaşı olmayanlar için eskiden yürürlükte olan sisteme benzeyecek, ancak bazı önemli farklılıklar olacaktır. En önemlisi, AB vatandaşları ve AB vatandaşı olmayanlar için yeni bir vasıflı işçi rotası olacak ve bu rota AB vatandaşı olmayanlar için 2. kademe (genel) rotanın yerini olacaktır (Barnard vd, 2022). Bu yeni rota, kademe 2 (genel) ile karşılaştırıldığında daha katı koşullar içerecektir. Dolayısıyla yeni göç sistemi AB vatandaşları için eskisine kıyasla çok daha kısıtlayıcı olurken, AB vatandaşı olmayanlar için biraz daha az kısıtlayıcı olacaktır (Zotti, 2021).

Yeni sistemdeki, “vasıflı işçi rotası/Skilled Worker Route”, eski 2. kademe (genel) rota ile bir dizi benzerliğe sahiptir. Eski sistemde olduğu gibi, göçmenlerin kabul edilmeleri için uygun bir işveren tarafından sponsor edilmeleri ve gerekli düzeyde İngilizce konuşmaları gerekmektedir, ancak sponsor edildikleri işin asgari beceri düzeyi daha düşük olacaktır. Eski kurallara göre, AB üyesi olmayan göçmenlerin en az Required Skill Level (Gerekli Beceri Seviyesi/RQF) seviye 6 (derece seviyesi veya eşdeğeri) vasıflı bir işte çalışması gerekirken, yeni sistemde işin sadece en az RQF seviye 3 (A seviyesi veya eşdeğeri - yani ‘orta vasıflı’) vasıflı olması gerekmektedir. Bu da işverenlerin, grafik tasarımcılar, araba tamircileri, kasaplar ve yaşlı bakım çalışanları gibi meslekler de dahil olmak üzere, daha önce 2. kademe rotasında mevcut olmayan bir dizi yeni meslek için göçmenlere sponsor olabileceği anlamına gelmektedir.

Yeni sistem kapsamında, başvuru sahipleri için genel maaş eşiği de £30,000’dan £26,200’a düşürülecektir. Her ne kadar, teoride £20.480 en alt düzey olarak kabul edilse de, esasında sistem en üst düzey baraj üzerinden kabul yapmaktadır. Daha doğrusu işçilerin işçi kotasına bağlı olarak sıralamaya girdiği düşünüldüğünde mevcut düzenlemenin pratikte farklı işlediği görülecektir. Bunun yanında Kademe 2’de olduğu gibi, başvuru sahipleri meslekleri için ‘ongoing rate/gidişat oranı’ olarak bilinen ve mesleklerindeki kazançların 25. yüzdilik dilimi olan mesleğe özgü bir maaş şartıyla karşı karşıya kalacaklar. ‘Gidişat oranı’ orantılı olarak hesaplanırken, 25.600 sterlinlik genel maaş eşiği, çalışılan saat sayısına bakılmaksızın mutlak bir minimumdur. Yeni sistem kapsamında, belirli durumlarda daha düşük maaş eşiklerine izin veren istisnalar da bulunmaktadır. Başvuru sahiplerinin işleriyle ilgili bir konuda doktora yapmış olmaları halinde, yalnızca 23.580 Sterlinlik daha düşük bir genel maaş eşiğini karşılamaları gerekmektedir ve mesleğe özgü maaş eşiği, geçerli orandan yüzde 10 daha düşüktür (Filauri, vd., 2023).

Başvuru sahiplerinin eksik meslekler listesindeki bir iş için desteklendiği veya işleriyle ilgili bir bilim, teknoloji, mühendislik veya matematik (STEM) alanında doktora yaptıkları durumlarda, yalnızca 20.480 sterlinlik genel maaş eşliğini karşılamaları gerekir ve mesleğe özgü maaş eşliği, geçerli orandan yüzde 20 daha düşüktür. İşgücü piyasasına ‘yeni girenler’ - 26 yaşın altındakiler veya öğrenci vizesinden geçiş yapanlar da dahil olmak üzere - aynı zamanda 20.480 sterlinlik daha düşük maaş eşğine ve gidişat oranından yüzde 30 daha düşük olan mesleğe özel maaş eşğine tabidir (UK Government, 2022). Son olarak, sağlık ve eğitim alanındaki belirli kamu sektörü işlerinde çalışanlar (hemşireler, sağlık görevlileri ve ortaokul öğretmenleri gibi) ‘gidişat oranlarına’ tabi değildir - sadece 20.480 sterlinlik daha düşük genel maaş eşğini ve meslekleri için ilgili ulusal ücret ölçeğini karşılamaları gerekir (Migration Observatory, 2021).

Mevcut yeni sistemin henüz iki yıldır yürürlükte olması söz konusu sistemin değerlendirilmesi noktasında bir yorum yapmayı her ne kadar kısıtlasa da etkileri ve sonuçları analiz edilebilir. Örneğin, yeni puana dayalı sistemin Birleşik Krallık işgücü piyasası üzerinde önemli bir etkisi olması beklenmektedir. Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca AB vatandaşları ekonomi genelinde kritik bir rol oynamıştır. Pek çok sektörde işverenler, AB çalışanlarını serbestçe işe alabilme becerilerine büyük ölçüde bağımlı hale gelmiştir. Dolayısıyla serbest dolaşımın sona ermesi, işverenlerin işe alım politikalarında büyük bir değişime işaret etmektedir (Portes ve Sprinford, 2023: 141-143). Aynı zamanda, mevcut pandemi işsizliğin artmasına ve birçok sektörde büyük şoklara yol açmış olup, bu durum halihazırda göç modelleri üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle göç politikasındaki değişikliklerin sonuçlarını kısa vadede ele almak, daha doğrusu kesin olarak yorumlanması zordur.

Yeni sistem serbest dolaşımın devam ettiği bir senaryo ile karşılaştırıldığında, Tablo 5’te görüleceği üzere, AB ülkelerinden daha düşük seviyelerde göç almaktadır, ve bu oranın daha da düşmesi muhtemeldir. Zira serbest dolaşım üzerindeki kısıtlamalar, AB vatandaşlarının Birleşik Krallık’ta yaşamasını ve çalışmasını zorlaştırmaktadır. AB vatandaşı olup da daha önce çalışanların büyük bir kısmı yeni sisteme uygun olmayacaktır. Halihazırda Birleşik Krallık’ta yaşayan AB vatandaşlarının hakları prensipte AB Yerleşim Planı kapsamında korunacak olsa da, bu durum gelecekte AB serbest dolaşım kuralları kapsamında Birleşik Krallık’a gelebilecek olan AB göçmenlerinin büyük çoğunluğunun artık eski sistemden yararlanamayacağını göstermektedir. Bu nedenle de AB dışı göçmenlerde bir artış, AB göçünde önemli bir düşüş görülmektedir (Sumption, 2022).

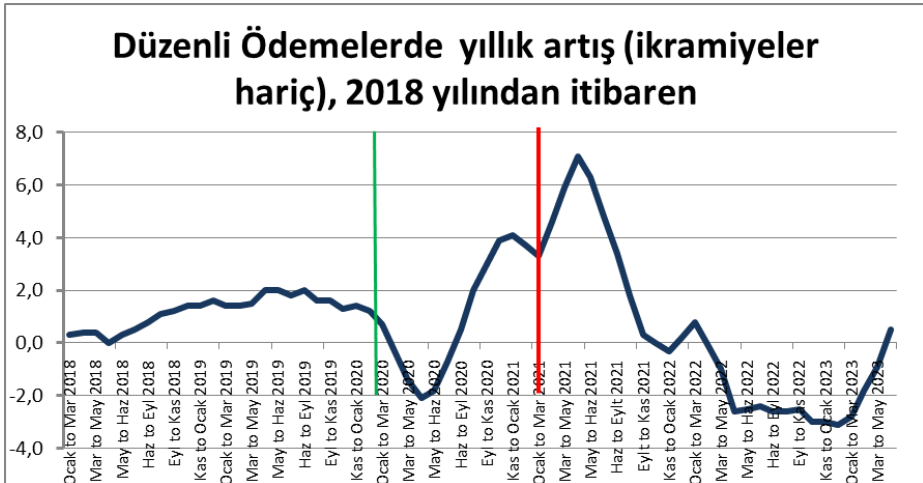
Ancak bunlar normal koşullar değildir ve Birleşik Krallık’a net AB göçü, herhangi bir yeni politika uygulamaya konulmadan önce de negatif görünümdeydi. Bunun iki ana nedeni vardır. Birincisi, AB referandumundan

sonra net AB göçü, muhtemelen sterlinin değerindeki düşüş ve AB vatandaşları arasında çoğunluğun ayrılma yönünde oy kullanmasından kaynaklanan belirsizliğin bir sonucu olarak önemli ölçüde düşmüştür. İkinci olarak, pandemi, sokağa çıkma yasakları ve seyahat kısıtlamalarının etkileri nedeniyle net AB göçünde potansiyel olarak daha fazla düşüşe yol açmıştır. Tablo 5'in gösterdiği üzere Birleşik Krallık'taki AB göçmenlerinin sayısının 2020'nin birinci ve ikinci çeyreği arasında önemli ölçüde düşüş vardır. Bu nedenle, net AB göçünde halihazırda önemli bir düşüş olması, dolaşım özgürlüğünün sona ermesinin etkisinin nispeten sessiz olabileceği anlamına gelmektedir. Yine de düşüşün 2021 sonrası hızlı bir eğilim göstermesi mevcut yeni göç sisteminin ve politikasının sonucudur. Bununla birlikte yeni sistemin belirli sektörler üzerinde önemli etkileri olması muhtemeldir.

Sonuç ve Değerlendirme

Göç ve işsizlik arasındaki ilişki karmaşıktır, genellikle tek bir çözüm sunmaz; ülkelerin ekonomi, politika ve toplum dinamiklerini etkiler. Bu ilişkiyi incelediğimizde, Birleşik Krallık örneğinde olduğu gibi, karşımıza birkaç önemli nokta öne çıkar. Öncelikle, verilerden hareket edersek, göç, işgücü arzını artırabilir, bu da ifade edildiği üzere işsizlik oranlarını yükseltebilir. Özellikle düşük vasıflı işlerde göçmenlerin varlığı, Birleşik Krallık'taki yerel işçiler için rekabeti artırabilir ve ücretleri düşürebilir. Bunun örneğini aşağıdaki Tablo 7'de görmek mümkündür

Tablo 7

Kaynak: ONS (2023b). Average weekly earnings in Great Britain: August 2023 <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/averageweeklyearningsingreatbritain/august2023>. (E.T.: 13.09.2023).

Tabloda görüleceği üzere, kırmızı çizgi ile belirtilen yeni göç sisteminin ilanı, yeni göç sistemi ilanından sonraki süreçte; ilk başlarda ocak ve mayıs

ayları arasında ücretlerde hızlı bir artış görülürken, sonrasında yaklaşık 6 aylık süreçte ücret artışları neredeyse 0 seviyesine inmiştir. Takip eden dönemde de, önceki tablolardan hatırlanacağı üzere, göçün artması ile birlikte bu seviye daha da aşağılara düşmektedir. Benzer durumu, yeşil çizgi ile belirtilen Brexit tarihini baz alarak incelediğimizde, Brexit sonrasında hızlı bir artış gözlemlenmekte fakat göç politikasının ilanından sonrasında azalış seyri görülmektedir. Bu nedenle de, daha önce var AB vatandaşı göçmenlere yönelik olan işgücü tehdit algısı tüm göçmen kesimlerine yönelme tehlikesi bulunmaktadır. Bunun neticesinde ileride alınacak politika kararları göçmenlerin işgücüne katılımını ve yerel işsizlik oranlarını etkileyebilir. Ayrıca, toplumun göçmenlere karşı tutumu ve entegrasyon politikaları, göçmenlerin iş bulma ve işte tutunma şanslarını ileride daha fazla etkileyebilir.

Bu olguların yanı sıra diğer önemli bir konu da sömürü sorunsalıdır. Zira, göçmen işçiler genelde güvencesiz çalışma riski altındadır. Bilindiği üzere araştırmalar göçmen işçilerin Birleşik Krallık doğumlu işçilere kıyasla serbest meslek sahibi olma ve geçici işlerde çalışma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Morris 2020). Ayrıca, yeni puan temelli göç sisteminin incelendiği Göç Danışma Komitesi de göçmenlerin ve özellikle AB'den gelen göçmenlerinin, sıfır saat sözleşmeler ile çalışma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca Komite'nin tespit ettiği üzere sendika üyesi olma ihtimalinin göçmenlerde daha düşüktür (MAC 2018b). Bu durum göstermektedir ki, göçmenler, statülerinin güvensizliği nedeniyle emek sömürüsüne daha açıktır. Potansiyel modern kölelik mağdurlarının belirlenmesi ve yönlendirilmesi için bir hükümet çerçevesi olan National Referral Mechanism (Ulusal Yönlendirme Mekanizması/ NRM)'ndan elde edilen veriler de bunu ispatlamaktadır. Veriler bizlere NRM'ye yönlendirilen bireylerin yüzde 90'ından fazlasının Birleşik Krallık vatandaşı olmadığını göstermektedir. Ayrıca bu rakam son on yılda on kattan fazla artmıştır (Home Office 2020a). Bunlara ek olarak, mevcut sömürü durumu göçmen vizesi sahiplerinin çoğunun sosyal yardıma erişimini engelleyen Kamu Fonlarından Yararlanılamaz (No Recourse to Public Funds/NRPF) koşulu ile birleştiğinde, birçok göçmeni daha güvencesiz ve sömürücü işlere zorlayabileceği öngörülmektedir (Jolly ve Gupta, 2022).

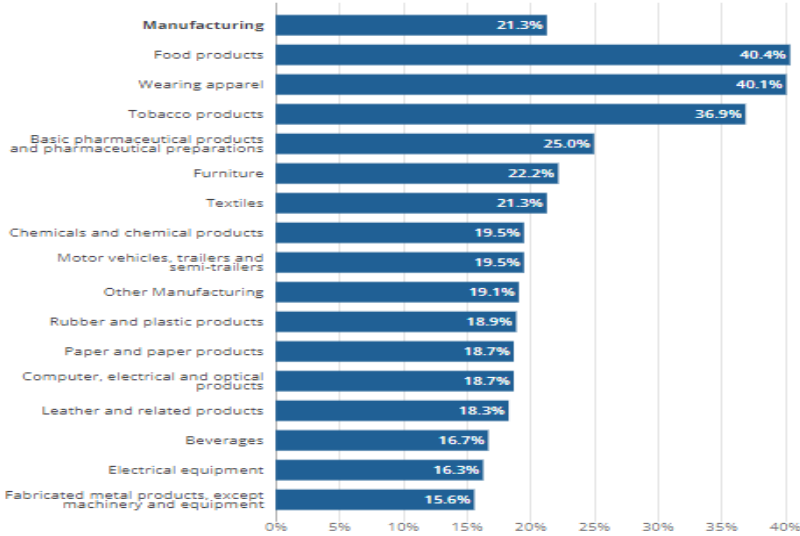
Önceki bölümde açıklandığı üzere, yeni puana dayalı sistem işveren sponsorluğuna dayalı olacaktır. Vasıflı işçi rotasındaki çalışanlar, kendilerine sponsor olan işverenlere bağlı olacaktır. Bağlı vize ve işveren sponsorluğu sistemi, işvereni işçisinin göçmenlik statüsü üzerinde güçlü bir konuma getirdiği için sömürü riskini artırmaktadır. Dolayısıyla AB göçüne getirilen sıkı kısıtlamalar kayıt dışı çalışmanın artmasına neden olabilir. Resmi göç sisteminin dışında, kayıt dışı çalışan göçmenler sömürücü uygulamalara karşı

daha büyük risk altındadır. AB işçilerine olan mevcut bağımlılıkları göz önüne alındığında, yeni sistem kapsamında işe alım zorlukları yaşayabilecek sektörlerin birçoğunun, geleneksel olarak sömürü ve modern kölelik sorunlarına daha fazla yatkın olduğu gerçeği öne çıkmaktadır. Bu durum, özellikle dikkate alınması gereken bir sorundur. Fakat yeni sistem ile vasıflı işçi rotasındaki çalışanların Birleşik Krallık'tan ayrılmalarına gerek kalmadan işverenlerini değiştirmeleri için yolları sunulmuştur (Home Office 2020b). Ve süresiz kalma izni için maaş eşliğini 35.800 £'dan 25.600 £'a düşürülmesi, süresiz yerleşime iznine giden yolu kolaylaştıracak ve istismarın sınırlandırılmasına yardımcı olacaktır.

Ancak, yeni göçmenlik sistemi yürürlüğe girdiğinde inşaat sektöründeki - ve diğer benzer sektörlerdeki - işgücü eksikliklerin bu zorlukları daha da kötüleştirme riski vardır. Göç akışları üzerindeki genel etki başlangıçta beklendiği kadar keskin olmasa da, referandumdan bu yana AB göçündeki son düşüş ve pandeminin etkileri göz önüne alındığında, belirli sektörler için önemli etkiler olması muhtemeldir. Halihazırda AB işçilerine büyük ölçüde bağımlı olan inşaat ve gıda işleme gibi sektörlerde, yeni değişiklikler, işverenlerin kalifiye eleman eksikliklerini gidermesini zorlaştırabilir. Bu bağımlılık durumunu aşağıdaki tabloda görmek mümkündür. Tablo 8'de de gösterdiği edildiği üzere, 2021 yılında gıda sektörü % 40, 4 AB dışı işçilere bağımlıken, temel sanayi üretiminde % 21,3'tür.

Tablo 8

Percentage of employed non-UK-born usual residents aged 16 years and over by manufacturing industry, Census 2021

Kaynak: ONS (2023a) Migration and the labour market, England and Wales: Census 2021, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/migrationandthelabourmarketenglandandwales/census2021>, (E.T.: 10.09.2023)

Fakat, 2023 eylül itibari ile Birleşik Krallık İstatistik Ofisi tarafından henüz sektörel istihdam oranları paylaşılmadığından net değişiklikleri ifade etmek zordur. Bununla birlikte, sektörel istihdamdaki yüzdelere bakıldığında hangi sektörlerin daha fazla işsizlik olgusu ile karşı karşıya kalacakları tahmin edilebilir. Örneğin, yeni göç sistemi sonrasında üretim sektöründe Ocak 2021’de 100.000 olan işsiz sayısı Kasım 2021’de 175,047 olurken; aynı tarihlerde gıda ve konaklama sektöründeki rakamlar 31.820’den 193,180’e çıkmıştır.

Buradan hareketle, kısa vadede, göç üzerindeki kısıtlamaların işsiz Birleşik Krallık çalışanlarını işe yerleştirmeye yardımcı olabileceği iddiası teori veya kanıtlarla desteklenmemektedir. Kısa vade de görüldüğü üzere göçmenlerin Birleşik Krallık’taki işçilerin yerini aldığı düşüncesi bir tür ‘emek yığını’ yanlıgıdır - işgücü piyasasında sabit sayıda iş olduğunu ve göçün sadece işçi arzı üzerinde bir etkisi olduğunu varsayar. Gerçekte göç, örneğin mal ve hizmetlere yönelik tüketici talebini artırarak veya işletmeleri çok sayıda göçmen istihdam eden sektörlerde üretimi genişletmeye teşvik ederek işçilere yönelik talebi de artırabilir. Nitekim bazı ampirik araştırmalar, uzun vadede göçün genel işsizlik veya ücretler üzerinde önemli bir etkisi olmadığını ve düşük ücretli veya düşük vasıflı işçiler üzerinde sadece marjinal bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur (Ruhs ve Vargas-Silva 2020). Ancak, buna karşı çıkan araştırmalar da söz konusudur. Bu araştırmalar, göçün genel işsizlik ve genç işsizlik arasında güçlü ve pozitif bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Bu sonuç, göçün arttığı durumlarda işsizliğin de artabileceğini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, literatürde göç artışının uzun vade de işsizlik artışıyla bağlantılı olduğu görüşleri desteklemektedir (Bahar ve Bingöl 2010; Şahin ve Yiğit, 2016). SBu nedenle, sonuç olarak, kısa vadede işsizlik ile göç arasındaki etkinin az olduğu argümanı, uzun vade de tersine dönebilir.

Kaynakça:

- Alexandre-Collier, A. (2022). David Cameron, Boris Johnson and the ‘Populist Hypothesis’ in the British Conservative Party. *Comparative European Politics*, 20(5), 527-543.
- Auer, S. (2017). Brexit, Sovereignty and the End of an Ever Closer Union. *Brexit: Sociological Responses*, 41-53.
- Bahar, O. ve Korkmaz, B. F. (2010). Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2), 43-61.
- Barnard, C., Fraser Butlin, S. ve Costello, F. (2022). The Changing Status of European Union Nationals in the United Kingdom Following Brexit: The Lived Experience of the European Union Settlement Scheme. *Social & Legal Studies*, 31(3), 365-388.
- Boucher, A. K. (2020). How ‘Skill’ definition Affects the Diversity of Skilled Immigration Policies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(12), 2533-2550.
- Brandolini, A., Cipollone, P. ve Viviano, E. (2006). Does the ILO Definition Capture All Unemployment?. *Journal of the European Economic Association*, 4(1), 153-179.

- Calhoun, C. (2017). Populism, Nationalism and Brexit. *Brexit: Sociological Responses*, 57-76. İçinde Outwaite, W. (Editör). *Brexit: Sociological Responses*, London: Anthem Press.
- Caporaso, J. A. (2018). Europe's Triple Crisis and the Uneven Role of Institutions: The Euro, Refugees and Brexit. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(6), 1345-1361.
- Collinson, J. (2022). The UK's Points Based System for Employment Migration: The Missing Social Dimension. *Journal of Immigration Asylum and Nationality Law*, 36(3), 227-227.
- Consterdine, E. (2022). Walking the Tightrope: Private and Public Interests in Conservative Immigration Policy. *The Political Quarterly*, 93(2), 288-296.
- Curtice, J., Albakri, M., Dunatchik, A. ve Smith, N. (2018). Britain's Brexit Hopes, Fears and Expectations. York: Joseph Rowntree.
- Çelik, A., Beyazbulut, D. ve Kandaz, Z. (2021). Türkiye'de ve Dünyada Alternatif İşsizlik Hesaplamaları: Geniş Tanımlı İşsizlik ve Atıl İşgücü. *Emek Araştırma Dergisi*, 12(20), 321-352.
- De Lyon, J. ve Dhingra, S. (2021). *The Impacts of Covid-19 and Brexit on the UK Economy: Early Evidence in 2021*. London: Centre for Economic Performance, No:021, London School of Economics and Political Science. <https://cep.lse.ac.uk/pubs/download/cepcovid-19-021.pdf> (E.T.: 10.09.2023)
- Dias-Abey, M. (2022). Path Dependent Policymaking in the Post-Brexit United Kingdom: What's New about the 'Points-Based' Labour Migration System?. *European Law Open*, 1(3), 720-732.
- Doherty, M. (2016). Through the Looking Glass: Brexit, Free Movement and The Future. *King's Law Journal*, 27(3), 375-386.
- Evans, G. ve Mellon, J. (2019). Immigration, Euroscepticism, and the Rise and Fall of UKIP. *Party Politics*, 25(1), 76-87.
- Filauri, F., Gockeli, E. ve Pazzona, M. (2023) UK Immigration After Brexit, *Centre for Law, Economics and Finance*, Report, Brunel University London.
- Ford, R. ve Goodwin, M. (2017). A Nation Divided. *Journal of Democracy*, 28, 17-30.
- Gören, Y. (2021). *Brexit Sonrası Göçmen Sayısında Azalmanın Birleşik Krallık Ekonomisinde Makroekonomik Göstergelere Etkisi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Gupta, R., Hasan, M. M., Islam, S. Z., Yasmin, T. ve Uddin, J. (2023). Evaluating the Brexit and COVID-19's Influence on the UK Economy: A data analysis. *Plos one*, 18(6), 1-33.
- Harker, M. (2013). Immigration Reform: The Applicability of a Point Based Immigration System in the United States. *Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution*, 21, 56.
- Hayton, R. (2018). British Conservatism After the Vote for Brexit: The Ideological Legacy of David Cameron. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20(1), 223-238.
- Healy, J., Nicholson, D. ve Pekarek, A. (2017). Should We Take the Gig Economy Seriously?. *Labour & Industry: A Journal of the Social and Economic Relations of Work*, 27(3), 232-248.
- Holt-White, E., ve Montacute, R. (2020). COVID-19 and Social Mobility Impact Brief# 5: Graduate Recruitment and Access to the Workplace. *Research Brief. Sutton Trust. ERIC No. ED609944*.
- Home Office (2012) Statement of Intent: Changes to Tier 1, Tier 2 and Tier 5 of the Points Based System; Overseas Domestic Workers; and Visitors, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/645855/tiers125-pbs-overseas-soi.pdf (E.T.: 13.09.2023)
- Home Office (2020a) 'National Referral Mechanism Statistics UK: End of Year Summary 2019', second edition, dataset. <https://www.gov.uk/government/statistics/national-referralmechanism-statistics-uk-end-of-year-summary-2019>. (E.T.: 12.09.2023)

- Home Office (2020b) UK Points-Based Immigration System: Further Details Statement. <https://www.gov.uk/government/publications/uk-points-based-immigration-system-further-details-statement> (E.T.: 15.09.2023)
- House of Common Library (2019), Understanding Statistics on Employment, Unemployment and Earnings, Research Paper No:7119, 17 December 2019, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07119/SN07119.pdf> (E.T.: 07.09.2023)
- House of Common Library (2023a). People Claiming Unemployment Benefits by Constituency, *Research Briefing*, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-8748/>. (E.T.: 10.09.2023)
- House of Commons Library, (2023b). *Income Inequality in the UK*.
- Jolly, A. ve Gupta, A. (2022). Children and Families with No Recourse to Public Funds: Learning from Case Reviews. *Children & Society*, 1-16.
- Lee, S. (2023). *A Much Misgoverned Nation: England in the Age of Brexit*. In Conservative Governments in the Age of Brexit (pp. 257-273). Cham: Springer International Publishing.
- Liu-Farrer, G., Green, A. E., Ozgen, C. ve Cole, M. A. (2023). Immigration and Labor Shortages: Learning from Japan and the United Kingdom. *Asian and Pacific Migration Journal*, 1-26.
- May T (2016c) Theresa May's Launch Statement: Full Text', 30 June. Available at: <http://www.conservativehome.com/parliament/2016/06/theresa-mays-launch-statement-full-text.html> (E.T.: 13.09.2023)
- Menon, A. ve Wager, A. (2020). Taking Back Control: Sovereignty As Strategy in Brexit Politics. *Territory, Politics, Governance*, 8(2), 279-284.
- Migration Advisory Committee (2020) A Points-Based System and Salary Thresholds for Immigration. <https://www.gov.uk/government/publications/migration-advisory-committee-mac-report-points-based-system-and-salary-thresholds>. (E.T.: 10.09.2023)
- Migration Advisory Committee (2018). EEA Migration in the UK: Final report, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/741926/Final_EEA_report.PDF. (E.T.: 01.09.2023)
- Migration Observatory (2021) Policy Primer: The UK's 2021 Points-Based Immigration System, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/primers/policy-primer-the-uks-2021-points-based-immigration-system/>. (E.T.: 04.09.2023)
- Moore, L. (2018). Policy, Office and Votes: Conservative MPs and the Brexit Referendum. *Parliamentary Affairs*, 71(1), 1-27.
- Morris, M. (2020). Building a Post-Brexit Immigration System for the Economic Recovery., Institute for Public Policy Research, <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-11/apo-nid309260.pdf> (E.T.: 14.09.2023)
- Office of National Statics (2020). Employment in the UK: August 2020, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/employmentintheuk/august2020>. (E.T.: 08.09.2023)
- Office of National Statics (2022). Long-Term International Migration, Provisional <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/populationandmigration/internationalmigration/bulletins/longterminternationalmigrationprovisional/yearendingdecember2022>. (E.T.:14.09.2023).
- Office of National Statics (2023a) Migration and the Labour Market, England and Wales: Census 2021, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/articles/migrationandthelabourmarketenglandandwales/census2021>, (E.T.: 10.09.2023)
- Office of National Statics (2023b). Average weekly earnings in Great Britain: August 2023 <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/averageweeklyearningsingreatbritain/august2023>. (E.T.: 13.09.2023).

- Office of National Statistics (2023C)- Unemployment rate (aged 16 and over, seasonally adjusted): %, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/unemployment/timeseries/mgsx/lms>. (E.T.: 12.09.2023).
- Office of National Statistics (2023d). Vacancies and Jobs in the UK: August 2023, <https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/jobsandvacanciesintheuk/august2023>. (E.T.: 14.09.2023)
- Pickup, M., de Rooij, E. A., van der Linden, C., ve Goodwin, M. J. (2021). Brexit, COVID-19, and Attitudes Toward Immigration in Britain. *Social science quarterly*, 102(5), 2184-2193.
- Pigou, A. C. (2013). *Theory of Unemployment*. London: Routledge.
- Portes, J. (2016). Immigration After Brexit. *National Institute Economic Review*, 238(1), R13-R21.
- Portes, J. ve Springford, J. (2023). The Impact of the Post-Brexit Migration System on the UK Labour Market. *Contemporary Social Science*, 18(2), 132-149.
- Quilter-Pinner, H., Webster, S. ve Parkes, H. (2020). Guaranteeing the Right Start: Preventing Youth Unemployment after COVID-19. *Institute for Public Policy Research, London*, viewed November.
- Rathod, S. (2020). Government Sets Out Details of New Uk Points-Based Immigration System Coming into Force From 1 January 2021, The HrDirector. <https://www.thehrdirector.com/legal-updates/legal-updates-2020/government-sets-out-details-of-new-uk-points-based-immigration-system-coming-into-force-from-1-january-2021/>. (E.T.: 05.09.2023)
- Ruhs M. ve Vargas-Silva C (2020) 'The Labour Market Effects of Immigration', briefing document, Migration Observatory. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/the-labour-market-effects-of-immigration/>. (E.T.: 11.09.2023)
- Russell, M. (2021). Brexit and Parliament: The Anatomy of a Perfect Storm. *Parliamentary Affairs*, 74(2), 443-463.
- Rutter, J. ve Carter, R. (2018). National Conversation on Immigration. *British Future*. https://hopenothate.org.uk/wp-content/uploads/2019/11/NC_final_report.pdf. (E.T.: 07.09.2023)
- Sampson, T. (2017). Brexit: The Economics of International Disintegration. *Journal of Economic perspectives*, 31(4), 163-184.
- Saunders, R. (2020). Brexit and Empire: 'Global Britain' and The Myth of Imperial Nostalgia. *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 48(6), 1140-1174.
- Schmidpeter, B. ve Winter-Ebmer, R. (2021). Automation, Unemployment, and the role of Labor Market Training. *European Economic Review*, 137, 103808.
- Schnapper, P. (2021). Theresa May, the Brexit Negotiations and the Two-Level Game, 2017–2019. *Journal of Contemporary European Studies*, 29(3), 368-379.
- Scuire, L. (2017). Brexit Beyond Borders: Beginning of the EU Collapse and Return to Nationalism. *Journal of International affairs*, 70(2), 109-123.
- Sumption, M. (2019a). Is Employer Sponsorship a Good Way to Manage Labour Migration? Implications for post-Brexit migration policies. *National Institute Economic Review*, 248, R28-R39.
- Sumption, M. (2019b). The Australian Points-based System: What is it and What Would its Impact be in the UK?. *Migration Observatory Report*.
- Sumption, M. (2022). Why Has Non-EU Migration to the UK Risen?. Commentary, *The Migration Observatory*, November, 22.
- Sumption, M. (2023). *Points-Based Immigration*: M. Sumption. In *Selected Topics in Migration Studies* (pp. 247-252). Cham: Springer Nature Switzerland.
- Susskind, D. (2017). A Model of Technological Unemployment. *Economics Series Working Papers*, 819, 1-40.

- Swan, S. (2019). Northern Ireland and the Withdrawal Agreement. *Democratic Audit Blog*, https://eprints.lse.ac.uk/107978/1/dit_com_2019_10_19_northern_ireland_and_the_withdrawal.pdf (E.T.: 10.09.2023)
- Şahin A. ve Yiğit M. (2016). *Göç ve İşsizlik Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1980-2015)*. Yazgan, P. ve Tilbe, F. (Editör), Türk göçü 2016 seçilmiş bildirileri içinde (s. 67–78). London: Transnational Press London.
- Tatlıyer, M. (2020). *İstihdamı Paylaşmak: İşsizliğin Nedenleri Ve Çözümü*. SET Vakfı İktisadi İşletmesi.
- The Guardian (2015) “*Donald Tusk: Cameron’s Call To Reopen EU Treaties is ‘Mission Impossible’*”, <https://www.theguardian.com/politics/2015/mar/15/camerons-call-to-reopen-eu-treaties-described-as-mission-impossible>. (E.T.: 12. 09.2023)
- Tournier-Sol, K. (2021). From UKIP to the Brexit party: The politicization of European İntegration and Disruptive İmpact on National and European Arenas. *Journal of Contemporary European Studies*, 29(3), 380-390.
- UK Government (2002) The UK’s Points-Based Immigration System: an İntroduction for Employers <https://www.gov.uk/government/publications/uk-points-based-immigration-system-employer-information/the-uks-points-based-immigration-system-an-introduction-for-employers>. (E.T.: 10.09.2023)
- Wadsworth, J., Dhingra, S., Ottaviano, G. ve Van Reenen, J. (2016). Brexit and the Impact of Immigration on the UK. *CEP Brexit Analysis*, 5, 34-53. İçinde eds The Centre for Economic Performance (2016) Brexit 2016, Policy analysis from the Centre for Economic Performance.
- Walsh P (2020) ‘Q&A: the UK’s New Points-Based Immigration System after Brexit’, webpage, Migration Observatory. <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/commentaries/qa-the-uks-new-points-based-immigration-system-after-brexit/>. (E.T.: 13.09.2023)
- Yue, W. ve Cowling, M. (2021). The Covid-19 lockdown in the United Kingdom and Subjective Well-Being: Have the Self-Employed Suffered More due to Hours and İncome Reductions?. *International Small Business Journal*, 39(2), 93-108.
- Zotti, A. (2021). The Immigration Policy of the United Kingdom: British Exceptionalism and the Renewed Quest for Control. *The EU Migration System of Governance: Justice on the Move*, 57-88.

BANKA KREDİLERİNİN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Hasan KAZAK¹

Giriş

Gelişmekte olan ülkelerde firmaların niceliksel ve niteliksel olarak büyümesi, faaliyette buldukları ülke için istihdamın artırılması ve ekonomik büyüme açısından oldukça önemlidir. İstihdam hem firma hem de ülke ekonomisi ile ilişkili olup, istihdamın artırılması yoksullukla mücadele ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmak açısından kritik öneme sahiptir. Bu noktada önemli bir konu finans sektörünün bu sürece katkısıdır. Burada sorulacak soru “Finans sektörünün gelişimi firma büyümesini, istihdamı ve ekonomik büyümeyi destekliyor mu?” Literatürde finans sektörünün ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin olduğunu, destekleyici bir fonksiyon üstlendiğini söyleyen çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu konudaki çalışmaların öncüsü Joseph A. Schumpeter (1911) olup finansal araçlar tarafından sağlanan hizmetlerin -atıl tasarrufları harekete geçirme, projeleri değerlendirme, riski yönetme, yöneticileri izleme ve yönlendirme yoluyla yönetim kalitesini iyileştirme ve işlemleri kolaylaştırma gibi fonksiyonlar üstlenerek- ekonomik kalkınmayı desteklediğini iddia etmiştir. Sonrasında Goldsmith (1969) ve McKinnon (1973) gibi araştırmacılar tarafından da desteklenen bu görüş ilerleyen zamanlarda pek çok ampirik çalışma ile kanıtlanmıştır (Drebentsov vd., 1993; King & Levine, 1993; Levine & Zervos, 1998; Beck & Levine, 2004; Bittencourt, 2012; Bofinger vd., 2021; Van vd., 2021; Geissendoerfer & Haas, 2022).

Schumpeter tarafından ortaya konulan kalkınma teorisi yenilik oluşturma temelinde finans kuruluşları tarafından temin edilen kredi imkanlarına odaklanıyordu. O’na göre kalkınmanın gerçekleşebilmesi için ek likidite kaynaklarına ihtiyaç duyulacaktır ve o halde bu durum “üretim araçları ve kredinin yeni kombinasyonu, ekonomik kalkınmanın temel olgusu” olarak karşımıza çıkmaktadır (Schumpeter, 1911, 2021). İlk planda finans sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisi sebebiyle istihdam üzerinde

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, ORCID: 0000-0003-0699-5371, hsnkazak@gmail.com

de olumlu bir değişim gerçekleştirmesi beklenir. Fakat biraz daha dikkatli bakıldığında finansal gelişmenin istihdam üzerinde üç tür etki oluşturması imkân dahilindedir (Pagano & Pica, 2012). İlk olası durum finansal gelişme teknolojik gelişmeyle birlikte istihdam üzerinde bir etki oluşturmadan “istihdamsız büyüme” oluşturabilir (Pagano & Pica, 2012). Sanayi devriminde makineleşme ve otomasyon ile birlikte en çok korkulan, gelişen teknolojinin insanların yerini alarak onları işsiz bırakmasıydı. Bu varsayımına göre finansal gelişme ve genişleme teknoloji yoğun bir üretim yapısı oluşturacak ve bu da insanları işsiz bırakacaktı. Fakat zaman içerisinde görüldü ki, gelişen teknoloji insanları işsiz bırakmak bir yana yeni istihdam imkanları oluşturarak pozitif istihdama olumlu katkı sağlamıştır. Literatürde farklı görüşler olsa da genel kanaat; gelişmekte olan ülkelerde inovasyonun benimsenmesi ve teknoloji gelişiminin ekonomik büyüme ve aynı zamanda istihdam üzerinde olumlu etki oluşturduğudur (UN, 2005; Ugur & Mitra, 2017; Roy vd., 2018; Yang, 2022). İkinci olası durum finansal gelişme istihdam artışı sağlasa bile bunu her alanda gerçekleştiremeyebilir. Bunun temel sebebi fon sağlayıcıların verdikleri kredileri sorunsuz ve kârlı şekilde geri alabilmeleri için kaynak tahsisinde seçici davranmalarındır. Bu durum “kazananlar” ve “kaybedenler” şeklinde iki grubun oluşmasına sebep olarak işlerin dağılımını organize edecektir (Pagano & Pica, 2012). Bu olası durum da birinci durumda olduğu gibi sonuçta veremlilik artışı sebebiyle istihdam artışına sebep olacaktır. Üçüncü olası durum finansal sistemin sorunsuz olmaması, kaynak tahsisinde toplumsal faydadan uzak bireysel faydayı önceleyen bir davranış sergilemesi ve sonuç olarak finansal sistemin bizzat kendisinin istikrarsızlık kaynağı olabileceğidir (Pagano & Pica, 2012). Finansal istikrarsızlık finansal krizlere ve finansal krizler de istihdam sorunlarına yol açabilir. Bu üçüncü olasılık korkulduğu gibi ortaya çıkmış, dünya üzerinde pek çok ülkede finansal kaynaklı krizlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Oluşan bu krizler doğal olarak istihdam sorunlarına yol açmış ve çok büyük kitlelerin işsiz kalmasına neden olmuştur (Coen, 1973; Cohn, 1992; Grytten & Brautaset, 2000; Chatterjee & Corbae, 2007; Chang vd., 2009; Huang vd., 2011; Xiaohao & Changjun, 2013; Greenstone vd., 2020). Fakat bu krizler bir şekilde sona ermiş, kaybedilen işler tekrar kazanılmış, kriz sonrası firmalar toparlanma eğilimine girmiş ve istihdam oranları tekrar artmıştır (Huang vd., 2011; Chodorow-Reich, 2014; Brada vd., 2021). Bu sorunları algılayarak gelişen finansal sistemler kamu gücüyle bu krizleri engelleyecek önlemleri geliştirmiş ve bugün hem para hem de sermaye piyasaları ciddi bir kontrol sistemine kavuşmuştur. Bu gelişmeler sonucunda finansal piyasalar kendisinden beklenen pozitif katkıyı -zaman zaman negatif dalgalanmalar yaşansa da- sağlamaya devam etmektedir. Bu noktada krediye erişim imkânları da diğer bir önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle küresel mali kriz dönemlerinde banka kredilerinde oluşan daralmalar finansal kaynakların

ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini sınırlamaktadır. Bu sınırlandırmanın istihdam seviyeleri üzerinde etki oluşturması kaçınılmazdır. Literatürde bu konuda yapılan bazı çalışmalar kredi sıkışıklıklarının istihdam üzerinde olumsuz etki oluşturduğunu açıkça ortaya koymuştur (Benmelech vd., 2011; Duygan-Bump vd., 2015; Fonseca & Doornik, 2022).

Tüm bu literatür bilgileri ışığında bu çalışmada temel amaç bankalar tarafından verilen kredilerin istihdam üzerindeki etkisini sektörler detayında ele almaktır. Banka kredilerinin sektör bazında istihdam üzerinde etkisini ele alan bildiğimiz kadarıyla literatürde bir çalışmanın olmaması nedeniyle çalışmanın literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışma toplamda 5 (beş) bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde Literatür araştırması, üçüncü bölümde Veriler ve metodoloji yer almaktadır. Dördüncü bölümde ampirik sonuçlar ortaya konulmuş son olarak beşinci bölümde değerlendirme ve sonuç yer almaktadır.

Literatür Araştırması

Schumpeter'in (1911) yılında yayınladığı öncü çalışmasından beri finansal kaynaklara erişiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi tartışılmaktadır. Ekonomik büyüme ile başlayan süreç ekonomik kalkınma kavramı ile yapı değiştirmiş, temelinde insan ve insanca yaşam olan modeller kabul görmeye başlamıştır. İnsanların insanca yaşayabilmeleri; ilk önce temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, sonrasında diğer insani ihtiyaçlara ulaşabilme kabiliyetlerine bağlıdır. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için insanların gelir elde edebilecekleri istihdam imkânlarına kavuşabilmeleri gerekmektedir. Her ne kadar finansal gelişmenin istihdam üzerinde yapıcı olduğu kadar yıkıcı etkilerinin de olabileceği bazı örneklerle ortaya konulmuş olsa da sonuçta ekonomik büyüme ve istihdam artışı finansal gelişme ve finansal kaynaklara ulaşım ile doğrudan bağlantılıdır.

Literatürde istihdam darlığı en çok işlenen konuların başında gelmektedir. Bu darlıklar finansal gelişme kaynaklı olmaktan ziyade finans kaynaklı veya diğer sebeplerle ortaya çıkan krizler sebebiyle yaşanmıştır. 1930 yılında yaşanan Büyük Buhrandan sonra; 1973 Petrol Krizi (OPEC Petrol Ambargosu), 1987 Borsa Çöküşü (Kara Pazartesi), 1997 Asya Finansal Krizi, Dot-Com Balonu Patlaması (2000'lerin Başı), Küresel Finansal Kriz (2007-2008), Avrupa Borç Krizi (2010-2012) ve son olarak COVID-19 Pandemi krizi (2020) gibi yaşanan pek çok kriz ekonomik daralmayla birlikte işsizlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Oluşan bu krizler doğal olarak istihdam sorunlarına yol açmış ve çok büyük kitlelerin işsiz kalmasına neden olmuştur (Coen, 1973; Gregory & Butlin, 1988; Cohn, 1992; Grytten & Brautaset, 2000; Chatterjee & Corbae, 2007; Chang vd., 2009; Huang vd., 2011; Xiaohao & Changjun, 2013; Greenstone vd., 2020). Fakat bu krizler bir şekilde sona ermiş, kaybedilen

işler tekrar kazanılmış, kriz sonrası firmalar toparlanma eğilimine girmiş ve istihdam oranları yine artmıştır (Louis, 1981; Bernstein, 1990; Paolera & Taylor, 1999; Vernon, 2009; Huang vd., 2011; Chodorow-Reich, 2014; Jalil & Rua, 2015; Brada vd., 2021). Tüm bu yaşanan krizler ve krizlerden çıkış yolları tecrübeleri bugünün finansal sistemlerini oldukça güçlü hale getirmiştir. Son yaşanan COVID-19 Pandemi krizi tüm dünyayı derinden sarsmış olmakla birlikte dünya ülkeleri kısa zamanda toparlanma sürecine girmiştir.

İstihdam daralmasının finansal sistemlerin ve gücün kendisinden ziyade, yanlış ve yanlış kullanımından kaynaklandığının ortaya çıkmasından beri istihdam daralmasına sebep olan en önemli unsur kredi imkânlarının daralmasına sebep olan finansal sıkışıklık olarak karşımıza çıkmaktadır. Finansal kaynakların ve finansal sistemlerin kalite ve kantite açısından zenginleşmesinin ekonomik kalkınma ve istihdam üzerindeki etkisi ortaya konulduktan sonra bunun sürdürülebilirliği temel sorun olarak zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Benmelech vd. (2011); Duygan-Bump vd. (2015); Falato & Liang (2016); Liu (2017); Fonseca & Doornik (2022) gibi yazarlar bu konuya yaptıkları çalışmalarla değinmişlerdir.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında çalışmamızla bağlantılı olarak finans ve bankacılık sistemimim istihdam ile ilişkisine ilişkin literatürde değişik sonuçları ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Literatür çalışmalarında finans büyümesinin istihdamı negatif etkilediğine ilişkin çalışmalar olsa da ağırlıklı literatür finansal sistem ve özelde bankacılık sisteminin istihdam artışına sebep olduğu yönündedir. Bu açıdan çalışmaları iki kategoride değerlendirebiliriz. Birinci kategori finansın istihdam üzerinde negatif etkisi olduğuna ilişkin çalışmalardır. Bu çalışmalara şu araştırmalar örnek olarak verilebilir: Yeldan (2004); Garmaise (2008); Assa (2012); Palley (2013); Lin (2016); vb. Bu çalışmaların pek çoğunda ortaya konulan istihdam üzerindeki bu negatif etki; finansallaşmanın ekonomik büyüme üzerinde negatif etki oluşturduğu veya finansallaşmanın mali kurumların sektör yönelimleri ve tercihlerinde bireysel çıkar odaklı bakış açısıyla adaletsiz yönelimleri sonucu verimsizlik artışına sebep olduğu varsayımlarına dayanmaktadır.

İkinci kategori ise finans, bankacılık sistemi ve kredi hacminin istihdam üzerinde pozitif etki oluşturduğuna ilişkin çalışmaları içermektedir. McKinnon (1973) ve Shaw (1973) tarafından ortaya konulan finansal derinleşme teorisi finansal gelişmenin tasarruf ve gelir üzerindeki etkisi ile birlikte istihdam üzerinde de etkisinin olduğunu çok erken yıllarda ortaya koymuştur. O tarihten bu yana pek çok çalışma finans ve istihdam arasındaki olumlu ilişkiyi ortaya koymuştur. Bu çalışmalardan bazıları özet olarak aşağıda sunulmuştur.

Merton (1992) tarafından yapılan çalışma finansal gelişmenin verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi ve sonuç olarak istihdamı artırdığını ortaya koymuştur.

Kadiri (2012) tarafından yapılan çalışmada Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) Nijerya’da istihdam artışına pozitif katkısı ortaya konularak işleme finansmanı temin etmede karşılaşılan zorlukların bu hedefe ulaşma önünde en önemli engel olduğu ortaya konulmuştur. Levy (1993), Onugu (2005), Balamoune-Lutz vd. (2011), Auriol (2013), Brixiová vd. (2020), vb. çalışmalar da benzer görüşleri ortaya koymuşlardır.

Boustanifar (2014) tarafından yapılan çalışmada banka kredileri ile istihdam arasındaki ilişki kredi verimliliği açısından ele alınmıştır. Buna göre bankacılık reformları sonucu ortaya çıkan finansal verimliliğin istihdam artışına sebep olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla banka kredilerinin istihdam üzerindeki etkisi nicelikten ziyade niteliğe bağlıdır.

Liu (2017) tarafından yapılan çalışmada finansa ulaşım ve istihdam arasındaki ilişki ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda finansa ulaşım imkânlarının artırılmasının istihdam üzerinde pozitif etkisinin olduğu ve bu etkinin firma ölçeği ne kadar küçükse o kadar büyük olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuçlar özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından kredi genişlemesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyması açısından oldukça önemlidir. Brown & Earle (2017) ve Kersten vd. (2017) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Brixiová vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada da benzer şekilde finansmana erişimi olan KOBİ’lerin erişimi olmayan firmalara göre daha fazla istihdam oluşturduğu ortaya konulmuştur. Çalışmanın diğer bir önemi sektörler bazında bir değerlendirme yapılmış olmasıdır. Araştırma sonuçlarına göre finansmana erişimin istihdam üzerindeki etkisi imalat sektöründeki firmalar için hizmet sektöründeki firmalara göre daha yüksektir. Daha pek çok çalışmada finansa erişim sorununun ekonomik büyüme ve istihdam üzerindeki olumsuz etkisi ele alınmıştır (Beck & Demircuc-Kunt, 2006; Ayyagari vd., 2021). Bazı çalışmalarda KOBİ’lerin gelişmekte olan ekonomilerde istihdamın yüzde 45’ine ve GSYİH’nin yüzde 33’üne katkıda bulunduğunu gösterilmiş ve buna göre KOBİ’lere yönelik finansal genişleme istihdam üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır (IFC, 2010). Tüm bu çalışmalar dikkate alındığında gelişmekte olan ülkelerde finansal genişlemenin istihdam üzerindeki etkisi açık olarak görülmektedir.

Benmelech vd. (2021) tarafından yapılan çalışma finansal kısıtlamaların ve kredi kullanılabilirliğinin firma düzeyindeki istihdam kararlarında ve ayrıca toplam işsizlik sonuçlarında önemli bir rol oynadığını gösterilmiştir.

Feng vd. (2023) tarafından yapılan çalışmada gelişen teknolojiyle birlikte dijital finansın gelişiminin işgücünün nicelik ve nitelik bakımından gelişimine katkıda bulunduğu ortaya konulmuştur.

Tüm bu çalışmalar doğrultusunda doğru yönetilip kontrol edildiğinde finansal sistemlerin nicelik ve niteliksel açıdan büyümesi ekonomik büyüme ve

istihdam üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda literatürde çok fazla ele alınmayan bir yaklaşımla sektörler bazında verilen banka kredilerinin o sektörün istihdamı üzerinde bir etkisinin olup olmadığı incelenecektir. Çalışma bu açıdan literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Veriler ve metodoloji

Veriler

Bu çalışmada Türkiye örneği üzerinde 2005/03 ve 2021/06 dönemi bankacılık sektörü sektör bazlı kredi verileri ve sektör bazlı istihdam verileri kullanılmıştır. Bankacılık sektörü verileri BDDK dönemsel Bankacılık Sektörü veri tabanından, istihdam verileri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) veri tabanından elde edilmiştir. Analizlerde verilerin doğal logaritmaları kullanılmıştır. Değişkenlere ilişkin bilgiler şu şekildedir.

Tablo 1. Değişkenlere İlişkin Bilgiler

GRUP	Değişkenler	Açıklama	Veri Adresi
Kredi Sınıfı	Tarım-K	Tarım Sektörüne Bankalar Tarafından Verilen Ticari Krediler	http://www.bddk.org.tr
	Sanayi-K	Sanayi Sektörüne Bankalar Tarafından Verilen Ticari Krediler	
	İnşaat-K	İnşaat Sektörüne Bankalar Tarafından Verilen Ticari Krediler	
	Hizmet-K	Hizmet Sektörüne Bankalar Tarafından Verilen Ticari Krediler	
İstihdam Sınıfı	T-İstihdam	Tarım Sektöründeki İstihdam Edilen (Bin) Kişi Sayısı	https://data.tuik.gov.tr
	S-İstihdam	Sanayi Sektöründeki İstihdam Edilen (Bin) Kişi Sayısı	
	İ-İstihdam	İnşaat Sektöründeki İstihdam Edilen (Bin) Kişi Sayısı	
	H-İstihdam	Hizmet Sektöründeki İstihdam Edilen (Bin) Kişi Sayısı	

Aşağıdaki tabloda (Tablo 2), incelenen tüm seriler için tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur.

Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

	Tarım -K	T-İstihdam	Sanayi-K	S-İstihdam	İnşaat-K	İ-İstihdam	Hizmet -K	H-İstihdam
Ortalama	17.4969	8.5076	19.1771	8.5381	18.0083	7.3747	18.8186	9.4562
Medyan	17.4463	8.5136	19.2097	8.5631	18.1652	7.4283	18.8119	9.4818
Maksimum	19.9499	8.6878	21.5185	8.8282	20.3682	7.7376	21.2402	9.8068
Minimum	15.5490	8.2236	17.2258	8.2850	15.3086	6.7811	16.4463	9.0950
Std. Dev.	1.1378	0.1036	1.0882	0.1404	1.3581	0.2283	1.2801	0.2062
Çarpıklık	0.0038	-0.5553	0.1855	0.1866	-0.2264	-0.6939	-0.0151	-0.0856

Basıklık	2.1136	2.9195	2.2110	2.4213	2.0155	2.7046	1.9993	1.6648
JB	2.4230	3.8235	2.3436	1.4623	3.6208	6.2069	3.0907	5.5871
Olasılık	0.2978	0.1478	0.3098	0.4813	0.1636	0.0449	0.2132	0.0612
Gözlemler	74	74	74	74	74	74	74	74

Not: JB, Jarque-Bera'nın kısaltmasıdır. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık seviyelerinde normalliğin sıfır değerinin reddedildiğini göstermektedir.

Tablo 2'de görüleceği üzere Tarım-K; T-İstihdam; Sanayi-K; S-İstihdam; İnşaat-K ve Hizmet-K değişkenleri için ilgili değişkenlerin logaritmalarının alınmasının da etkisiyle H_0 normallik varsayımı reddedilememiştir. Buna göre veriler normal dağılım sergilemektedir. İ-İstihdam ve H-İstihdam değişkeni için ise sırasıyla %5 ve %1 önem seviyesinde H_0 normallik varsayımı reddedilmiştir. Serilerin basıklık ve çarpıklık katsayıları değerlendirildiğinde İ-İstihdam değişkeninin sola çarpık olduğu görülmektedir. Değişkenler içerisinde sektörlere verilen kredilerde en yüksek değere sahip olan Sanayi-K değişkeni ve en düşük değere sahip olan İnşaat-K değişkenidir. İstihdamı temsil eden değişkenler içerisinde en büyük değere sahip olan H-İstihdam ve en küçük değere sahip olan İ-İstihdam değişkenidir.

Ekonometrik metodoloji

Bu çalışmada Tarım, Sanayi, İnşaat ve Hizmet sektörüne verilen kredilerin ilgili sektörlerdeki istihdam üzerindeki etkisi Granger nedensellik ilişkisi çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle Enders ve Lee (2012) tarafından önerilen esnek Fourier formu ve Dickey-Fuller tipi birim kök testi kullanılarak durağanlık ve maksimum entegrasyon derecesi (d_{max}) belirlenmiştir. Enders ve Lee (2012) bu çalışmada Gallant (1981) Fourier yaklaşımını temel almıştır. Bu yaklaşım, az miktarda düşük frekans bilgisi kullanarak düzgün yapısal değişimleri yakalamaktadır. Fourier LM birim kök testinin uygulanmasının ilk adımı Denklem 1'de gösterilmektedir.

$$\Delta x_t = b_0 + b_1 \Delta \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + b_2 \Delta \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + e_t \quad (1)$$

Birinci diferansiyel regresyonda Δ fark operatörünü temsil eder, b_0 sabit terimi belirtir, k belirli bir frekansı belirtir ve b_1 ve b_2 frekans yaklaşımının genliğini ve yer değiştirmesini gösterir. Daha sonra tahmin edilen b_0 , b_1 ve b_2 katsayıları ile Denklem (2)'deki gibi gerilemiş seri oluşturulur.

$$\tilde{V}_t = x_t - \tilde{\zeta} - \tilde{b}_{0t} - \tilde{b}_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) - \tilde{b}_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right), t = 2, \dots, T \quad (2)$$

Burada $\tilde{\zeta} = x_1 - \tilde{b}_0 - \tilde{b}_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) - \tilde{b}_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)$ ve x_1 , x_t 'nin ilk gözlemidir. Son aşamada ise trendi bozulmuş seriler kullanılarak Fourier LM birim kök testi gerçekleştirilir.

$$\Delta x_t = \xi \tilde{V}_{t-1} + c_0 + c_1 \Delta \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + c_2 \Delta \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta \tilde{V}_{t-i} + \varepsilon_t \quad (3)$$

Yazarlar çalışmada Fourier bileşeninin anlamlılığını test etmek için ise F istatistiklerini şu şekilde kullanmışlardır.

$$F_\mu(k) = \frac{(SSR_0 - SSR_1)/q}{SSR_1(k)/(T-k)} \quad (4)$$

Sonraki aşamada; durağanlık testlerinden elde edilen sonuçlar ışığında, Toda ve Yamamoto (1995) yaklaşımını Fourier fonksiyonlarla zenginleştiren ve Nazlioglu vd. (2016) tarafından geliştirilmiş olan Singel Fourier-Frequency Toda & Yamamoto nedensellik testi kullanılarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi analiz edilmiştir. Nazlioglu vd. (2016) prosedürde tek bir frekans bileşeni kullanmış ve $\alpha(t)$ 'yi şu şekilde tanımlamıştır:

$$\alpha(t) = \alpha_0 + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) \quad (5)$$

Nazlioglu vd. (2016) Denklem 5'te gösterilen Fourier denklemini Denklem 6'te belirtilen VAR modeline ekleyerek Denklem 7'te gösterilen modeli geliştirmişlerdir.

$$y_t = \alpha(t) + \vartheta_1 y_{t-1} + \dots + \vartheta_{p+d} y_{t-(p+d)} + \varepsilon_t \quad (6)$$

$$y_t = \alpha_0 + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \vartheta_1 y_{t-1} + \dots + \vartheta_{p+d} y_{t-(p+d)} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Bu test için geliştirilen H_0 hipotezi nedensellik yoktur şeklindedir.

Panel Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi için Fisher test istatistiği ise şu şekilde elde edilebilir:

$$FTYP = -2 \sum_{i=1}^N \ln(p_i^*) \quad (8)$$

Burada (Denklem 8) p_i^* , i'inci bireysel kesit için Wald istatistiğine karşılık gelen önyükleme p değerleridir. Fisher test istatistiğinin limit dağılımı, bir kesit varlığında doğru olmayacağından, yatay kesit bağımlı paneller için nedensellik testi için önyükleme (bootstrap) tekniği (Emirmahmutoglu & Kose, 2011) kullanılmıştır.

Ampirik sonuçlar

Analizin ilk aşamasında, maksimum bütünleşme mertebesini (d_{max}) belirlemek için değişkenlerin stokastik özellikleri araştırılmıştır. Çalışma kapsamında Panel Fourier Toda-Yamamoto (PFTY) testi kullanılacağından

birim kök testleri için de Fourier temelli testler kullanılmalıdır. Bunun için Enders ve Lee (2012) tarafından önerilen Fourier Lagrange çarpanı birim kök testi kullanılmıştır.

Tablo 3. Fourier LM Birim Kök Testi Sonuçları

Grup	Değişkenler	Düzeyde			Birinci Farkta				
		ADF-İst.	Frek.	Lag.	ADF-İst.	Frek.	Lag.		
Ticari Banka Kredileri	Tarım-K	3.906	1	1	-3.513	5	1	**	
	Sanayi-K	1.460	1	0	-6.876	1	0	***	
	İnşaat-K	-1.430	2	0	-6.963	2	0	***	
	Hizmet-K	0.070	2	0	-6.974	0	0	***	
İstihdam	T-İstihdam	-14.273	1	1	***	-28.462	3	1	***
	S-İstihdam	-0.301	5	0	**	-7.359	5	1	***
	İ-İstihdam	-5.083	1	0	***	-10.790	5	1	***
	H-İstihdam	-0.241	5	1		-11.270	5	0	***

Tabloda “*”, “**” ve “***” işaretleri sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Model Break in level olarak değerlendirilmiş olup gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriteri ile belirlenmiştir.

Tablo 3’te görüleceği üzere sektör bazlı ticari banka kredi hacmini temsil eden değişkenlerin tamamı düzeyde durağan değil iken (birim kök içermektedir H_0 hipotezi kabul), birinci farklarında Tarım-K değişkeni %5 önem seviyesinde diğer değişkenler %1 önem seviyesinde durağan hale gelmektedir (H_0 hipotezi ret, H_1 hipotezi kabul). Sektörler bazlı istihdam verilerini içeren değişkenlerde ise T-İstihdam ve İ-İstihdam değişkeni %1 önem seviyesinde ve S-İstihdam %5 önem seviyesinde durağan olup, H-İstihdam değişkeni düzeyde durağan değildir. Tüm değişkenler birinci farklarında %1 önem seviyesinde durağan hale gelmektedir. Bu sonuçlara göre maksimum bütünleşme derecesi 1 olarak tespit edilmiştir ($d_{max} = 1$).

Çalışmanın bu aşamasında nedensellik testi ile değişkenler arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Nazlioglu vd. (2016) tarafından geliştirilen ve Toda-Yamamoto prosedürünü Fourier fonksiyonu ile zenginleştiren “Singel Fourier-Frequency Toda & Yamamoto” nedensellik testi kullanılarak yapılan analiz sonuçları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Singel Fourier-Frequency Toda & Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Sektör- ler	H0: Kredi → İstihdam				H0: İstihdam → Kredi				Nedensellik		
	Wald İst.	B. p-val	Lag	Frek.	Wald İst.	B. p-val	Lag	Frek.			
Tarım	7.532	0.279	6	3	13.622	**	0.041	6	3	Kredi ← İstihdam	
İmalat	2.534	0.850	6	1	28.880	***	0.001	6	1	Kredi ← İstihdam	
İnşaat	8.113	0.431	8	3	26.087	***	0.006	8	3	Kredi ← İstihdam	
Hizmet	27.193	***	0.002	7	1	19.629	**	0.025	7	1	Kredi ↔ İstihdam

Tabloda; → Granger nedensel olmama durumunu belirten H_0 hipotezini belirtir “****” ve “***” işaretleri sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “→” ve “←” tek yönlü nedenselliği, “↔” çift yönlü nedenselliği ifade etmektedir. Çalışmada optimallik Akaike bilgi kriteri tarafından belirlenmiştir. Bootstrap p-değeri 1.000 deneme ile elde edilmiştir.

Tablo 4’te yer alan sonuçlar değerlendirildiğinde Tarım, İmalat ve İnşaat sektörüne verilen ticari kredilerin istihdam artışına sebep olmadığı ve fakat İstihdam artışının ticari kredi artışına sebep olduğu görülmektedir. Buna göre bu sektörlerde İstihdam değişkeninden ticari kredilere doğru %1 ve %5 önem seviyesinde (Tarım %5, diğerleri %1) Granger nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir. Hizmet sektöründe ise Kredi ve İstihdam arasında çift taraflı Granger nedensellik ilişkisi söz konusudur (%1 ve %5 önem seviyesinde). Bu sonuçlar sektörler verilen krediler ile İstihdam arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Her ne kadar bazı sektörlerde krediden istihdama doğru değil, istihdamdan krediye doğru da olsa firma büyümesi sonucu oluşan istihdam artışı kredi talebini de beraberinde getirmektedir. Her durumda bankacılık sektörünün sektörler sunduğu kredi hacmi ile istihdam seviyesinde arasında ilişki söz konusudur. Bulgular finansal genişlemenin istihdam artışı sağladığını ortaya koyan çalışmaları desteklemektedir (McKinnon, 1973; Merton, 1992; Liu, 2017; Brown & Earle, 2017; Brixiová vd., 2020; Feng vd., 2023; vd.). Literatürden farklı olarak nedenselliğin sektörler bazında ele alınması, bazı sektörlerde ilişkinin istihdamdan krediye doğru oluşu bu çalışmanın literatüre en önemli katkısı olarak ortaya çıkmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Finans (özelde bankacılık) ve istihdam arasındaki ilişki literatürde farklı sonuçlar ortaya koyan çalışmalarla ele alınmıştır. Sanayi devriminden beri sanayileşme ve otomasyonun işgücünde azalmaya yol açacağı endişeleri, krizlerin işsizlik doğrudan sonuçları ve çoğu zaman temel sorumlu olarak finans sektörünün görülmesi finans-istihdam ilişkisi konusunda çelişkili sonuçların ortaya konulmasına sebep olmuştur. Gelişen literatür krizlerin etkileri sebebiyle finans-ışgücü arasında negatif ilişki olduğuna ilişkin kısa süreli sonuçların aksine finansal sistemin niceliksel ve niteliksel büyümesinin ekonomik büyüme ve istihdam üzerinde pozitif etki oluşturacağını pek çok çalışma ile ortaya koymuştur. Bu çalışma da ağırlıklı literatür ile uyumlu olarak finans (özelde

bankacılık kredi hacmi) ile istihdam arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Çalışmanın literatürden en önemli farkı bu ilişkiyi sektörler bazında incelemiş olması ve sektörler açısından nedensellik ilişkisinin yönünün farklılığıdır. Yapılan analizler sonucunda Tarım, İmalat ve İnşaat sektörüne verilen ticari kredilerin istihdam artışına sebep olmadığı ve fakat İstihdam artışının ticari kredi artışına sebep olduğu görülmektedir. Buna göre bu sektörlerde İstihdam değişkeninden ticari kredilere doğru %1 ve %5 önem seviyesinde (Tarım %5, diğerleri %1) Granger nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Türkiye örneğinde bu sektörlerde ilişki istihdamdan krediye doğrudur. Hizmet sektöründe ise Kredi ve İstihdam arasında çift taraflı Granger nedensellik ilişkisi söz konusudur (%1 ve %5 önem seviyesinde). Bu sonuçlar kredi hacmi ile istihdam arasındaki önemli ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır. Her ne kadar bazı sektörlerde krediden istihdama doğru değil, İstihdamdan krediye doğru da olsa firma büyümesi sonucu oluşan istihdam artışı kredi talebini de beraberinde getirmektedir. Her durumda bankacılık sektörünün sektörlere sunduğu kredi hacmi ile istihdam seviyesinde arasında ilişki söz konusudur. Çalışma sadece Türkiye örneklemini içerdiğinden farklı ülke örneklerinde ve farklı sektörler açısından çalışmanın tekrarlanması literatürü zenginleştirecektir. Politika yapıcılar açısından ise çalışma bankacılık sektörünün önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Sektörler bazında yapılacak finansal rahatlamaya yönelik çalışmalar ilgili sektörlerde istihdam artışına sebep olacak, ekonomik kalkınma sürecine destek olunacaktır.

Kaynaklar

- Assa, J. (2012). Financialization and its consequences: The OECD experience. *Finance Research*, 1(1), 35-39.
- Auriol, E. (2013). *Barriers to Formal Entrepreneurship in Developing Countries* [World Development Report]. World Bank. <http://hdl.handle.net/10986/16364>
- Ayyagari, M., Juarros, P., Martinez Peria, M. S., & Singh, S. (2021). Access to Finance and Job Growth: Firm-Level Evidence across Developing Countries*. *Review of Finance*, 25(5), 1473-1496. <https://doi.org/10.1093/rof/rfab003>
- Balioune-Lutz, M., Brixiova, Z., & Ndikumana, L. (2011). *Credit Constraints and Productive Entrepreneurship in Africa* (SSRN Scholarly Paper 1974461). <https://doi.org/10.2139/ssrn.1974461>
- Beck, T., & Demircuc-Kunt, A. (2006). Small and medium-size enterprises: Access to finance as a growth constraint. *Journal of Banking & Finance*, 30(11), 2931-2943. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2006.05.009>
- Beck, T., & Levine, R. (2004). Stock markets, banks, and growth: Panel evidence. *Journal of Banking & Finance*, 28(3), 423-442. [https://doi.org/10.1016/S0378-4266\(02\)00408-9](https://doi.org/10.1016/S0378-4266(02)00408-9)
- Benmelech, E., Bergman, N. K., & Seru, A. (2011). *Financing Labor* (Working Paper 17144). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w17144>
- Benmelech, E., Bergman, N., & Seru, A. (2021). Financing Labor. *Review of Finance*, 25(5), 1365-1393. <https://doi.org/10.1093/rof/rfab013>

- Bernstein, M. A. (1990). Recovery from the Depression: Australia and the World Economy in the 1930s. Edited by RG Gregory and NG Butlin. New York: Cambridge University Press, 1988. Pp. X, 378. \$49.50. *The Journal of Economic History*, 50(4), 969-971. <https://doi.org/10.1017/S0022050700038079>
- Bittencourt, M. (2012). Financial development and economic growth in Latin America: Is Schumpeter right? *Journal of Policy Modeling*, 34(3), 341-355. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2012.01.012>
- Bofinger, P., Geißendörfer, L., Haas, T., & Mayer, F. (2021). *Discovering the True Schumpeter—New Insights into the Finance and Growth Nexus* (SSRN Scholarly Paper 4026732). <https://papers.ssrn.com/abstract=4026732>
- Boustanifar, H. (2014). Finance and employment: Evidence from U.S. banking reforms. *Journal of Banking & Finance*, 46, 343-354. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2014.06.006>
- Brada, J. C., Gajewski, P., & Kutun, A. M. (2021). Economic resiliency and recovery, lessons from the financial crisis for the COVID-19 pandemic: A regional perspective from Central and Eastern Europe. *International Review of Financial Analysis*, 74, 101658. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2021.101658>
- Brixiová, Z., Kangoye, T., & Yogo, T. U. (2020). Access to finance among small and medium-sized enterprises and job creation in Africa. *Structural Change and Economic Dynamics*, 55, 177-189. <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2020.08.008>
- Brown, J. D., & Earle, J. S. (2017). Finance and Growth at the Firm Level: Evidence from SBA Loans. *The Journal of Finance*, 72(3), 1039-1080. <https://doi.org/10.1111/jofi.12492>
- Chang, S.-S., Gunnell, D., Sterne, J. A. C., Lu, T.-H., & Cheng, A. T. A. (2009). Was the economic crisis 1997–1998 responsible for rising suicide rates in East/Southeast Asia? A time–trend analysis for Japan, Hong Kong, South Korea, Taiwan, Singapore and Thailand. *Social Science & Medicine*, 68(7), 1322-1331. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2009.01.010>
- Chatterjee, S., & Corbae, D. (2007). On the aggregate welfare cost of Great Depression unemployment. *Journal of Monetary Economics*, 54(6), 1529-1544. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2007.03.002>
- Chodorow-Reich, G. (2014). The Employment Effects of Credit Market Disruptions: Firm-level Evidence from the 2008–9 Financial Crisis *. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(1), 1-59. <https://doi.org/10.1093/qje/qjt031>
- Coen, R. M. (1973). Labor Force and Unemployment in the 1920's and 1930's: A Re-Examination Based on Postwar Experience. *The Review of Economics and Statistics*, 55(1), 46-55. <https://doi.org/10.2307/1927993>
- Cohn, R. L. (1992). Fiscal policy in Germany during the Great Depression. *Explorations in Economic History*, 29(3), 318-342. [https://doi.org/10.1016/0014-4983\(92\)90041-T](https://doi.org/10.1016/0014-4983(92)90041-T)
- Drebentsov, V., Bergsman, J., & Broadman, H. G. (1993). Finance and Growth: Schumpeter Might Be Right. *World Bank Policy Research Working Paper*, 1083.
- Duygan-Bump, B., Levkov, A., & Montoriol-Garriga, J. (2015). Financing constraints and unemployment: Evidence from the Great Recession. *Journal of Monetary Economics*, 75, 89-105. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2014.12.011>
- Emirmahmutoglu, F., & Kose, N. (2011). Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. *Economic Modelling*, 28(3), 870-876. <https://doi.org/doi.org/10.1016/j.econmod.2010.10.018>
- Enders, W., & Lee, J. (2012). The flexible Fourier form and Dickey–Fuller type unit root tests. *Economics Letters*, 117(1), 196-199. <https://doi.org/doi.org/10.1016/j.econlet.2012.04.081>
- Falato, A., & Liang, N. (2016). Do Creditor Rights Increase Employment Risk? Evidence from Loan Covenants. *The Journal of Finance*, 71(6), 2545-2590. <https://doi.org/10.1111/jofi.12435>
- Feng, R., Shen, C., & Guo, Y. (2023). Digital finance and labor demand of manufacturing

- enterprises: Theoretical mechanism and heterogeneity analysis. *International Review of Economics & Finance*, 89, 17-32. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2023.07.065>
- Fonseca, J., & Doornik, B. V. (2022). Financial development and labor market outcomes: Evidence from Brazil. *Journal of Financial Economics*, 143(1), 550-568. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.06.009>
- Gallant, A. R. (1981). On the bias in flexible functional forms and an essentially unbiased form: The Fourier flexible form. *Journal of Econometrics*, 15(2), 211-245. [https://doi.org/doi.org/10.1016/0304-4076\(81\)90115-9](https://doi.org/doi.org/10.1016/0304-4076(81)90115-9)
- Garmaise, M. J. (2008). Production in entrepreneurial firms: The effects of financial constraints on labor and capital. *The Review of Financial Studies*, 21(2), 543-577. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhm081>
- Geissendoerfer, L., & Haas, T. (2022). *Schumpeter in practice: The role of credit for industrial policy in China* (FMM Working Paper 85-2022). IMK at the Hans Boeckler Foundation, Macroeconomic Policy Institute.
- Goldsmith, R. W. (1969). *Financial structure and development*. Yale University Press.
- Greenstone, M., Mas, A., & Nguyen, H.-L. (2020). Do credit market shocks affect the real economy? Quasi-experimental evidence from the great recession and “normal” economic times. *American Economic Journal: Economic Policy*, 12(1), 200-225.
- Gregory, R. G., & Butlin, N. G. (1988). *Recovery from the Depression: Australia and the World Economy in the 1930s*. Cambridge University Press.
- Grytten, O. H., & Brautaset, C. (2000). Family households and unemployment in Norway during years of crisis: New estimates 1926–1939. *The History of the Family*, 5(1), 23-53. [https://doi.org/10.1016/S1081-602X\(00\)00030-0](https://doi.org/10.1016/S1081-602X(00)00030-0)
- Huang, J., Zhi, H., Huang, Z., Rozelle, S., & Giles, J. (2011). The Impact of the Global Financial Crisis on Off-farm Employment and Earnings in Rural China. *World Development*, 39(5), 797-807. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2010.09.017>
- IFC. (2010). *Scaling-Up SME Access to Financial Services in the Developing World*. International Finance Corporation (IFC). https://www.enterprise-development.org/wp-content/uploads/ScalingUp_SME_Access_to_Financial_Services.pdf
- Jalil, A., & Rua, G. (2015). *Inflation expectations and recovery from the depression: Evidence from the narrative record* (Finance and Economics Discussion Series 2014/02). Division of Research & Statistics and Monetary Affairs, Federal Reserve Board.
- Kadiri, I. B. (2012). Small and medium scale enterprises and employment generation in Nigeria: The role of finance. *Kuwait Chapter of Arabian Journal of Business and Management Review*, 1(9), 1-15.
- Kersten, R., Harms, J., Liket, K., & Maas, K. (2017). Small Firms, large Impact? A systematic review of the SME Finance Literature. *World Development*, 97, 330-348. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.04.012>
- King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance and growth: Schumpeter might be right. *The quarterly journal of economics*, 108(3), 717-737. <https://doi.org/doi.org/10.2307/2118406>
- Levine, R., & Zervos, S. (1998). Stock markets, banks, and economic growth. *American economic review*, 88(3), 537-558.
- Levy, B. (1993). Obstacles to Developing Indigenous Small and Medium Enterprises: An Empirical Assessment. *The World Bank Economic Review*, 7(1), 65-83. <https://doi.org/10.1093/wber/7.1.65>
- Lin, K.-H. (2016). The rise of finance and firm employment dynamics. *Organization Science*, 27(4), 972-988. <https://doi.org/10.1287/orsc.2016.1073>
- Liu, M. D., Lucy Qian. (2017). *Finance and Employment in Developing Countries: The Working Capital Channel* (Working Paper 2017/189). IMF. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2017/08/15/Finance-and-Employment-in-Developing-Countries-The-Working-Capital-Channel-45068>

- Louis, L. J. (1981). Recovery from the Depression and the Seamen's Strike 1935-6. *Labour History*, 41, 74-86. <https://doi.org/10.2307/27508492>
- McKinnon, R. I. (1973). *Money and capital in economic development*. The Brookings Institution.
- Merton, R. C. (1992). Financial Innovation and Economic Performance. *Journal of Applied Corporate Finance*, 4(4), 12-22. <https://doi.org/10.1111/j.1745-6622.1992.tb00214.x>
- Nazlioglu, S., Gormus, N. A., & Soytaş, U. (2016). Oil prices and real estate investment trusts (REITs): Gradual-shift causality and volatility transmission analysis. *Energy economics*, 60, 168-175. <https://doi.org/doi.org/10.1016/j.eneco.2016.09.009>
- Onugu, B. A. N. (2005). *Small and medium enterprises (SMEs) in Nigeria: Problems and prospects* [Doctor of Philosophy]. Clements University.
- Pagano, M., & Pica, G. (2012). Finance and employment*. *Economic Policy*, 27(69), 5-55. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0327.2011.00276.x>
- Palley, T. I. (2013). Financialization: What It Is and Why It Matters. İçinde T. I. Palley (Ed.), *Financialization: The Economics of Finance Capital Domination* (ss. 17-40). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137265821_2
- Paolera, G. D., & Taylor, A. M. (1999). Economic Recovery from the Argentine Great Depression: Institutions, Expectations, and the Change of Macroeconomic Regime. *The Journal of Economic History*, 59(3), 567-599. <https://doi.org/10.1017/S0022050700023494>
- Roy, V. V., Vértesy, D., & Vivarelli, M. (2018). Technology and employment: Mass unemployment or job creation? Empirical evidence from European patenting firms. *Research Policy*, 47(9), 1762-1776. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2018.06.008>
- Schumpeter, J. A. (1911). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press.
- Schumpeter, J. A. (2021). *The Theory of Economic Development*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003146766>
- Shaw, E. S. (1973). *Financial deepening in economic development*. Oxford University Press.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi.org/doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)
- Ugur, M., & Mitra, A. (2017). Technology Adoption and Employment in Less Developed Countries: A Mixed-Method Systematic Review. *World Development*, 96, 1-18. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.03.015>
- UN. (2005). *2005 World Summit Outcome* (Resolution Adopted by the General Assembly A/RES/60/1). United Nations. <http://www.un.org/womenwatch/ods/A-RES-60-1-E.pdf>
- Van, L. T.-H., Vo, A. T., Nguyen, N. T., & Vo, D. H. (2021). Financial Inclusion and Economic GROWTH: An International Evidence. *Emerging Markets Finance and Trade*, 57(1), 239-263. <https://doi.org/10.1080/1540496X.2019.1697672>
- Vernon, J. R. (2009). World War II Fiscal Policies and the End of the Great Depression | The Journal of Economic History | Cambridge Core. *The Journal of Economic History*, 54(4), 850-868. <https://doi.org/10.1017/S0022050700015515>
- Xiaohao, D., & Changjun, Y. (2013). A Study on the Employment of Graduates of Higher Education in the Context of the Financial Crisis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 77, 164-168. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.03.073>
- Yang, C.-H. (2022). How Artificial Intelligence Technology Affects Productivity and Employment: Firm-level Evidence from Taiwan. *Research Policy*, 51(6), 104536. <https://doi.org/10.1016/j.respol.2022.104536>
- Yeldan, A. E. (2004). The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rents on Income Inequality: The Case of Turkey. İçinde G. A. Cornia (Ed.), *Inequality Growth and Poverty in an Era of Liberalization and Globalization*. Oxford University Press, Oxford Scholarship Online. <https://doi.org/10.1093/0199271410.001.0001>

NE EĞİTİMDE NE DE İSTİHDAMDA OLAN (NEET) GENÇ NÜFUS: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Gülferah ERTÜRKMEN¹

1. GİRİŞ

Kültürel, ekonomik ve toplumsal anlamda değişiklikler 18. Yüzyılda sanayi devrine dayanmaktadır. O günden bu güne küreselleşme giderek ivme kazanmıştır. Bu ivmeyle beraberde çalışma şekillerinde sürekli değişiklikler söz konusu olmuştur. Çalışma kavramının tanımı hem işveren hem de çalışan açısından farklılaşmıştır. Çalışma hayatına giren dijitalleşme, teknolojik yenilikleri beraberinde getirmiş hem yaşamın hem de çalışma hayatının önemli bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda hem bilgiye sahip olmak hem de teknolojiyi kullanır hale gelmek çalışma hayatında kıymetli hale gelmiştir. Bu gelişmeler genç bireyleri pozitif etkilemenin yanında, gelişmelere ayak uydurulmadığı durumda negatif etkileyebilmektedir.

Bireylerin, hayatları boyunca çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık gibi süreçlerden geçeler; bu süreçler kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamıştır. Her bir sürecin önemli ve kendine özgü özellikleri vardır. Fakat verimlilik açısından düşünüürse belki de insan hayatının en aşaması gençlik dönemidir. Bu yüzden bir toplumun nüfusu içinde buluşan genç kuşağın, diğer kuşaklardan farklı olarak ele alınması gerekir. Toplumun önemli bir kısmını oluşturan gençliği görmezden gelmemek gerekmektedir. Bu kesime dair bir sorun varsa çözüm odaklı yaklaşmak gerekmektedir (Murat ve Şahin,2011a, 45)

İş ve istihdam kavramları, gençlerin sosyal kimliğini şekil veren; hayatlarını, bağımsızlıklarının gelişimini, gelirlerini, kendilerine olan saygılarını, sosyo-ekonomik ve politik vatandaşlıklarını düzenlemeleri için büyük bir önem taşımaktadır. Bunun için işsizlik kavramı ve özellikle genç işsizliği hem bireysel hem de toplumsal bir sorundur (Çetinkaya, 2010: 47).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Göksun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Finans ve Bankacılık Bölümü, ORCID NO:0000-0003-2239-0241, gbozkaya@ksu.edu.tr

Gelişmekte olan ülkeler için işsizlik olgusu kronik sorunlardan birisidir. Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin işsizlik olgusu altında ortak paydaları genç işsizliğidir. İşsizlik ve genç işsizliğinden farklı olarak yeni bir tanımlama ortaya çıkmıştır ki bu; ne eğitimde nede istihdamda nüfustur. Çünkü artık istihdamı kapsayan işgücüne katılım daha önceki kuşaklara göre zorlaşmıştır (Tolgay ve Çakır, 2022: 1681-1682) .

Günümüzde NEET (Not in Education, Employment, or Training) kavramı yani ne eğitime ne istihdama katılmayan gençler konusu en az istihdam kadar önemli ve değerli bir konudur. Bu sorun, son zamanlarda işsizlikte daha da öte bir konu olmuştur. Çünkü bu kavrama tabi olan gençler, hem işsiz hem de aktif olarak iş aramadıkları için işsizlik oranlarının artmasına neden olmaktadır. NEET kavramı, ilk olarak 1990'lı yıllarda İngiltere'de dışlanmış bireyler i araştıran bir çalışma sonucu ortaya çıkmıştır. İlk defa 1999'da yayınlanan Sosyal Dışlanma Raporu'nda NEET'in tanımına yer verilmiştir. Bu tanımlamaya göre NEET, zorunlu eğitim tamamlandıktan sonra, ne eğitimine devam eden ne de istihdam da olamayan gençlerdir (Göl ve Yüce Dural, 2021:234).

Uluslararası kuruluşların yanında birçok ülkede, Eğitimde ve istihdamda yer almayan gençler (young people not in education, employment or training – NEET), işgücü piyasası içerisinde önemli bir gündem maddesidir. Uluslararası karşılaştırmalarda da önemli bir parametre haline gelmiştir. Fakat bu kavrama gelen önemli eleştirilerin başında, bu kavramın tanımın ülkeden ülkeye değişmesi ve kapsamının geniş olmasıdır (Yıldız,2016:1). Bu bağlamda ekonomilerin belki de en önemli problemlerinde biri olan işsizlik yetişkinlerle karşılaştırma yapıldığında gençleri daha fazla etkilemektedir. Beceri ve bilgi eksikliği, tecrübenin yetersiz olması, eğitim düzeyinin düşük olması, yetişkinlere oranla daha az güvenceli işlerde çalışmaları, ekonomik krizler gibi nedenlerden dolayı işgücü piyasası içinde yer almaları ve istihdam edilebilirliklerinin devam etmesi daha zor olmaktadır. Ekonomik özgürlükleri olmayan gençler gerek ekonomik gerekse de sosyal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır (Özen Atabey, 2021: 579).

NEET'ler eğitimde veya işgücü piyasasının içinde beşeri sermayesi olmayan bireyler olarak değerlendirilmektedirler. Aslında bu grupta buluna gençler nereden başlayacağını bilmeyen, iş bulma umudu olmayan, herhangi bir gelir kaynakları da olmadığı için ailelerine bağımlı yaşayan bireylerdir (Karahan Dursun ve Çağlarırnak Uslu, 2019). Eurofound, NEET'leri kısa ve uzun süreli işsizler, umudunu kaybetmiş olanlar, ailesel nedenlerden dolayı ne işte ne eğitimde olanlar, sağlık sorunu olanlar, yeniden iş aramaya başlayanlar ve bilinmeyen nedenler diye yedi alt grupta incelemiştir. NEET'lerde görülen özellikler ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ülkeler arasında NEET'lerde görülen özelliklerde farklıdır. İskandinav ve Batı ülkelerinde kısa süreli işsizler en büyük NEET grubunu oluştururken; uzun süreli ve cesareti kırılmış,

umudu bitmiş olanlar Güney ve Akdeniz ülkelerinde en büyük NEET grubunu oluşturmaktadır. Aile sorumlulukları nedeniyle NEET grubuna dahil olanlar ise Doğu Avrupa'da karşımıza çıkmaktadır (Eurofound, 2016).

2. GENÇ İŞSİZLİĞİ KAVRAMI

İstihdam, aktif bir şekilde mal ve hizmetlerin üretim sürecine dahil edildiği, yurtiçi çıktı elde etmek amacıyla, bir ülkede üretimin yapılması durumu olarak tanımlanmaktadır. Emek; sermaye, toprak ve girişimcilik faktörlerini bir araya getirmektedir. Bunun için de iktisadi anlamda bakıldığında istihdam, emek faktörünün üretim sürecine dahil edilmesidir. İşsizlik, işgücünün üretim sürecine dahil olamayıp, çalışamaması durudur. İşsizliğin nedenleri ve kaynaklarının neler olduğu ülkeden ülkeye değişmektedir. Gelişmiş ülkelerde işsizliğin kaynağı arz kaynaklı iken , az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise talep kaynaklı olduğu düşünülmektedir (Taş ve Bozkaya,2012: 152-161) .

Gençlik; sosyal, ruhsal ve bedensel bakımdan yetişkinlik ve çocukluk arasındaki dönem olarak tanımlanmaktadır. Genç ise bu dönem içinde yer olan bireyler olarak adlandırılmaktadır. Genç kavramı için başka bir tanımlama yapılacak olursa belirli bir yaş aralığında olan, düşünce, duygu ve davranış bakımından yetkin olma sürecinde olan ve kendi kararlarını vermek için çabalayan bireylerdir (Buluttekin, 2008:111). Gençlik kavramının başka bir tanımlaması yapılacak olursa siyasal, kurumsal ve kültürel faktörler nedeniyle ülkeler arasında farklılıklar gözlenmektedir. Gençler için genel çerçeve yaş aralığı olarak çizilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde gençler için üst yaş sınırı değişiklik göstermektedir fakat alt sınırı zorunlu eğitimin tamamlandığı yaş belirlemektedir (O'Higgins, 2001:10) .

İşsizlik, ülkelerin gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun her ülkede bir sorun olarak görülmektedir. İşsizlikten her kesim etkilenmesine rağmen, en çok etkilenen grup 15-24 yaş aralığında yer alan gençler olmaktadır. Genç işsizliği ise lise veya üniversiteden mezun olan ve iş tecrübesi olmayan, çalışmak isteyen ama iş bulamayan bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin en aktif bölümünü gençler oluşturmaktadır ve bu kesimin işgücü piyasasına dahil olma çabaları desteklenmelidir. Eğitim sisteminin teorik ve pratik alt yapısı işgücü piyasası ihtiyaçlarına göre oluşturulmalıdır. Çünkü gençlerin işgücü piyasasında etkin bir şekilde yer almasının ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Eren, 2020: 600).

Genç işsizliğine neden olan faktörlere dair çok farklı görüşler olduğu savunulmaktadır. Genç işsizliğinin nedenleri yerel ve ulusal düzeyde olabileceği gibi küresel düzeyde de olmaktadır. Fakat hepsinin ortak noktası talep ve arz yönlü yaklaşımların ön plana çıkmasıdır.

Düşük ekonomik büyüme, ekonomik krizler, genç nüfus hızında meydana gelen artış, ücret düzeyi, iş aramaya ilişkin tutumlar vb. gibi nedenlerden dolayı

genç işsizlik oranlarında artış görülmektedir. Genç işsizliğine dair nedenler yapısal ve konjonktürel nedenler olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. yapısal nedenler daha çok talep ve arz tabanlı uyumsuzluklara odaklanmaktadır. Konjonktürel neden ise daha çok ekonomik kriz dönemlerine odaklanarak hem gençlerin işgücü piyasasına girmeleri hem de işe yerleşme oranlarındaki düşümlere odaklanmaktadır (Ekiz & Özel, 2020: 1028-1029).

2.1. Genç İşsizliğinin Nedenleri

Gençlerde işsizlik sorunu tek ülkeye has bir durum değildir. Birçok ülkenin ortak problemlerinin başında gelmektedir. Bazı ülkelerde genç işsizlik oranlarının, ülkenin işsizlik oranlarının üzerinde olduğu ve bir kattan daha çok fark olduğu gözlemlenmiştir (Gündoğan, 1999: 67). Toplam işsizlik oranının genç işsizlikten daha az olmasının objektif nedenlerinin olmasının yanında; belki de en önemli neden gençlerin ilk defa iş arayışı içinde olmalarıdır (Gürsel ve Ulusoy,1999:100). Genç işsizliğinin nedenlerini iki başlık altında toplamak istersek;

a. Konjonktürel Nedenler: Ekonomik krizlerin yaşandığı dalgalanma dönemlerinde “son giren ilk çıkar” görüşünü savunan işverenlerin işe son giren gençleri işten çıkarma tercihlerinden dolayı işten çıkarılma durumlarıdır. Genç işsizliğinin artmasına neden olan durumların başında gelmektedir. Burada işten çıkarılmada gençlerin tercih edilmesinin nedeni, onların o iş hakkında yeterli deneyime sahip olmamalarıdır. Bu neden işverene ek maliyet yüklemekte ve kriz döneminde gözden çıkarılan ilk çalışanlar gençler olmaktadır.

b. Yapısal Nedenler: İşgücü piyasası ile eğitim sisteminin koordineli çalışmadığı durumlarda, işgücü piyasasındaki talep ile gençlerin aldıkları eğitimin uyumlu olması durumudur. Bu iş gücü piyasası için bir yapısal sorun teşkil etmektedir. Gençlerin işgücü piyasası dışında kalmamak için aldıkları eğitimin, bu piyasayla uyumlu olması gerekmektedir. Bu anlamda genç işsizlik oranlarını artıran okulların başında meslek liseleri gelmektedir.

Bu nedenlerin yanında, genç işgününün kas gücüne dayalı işlerin yerini teknolojik gelişmelerin almadı, yetersiz beşeri sermaye, gençlerin iş tecrübelerinde yüksek ücretler istemesi, kırsal alandan kentsel alanlara göçün artması vb. genç işsizliğini arttıran nedenler olarak sıralanmaktadır (Ekiz ve Örk Özel, 2020:1028-1029). Genç işsizliğine neden olan faktörleri inceleyen ilk çalışmalarda ise daha çok arz ve talep kaynaklı nedenler üzerinde durulurken; daha çok uygun iş olanaklarının olmamasına vurgu yapılmıştır (Clark ve Summers, 1978; Freeman, 1980). Özellikle Freeman (1980), talep ve arz kaynaklı nedenleri inceleyerek, genç işsizlik oranlarının neden yükseldiği üzerinde durmuştur.

Tablo 1. Talep ve arz yönünden İşsizliğin nedenleri

Genç İşsizliğin Nedenleri	Talepten Kaynaklanan Nedenler	Arzdan Kaynaklanan Nedenler
Mevcut İşler	Ekonomik koşullar nedeniyle gençlere göre iş imkânlarının kısıtlı olması	Düşük düzeyli birçok boş işin varlığı
Ücretler	Asgari ücretlerin, düşük düzeyli iş sayısını azaltması	Gençlerin gerçekçi olmayan ücretler taleplerinin olması
Hareketlilik	Yüksek genç işsizlik oranlarının temelinde kısa vadeli geçici işler yatmaktadır.	Genç çalışanlar istikrarsız ve yüksek hareketliliğe sahiptirler.
Tutumlar	Gençlerin geleceği olan işleri istemeleri	Cari ücret düzeyinde gençlerin boş zamanı tercih etmeleri
Beceriler	Niteliklerin çalışırken kazanılması	Gençlerde eğitim ve tecrübe eksikliğinin olması
Genç Nüfustaki Artış Hızı	İşgücü piyasası yaz dönemlerinde gençlere yeni fırsatlar sunmaktadır.	Genç nüfus artışı genç işsizlik oranlarını artırmaktadır.
Alternatif İşler	Gençlerin, yasadışı yollardan yüksek gelir elde etmeleri	

Kaynak: Freeman 1980:6.

Tablo 1’de genç işsizliğinin nedenleri emek talebi ve emek arzı açısından değerlendirilmiştir. Freeman (1980) çalışmasını genç işsizlik oranlarının yükselmesinin altında yatan nedenleri araştırmıştır. Genç işsizlik oranlarının artışının altında yatan nedenleri kategorize ederek mevcut işler, ücretler, hareketlilik, tutumlar, beceriler, genç nüfustaki artış hızı ve alternatif işler başlıkları altında toplamıştır.

Türkiye gelir grubu bazında değerlendirildiğinde yüksek-orta gelir düzeyine sahip bir ülkedir. Genç işgücü açısından oldukça avantajlı olan bir ülke konumundadır. Toplam nüfusun içinde genç nüfus oranı ise oldukça yüksektir. Kriz dönemleri hariç, 2000’li yıllar boyunca ortalama yıllık %4- 5 oranında bir büyüme hızına sahiptir. Demografik fırsat penceresi yani çalışma çağına gelmiş nüfusun, genç ve yaşlı nüfusun toplamından fazla olma durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda Türkiye’nin sahip olduğu demografik fırsat penceresi oluşturma anlamında oldukça önemlidir.

Nüfus artış hızı azalırken, çalışma çağındaki genç nüfusun hızla artması biçiminde tanımlanan demografik fırsat penceresi, ülkemiz için büyük fırsattır. Bu fırsatların yerinde değerlendirilmemesi ve doğru politikalarla desteklenmemesi durumunda mevcut sosyal ve ekonomik sorunlar derinleşecektir. Türkiye’de doğum oranlarında azalış meydana gelmesine rağmen hala nüfus yaşlı değildir ve genç nüfus oranı toplam nüfus içinde oldukça yüksektir. Bu durum demografik fırsat penceresi kavramı açısından oldukça güzel bir fırsattır (Torun ve Arıca, 2011: 22).

Tablo 1. Türkiye’de Cinsiyete Göre Genç İşsizlik Oranları

Yıllar	Kadın	Erkek
2000	11,86	13,66
2001	14,41	17,16
2002	17,08	20,34
2003	18,87	21,46
2004	20,72	20,48
2005	20,58	19,53
2006	17,44	15,93
2007	17,53	17,1
2008	18,86	18,27
2009	22,47	22,93
2010	20,71	19,22
2011	18,96	15,54
2012	17,84	14,57
2013	13,69	15,47
2014	20,23	16,61
2015	22,18	16,46
2016	23,53	17,24
2017	25,64	17,72
2018	25,03	17,55
2019	30,31	22,36
2020	29,94	22,54

Kaynak: ILO, 2022a ve 2022b verilerinden yararlanarak oluşturulmuştur

Tablo 1’de 2000-2020 dönemi için cinsiyete göre genç işsizlik oranları 2000-2020 dönemleri için incelenmiştir. Genel itibariyle cinsiyete göre genç işsizlik oranlarında yıllar itibariyle dalgalanmalar görülmektedir. 2000-2020 dönem aralığı incelendiğinde işsizlik oranlarında erkekler için en düşük %13,66 ile 2000 yılında, 2009 yılında ise en yüksek orana (%22,93) ulaştığı görülmüştür. Genç kadın işsizlik oranları incelendiğinde ise en yüksek işsizlik oranının 2019 yılında (%30,31) en düşük kadın işsizlik oranının ise yine 2000 yılında (%11,86) olduğu görülmüştür. Özellikle incelenen yıllar arasında kadın işsizlik oranında erkeklere oranlara daha fazla artışlar olduğu tespit edilmiştir.

3. TÜRKİYE’DE NE EĞİTİMDE NE İSTİHDAMDA OLMA (NEET) DURUMU

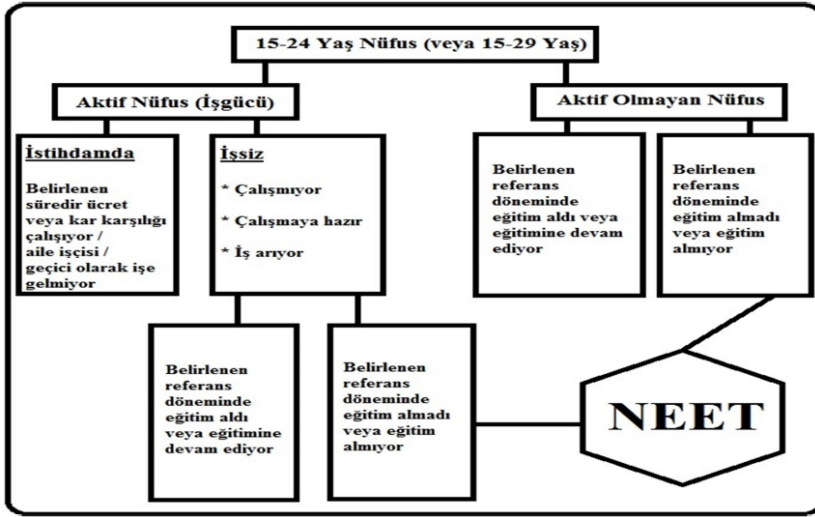
İngiltere’de 1980’li yıllarda ortaya çıkan ne istihdamda ne eğitimde olmayan gençler (NEET) kavramı, genç işsizlik oranlarında artışlarla meydana çıkmıştır. Bu gruba dahil olan gençlerin işgücü piyasasına kazandırılması içinde bir dizi önlem alınmıştır. Zamanla bu sınıflamanın içeriği ve kapsamı genişlemiş, hem akademik çalışmalarda hem de makro göstergelerde kullanılmaya başlamıştır. Bu tanımlamaya sadece işsizlik ve eğitim değil; bunun yanında sosyal dışlanma

ve bağlantısızlıkta kullanılmaya başlanmıştır (Maguire, 2015: 122-124). NEET kavramı ile eğitim süreçlerinin dışında kalan hem pasif hem de işsiz olan risk altındaki gençlere odaklanmak hedeflenmiştir. Küreselleşmeyle beraber her şey dönüşüm yaşamıştır ve artık iş yaşamına katılım da eskisi kadar kolay değildir. İş çeşitliliğinin yanında iş yapma şekilleri de artmıştır. Bunun için NEET olan gençleri ayrıca ele alınıp, irdelenmesi gereken bir olgu haline gelmiştir. Yaş grubu olarak genellikle ya 15-24 ya da 15-29 aralığı seçilmektedir fakat kültürel nedenlerden dolayı Uzak Doğu ülkelerinde üst sınır yaş 34 yaşa kadar çıkabilmektedir. . NEET kavramı artık ekonomik gelişmişlik göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca gençlerin psiko-sosyal durumlarını ortaya koymak bakımından kullanılan sosyal bir gösterge olarak da kullanılmaktadır (ETF, 2015: 9-10).

TÜİK bu gruptaki gençleri “işsiz ve işgücüne dâhil olmayan genç nüfusta yer alıp, aynı zamanda eğitime (kurs, çıraklık eğitimi, yaygın ya da örgün eğitim) devam etmeyen nüfus” olarak tanımlanmaktadır (TÜİK, 2021:8). Bu gruptaki gençlerin ortak özellikleri cesareti kırılmış ve işsiz olan, genellikle eğitim hayatını yarıda kesen ya da erken bırakan, özgüveni düşük, aile üyelerine bakma yükümlülüğü altında bulunan, engelli ya da hasta bireyler olmalarıdır.

Ülkelerin çoğunda ciddi anlamda sorun teşkil eden NEET verileri arasında en yüksek paya sahip olan grupların işsizler ve aile içinde bakım rolleri olan bireylerin olmasıdır. NEET grubuna girme ihtimalini artıran diğer bir değişkende yaştır. Bireylerin yaş olmasıyla beraber, hem eğitim içinde hem de istihdam içinde kalıp çalışması zor hale gelmektedir. NEET gruplarına dahil olmada aslında cinsiyette önemli bir rol oynamaktadır. Erkekler kadınlara göre ciddi anlamda avantajlı konumda yer almaktadırlar (ETF, 2015: 6). Genç nüfus içerisinde değerlendirildiğinde NEET grubu atıl durumdadır. Üretim sürecine dahil olmadıkları için ekonomi için kayıp niteliğindedirler. Ekonomik özgürlükleri olmadığı için, bir yandan kayıt dışı istihdama yönelirken diğer yandan da suç teşkil eden davranışlara yönelebilmektedirler (Murat ve Şahin, 2011b: 35-41).

Şekil1. NEET Göstergesinin Bileşimi

NEET olan gençler, genellikle aktif olmayan nüfus olan pasifler ile işsizler olmak üzere iki sınıfı kapsamaktadır. Çalışma arzusunda olan ve belirli bir dönem boyunca iş arayan bireyler, işsiz tanımlaması içinde yer almaktadır. Pasif olan grup ise iş bulma ümidini kaybedenler, iş bulmak için uygun imkânların oluşmasını bekleyenler, çocuk ve ev işlerinden dolayı iş aramayı bırakanlar, engelli ya da hasta kişiler ya da kendi tercihiyle ne eğitim gören nede çalışmak isteyen bireylerden oluşmaktadır (ETF, 2015: 10-11). Şekilden de görüldüğü üzere NEET birden fazla grubu içinde barındırmaktadır. Burada karşımıza çıkan belki de en önemli faktörler eğitim düzeyi ve geliridir. Eğitim düzeyi ve geliri düzeyi düşük olan gençlerin NEET olma ihtimali daha yüksek olmaktadır.

Tablo 2. Kurumsal olmayan genç nüfusun işgücü durumu (2019-2022)

Yıllar	Kadın				Erkek			
	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı	Ne Eğitimde Ne İstihdamda olanların oranı	İstihdam oranı	İşgücüne Katılım Oranı	İşsizlik Oranı	Ne eğitimde Ne İstihdamda olanların oranı	İstihdam oranı
2019	32,6	30,6	34,4	22,6	55,9	55,5	18,3	43,4
2020	27,5	30,3	35,7	19,2	50,1	22,6	21,2	38,8
2021	29,7	28,7	32,4	21,2	53,1	19,4	17,5	42,8
2022	31,0	25,2	32,3	23,2	56,2	14,4	16,4	46,9

Tablo bilgileri TÜİK'ten yıllık olarak yayımlanan İstatistiklerle Gençlik 2019-2020-2021-2022) verilerinden derlenmiştir.

TÜİK'in yaptığı hane halkı işgücü araştırmasının sonuçları değerlendirilecek olursa; gençlerde işgücüne katılma oranı, 2021 yılında %41,7 iken 2022 yılında artış göstererek olmuştur. Cinsiyet açısından değerlendirilecek olursa erkekler ve kadınlar arasında ciddi anlamda fark bulunmaktadır. İşgücüne katılım oranı kadınlarda 2019 yılında %32,6 iken 2022 yılına kadar da hep düşüş yaşamıştır. Erkeklerin işgücüne katılım oranı değerlendirildiğinde 2019 yılında %55,9 olan oran yıllar itibariyle de artış göstermiştir. İşsizlik oranları değerlendirilecek olursa; burada da iki grup arasında ciddi bir oran farkı görülmektedir. İşsizlik oranı yıllar itibariyle hem kadınlarda hem erkeklerde düşüş göstermiştir. Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı 2021 yılında %24,7 iken 2022 yılında %24,2 olmuştur. Genç erkeklerde ne eğitimde ne istihdamda olanların oranı 2019 yılında %18,3 iken 2022 yılında %16,4, genç kadınlarda ise bu oran 2019 yılında %34,4 iken 2022 yılında %32,3 olmuştur (TÜİK ,2023) .

Türkiye'de, NEET oranları eğitim düzeyi bazında değerlendirildiğinde; eğitim düzeyi yükseldikçe NEET oranlarının düştüğü görülmüştür. TÜİK verilerine göre 2020 yılında NEET oranları yükseköğretim düzeyinde ise % 41,7, teknik ya da mesleki lise düzeyi % 34,2, lise düzeyi % 26,7 okuryazar olmayanlarda % 81,4 olarak gerçekleşmiştir. Askerlik görevinin yanında, 15-24 yaş arası yükseköğretim mezunu olan nüfusun ne eğitimde, ne istihdamda olması, eğitimden işgücü piyasasına geçişte önemli problemlerin var olduğunu göstermektedir. Bunun da temel nedeni ilköğretim mezunu olan birinin yükseköğretimde okuyanlara oranlara daha kolay iş beğenmesi olarak görülmektedir.

NEET oranları hem cinsiyet hem de eğitim durumuna göre incelendiğinde erkeklerde yükseköğretim düzeyinde % 35,8, mesleki veya teknik lise düzeyinde % 26,3, okuryazar olmayanlarda %75,7; kadınlarda yükseköğretim düzeyinde ise % 45,7, mesleki veya teknik lise düzeyinde % 43,1, okuryazar olmayanlarda % 85,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum, kadınlarda NEET oranlarının, bitirilen eğitim düzeylerine göre erkeklere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermekle birlikte kadınların genel anlamda işgücü piyasasında daha az yer almasıyla da ilişkilendirilebilmektedir

2022 yılı için değerlendirme yapıldığında kadınların hem işsizler, hem işgücüne katılım oranı hem de NEET grubu içinde erkeklere göre daha büyük paya sahiptir. 15-29 yaş aralığı için NEET oranları OECD ülke ortalamaları ve Türkiye için incelendiğinde, OECD ortalamasının % 12,8 olduğu, OECD ülkeleri arasında ise Türkiye'nin % 28,8 NEET oranı ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Cinsiyet açısından karşılaştırma yapıldığında erkeklerde OECD ortalaması % 10,7, Türkiye ortalaması % 16,4, kadınlarda OECD ortalaması % 15,4, Türkiye ortalaması % 32,3 olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin ne

istihdamda ne eğitimde olan gençlerinin toplam genç nüfusa oranı konusunda en yüksek orana sahip ülkeler arasında yer alması, Türkiye’de sorunun kültürel değerler ve cinsiyete bağlı bir takım sorumluluklardan (askerlik görevi vb.) kaynaklanan farklılıklarla birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer yandan, Türkiye’de OECD ortalamasının nerdeyse 2 katı kadar NEET’e olması, ülke refahının yükseltilebilmesi için NEET'lere önem verilmesini gerekli hale getirmektedir (ÇSGB, 2023:35) .

4. SONUÇ

Ekonomilerin en önemli problemlerinin başında gelen işsizlik kavramı, gençleri yetişkinlere göre daha fazla etkilemektedir. Beceri ve bilgi eksikliği, tecrübenin yetersiz olması, eğitim düzeyinin düşük olması, yetişkinlere oranla daha az güvenceli işlerde çalışmaları, ekonomik krizler gibi nedenlerden dolayı işgücü piyasası içinde yer almaları ve istihdam edilebilirliklerinin devam etmesi daha zor olmaktadır. Gençleri de kendi içinde değerlendirirsek ne istihdamda nede eğitim de yer alanlar bu grup içerisinde en dezavantajlı durumda olanlar konumuna gelmektedir. Yapılan araştırmalara göre belirlenen bazı faktörlerin gençlerin NEET olma ihtimallerini artırdığını göstermiştir. Uyan Semerci ve Erdoğan (2020)’nin hazırladıkları raporda anne- babanın eğitim düzeyinin, cinsiyetin, ailenin etnik kökeni ve ekonomik durumunun NEET olma ihtimallerini etkileyen temel faktörler olduğuna değinmişlerdir. Türkiye ‘de ise NEET olma durumunu belirleyen en temel değişkenin cinsiyet olduğunu vurgulamışlardır. Kadınların ve özellikle de evli olanların NEET içinde en yüksek orana sahip olduğu görülmüştür. Mekân açısından yani köy-kent olarak değerlendirme yapıldığında, kentte olan gençlerin istihdama ya da eğitime katılma şanslarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’nun 2022 yılı için yayınladığı raporda Türkiye’de nüfusun %15,2’sini gençlerin oluşturduğunu ve gençlerin işgücüne katılım oranının %43,8, işsizlik oranının ise %19,4 olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı raporun verilerine göre NEET genç nüfusun 3 milyon 133 bin 855 kişi olduğuna yer verilmiştir. Eğitim düzeyi açısından NEET grubu incelendiğinde %79,5’le ilk sırada okur- yazar olmayanların , %33 ile yükseköğretim mezunları, %27,8 ile teknik ya da meslek liseleri mezunları olduğu görülmüştür. NEET grubu cinsiyet bazında değerlendirildiğinde kadınların erkeklere göre dezavantajlı durumda olduğu saptanmıştır. 15-24 yaş arası kadınlarda işsizlik oranı %,28,9 iken aynı yaş grubu erkeklerde %15,2 olarak gerçekleşmiştir. OECD 2021 yılı verilerine göre değerlendirme yapıldığında ise 15-19 yaş aralığında bulunan genç kadınların NEET oranında Türkiye’nin 41 ülke içerisinde 38. sırada 20-24 yaş grubu genç kadınlar arasında 40. Sırada yani son sırada olduğu görülmüştür.

Genç bireylerin işgücü piyasasında yer edinebilmek için güncel koşullara uyum sağlayabilen eğitim süreçlerine dahil olmaları gerekmektedir. Kaygılı, mutsuz, umutsuz, bağımsızlığını elde edemeyen, çalışmanın ön koşulu olarak referans olması gerektiğini düşünün bir genç kitlenin varlığı hem işsizlik sorununu daha kronik hale, hem de sosyal barışın sağlanmasını daha zor hale getirmektedir. Bu anlamda atılacak belki de en önemli adım eğitim politikalarının yeniden gözden geçirilmesidir. Teknolojinin etrafında sürekli güncellenen işgücü piyasasına bu çağa ayak uydurabilen bireylerin yetişmesi gerekmektedir. Bu durum işverenlerin taleplerinin karşılanmasının yanı sıra gençlerin de çağa uygun eğitime erişmesi neticesinde beceri uyumsuzluğunu ve beyin göçünü azaltıcı etki yapacaktır. Bunun içinde piyasa kurumları ile eğitim kurumları arasındaki iletişimin sağlıklı olması gerekiyor. Piyasa kurumlarının işgücü piyasasından beklentilerinin neler olduğu, eğitim kurumlarının ise bu beklentileri nasıl karşılayacağı belirlenmelidir. Ekonomik büyüme teşvik eden politikaların teşvik edilmesi ve bu politikaların istihdamı arttırıcı bir şekilde hazırlanması önerilebilecek köklü çözümlerden biri olacaktır.

KAYNAKÇA

- Buluttekin, M. B. (2008). Türkiye'deki Genç İşsizliği Sorununun Makroekonomik Boyutları ve "Avrupa İstihdam Stratejisi" Çerçevesinde Çözüm Politikalarının Belirlenmesi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ve Ekonomi ABD, Maliye ve Ekonomi Programı, Yüksek Lisans Tezi
- Çetinkaya, E. (2010). Genç İşsizliğinin Teorik Açıklamaları. Sakarya Üniversitesi İİBF Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi (58), 46.
- ÇSGB (2023) Ulusal Genç İstihdam Stratejisi 2021 – 2023, <https://www.csgb.gov.tr/media/86869/ulusal-genc-istihdam-stratejisi-ve-cylem-plani-2012-2023.pdf> Q1
- Ekin, N. (1980). Gençlerin İşsizlik Sorunu. İstanbul Journal of Sociological Studies, 0(18), 39-50.
- Ekiz, F. M. ve Özel Örk, S. (2020). Genç İşsizliğini Belirleyen Unsurlar: Türkiye Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Güz: 2020/3, 19(39), 1022-1045, <https://doi.org/10.46928/iticusbe.768646>.
- Eren, M. V. (2020). Cinsiyet eşit(siz)liğinde Genç Kadın İşsizliği İle Kalkınma Arasındaki İlişki: Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerine Ekonometrik Bir Analiz. Journal of Yaşar University, 15(59), 598-614. doi: <https://doi.org/10.19168/jyasar.702505>
- ETF (2015). Young people not in employment, education or training (NEET). Torino: ETF.
- EUROFOUND (2012). Neets Young People Not In Employment, Education Or Training: Characteristics, Costs And Policy Responses In Europe. Dublin: Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi.
- Eurofound (2016). "Exploring the Diversity of NEETs, Publications Office of the European Union", <https://www.eurofound.europa.eu/tr/publications/report/2016/labour-market-social-policies/exploring-the-diversity-of-neets>
- Freeman, R. (1980). Why is There A Youth Labour Market Problem?. I. Sawhill & B. Anderson (Ed.) Youth Unemployment and Public Policy içinde (s. 6-32), Prentice Hall.

- Göl, V. Ve Yüce Dural B. (2021) Genç İşsizlik ve İstihdam, Eğitim veya Öğretimde Olmayan Gençler: AB ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme, International Conference On Eurasian Economies, ss:230-239
- Gündoğan, N.(1999), Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:54, Sayı:1
- Gürsel, S. ve Ulusoy, V. (1999), Türkiye'de İşsizlik ve İstihdam, Yapı Kredi Yayınları
- <https://tr.euronews.com/2023/06/08/ne-egitimde-ne-istihdamda-olan-genclerin-orani-turkiye-acik-ara-avrupanin-zirvesinde>
- ILO (2022a). Unemployment Rate by Sex and Age (%) - Annual, Young, Adults (1524) Woman Unemployment Rate. Retrieved: 11.07.2022, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer45/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_DEAP_SEX_AGE_RT_A&ref_area=TUR&sex=SEX_F&classif1=AGE_YTHADULT_Y15-24&timefrom=1982&timeto=2020
- ILO (2022b). Unemployment Rate by Sex and Age (%) - Annual, Young Adults (1524) Male Unemployment Rate. Retrieved: 11.07.2022, https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer45/?lang=en&segment=indicator&id=UNE_DEAP_SEX_AGE_RT_A&ref_area=TUR&sex=SEX_M&classif1=AGE_YTHADULT_Y15-24&timefrom=1982&timeto=2020
- Karahan Dursun, P. & Çağlarırnak Uslu, N. (2019). Genç İşsizliğin Yetişkin İşsizlik ile Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye İçin Kalman Filtresi Yöntemi İle Dinamik Bir Uygulama, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(3), 115–136.
- Konya, S., Kabloğlu, G., & Küçüksucu M. (2018). Türkiye'de Farklı Boyutları ve Alternatif Çözüm Politikaları ile Genç İşsizliği. S. Koç, A. Orhan & M. Ç. Gözen (Ed.) Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomi içinde (s. 32-42), Umuttepe Yayınları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Güz 2020/3 1044
- Köksel, B. (2016). Demografik Fırsat Penceresinden Türkiye'de İstihdam Ve İşsizlik. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 2013-2022.
- Maguire, S. (2015). NEET, Unemployment, Inactive Or Unknown – Why does it matter? Educational Reserach, 57(2), 121-132.
- Murat, S. & Şahin, L. (2011a). AB Uyum Sürecinde Genç İşsizliği. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Murat, S. ve Şahin, L. (2011b). Nedenleri ve Sonuçları Bakımından Gençler Arasında Yaygınlaşan İşsizlik, İstanbul Journal of Sociological Studies, S.0(44), ss.1-48. <https://dergipark.org.tr/pub/iusoskon/issue/9548/119251>
- O'Higgins, N. (2001). Youth Unemployment and Employment Policy: A Global Perspective, Geneva, International Labour Office.
- Özen Atabey, A. (2021) Ne Eğitimde Ne De İstihdamda Yer Alan Genç Nüfus (Neet) Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Uygulama, Premium E-Journal of Social Sciences, cilt 5, sayı 17, ss 573-581
- Taş, S. & Bozkaya, G. (2012). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye'de Uygulanan İstihdam Politikaları . Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 2 (1) , 151-176 . Retrieved from <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/10264/125892>
- Tolgay,C. Ve Çakır, Ö .(2022) Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlerin Gençİşsizliğine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 4, Yıl: 2022 Sayfa: 1680-1707
- Torun, M., & Arıca, F. (2011). 2008 Global ekonomik kriz'in genç işsizlik açısından değerlendirilmesi. Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(1), 163-177.
- TÜİK (2019) İstatistiklerle Gençlik <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2019-33731>

- TÜİK (2020) İstatistiklerle Gençlik <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>
- TÜİK (2021) İstatistiklerle Gençlik <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634>
- TÜİK (2021c). Hanehalkı işgücü araştırması hakkında genel açıklama. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadFile?p=ihfME2Qic2EPK5IzaqLGI3OsJK5 Np4DtUKPjYmxAplZppbEa-Po270DahwgeAn4GbPCrykcmUzyRF1VFEasIIaUX8Xac8znxaUIIC7zP1rfM=>,
- TÜİK (2022) İstatistiklerle Gençlik <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2022-49670>
- Uyan Semerci, P. Ve Erdoğan, E. Rural NEETs In Turkey: 2009/2019 Overview , <https://rnyobservatory.eu/web/National-Reports/NR-TURKEY-09-19.pdf> , 36s.
- Yıldız, E. (2016) Eğitimde Ve İstihdamda Yer Almayan Gençler (Neet): Avrupa Birliği Gençlik Garanti Programı Ve Türkiye İçin Öneriler, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, 172 S.

YAPAY ZEKÂ VE İŞSİZLİK ÜZERİNE CHATGPT İLE SOHBET

Mustafa YILMAZ¹

GİRİŞ

Teknolojik işsizlik, teknolojinin üretim sürecinde emeğin yerine kullanılması sonucunda ortaya çıkan işsizliktir (Ataman, 1998). Robotik ve yapay zekâ (AI) alanındaki son gelişmeler, 1930 yılında ekonomist Keynes tarafından ilk kez ifade edilen teknolojik işsizlik kavramını yeniden canlandırmıştır (Börü ve Bekmezci, 2023). Günümüzde teknolojik işsizlik, sadece makine-ekipman gelişimi ile mavi yakalıları değil aynı zamanda yapay zekâ gelişimi ile birlikte beyaz yakalıları da tehdit etmektedir. Bunun yanında yapay zekâ uygulamalarının kullanımının birçok alanda giderek yaygınlaşacağı açıktır. Şu haliyle yapay zekâyı işsizlik için bir tehdit unsuru olarak görmekten daha çok çağın gereği olan bu teknolojiyi takip ederek hayatın her alanında faydalanmak ve geliştirmek daha rasyonel olacaktır. Yapay zekâyı etkili kullanmanın yolu şüphesiz ki onu öncelikli olarak anlamaktan geçmektedir. Bu noktada yapay zekânın hayatımıza hızlı bir şekilde giren uygulaması ChatGPT (Generative Pre-trained Transformer) yaygın ve kolay kullanımı nedeniyle adeta profesyoneller dışındaki kişileri yapay zekâ ile tanıştırmıştır ve bu durumun yapay zekâyı anlamak için iyi bir başlangıç olduğu söylenebilir.

Yapay zekâ (Artificial intelligence -AI) tarihi yüzyıllar önce, antik Yunanlılar akıllı makineleri hayal ettikleri zaman başladı. Dartmouth Koleji'nde bilim adamları ve matematikçilerden oluşan bir grup, 1956'da insan gibi düşünen bilgisayarlar yaratmayı tartıştı. AI o zamandan beri makine öğrenimi, doğal dil işleme (Natural Language Processing-NLP) ve robotik alanlarında hızla ilerledi. OpenAI, bağlamı anlama, uygun şekilde tepki verme ve insan gibi sohbet edebilme özelliğine NLP tabanlı ChatGPT aracını geliştirdi (Deng ve Lin, 2022). ChatGPT İyileştirilmiş Doğruluk (CGA) modeli, derin öğrenme tabanlı AI'yı kullanan güçlü bir NLP sistemidir. CGA, girişten gerçekçi ve ilgi çekici konuşmalar oluşturmak için ilk olarak OpenAI'nin GPT-3 önceden

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, ORCID: 0000-0001-6131-2663, mustafa.yilmaz@erbakan.edu.tr

ēitilmiş modeli geliştirilmiştir. CGA, chatbot, müşteri hizmetleri ve otomatik müşteri destek konuşmalarında test edilmiştir. Bu sofistike chatbot basit soruları cevaplayabilir ve teşekkür mektupları yazmak ve verimlilik sorunlarını çözmek gibi daha karmaşık görevleri yapabilir. Aracı, bir ana konuyu alt konuya ayırarak ve GPT'nin her bir bölümünü yazmasıyla bütün bilimsel denemeler yazabilir. Uzun cevaplara izin veren tam bir sürümle, bir araştırmacı kısa bir girdi ile saniyeler içinde bir makale yazabilir. ChatGPT sadece yazma değil, birçok sektörü etkileyebilir. NLP yetenekleri, web sitesi "bize sor" özellikleri gibi temel müşteri hizmet sorguları için idealdir. Yasal araştırmalarda ve belge hazırlamada, büyük miktarda metni analiz etme ve yorumlama yeteneēi yararlı olabilir. ChatGPT'nin yazılı çalışmayı değerlendirme yeteneēi sınıflandırmaya ve öğrenci görevleri hakkında geri bildirim vermeye yardımcı olabilir (Lund ve Wang, 2023). GPT-3'den sonra OpenAI tarafından GPT-3.5 ve GPT-4 geliştirmiştir. GPT-3.5 doğal dili anlayan, yetenekli ve kullanımı ücretsiz modeldir (Platform. OpenAI,2023).

Yapay zekâ sayesinde geliştirilen uygulamalarından olan sadece ChatGPT bile özellikleri ile birkaç sektörü işsizlik ile tehdit etmektedir. Örneēin, Lund ve Wang (2023)'a göre ChatGPT sohbetleri müşteri hizmetleri ve otomatik müşteri hizmetleri konuşmalarında verimlilik artışı, daha hassas sonuçlar ve maliyet tasarrufu vadetmektedir. Bu durum müşteri hizmetleri çalışanları için iş kayıplarına yol açabilir. Bu örneklerin sayısı gelişen uygulamalarla birlikte artacaktır. Su (2018)'a göre çok sayıda insanın işi yakında yapay zekâ tarafından ele geçirecek bu durum önemli ölçüde sosyal isyanlara yol açacak ve yapay zeka ile ilgili olarak işsizlik en önemli toplumsal sorun olacaktır.

Çalışmanın amacı ChatGPT ile sohbet ederek yapay zekânın doğuracağı işsizlik ve bu iş kayıpları çerçevesinde öngörülerinin neler olabileceēinin öğrenilmesidir. Literatürde yapılan araştırmaya göre farklı bilim alanlarında ve disiplinlerde ChatGPT ile sohbet yöntemi ile araştırma yapılmış fakat işsizlik alanında böyle bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle ChatGPT ile işsizlik konusunda yapılan bu çalışmanın literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda ChatGPT' nin sohbet sırasında verilen cevaplar değerlendirildiēinde kendini geliştirdiēi ilk sorularda yanlış ya da eksik bilgi verirken ilerleyen sorularda yorumlarını ve değerlendirmelerini olgunlaştırdıēı görülmüştür. Sohbet robotu halüsinasyon etkisi ile bazı sorulara sorulanın dışında cevaplar verse de yapay zekânın işsizlik anlamında bir tehdit olduğunu kabul etmektedir. Bununla birlikte ChatGPT' ye göre yapay zekâ aynı zamanda işgücü, iş verimi ve yeni iş fırsatları anlamında yeni olanaklar sunmaktadır.

Çalışma dört bölüm halinde ele alınmıştır. Giriş bölümünden sonra ikinci bölümde araştırmanın yöntemi olan sohbet yöntemi ve ChatGPT' ye sorulacak sorular tanıtılmıştır. Üçüncü bölüm olan bulgular bölümünde sohbet robotu

ile gerçekleştirilen sohbet ve bunların değerlendirilmesine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise ChatGPT' nin verdiği cevaplar önceki çalışmalarda yer alan bulgularla karşılaştırılırken son olarak verilen cevaplardan elde edilen çıkarımlara ve önerilere yer verilmiştir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Çalışmada yöntem olarak Gordon Pask tarafından 1976 yılında geliştirilen sohbet teorisi kullanılmıştır. Sohbet teorisi genel olarak insanların birbiriyle iletişim kurarken aralarındaki davranışları açıklamaktadır. Pask konuşmayı öğrenmenin temel bir aşaması olduğuna inandı. Karşılıklı anlayışa ulaşmak için önce kendimizle konuşuruz ve ardından başkalarıyla konuşuruz. Konuşma öğrenme sistemleri, konuşma ajanlarını sürekli bir etkileşim sürecinde birbirleriyle bağlar ve farklılıkları, deneyimleri ve anlaşmaları öğrenmelerini sağlar (Sharples, 2023). Teoriye göre içerik ve ilişki, bir sohbetin ana bileşenleridir. Sohbet teorisi, uyum, katılım ve anlayış gibi faktörlerin önemli olduğunu belirtir ve iletişim sürecini anlamak ve geliştirmek için kullanışlı bir araçtır. Bu teori birçok alanı etkilediği gibi yapay zekâ alanını da etkilemiştir (Emrullah ve Alper, 2023). Boyd (2013)'e göre karmaşık insan öğrenme modeli Pask'ın sohbet teorisine dayanmaktadır. Pask'ın Konuşma Teorisindeki açıklaması, teknolojinin desteklediği insan öğrenme tasarımını ve değerlendirmesini yönlendirebilir. Sohbet teorisi, öğrencilerin ekosistemlerin karmaşık sistemsel süreçlerini ve kendilerini çok faktörlü sistemler olarak anlamasını sağlayan akılsız öğretim sistemlerini geliştirmek için kullanılabilir. Etkili eğitim çabaları, çok sayıda katılımcı ve konuşma seviyelerini içerir. Sohbet teorisi, insan-makine diyalogunun çoklu, çok seviye ağlarını geliştirmek için bir çerçeve sağlamada eşsizdir.

ChatGPT ile sohbet yöntemiyle birçok farklı alanda araştırma gerçekleştirilmiştir. McGee (2023) kamu maliyesi, Cahan ve Treutlein (2023) biyoloji, Balmer (2023) sosyoloji, Du vd. (2023) akıllı araçlar, Wang vd. (2023) endüstri 5.0, Lund ve Wang (2023) akademi ve kütüphanecilik, Hassan vd. (2023) yapay zekâ ve cerrahi , Kızılgeçit vd. (2023) İnanç- İnançsızlık, Doğal Afet Ve Ölüm, Shahriar ve Hayawi (2023) Teknoloji, Uygulamalar ve Sınırlamalar, Totlis vd. (2023) anatomi eğitimi, Eysenbach (2023) tıp eğitimi, Emrullah ve Alper (2023) turizm alanlarında bu yöntemi kullanmışlardır.

Çalışmada ücretsiz araştırma ön izlemesi sağlayan OpenAI web sitesinden erişilebilen 'ChatGPT August 3' sürümü kullanılmıştır. Bu sürüm GPT-3.5 modelidir (Chat. OpenAI,2023)

Aşağıda yer alan sekiz adet soru ChatGPT'ye 13.09.2023 tarihinde Türkçe sorulmuş ve verilen cevaplar değiştirilmeden çalışmaya alınmıştır.

Soru 1: İşsizlik nedir?

Soru 2: Teknolojik işsizlik nedir?

Soru 3: Yapay zekâ teknolojisinin işsizliği etkileyeceğini düşünüyor musun?

Soru 4: Yapay zekâ teknolojisi işsizliği en çok hangi meslek ya da sektörlerde etkileyecektir?

Soru 5: Yapay zekâ teknolojisinin oluşturacağı işsizliğe karşı geliştirilecek politikalar neler olmalıdır?

Soru 6: Yapay zeka bir gün insan için işveren olabilir mi?

BULGULAR

Bu bölümde yer alan “S” ile başlayan her soru yazar tarafından sorulan soruları göstermektedir. Her cevap “C” ile başlamaktadır ve tamamen <https://chat.openai.com/?model=text-davinci-002-render-sha> aracılığıyla ulaşılan ChatGPT tarafından yazılmıştır.

S1-İşsizlik nedir?

C1-“İşsizlik, bir ekonomide çalışmak isteyen insanların iş bulamadığı veya iş arayanlar arasında boş iş pozisyonları olduğu bir durumu ifade eder. İşsizlik, ekonominin önemli bir göstergesi olarak kabul edilir ve genellikle ülkenin ekonomik sağlığını ve istikrarını değerlendirmek için kullanılır.

İşsizlik, genellikle iki ana kategoriye ayrılır:

1. **Açık İşsizlik:** Açık işsizlik, iş arayan kişilerin iş bulamadığı durumu ifade eder. Bu kişiler iş arıyorlar, iş başvurusu yapıyorlar veya iş arama süreçlerinde aktif bir şekilde yer alıyorlar ancak istedikleri işi bulamıyorlar.
2. **Gizli İşsizlik:** Gizli işsizlik, iş arama sürecine katılmayan veya istediği işi bulma umudunu kaybedip iş aramayı bırakan kişileri ifade eder. Bu kişiler resmi istatistiklere dahil edilmezler, bu nedenle işsizlik oranları gerçek durumu yansıtmayabilir.

İşsizlik oranı, işsiz kişilerin toplam iş gücüne oranıyla hesaplanır ve genellikle bir yüzde olarak ifade edilir. İşsizlik oranı, ekonomik koşulların iyileşip kötüleştiğini göstermek için kullanılır ve ekonomi politikalarının etkilerini değerlendirmek için önemlidir.

İşsizlik, birçok faktörün etkisi altında olabilir ve genellikle ekonomik döngüler, iş gücü talebi ve arzı, teknolojik gelişmeler, siyasi kararlar ve diğer ekonomik faktörlerle ilişkilendirilir. İşsizlik sorunu, ekonomik büyümeyi, toplumsal refahı ve sosyal istikrarı ciddi şekilde etkileyebilir ve bu nedenle hükümetler ve merkez bankaları tarafından yakından izlenir ve yönetilmeye çalışılır.”

Soru 1'e verilen cevapta ilk olarak işsizliğin tanımı yapılmıştır. İktisat literatürü gözden geçirildiğinde işsizliğin tanımının çok yeterli olmadığı görülmektedir. Tanımda cari ücret haddi, çalışma çağı, kurumsal olmayan nüfus gibi teknik ibareler geçmemektedir. Ayrıca sohbete devam eden yapay zeka uygulaması işsizliği iki ana kategoriye ayırmıştır. Bu kategorilerden açık işsizlik tanımı özü itibariyle doğru kabul edilebilir. Fakat özetle marjinal fiziki verimliliği sıfır olan çalışanların oluşturduğu grubu ifade eden gizli işsizlik tanımı ChatCPT tarafından yanlış ifade edilmiştir. Soruya cevap vermeye devam eden sohbet robotu işsizlik oranını tanımlamış ve ekonomik bir gösterge olarak kullanımından bahsetmiştir. Devam eden bölümde ise işsizliği etkileyen faktörler ve işsizlik sorununun etkileyeceği alanları anlatmıştır.

S2-Teknolojik işsizlik nedir?

C2- *“Teknolojik işsizlik, teknolojik ilerlemelerin iş gücü piyasasına olumsuz etkileri nedeniyle ortaya çıkan bir tür yapısal işsizliktir. Bu kavram, otomasyon, yapay zekâ, robotik ve diğer ileri teknolojilerin kullanımının artmasıyla daha da önem kazanmıştır. Teknolojik işsizlik, şu şekilde tanımlanabilir:*

Teknolojik İşsizlik Nedir?

Teknolojik işsizlik, işverenlerin işleri daha verimli hale getirmek veya maliyetleri azaltmak amacıyla işçilerin yerine otomasyon veya teknolojik çözümleri kullanmaya başlaması sonucu ortaya çıkar. Bu durumda, işçilerin bazıları veya bir kısmı işlerini kaybedebilir çünkü otomasyon ve makineler insan işgücünün yerini alabilir.

Örnekler:

- *Bir fabrika, üretim hattında daha fazla robot kullanarak insan işçilere olan ihtiyacı azaltabilir.*
- *Süpermarketler, kasiyerler yerine öz hizmet kasalarını kullanmaya başlayabilirler.*
- *Otomotiv endüstrisi, otonom araçların gelişmesiyle sürücülere olan ihtiyacı azaltabilir.*

Teknolojik işsizlik, işçilerin iş bulma yeteneklerini etkileyebilir çünkü yeni işler yaratılmasına rağmen, bu yeni işler genellikle daha yüksek beceri düzeyi gerektirebilir ve teknolojiye hakim olmayanlar için erişimi zorlaştırabilir. Bu nedenle, teknolojik işsizlik, işçilerin beceri ve eğitim düzeyini artırmaları gerektiği anlamına gelir.

Ancak teknolojik işsizlik aynı zamanda verimliliği artırabilir, maliyetleri düşürebilir ve yeni endüstrilerin ve iş fırsatlarının doğmasına katkıda bulunabilir. Dolayısıyla, teknolojik işsizlik, karmaşık bir ekonomik ve sosyal etkiye sahip bir olgudur ve bu değişikliklerle başa çıkmak için

politika yapımcılar, işverenler ve işçiler arasında işbirliği gerekebilir. Teknolojik işsizliği yönetmek ve işgücünün bu değişen koşullara uyum sağlamasını desteklemek için eğitim, yeniden eğitim ve işgücü piyasası politikaları önemlidir.”

Cevap 2’de sohbet robotu teknolojik işsizliği tanımlamış ve yapısal işsizliğin türü olduğunu söylemiştir. İktisat yazınında yapısal işsizliği teknolojik işsizlikle birlikte değerlendiren yazarlar mevcuttur (Yıldız, 2014). Örneğin, Yazar ve Çondur (2022)’a göre teknolojik işsizlik bir yapısal işsizlik türü olarak da görülebilir. Sohbet robotu teknolojik işsizliği açıklamaya devam etmiştir. Açıklamada en dikkat çekici husus ise teknolojik işsizliğe neden olan teknolojik ilerlemeler içerisinde otomasyon, robotik ve diğer ileri teknolojilerin kullanımı ile birlikte yapay zekâyı da saymasıdır. Sohbet robotu açıklamanın devamında teknolojideki ilerlemenin verimliliği arttıracığını, maliyetleri düşüreceğini ve yeni iş fırsatları sayesinde işsizliği düşüreceğini söylemiştir.

S3-Yapay zekâ teknolojisinin işsizliği etkileyeceğini düşünüyor musun?

C3- *“Yapay zekâ (YZ) teknolojisinin işgücü piyasasına etkileri karmaşık bir konudur ve farklı görüşlere sahip uzmanlar arasında tartışmalı bir konu olmuştur. İşte bazı anahtar noktalar:*

1. **İş Kaybı Olasılığı:** *Yapay zekâ, otomasyon yetenekleri sayesinde bazı işleri insan işçileri yerine getirebilir. Özellikle tekrarlayıcı, düşük beceri gerektiren işler veya veri analizi gibi görevler, YZ tarafından otomatikleştirilebilir. Bu nedenle, bazı işlerin kaybedilme riski bulunmaktadır.*
2. **Yeni İşlerin Oluşumu:** *Yapay zekâ aynı zamanda yeni işlerin yaratılmasına da katkıda bulunabilir. Örneğin, YZ geliştirme, bakım ve yönetiminde uzmanlara ihtiyaç duyar. Ayrıca yeni endüstriler ve iş fırsatları ortaya çıkabilir.*
3. **Becerilerin Değişimi:** *Yapay zekâ teknolojisi, işgücüne yeni beceriler gerektirebilir. İnsanlar, YZ ile etkileşim kurabilme, YZ sistemlerini geliştirme veya onları yönetme becerilerine ihtiyaç duyabilirler. Bu nedenle, eğitim ve yeniden eğitim önemlidir.*
4. **Sektörel Farklılıklar:** *Yapay zekâ teknolojisinin etkisi sektörden sektöre farklılık gösterebilir. Bazı sektörler daha fazla otomasyon potansiyeline sahipken, diğerleri daha az etkilenebilir.*
5. **Daha İnsan Odaklı İşler:** *Yapay zekâ, tekrarlayıcı görevleri otomatikleştirerek insanları daha yaratıcı, analitik ve insana odaklanan işlere yönlendirebilir. Bu, insanların daha iyi değer katmalarını sağlayabilir.*

Sonuç olarak, yapay zekâ teknolojisinin işgücü piyasasına etkisi karmaşık ve çeşitli olabilir. Bazı işlerin otomatikleştirilmesi ve değişen beceri

gereksinimleri, işsizliği artırabilir veya mevcut işleri değiştirebilir. Ancak yapay zekâ aynı zamanda yeni iş fırsatları yaratabilir ve insanları daha yüksek değerli görevlere yönlendirebilir. Bu nedenle, işgücü piyasası dinamiklerini anlamak ve uyum sağlamak için eğitim, yeniden eğitim ve işgücü piyasası politikalarının önemli olduğunu söyleyebilirim. İşgücü piyasasındaki değişiklikler, ekonomiler ve toplumlar için uzun vadeli stratejiler gerektirir.”

Cevap 3'e göre sohbet robotu yapay zekânın işsizliğe etkisini karmaşık olarak nitelemiştir. Sonra getirdiği açıklamalar yapay zekânın işsizliğe olan etkisinden daha çok bu teknolojinin işgücüne getirdiği fırsatlar ile ilgilidir. Yapay zekânın insanın yaptığı standart işleri elinden alarak insanları daha yaratıcı, analitik düşünmeyi gerektiren katma değerli işler yapmasına zorlaması bu cevabın belki de en önemli tespitidir.

S4-Yapay zekâ teknolojisi işsizliği en çok hangi meslek ya da sektörlerde etkileyecektir?

C4-“Yapay zekâ teknolojisinin işsizliği en çok etkileyebileceği meslekler ve sektörler, teknolojinin otomasyon yetenekleri ve iş yapma şekillerini değiştirme potansiyeli nedeniyle çeşitlidir. İşte yapay zekâ tarafından en fazla etkilenebilecek bazı meslekler ve sektörler:

1. **Üretim ve Endüstriyel İşler:** Otomasyon, üretim hatlarında ve fabrikalarda insan işçileri yerine getirebilecek ve üretim işçilerinin işlerini etkileyebilecek önemli bir etkiye sahiptir.
2. **Taşımacılık ve Lojistik:** Sürücüsüz araçlar ve otomasyon, kamyon şoförleri ve teslimat hizmeti sağlayanların işlerini değiştirebilir.
3. **Muhasebe ve Finans:** Yapay zekâ, finansal analiz, hesap kitap tutma ve diğer muhasebe işlemlerinde otomasyon yetenekleri sunar, bu da finans alanında bazı işlerin azalmasına yol açabilir.
4. **Call Center ve Müşteri Hizmetleri:** Konuşma tanıma ve doğal dil işleme teknolojileri, bazı müşteri hizmetleri ve çağrı merkezi pozisyonlarını etkileyebilir.
5. **Veri Analizi ve Veri Girişi:** Otomatik veri analizi ve veri madenciliği, bazı veri analisti ve veri girişi görevlerini etkileyebilir.
6. **Hukuk ve Belge Analizi:** Yapay zekâ, hukuk firmalarında ve belge analizi gerektiren diğer sektörlerde bazı görevleri otomatikleştirebilir.
7. **Perakende:** Otomatikleştirilmiş öz hizmet kasaları ve otomasyonlu depo yönetimi, perakende sektöründe bazı işlerin değişmesine neden olabilir.

8. **Sağlık Hizmetleri:** Teşhis ve veri analizi için yapay zekâ kullanımı, tıp alanında bazı işleri etkileyebilir, ancak aynı zamanda yeni sağlık teknolojileri ve uzmanlık alanları da yaratabilir.

Bu sadece bazı örneklerdir ve etkilenen meslekler ve sektörler hızla değişebilir. Yapay zekâ, bazı işleri otomatikleştirebilir veya iş yapma şekillerini iyileştirebilirken, aynı zamanda yeni iş fırsatları da yaratabilir. Özellikle insanlar tarafından yapılması gereken yaratıcı, analitik ve insana odaklı işlere olan talep artabilir. Bu nedenle, işgücü piyasasındaki değişikliklerle başa çıkmak için sürekli eğitim ve beceri geliştirme önemlidir.”

Cevap 4’de yapay zekânın işsizlik ile etkileyeceği sektör ve mesleklere ilişkin çok net cevap vermiştir. Verdiği sektör ve meslek örneklerinin genel olarak ortak özelliği bu mesleklerde bir bilgi desenini alıp yorumlayan ya da bunu işleyen meslek ya da sektör gruplarıdır.

S5-Yapay zekâ teknolojisinin oluşturacağı işsizliğe karşı geliştirilecek politikalar neler olmalıdır?

C5- “Yapay zekâ teknolojisinin potansiyel işsizliği azaltmak ve işgücünün bu teknolojiye uyum sağlamasını desteklemek için çeşitli politika yaklaşımları ve önlemleri düşünmek önemlidir. İşte yapay zekâ ile başa çıkmak için geliştirilebilecek politika önerileri:

1. **Eğitim ve Yeniden Eğitim:** İşgücünün yapay zekâ ve dijital becerilerini geliştirmeleri için eğitim ve yeniden eğitim programları oluşturulmalıdır. Bu, insanların yeni iş fırsatlarına uyum sağlamalarını kolaylaştırabilir.
2. **Çocuklara Kodlama ve Dijital Becerilerin Öğretilmesi:** Temel dijital yeteneklerin ve kodlama bilgisinin okullarda ve eğitim kurumlarında öğretilmesi, gelecekteki işgücünün hazırlıklı olmasına yardımcı olabilir.
3. **Geçiş Süreci Desteği:** Yapay zekâ tarafından etkilenen işçilere iş değişikliği yapma, yeni kariyerler kurma ve iş arama konularında destek sağlamak için geçiş programları ve hizmetleri sunulmalıdır.
4. **Çalışma Süreleri ve Esneklik:** İşverenler, çalışanlara esnek çalışma saatleri ve uzaktan çalışma seçenekleri sunarak işgücünün ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlayabilirler.
5. **Yaratıcı İşlerin Teşviki:** Yapay zekâ, yaratıcı ve analitik yetenekler gerektiren işlere olan talebi artırabilir. Bu tür işleri teşvik etmek ve desteklemek için politikalar oluşturulabilir.
6. **Yeni İş Fırsatları Yaratma:** Yapay zekâ teknolojisinin uygulanabileceği yeni endüstrilerin ve iş fırsatlarının yaratılmasını teşvik etmek için

hükümetler ve özel sektör işbirliği yapabilir.

7. **Sosyal Güvenlik ve Gelir Desteği:** *İş kaybına uğrayan insanlar için geçici gelir desteği sağlayan sosyal güvenlik ağlarının güçlendirilmesi önemlidir.*
8. **Etik ve İnsan Odaklı Yaklaşım:** *Yapay zekâ teknolojisinin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında etik ilkelerin ve insan merkezli yaklaşımların benimsenmesi önemlidir. Bu, teknolojinin toplumun iyiliğini ve güvenliğini gözetmesine yardımcı olabilir.*
9. **Düzenleyici Çerçevesi:** *Yapay zekâ kullanımını düzenlemek ve etik kuralları belirlemek için düzenleyici çerçeveler oluşturulmalıdır. Bu, teknolojinin yanlış kullanımını ve istenmeyen sonuçları önleyebilir.*
10. **İşbirliği ve Paylaşım:** *Farklı sektörler, hükümetler ve toplumun diğer kesimleri arasında işbirliği ve bilgi paylaşımı teşvik edilmelidir.*

Bu politika önerileri, yapay zekâ teknolojisinin getirdiği değişikliklerle başa çıkmak ve işgücününün bu değişikliklere uyum sağlamasını desteklemek için kullanılacak önemli araçlardır. Her ülke ve toplum kendi ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş politika yaklaşımları geliştirmelidir.”

Cevap 5’de yapay zekâ robotu yapay zekâ teknolojisinin potansiyel işsizliği azaltmak ve işgücününün bu teknolojiye uyum sağlamasını desteklemek için çeşitli politika yaklaşımları anlatırken “*yapay zekâ ile başa çıkmak*” ibaresini kullanmıştır. Bu ibare oldukça iddialı olmakla birlikte aslında zımnen yapay zekânın işsizlik anlamında ciddi bir tehdit olduğunun kabulüdür. İşsizlikle mücadele için önerilen politika önerileri eğitim, yeni işlerin teşviki, geçiş sürecindeki politikalar, sosyal politikalar şeklinde dört ana grupta toplanabilir.

S6- Yapay zekâ bir gün insan için işveren olabilir mi?

C6- “*Yapay zekâ (YZ), iş süreçlerini otomatize etmek, veri analizi yapmak, kararlar almak ve insanlar için çeşitli görevleri gerçekleştirmek gibi birçok alanda kullanılabilir. Ancak YZ’nin insanlar için işveren olması kavramı birçok etik, hukuki ve pratik sorunu gündeme getirir.*

1. **Etik Sorunlar:** *YZ’nin işveren olması, insanların işlerini ve kariyerlerini etkileyebilir. İnsanlar arasındaki iş ilişkilerinin YZ tarafından yönetilmesi, adil ve etik olmayabilir. İnsanların çalışma koşulları, ücretler, iş güvencesi ve diğer önemli iş ilişkisi unsurları üzerinde YZ’nin kararlar alması tartışmalıdır.*
2. **Hukuki Sorunlar:** *YZ’nin işveren olarak kabul edilmesi, iş hukuku ve işçi hakları konularında önemli sorunlar doğurabilir. Kim sorumlu olacak, işçi hakları nasıl korunacak, iş sözleşmeleri nasıl düzenlenecek gibi birçok hukuki sorun ortaya çıkabilir.*

3. *Teknolojik Sorunlar: YZ'nin insanlar için işveren olabilmesi için çok gelişmiş bir teknoloji ve yapay zekâ sistemi gereklidir. Bu sistemlerin güvenilir, güvenli ve insanların haklarını koruyacak şekilde oluşturulması zorlu bir teknolojik görevdir.*
4. *İnsan İşgücününün Değişen Rolü: YZ'nin işveren olması, insanların iş dünyasındaki rolünü değiştirebilir. İnsanlar daha çok YZ'yi kontrol etmek ve onunla işbirliği yapmak zorunda kalabilirler.*

Özetlemek gerekirse, Yapay Zeka'nın insanlar için işveren olması potansiyel olarak mümkün olsa da, bu konuda birçok etik, hukuki ve teknolojik sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle, bu konu üzerinde çalışılıp düşünülmesi gereken çok sayıda faktör vardır ve bu süreçlerin dikkatle yönetilmesi gerekmektedir.”

Cevap 6'da cevaba geçmeden önce belirtmek gerekir ki aslında altıncı soruda yapay zekânın bir gün insanlığı ele geçirip geçiremeyeceği sorusu istihdam üzerinden sorulmuştur. Sohbet robotu bu soruya etik, hukuki ve pratik sonuçlar gibi nedenlerle yapay zekânın insanoğlunu istihdamının pek çok sorun doğuracağı şeklinde cevap vermiştir. Fakat potansiyel olarak da bunun mümkün olduğunu ön görmüştür.

SONUÇ

OpenAI tarafından geliştirilen ChatGPT sohbet aracına kullanım kolaylığı, bilgiye hızlı erişim sağlaması ve ücretsiz uygulamalar sunması gibi özellikleri nedeniyle her geçen gün ilgi artmaktadır. Fakat Van Dis vd. (2023)' e göre 30 Kasım 2022'de doğan ChatGPT heyecan verici bir uygulamadır fakat unutulmamalı ki bu uygulama aynı zamanda yanlış bilgiler verebilir bilimsel gerçekleri çarpıtabilir. Tong ve Zhang (2023)' da ChatGPT'nin verdiği bilgilerin paylaşılmadan önce teyit edilmesi gerektiğini bu uygulamanın sahte veya yanıltıcı bilgiler üretebileceğini ve farklı sorular için yakın cevaplar üreteceğini vurgulamıştır. ChatGPT sohbetleri, benzer uygulamalarda görülen ve halüsilasyon etkisi olarak bilinen bir sorunu da barındırmaktadır. ChatGPT tarafından sağlanan bilgi yetersiz kaldığında halüsilasyon etkisi devreye girmekte ve kullanıcının duymak istediği bilgiler hakkında varsayımda bulunmaktadır (Shen vd., 2023). Diğer taraftan Totlis vd. (2023)'e göre ChatGPT ayrıntılı ve organize açıklamalar yapmıştır. ChatGPT sohbet esnasında kendini güncellemekte ve öğrenmektedir bu sayede aydınlatıcı ve yararlı cevaplar verebilmektedir (Wang vd., 2023). Çalışmanın bulgularının bu tartışmalar doğrultuda ele alınması ChatGPT cevaplarının değerlendirilmesi anlamında daha doğru sonuçlar doğuracaktır.

Çalışmada sohbet robotuna yapay zekâ ve işsizlik ile ilgili altı soru sorularak sorular karşısında vereceği cevaplar değerlendirilmiştir. Sorular, işsizliğin ne olduğu, teknolojik işsizliğin ne olduğu, yapay zekâ teknolojisinin işsizliği

nasıl etkiyeceği, yapay zekâ teknolojisi işsizliği en çok hangi meslek ya da sektörlerde etkileyeceği, yapay zekâ teknolojisinin oluşturacağı işsizliğe karşı geliştirilecek politikaların neler olduğu, yapay zekânın bir gün insanoğlunun işvereni olup olamayacağı şeklindedir.

ChatGPT, işsizlik nedir sorusuna verdiği yanıtta işsizliğin tanımı eksik, gizli işsizliğin tanımını ise yanlış yapmıştır. Bu soruya verdiği cevap düşünüldüğünde ChatGPT'nin cevapları yanlış bilgi verme anlamında Tong ve Zhang (2023)'in tespitlerini doğrular niteliktedir. Ayrıca Shen vd. (2023)'nin öngördüğü halüsinasyon etkisi burada devreye girmiş ve sohbet robotu kullanıcının duymayı isteyeceğini düşündüğü bilgilerle ChatGPT sohbete devam etmiştir.

- ChatGPT, teknolojik işsizlik sorusuna tatmin edici açıklamalar ve örneklerle cevap vermiştir. Cevapta en dikkat çekici husus yapay zekâyı da teknolojik işsizlik nedenleri arasında saymasıdır.
- ChatGPT, yapay zekâ teknolojisinin işsizliği etkileyip etkilemeyeceği yönündeki soruya önce çok net bir cevap vermemiş sohbetin devamında halüsinasyon etkisi ile yapay zekânın işsizliğe etkisini bir tarafa bırakıp tam tersi yönünde cevaplar vermiştir. Sohbet robotuna göre yapay zeka standart olan işleri insanın elinden alırken insanları analitik zekalarını ve yaratıcılıklarını kullanacakları daha katma değerli işlere doğru yönlendireceğini belirtmiştir.
- ChatGPT, yapay zekâ teknolojisinin işsizlik anlamında en çok hangi meslek ya da sektörleri etkileyeceği sorusuna üretim ve endüstriyel işler, taşımacılık ve lojistik, muhasebe ve finans, call center ve müşteri hizmetleri, veri analizi ve veri girişi, hukuk ve belge analizi, perakende, sağlık hizmetleri şeklinde meslek ve sektörleri sıralamıştır. Cevabın devamında halüsinasyon etkisi gözlemlenmiş ve sohbet robotu soruda yer almamasına rağmen yapay zekânın işleri otomatikleştireceği, iş yapma süreçlerini iyileştireceği ve yeni iş fırsatları oluşturacağından bahsetmiştir.
- ChatGPT, yapay zekânın oluşturacağı işsizlikle mücadelede geliştirilmesi gereken politikalara ilişkin soruya Wang v.d. (2023) öngördüğü gibi cevaplar vermiştir. Her soruda adeta kendini geliştiren sohbet robotu bu soruda sorunun içeriğine uygun politika önerilerini sıralamıştır. Özellikle eğitimin gerekli olduğunu vurgularken yapay zekâ teknolojisinin geliştirilmesinde ve uygulanmasında insan merkezli bir yaklaşım benimsenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Sohbet robotu konuşmanın devamında “*yapay zekâ teknolojisinin getirdiği değişikliklerle başa çıkmak*” ibaresini kullanmıştır aslında bu ifade ile ChatGPT'nin üstü örtülü olarak yapay zekânın işsizlik anlamında bir tehdit olduğunu belirttiği söylenebilir.

- Çalışmanın altıncı ve son sorusu “*Yapay zekâ bir gün insan için işveren olabilir mi ?*” şeklindedir. Aslında bu soru ile yapay zekânın bir gün insanoğlunu kontrol edip edemeyeceği de sorulmuştur. ChatGPT bu soruya etik, hukuki, teknolojik, insan gücünün değişen rolü şeklinde başlıklarla olumsuz cevap verse de yapay zekânın insanoğlunun işvereni olmasını potansiyel olarak mümkün görmektedir.

Çalışma sonucunda görülmüştür ki bir yapay zekâ ürünü olan ChatGPT hatalı ya da eksik bilgiler verse de sohbet sırasında kendini geliştirmektedir ve ilerleyen sorulara daha net cevaplar vermektedir. ChatGPT verdiği cevaplara göre uygulama yapay zekâyı teknolojik işsizlik sınıfında işgücü için bir tehdit olarak görmektedir. Sohbet robotu yapay zekânın işsizliğe neden olacağını açık bir şekilde belirtirken aynı zamanda yeni iş sahaları açacağını ya da mevcut işlerin verimliliğini arttıracığını ısrarla vurgulamıştır. ChatGPT, yapay zekânın insanoğlunun işvereni olup olmayacağı hususunda birçok engel sıralasa da bu durumu potansiyel olarak mümkün görmektedir. Son olarak belirtmek gerekir ki ChatGPT’nin her geçen gün geliştirildiği ve bilgilerini güncellediği göz önünde bulundurularak bu uygulamanın verdiği her cevap doğru kabul edilemeyeceği gibi kesin olarak da reddedilemez. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda yapay zeka ile sohbet yöntemi vasıtasıyla ekonomik büyümeye sağlayacağı olası katkılar ve bu yönde geliştirilmesi gereken politikalar araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Ataman, B. C. (1998). İşsizlik sorununa yeni yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 53(01), 59-72.
- Balmer, A. (2023). A Sociological Conversation with ChatGPT about AI Ethics, Affect and Reflexivity. *Sociology*, 00380385231169676.
- Boyd, G. M. (2013). Conversation theory. In *Handbook of research on educational communications and technology* (pp. 189-207). Routledge.
- Börü, M., ve Bekmezci, M. (2023). Yapay Zeka Tarafından Yönetilmek İstiyor Muyuz?-1.
- Cahan, P., ve Treutlein, B. (2023). A conversation with ChatGPT on the role of computational systems biology in stem cell research. *Stem Cell Reports*, 18(1), 1-2.
- Chat.OpenAI.(2023). Erişim tarihi:13.09.2023. <https://chat.openai.com/?model=text-davinci-002-render-sha>
- Deng, J., ve Lin, Y. (2022). The benefits and challenges of ChatGPT: An overview. *Frontiers in Computing and Intelligent Systems*, 2(2), 81-83.
- Du, H., Teng, S., Chen, H., Ma, J., Wang, X., Gou, C., Li, B., Ma, S., Miao, Q., ve Na, X. (2023). Chat with chatgpt on intelligent vehicles: An ieee tiv perspective. *IEEE Transactions on Intelligent Vehicles*.
- Emrullah, E., ve Alper, I. (2023). ChatGPT ile Sohbetler: Turizmde ChatGPT’nin Önemi (Chats with ChatGPT: Importance of ChatGPT in Tourism). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 11(1), 780-793.
- Eysenbach, G. (2023). The role of ChatGPT, generative language models, and artificial intelligence in medical education: A conversation with ChatGPT and a call for papers. *JMIR Medical Education*, 9(1), e46885.

- Hassan, A. M., Nelson, J. A., Coert, J. H., Mehrara, B. J., ve Selber, J. C. (2023). Exploring the Potential of Artificial Intelligence in Surgery: Insights from a Conversation with ChatGPT. *Annals of surgical oncology*, 30(7), 3875-3878.
- Kızılgeçit, M., Çinici, M., ve Nesrullah, O. (2023). Yapay zekâ sohbet robotu chatgpt ile inanç- inançsızlık, doğal afet ve ölüm konuları üzerine nitel bir araştırma: din ve maneviyatın psikolojik sağlığa etkileri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 135-169.
- Lund, B. D., ve Wang, T. (2023). Chatting about ChatGPT: how may AI and GPT impact academia and libraries? *Library Hi Tech News*, 40(3), 26-29.
- McGee, R. W. (2023). A Chat with ChatGPT about Tax Evasion and Government Funding of Education. Available at SSRN 4465719.
- Platform.OpenAI. (2023). Erişim tarihi:13.09.2023. <https://platform.openai.com/docs/models/gpt-3-5>
- Shahriar, S., ve Hayawi, K. (2023). Let's have a chat! A Conversation with ChatGPT: Technology, Applications, and Limitations. *arXiv preprint arXiv:2302.13817*.
- Sharples, M. (2023). Towards social generative AI for education: theory, practices and ethics. *arXiv preprint arXiv:2306.10063*.
- Shen, Y., Heacock, L., Elias, J., Hentel, K. D., Reig, B., Shih, G., ve Moy, L. (2023). ChatGPT and other large language models are double-edged swords. *İçinde Radiology (C. 307, Sayı 2, s. e230163)*. Radiological Society of North America.
- Su, G. (2018). Unemployment in the AI age. *AI Matters*, 3(4), 35-43.
- Tong, Y., ve Zhang, L. (2023). Discovering the next decade's synthetic biology research trends with ChatGPT. *Synthetic and Systems Biotechnology*, 8(2), 220.
- Totlis, T., Natsis, K., Filos, D., Ediaroglou, V., Mantzou, N., Duparc, F., ve Piagkou, M. (2023). The potential role of ChatGPT and artificial intelligence in anatomy education: A conversation with ChatGPT. *Surgical and Radiologic Anatomy*, 1-9.
- Van Dis, E. A., Bollen, J., Zuidema, W., van Rooij, R., ve Bockting, C. L. (2023). ChatGPT: five priorities for research. *Nature*, 614(7947), 224-226.
- Wang, F.-Y., Yang, J., Wang, X., Li, J., ve Han, Q.-L. (2023). Chat with chatgpt on industry 5.0: Learning and decision-making for intelligent industries. *IEEE/CAA Journal of Automatica Sinica*, 10(4), 831-834.
- Yazar, A. D., ve Çondur, F. (2022). Teknoloji Ar-Ge işsizlik ilişkisinin ekonometrik analizi. *Business Economics and Management Research Journal*, 5(3), 192-208.
- Yıldız, K. (2014). İşsizlik türleri, her bir işsizlik türünün toplam işsizlikteki payı ve çeşitli demografik parametrelerle ilişkisi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 45.

İŞSİZLİK MAAŞI (SİGORTASI) UYGULAMASI VE GÜNCEL SORUNLAR

Mustafa AKTAŞ¹

1.GİRİŞ

İşsizlik maaşı, birçok ülkede işsiz kalan bireylere geçici mali destek sağlamak amacıyla uygulanan bir sosyal yardım programıdır. İşsizlik maaşı, iş kaybı nedeniyle gelir kaybı yaşayan kişilere finansal destek sağlamak için hükümetler veya sosyal güvenlik kurumları tarafından sunulur. Bu çalışmada halk arasındaki deyimini İşsizlik maaşı literatürde ise işsizlik sigortası olarak ifade edilen programın tanımı, amacı, uygulaması, eksiklikleri ve güçlü yanlarını sorunlara çözüm önerilerine değinilecektir.

İşsizlik; Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 13.Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansında (1982, par.10), referans döneminde istihdam halinde olmayan, çalışmaya hazır ve iş arayan kimseler olarak tanımlanmıştır.

11 Ekim 2013 tarihinde yapılan 19.Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansında ise dar anlamda yapılan bu işsizlik tanımı “işgücünün eksik kullanımı-atıl işgücü” kavramları ile genişletilmiştir. “Geniş tanımlı işsizlik” olarak ifade edebileceğimiz bu güncelleme ile birlikte referans döneminde istihdam halinde olup zamana bağlı eksik çalışanlar ve referans döneminde istihdam halinde olmayanlardan iş aramayıp iş başı yapmaya hazır olan ve iş aradığı halde hemen iş başı yapamayacak durumda olan “potansiyel işgücü” işsizlik ölçümlerinin içerisine dâhil edilmiştir. (Çelik, Beyazbulut ve Kandaz, 2021, s.325-326)

4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu’na göre; İşsizlik sigortası: “Bir işyerinde çalışırken, çalışma istek, yetenek, sağlık ve yeterliliğinde olmasına rağmen, herhangi bir kasıt ve kusuru olmaksızın işini kaybeden sigortalılara işsiz kalmaları nedeniyle uğradıkları gelir kaybını belli süre ve ölçüde karşılayan, sigortacılık tekniği ile faaliyet gösteren zorunlu sigortayı”, Sigortalı: “Hizmet akdine dayalı olarak çalışan ve çalıştığı süre içerisinde işsizlik sigortası primi ödeyen kimseyi”, Sigortalı işsiz: “Bir işyerinde bir hizmet akdine dayalı ve

¹ Vergi Başmüfettişi, Hazine ve Maliye Bakanlığı, mustafa.aktas@vdk.gov.tr, ORCID: 0009-0006-7411-4053

sigortalı olarak çalışırken bu Kanunun ilgili maddelerinde belirtilen nedenlerle işini kaybeden ve Kuruma başvurarak çalışmaya hazır olduğunu bildiren kimseyi”, İşsizlik sigortası primi: “İşsizlik sigortasının gerektirdiği her türlü ödeme ile hizmet giderlerini karşılamak amacıyla bu Kanunda belirtilen esas ve usullere göre Devlet, işveren ve sigortalı tarafından ödenen primi”, Fon: “İşsizlik sigortası primleri ile bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratların, Devlet tarafından yapılacak katkı ve yardımların, ayrıca bu Kanun gereğince işçi ve işverenlerden alınacak ceza, gecikme zammı ve faizler ile diğer her türlü gelir ve kazançların toplandığı ve Devlet güvencesinde olan İşsizlik Sigortası Fonunu”, İşsizlik ödeneği: “Sigortalı işsizlere bu Kanunda belirtilen süre ve miktarda yapılan parasal ödemeyi”, ifade etmektedir.

2.İŞSİZLİK SİGORTASINA GENEL BAKIŞ

2.1.Dünyada İşsizlik Sigortası Tarihi

Tarihsel süreç açısından bakıldığında işsizlik sigortasının gelişim serüveni sanayi devrimi sonrası dönemlerde başlamıştır. Çalışma ilişkileri açısından 1815 yılından itibaren başlayan ekonomik buhranlar sonucuna kümülatif bir işsizlik oluşmuş, bu işsizler sınıfı toplumsal yapıda endişe ve suç oranlarının artmasına, sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Andaç, 2010, s.49).

Genel anlamda işsizlik sigortası uygulaması ilk olarak İsviçre’de 1893 yılında, devamında ve daha geniş kapsamlı olarak 1907 yılında Danimarka’da, günümüzdeki anlamıyla ise 1911 yılında İngiltere ve İrlanda’da uygulamaya geçmiştir.

İsviçre’de uygulanan sistemde başlangıçta işsizlik sigortası sistemine katılmak gönüllülük esasına dayanırken katılım düzeyinin beklenenin çok altında olması ve amacına hizmet etmemesi nedeniyle, uygulama yöntemi olarak değişikliğe gidilerek belirli bir miktar gelirin altında kazancı olanların işsizlik sigortasına katılımları zorunluluk olarak uygulanmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra diğer sanayi ülkeleri de bu sirkülasyonu takip etmişlerdir (Dilik, 2000, s.2).

2.2.Türkiye de İşsizlik Sigortası Tarihi

Türkiye’de işsizlik sigortası sisteminin kurulmasına dair fikirler ve bu alana yönelik çalışmalar 1959 yılında başlamış olmasına rağmen ülkenin siyasi ve ekonomik durumlarında olsa gerek 40 yıllık bir çalışma birikiminin neticesinde meyvelerini 1999 yılında vermiştir.

Türkiye’de 1999 yılında kabul edilen 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile işsizlik sigortası çalışma hayatında yerini almıştır. Bu kapsamda İşsizlik sigortası primlerinin toplanmasından Sosyal Sigortalar Kurumu, diğer her türlü hizmet ve işlemlerin yapılmasından İş ve İşçi Bulma Kurumu şimdiki adıyla

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü görevli, yetkili ve sorumlu tutulmuştur.

Türkiye İş Kurumu bünyesinde; İşsizlik Sigortası Fonuna aktarılan işçi, işveren ve devlet katkılarının Yönetim Kurulu kararları çerçevesinde değerlendirilmesine ilişkin işlemleri yürütmek, primlerin kişi bazında kaydını tutmak, işsizlik ödeneği ödenmesine ilişkin her türlü işlemleri yapmak, sigorta primlerinin Sosyal Güvenlik Kurumuna yatırılmasını sağlamak, işsizlere yönelik mesleki eğitim tedbirleri ile ilgili işlemleri yapmak ve bu Kanunun uygulanması ile ilgili olarak Kanunla verilen diğer görevleri yerine getirmek üzere İşsizlik Sigortası Daire Başkanlığı kurulmuştur. Kuruluş tanımından da anlaşılacağı üzere İşsizlik sigortası kapsamında bütün iş ve işlemler bu daire başkanlığı bünyesinde yapılmaktadır.

3. ÜLKEMİZDE İŞSİZLİK SİGORTASI VE UYGULAMASI

Ülkemizde 1999 yılında kabul edilen 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile kurulan işsizlik sigortasından ilk prim tahsilatları 2000 yılında yapılmış ve işsizlik sigortasından ilk ödemeler ise 2002 yılında olmuştur.

3.1. İşsizlik Sigortasının Kapsamında Olanlar

İşsizlik Sigortası Kanunu'nun 46. maddesine göre İşsizlik sigortasının kapsamında olanlar şunlardır:

“Bir hizmet akdine dayalı olarak çalışan sigortalılar,

Banka sandıklarına tabi sigortalılar,

İstekleri halinde; o Kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışan sigortalılar, o Ticari taksi, dolmuş ve benzeri nitelikteki şehir içi toplu taşıma aracı işyerleri ile o Kültür ve Turizm Bakanlığınca belirlenecek alanlarda kısmi süreli iş sözleşmesiyle bir veya birden fazla kişi tarafından çalıştırılan ve çalıştıkları kişi yanında ay içerisinde çalışma gün sayısı 10 günden az olan kişiler.”

İşsizlik sigortası kapsamında olmayan sigortalılardan başlıkları;

Memurlar, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu'na tabi çalışanlar,

Hâkimler ve Savcılar Kanunu'na tabi çalışanlar,

Yüksek Öğretim Kanunu'na, Yüksek Öğretim Personel Kanunu'na tabi çalışanlar,

Bağ-kurlular (işsizlik sigortası yerine esnaf ahilik sandığı)

Hizmet akdine dayalı çalışmayanlar,

İşçi sendika ve konfederasyonları ile sendika başkanlıklarına seçilenler,

Bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılan film, tiyatro, gösteri, ses, müzik, resim, heykel ve benzeri işlerde uğraşanlardan hizmet akdi ile çalışmayanlar,

Askerlik hizmetini er veya erbaş olarak yapanlar ile yedek subay okulu öğrencileri

Meslek lisesi veya yükseköğretimde staja tabi tutulan öğrenciler,

Ceza infaz kurumunda çalıştırılan hükümlüler,

Türkiye ile sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş üstelenen işverenlerce yurtdışındaki işyerlerinde çalışmak üzere götürülen Türk İşçiler,

İşsizlik sigortası kapsamındadırlar.

3.2. İşsizlik Sigortası Primleri

İşsizlik Sigortası Kanununun Kanununun 49. maddesine göre işsizlik sigortası primi, sigortalının prime esas aylık brüt kazançları üzerinden hesaplanan % 1 sigortalı, % 2 işveren ve %1 devlet payından oluşmaktadır. İsteğe bağlı işsizlik sigortası primi ödeyenlerden ise % 1 sigortalı ve % 2 işveren payı alınmaktadır. Prim tahakkukunda üst sınır olmayıp Sosyal Güvenlik mevzuatı kapsamında prime esas kazancın üst sınırı asgari ücretin 7.5 katı olduğu dikkate alındığında doğal üst sınır bu tutar olmaktadır.

3.3. İşsizlik Ödeneğinden Yararlanma Şartları

İşsizlik Sigortası Kanununun 51. maddesine göre işsizlik ödeneğinden yararlanma koşulları şunlardır:

Kendi istek ve kusuru dışında işsiz kalmak,

Hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün hizmet akdine tabi olmak,

Hizmet akdinin feshinden önceki son üç yıl içinde en az 600 gün süre ile işsizlik sigortası primi ödemiş olmak,

Hizmet akdinin feshinden sonraki 30 gün içinde en yakın İŞKUR birimine şahsen ya da elektronik ortamda başvurmadır.

Sigortalının işsizlik sigortasından faydalanması için en önemli şart kendi istek ve kusuru dışında işini kaybetmiş olmasıdır. Bu nedenle sigortalılar işten çıkarıldıklarında çıkarılma neden olarak gösterilen kodlar burada önem taşımaktadır. Sigortalılar aşağıdaki kodlardan biri ile çıkış verilmesi durumunda işsizlik maaşı alabilirler;

Fesih Kodu	SGK Fesih Nedeni
04	Belirsiz süreli iş sözleşmesinin işveren tarafından haklı sebep bildirilmeden feshi
05	Belirli süreli iş sözleşmesinin sona ermesi
12	Askerlik
15	Toplu işçi çıkarma

17	İşyerinin kapanması
18	İşin sona ermesi
23	İşçi tarafından zorunlu nedenle fesih
24	İşçi tarafından sağlık nedeniyle fesih
25	İşçi tarafından işverenin ahlak ve iyi niyet kurallarına aykırı davranışı nedeni ile fesih
27	İşveren tarafından zorunlu nedenlerle ve tutukluluk nedeniyle fesih
28	İşveren tarafından sağlık nedeni ile fesih
31	Borçlar Kanunu, Sendikalar Kanunu, Grev ve Lokavt Kanunu kapsamında kendi istek ve kusuru dışında fesih
32	4046 sayılı Kanununun 21. maddesine göre özelleştirme nedeni ile fesih
33	Gazeteci tarafından sözleşmenin feshi
34	İşyerinin devri, işin veya işyerinin niteliğinin değişmesi nedeniyle fesih

3.4. İşsizlik Ödeneğine Başvuru

Sigortalı hizmet akdinin sona erdiği tarihten itibaren 30 gün içinde İŞKUR'a doğrudan veya elektronik ortamdan (www.iskur.gov.tr) başvuru yapılmaktadır.

Mücbir sebepler dışında, başvuruda gecikilen süre işsizlik ödeneği almaya hak kazandığı toplam süreden düşülmektedir. İşsizlik ödeneği başvuruları kişi tarafından şahsen yapılmaktadır. Vekâletname veya posta yolu ile başvuru yapılamamaktadır.

3.5. İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanan Kişilere Sunulan Hizmetler

İşsizlik Sigortası Kanununun 48. maddesine göre işsizlik ödeneği alan kişiler şu hizmetlerden faydalanır:

İşsizlik ödeneği,

Genel sağlık sigortası primleri,

Yeni bir iş bulma,

Aktif işgücü hizmetleri kapsamındaki kurs ve programlardan yararlandırılır.

3.6. İşsizlik Ödeneğinin Süresi ve Miktarı

Günlük işsizlik ödeneği, sigortalı çalışanın son dört aylık prime esas kazançları üzerinden hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %40'ı olarak belirlenmektedir. Bu şekilde hesaplanan işsizlik ödeneği miktarı, aylık asgari ücretin brüt tutarının %80'ini geçmemektedir. İşsizlik ödeneğinden sadece damga vergisi kesilir. İşsizlik ödeneği, nafaka borçları haricinde haczedilemez veya başka kişilere devredilemez.

Kanunun 50. maddesine göre işsizlik ödeneğine hak kazanan kişilerin ödeme alabilecekleri süreler aşağıdaki gibidir:

600 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 180 gün,

900 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 240 gün,

1080 gün sigortalı olarak çalışıp işsizlik sigortası primi ödemiş olan sigortalı işsizlere 300 gündür.

İşsizlik Sigortası Kanununun 50. maddesi işsizlik ödeneği miktarını da belirlemiştir. Bu Günlük ödenek miktarı, sigortalının son dört aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %40'ı olarak hesaplanmakta ve bu şekilde hesaplanan işsizlik ödeneği miktarı, aylık asgari ücretin brüt tutarının %80'ini geçmemektedir. Hesaplanan işsizlik ödeneğinden Kanun gereği damga vergisi kesintisi yapılmaktadır. İşsizlik ödeneği başvuruları başvuru tarihini izleyen ayın sonuna kadar sonuçlandırılmakta, ödemeler her ayın beşinde yapılmaktadır. Ödeme tarihini öne çekmeye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı yetkilidir.

3.7. İşsizlik Ödeneğinin Kesildiği Haller

İşsizlik Sigortası Kanununun Kanununun 52. maddesine göre aşağıdaki haller işsizlik ödeneğinin kesilmesine sebep olur:

a) “Kurumca teklif edilen mesleklerine uygun ve son çalıştıkları işin ücret ve çalışma koşullarına yakın ve ikamet edilen yerin belediye mücavir alanı sınırları içinde bir işi haklı bir nedene dayanmaksızın reddeden,

b) İşsizlik ödeneği aldığı sürede gelir getirici bir işte çalıştığı veya herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan yaşlılık aylığı aldığı tespit edilenler,

c) Kurum tarafından önerilen meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimini haklı bir neden göstermeden reddeden veya kabul etmesine karşın devam etmeyenler d) Haklı bir nedene dayanmaksızın Kurum tarafından yapılan çağrılarını zamanında cevaplamayan, istenilen bilgi ve belgeleri öngörülen süre içinde vermeyenlerdir.”

d) Haklı bir nedene dayanmaksızın Kurum tarafından yapılan çağrılarını zamanında cevaplamayan, istenilen bilgi ve belgeleri öngörülen süre içinde vermeyenlerdir.”

3.8. İşsizlik Sigortası ve Ekonomik Etkileri

İşsizliğin sosyal ve ekonomik anlamda sonuçları olmaktadır. Özellikle kriz dönemlerinde bireylerin ve toplumun satın alma gücünün korunması ve tüketimin canlı tutulması için üretilen ürünlere karşı talebin yaratılması gerekmektedir. İşsizlik doğrudan bu döngüyü kırıcı etki yarattığı için önlem alınması gereken bir konudur.

İşsizlik sigortası sistemi, hem bireylere geçici süreliğine ücret ikamesi yapmakta hem de işsiz kalanların yeniden istihdam edilmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Ekonominin durgun oluğu dönemde istikrar sağlayıcı rolünü üstlenerek ekonominin daralmasının önüne geçer.

Bir anlamda, kriz dönemlerinde ekonomiye para enjekte ederek, makroekonomik istikrarın sağlanmasında önemli rol oynar.

İşsizlik, toplumların sosyal, ekonomik, psikolojik hayatını doğrudan etkileyen ve çözülmesi gereken en önemli sorunlardan biridir. Her ne kadar çözüm için öneriler ve uygulamalar mevcutsa da işsizlik her dönem bütün toplumlar için sorun teşkil etmiştir. Ülkelerin gelişmişlik seviyesine ve işsizliği önleyici politikaların etkinliğine göre işsizlik oranı da ülkesel düzeyde değişiklik göstermektedir.

Ülkelerin refah seviyeleri işsizlik sigortasından aldıkları para arasında pozitif yönlü bir korelasyonun olduğu görülmektedir.

İşsizlik sigortasının bir diğer amacı ise makro-ekonomik hedeflerle ilgilidir. İşsizlik sigortası, işsizlik sebebiyle piyasada oluşan satın alma gücündeki azalmayı ve bunun sonucunda üretimin düşmesini kısmen de olsa telafi etmeye ve işsizliğin daha fazla büyümesine engel olmaya çalışır (Çakmak, 2020, s.7-8).

Kapsayıcı ve bonkör bir işsizlik sigortası uygulamasının bireyleri tembelliğe itmesi söz konusu olabileceği gibi, dar kapsamlı ve kısa süreli bir işsizlik sigortası uygulaması da bireylerin işsiz kaldıkları süre içerisinde gelirlerini ve satın alma güçlerini kaybetmesine ve uzayan işsizlik süresi içerisinde beceri erozyonuna uğramalarına neden olabilecektir.

3.9.İşsizlik Maaşı Programlarının Geleceği

1929 Büyük Buhramı ile birlikte işsizlik kitlesel anlamda ortaya çıkmaya başlamış ve bu nedenle bir sosyal risk olarak değerlendirilmiş; istihdamın özellikle mavi yakalılar için daralması ile birlikte işsizlik sürelerinin uzayacağı görülmüş ve tüm bu durumun ortaya çıkartabileceği sorunlara belli bir noktaya kadar çözüm olabilecek işsizlik sigortası mekanizması, modern ve sistematik anlamda devreye girmeye başlamıştır.

Günümüzde teknoloji ve teknik bilgi ciddi sayılabilecek derecede hızlı gelişmekte ve bunun sonucu olarak üretim faktörlerinden biri olan emeğin yerini makinelere bırakması kaçınılmaz sonucunu doğurmaktadır. Böylece üretimde artık emekten vazgeçilip onun yerini teknolojinin almasının neticesinde teknolojik işsizliği meydana getirmektedir.

Çalışma hayatında insanın rolü azaldıkça işsizlik fonunda biriken tutarlar azalacak işsiz kalan kişilere yeterli kadar ihdisdam alanı açılmadıkça bu

alanlar yapay zeka ve robotlar tarafından dolduruldukça işsizlik sigortası fonları sürdürülebilirliği ortadan kalacak olması hükümetlerin bu fonlara ek bütçeler ayırmasına neden olacaktır.

4. İŞSİZLİK SİGORTASI FONU

İşsizlik Sigortası Fonundan; 4447 sayılı kanuna göre, işsizlik ödeneği, sağlık güvencesinin devamlılığı, yeni bir iş bulma, meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi ile 4857 sayılı İş Kanununun 33. maddesi gereği ücret garanti ve 65. maddesine göre kısa çalışma ödemelerine ilişkin hizmetler sunulmaktadır.

4.1. İşsizlik Sigortası Fon Gelirleri

Sigortalının prime esas aylık brüt kazancı üzerinden hesaplanan %2 işveren, %1 sigortalı kesintileri ve %1 Devlet payı ile bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratlar, işverenlerden alınan gecikme zammı ve faizler Fonun gelirlerini oluşturmaktadır.

İşsizlik sigortası primleri, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından toplanıp Fon hesaplarına intikal ettirilmektedir.

Devlet payı ise, her ay SGK tarafından Fon'a aktarılan tutarın 1/3'ü oranında hesaplanarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan talep edilir. Fonun gelir ve giderleri başta 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanun'u olmak üzere ilgili kanunlarla düzenlenmiştir.

Hâlihazırda Fonun gelirleri;

- İşsizlik sigortası primlerinden,
- Bu primlerin değerlendirilmesinden elde edilen kazanç ve iratlardan,
- Fonun açık vermesi durumunda Devletçe sağlanacak katkılardan,
- Bu Kanun gereğince sigortalı ve işverenlerden alınacak ceza, gecikme zammı ve faizlerden, - Diğer gelir ve kazançlar ile bağışlardan,
- 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nun Geçici 12 nci maddesi gereğince aday çırak ve çıraklar ile işletmelerde mesleki eğitim gören, staj veya tamamlayıcı eğitime devam eden öğrencilere ödenen ücretlerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bütçesinden Fona aktarılmasından oluşmaktadır.

31.12.2022 itibarıyla Fon portföyünün yatırım araçları itibarıyla dağılımı; %83,26'i tahvil ve %16,74'ü mevduattan oluşmaktadır.

4.2. İşsizlik Sigortası Fon Yönetimi

Fon, İŞKUR Yönetim Kurulunun kararları çerçevesinde işletilmekte ve yönetilmektedir. Yönetim Kurulu;

- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü,
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığını temsilen atanan bir üye,

- Hazine ve Maliye Bakanlığını temsilen atanan bir üye,
 - En çok üyeye sahip işçi konfederasyonunca belirlenen bir üye,
 - En çok üyeye sahip işveren konfederasyonunca belirlenen bir üye,
 - Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonunca belirlenen bir üye,
- şeklinde altı kişiden oluşur.

4.3. İşsizlik Sigortası Fonunda Yapılan Ödemeler

Türkiye İş Kurumu 2023 yılı ilk altı aylık verilerine göre; 2022 yılında daha önceki dönemden ödemesi devam edenler dâhil olmak üzere; işsizlik ödeneği almaya hak kazanan toplam 1 milyon 266 bin 995 kişiye yaklaşık 12,5 milyar TL, ödeme yapıldığı ifade edilmiştir. Bu tutar rakam olarak büyük görüncü de hali hazırda işlik sigortası fonunda biriken tutarın 163.340.421.457-TL olduğu dikkate alındığında yaklaşık %8'ine denk gelmektedir. Fonda biriken paranın neması hali hazırda bütün ödemeleri finanse ettiği görülmektedir.

5. İŞSİZLİK SİGORTASINDA GÜNCEL SORUNLARI

5.1. İşsizlik Maaşı Bağlanma Kriterlerinin Ağırlığı

OECD tarafından 2012 yılında hazırlanan raporda “işsizlik ödeneği uygunluk kriterlerinin” en ağır olduğu ve işsizlik ödeneğine erişim anlamında en katı ülkelerin İtalya, Portekiz ve Türkiye olduğu görülmektedir (Ayas, 2015, s.143). Rapora göre bu üç ülkede işsizlik sigortasından yararlanabilmek için diğer ülkelere oranla daha fazla istihdam edilme şartı ve diğer ülkelerden farklı olarak “kendi isteğiyle işten ayrılma” durumunda kesinlikle işsizlik sigortasından ödenek alma imkânı tanınmamaktadır.

4447 sayılı Yasa’da işsiz tanım olarak bir işyerinde çalışırken çalışma istek, sağlık yetenek ve yeterliliğinde olmasına karşın, herhangi bir kusur veya kastı olmaksızın işini kaybeden sigortalı şeklinde tanımlanmıştır. Oldukça dar ve sadece “çalışırken kendi rızası dışında” işini kaybedenlerin bu kapsamda yer alması kanuna getirilen etik ilkeler açısından ilk eleştiri noktasıdır. Bu noktada belirtmek gerekirse İsveç gibi üst düzey refah seviyesi dışında olan ülkeler dışarıda tutulduğunda gelişmiş ülkelerde de işsizlik sigortası kapsamı sadece ücretli bir işte çalışırken işini kaybeden bireylere yönelik olarak hazırlanmıştır. Ancak gelişmiş ülkelerde bu kapsamda olmayan yani istihdam kapsamında olmayan ve maddi desteğe ihtiyaç duyan bireyler için işsizlik yardımı ödeneği mevcuttur. Türkiye’de henüz işsizlik yardımı uygulaması söz konusu değildir.

Öte yandan işsizlik ödeneğinden yararlanma koşullarının ağır olması sebebiyle işsizlerin büyük çoğunluğu işsizlik ödeneğinden yararlanamıyor. TÜİK Temmuz 2023’te toplam dar tanımlı işsiz sayısını 3 milyon 291 bin kişi olarak açıkladı. İŞKUR’un Temmuz 2023 verilerine göre ise bu ayda işsizlik ödeneği alabilenlerin sayısı 367 bin 462’de kaldı. Böylece Temmuz 2023’te resmi işsizlerin sadece yüzde 11,2’si işsizlik ödeneği alabildiği görülmektedir.

3 milyona yakın işsiz işsizlik ödeneğinden yoksun kaldığı, işsizlerin yaklaşık yüzde 90'ının işsizlik ödeneği alamadığı anlamına gelmektedir. Bu durumda işsizlik sigortasının verimliliği tartışma konusu olmaktadır.

5.2.İşsizlik Ödeneğinin Yetersizliği ve Sınırlama

İşsizlik sigortası ödeneğinden yararlanma koşulları ve ödenek miktarı iyileştirilmelidir. 4447 Sayılı Kanununun 50. Maddesinin birinci fıkrası “Günlük işsizlik ödeneği, sigortalının son dört aylık prime esas kazançları dikkate alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının yüzde kırkıdır.

2023 Temmuz döneminde asgari ücret üzerinden brüt 13.414- TL maaş alan birisinden işsizlik fonunu %1 İşçi Payı, %2 İşveren payı kesilir. Asgari ücretli çalıştığı dönemde net 11.402-TL maaş alırken işsiz kalması halinde bu tutar 5.335,22-TL olmaktadır.

4857 sayılı Kanunun 39. maddesine göre on altı yaşından büyük işçiler için uygulanan aylık asgari ücretin brüt tutarının yüzde seksenini geçemez ifadesi yer almaktadır. Bu kısıtlama brüt 2 asgari ücretin üzerinde maaş alan kişiler için alabileceği ücret tutarın sınırlandırılması anlamına gelmektedir.

Örnek vermek gerekirse 2 asgari ücret üzerinden 26828 brüt ücret alan birisi ile 3 asgari ücret karşılığı brüt 40.242- TL maaş alan birisinden işsizlik fonunu %1 İşçi Payı, %2 İşveren payı kesilir. İkisinin de işsiz kalması halinde alabileceği işsizlik ödeneği 10.649,75-TL olmaktadır.

Çalışanlardan yapılan işsizlik sigortası fonuna kesintide her hangi bir sınır olmamasına rağmen ödemelerde sınır olması sistemin en büyük aksaklıklarından birisidir. Bu husus İşsizlik sigortasının birey işsizlik öncesi dönemdeki refah seviyesine koruma amacını yerine getirememektedir.

5.3.Başvuru Süre Şartı

İşsizlik Sigortası uygulamasında getirine bir diğer eleştiri ise kişinin işten ayrıldıktan 30 gün içinde İŞKUR'a başvurmaması halinde başvuru tarihi ile bu süre arasında geçen dönemler işsizlik ödemesinden düşülmesidir. Örneğin işsizlik maaşına 10 ay hak kazanılacaksa bu süre 1 ay azalmakta 9 ay aylık bağlanmaktadır. Bireyler yoğun ve stresli bir dönemden geçip işsiz kalınması sonra belli bir dönemde tekrar iş aramakta o süre zarfında iş bulamadıysa tatil yapma istemekte çeşitli sebeplerle 30 günden sonra başvuru yapmaları halinde eksik ödeme alması hakkaniyetli bir durum olmamaktadır.

5.4. İşsizlik Sigortası Fonunda Toplanan Gelirin Etkin Değerlendirilmemesi

İşsizlik Sigortası Fonu'nda biriken tutarın etkin kaynaklarda değerlendirilmeli ve fondaki tutarın amaç dışı kullanımına son verilmelidir. Fon'dan işverenlere dönük teşvik ve destekler sona erdirilmelidir. İşsizlik sigortası ile ilgili çalışma ilişkilerinde sıkça karşılaştığımız tartışma ise işsizlik

sigortasının fonunun kullanımı ile ilgilidir. İşsizlik sigortası fonu, kaynakları rasyonel bir şekilde tasarruf edilmediği hükümeti finanse eden düşük faizli tahvillere bağlandığı görülmektedir.

İşsizlik Sigortası fonu son dönemde işsizlerden daha çok işverenlere destek sağlayan bir araca dönüşmüştür. İşsizlik sigortası fonunda biriken paranın boyutu da hesaba katıldığında işsizlere işsizlik sigortasından yapılan ödemelerin yetersiz olduğu tartışma götürmez bir gerçekliktir. Yapılması gereken ise işsizlik sigortası fonunun amacına uygun kullanılması ve işsizlik ödeneğinden faydalanma koşullarını yumuşatacak düzenlemelerin yapılmasıdır.

6.İŞSİZLİK SIGORTASININ GÜÇLÜ VE ZAYIF YANLARI

İşsizlik sigortası programları, her ülkede farklı tasarımlara sahip olabilir ve avantajları ve dezavantajları ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarına bağlı olarak değişebilir. Çalışmamız Türkiye uygulamaları üzerine yoğunlaştığı için değerlendirmemizde bu minvalde olacaktır.

6.1.Güçlü Yönler

- İşsizlik fonunda biriken yüksek tutarlı bakiye
- İşsizlik sigortasına başvuru ve her türlü işlemlerin elektronik ortamda sunulması

6.2.Zayıf Yönler

- İşsizlik fon yönetimi siyasi erke doğrudan bağlı kişilerden oluşması
- İşsizlik fonunda biriken paranın etkin değerlendirilememesi
- Ödenek tahsisinde kişinin çalışırken elde ettiği gelirle orantılı olmaması, asgari ücreti kıyas alması
- İşsizlik ödeneğine hak kazanmak ağır şartlar

6.3.Fırsatlar

- İstikrarlı büyüme ortamı
- İşgücüne katılma oranındaki artış
- Genç nüfus oranının yüksek olması
- İstihdam teşvik paketleri
- İstihdam-mesleki eğitim ilişkisinin güçlendirilmesi eylem plan

6.4.Tehditler

- İşsizlik sigortası fonunun amacı dışında alanlarda kullanılması
- Yüksek düzeyde kayıt dışı yasadışı göçmen istihdamı
- İşgücünün eğitim seviyesinin düşük olması
- Gelişen robot teknolojisi

7. SONUÇ

İşsizlik, bir ülkede sadece üretim ve ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilememekte, aynı zamanda sosyal problemler, sosyal dışlanma ve yoksulluğu da beraberinde getirmektedir. Bu durumu bir nebze azaltmak için İşsizlik sigortası yürürlüğe konmuştur.

İşsizlik sigortası, işsizlik riskinin tazmininde dünyada en yaygın kullanılan yöntem olarak göze çarpmaktadır.

Ülkemizde İşsizlik sigortası çalışma hayatımızda 1999 yılında yürürlüğe girmiş arada geçen 23 yıldan fazla bir süre içinde işsizlik sigortasının bazı yönleri ile belli bir uygulama seviyesine geldiği ancak henüz istenen etkin bir düzeyde uygulandığını söylemek mümkün değildir.

Ülkemizde işsizlik ödeneğine hak kazanmak için; kendi iradesi dışında işten çıkması, hizmet akdinin fesh edilmeden önceki 120 gün sigortalı olması, son 3 yılda 600 gün sigortalı olması ve 30 gün içerisinde başvuru yapması gerekmektedir.

Ülkemizde işsizlerin işsizlik sigortasına erişiminin kısıtlı olması, işsizlerin küçük bir bölümü işsizlik ödeneğinden faydalanması, işsizlik ödenek tutarının düşüklüğü, başvuru da süre şartı işsizlik sigortasındaki güncel sorunlar olarak göze çarptırmaktadır.

İşsizlik sigortası fonu, son dönemde işsizlerden daha çok işverenlere destek sağlayan bir araca dönüşmesi, fonda biriken tutarların hükümeti finanse edecek enstrümanlarda kullanılması eleştiri getirilen bir başka husustur.

İşsizlik sigortasında biriken tutarın büyüklüğü, İşsizlik sigortasına başvuru ve her türlü işlemlerin elektronik ortamda sunulması sistemin güçlü yönlerini oluştururken, İşsizlik fon yönetimi siyasi erke doğrudan bağlı kişilerden oluşması, İşsizlik fonunda biriken paranın etkin değerlendirilememesi, Ödenek tahsisinde kişinin çalışırken elde ettiği gelirle orantılı olmaması, asgari ücreti kıyas alması, İşsizlik ödeneğine hak kazanmak ağır şartlar sistemin zayıf yönlerini oluşturduğu gözlemlenmiştir.

İstikrarlı büyüme ortamı, İşgücüne katılma oranındaki artış, Genç nüfus oranının yüksek olması, İstihdam teşvik paketleri, İstihdam-mesleki eğitim ilişkisinin güçlendirilmesi eylem planları sistemin fırsatlarını öne çıkarırken; İşsizlik sigortası fonunun amacı dışında alanlarda kullanılması, Yüksek düzeyde kayıt dışı yasadışı göçmen istihdamı, İşgücünün eğitim seviyesinin düşük olması, Gelişen robot teknolojileri sistemin önünde tehditler olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Andaç, F. (2010). İşsizlik sigortası. TÜHİS Yayınları, Ankara
- Ayas, G. (2015). İşsizlik sigortası ve uygulanmasında karşılaşılan sorunlar ve aksamalar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Çağ Üniversitesi.
- Çakmak, E. (2020). Türkiye’de İşsizlik Sigortası Uygulamaları. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 12 (1), 1-22.
- Çelik, A., Beyazbulut, D., Kandaz, Z. (2021). Türkiye’de ve Dünyada Alternatif İşsizlik Hesaplamaları: Geniş Tanımlı İşsizlik ve Atıl İşgücü. Emek Araştırma Dergisi, 12(20), 321-352.
- Dilik, S. (2000). Türkiye’de işsizlik sigortası’nın kuruluşu yönünden 25.08.1999 Gün ve 4447 sayılı kanun’un eleştirisi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4, 1-16.
- Türkiye İş Kurumu. Erişim: 10 Eylül 2023. <https://www.iskur.gov.tr/>
4447 Sayılı Kanun

TÜRKİYE'DE ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNİN ÖRNEK OLAYLARLA AÇIKLANMASI

Mustafa AYDOĞDU¹

GİRİŞ

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1. maddesinde, gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabi olduğu belirtilmiştir. Gelir vergisi kanununun 2. maddesinde gelire giren kazanç ve iratları saymıştır. Söz konusu kazanç ve iratlar; ticarî kazanç, ziraî kazanç, ücret, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iradı, menkul sermaye iradı ve diğer kazanç ve iratlardan oluşmaktadır.

Bu makalede, ücret geliri elde eden mükelleflere yönelik olarak; ücretin tanımı, unsurları, ücret kapsamında değerlendirilen ödemeler, ücret gelirinin vergilendirmesi, vergiden istisna edilen ücret ödemeleri ile ücret kazancının vergilendirilmesinde örnek olaylar gibi konularda açıklamalara yer verilecektir.

YASAL MEVZUAT

İstihdam Nedir

İstihdamın kelime karşılığı olarak, “bir görevde, bir işte kullanma olmakla birlikte geniş anlamda ülkedeki iş gücünün ekonomiye katkı sunmak amacıyla sürekli ya da belirli zamanlarda çalıştırılması anlamına gelmektedir” (TDK, 2023). Doğan (2012)’ye göre istihdam “...üretim faaliyetlerine katılmaya uygun işgücünün üretime yönelen kullanımudur”(s.229). Üretim faktörlerinden olan işgücünün üretim sürecinde istihdam edilmesi suretiyle elde ettiği gelir ise ücrettir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde ücret kavramı Türk Vergi Mevzuatı anlamında ele alınmıştır.

Ücret Nedir ve Unsurları Nelerdir

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 61. maddesinde ücretin tanımı yapılmıştır. Ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.

¹ Vergi Müfettişi, Hazine ve Maliye Bakanlığı, ORCID NO: 0009-0006-8815-6705, mustafayaydogdu@yaani.com

Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez.

Gelir vergisi kanununda ücret geliri olarak vergilendirilip vergilendirilmemesinde 3 temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar GVK 61.maddesinde yer alan ücretin tanımı içine gizlenmiş bir işverene tabi olma, belli bir iş yerine bağlı olma ve hizmetin karşılığı olarak bir ödemenin yapılması şartlarıdır. Yani bu 3 temel unsura uyan kazanç ücret olarak vergilendirilirken 3 temel unsurdan herhangi birinin olmaması halinde ücret olarak vergiye tabi tutulması mümkün bulunmamaktadır.

Ücrette Safi Kazanç Nasıl Tespit Edilir

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu 1. maddesinde, gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabi olduğu belirtilmiştir. Aynı madde de geliri, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olarak tanımlamıştır. Safi kelime anlamı olarak temiz, halis anlamlarına gelmekte olup vergisel anlamda safi kazanç ise gider ve maliyetlerden arındırılmış kazanç anlamı taşımaktadır. Yani elde edilen kazançtan belirli indirimler yapıldığında safi kazançta ulaşılmaktadır. Bu indirimleri sıralayacak olursak, Emekli aidatı ve sosyal sigorta primleri, Sosyal güvenlik destekleme primi, İşsizlik sigortası primi, hayat/şahıs sigorta primleri, OYAK ve benzeri kamu kurumlarınca yapılan yasal kesintiler, sendikalara ödenen aidatlar (işçi ve memur sendikaları), engellilik indirimi olarak yazabiliriz. Ücretin gerçek ve safi tutarının tespitinde gelir vergisi gibi kişisel vergiler ve ücret dolayısıyla ödenen damga vergisi gibi ücretle ilgili vergiler, ücretin gayrisafi tutarından indirilmez.

Tam ve Dar Mükellef

Gelir vergisi kanunu 3. maddesinde “Aşağıda yazılı gerçek kişiler Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden vergilendirilirler:

1. Türkiye’de yerleşmiş olanlar;

2.(202 sayılı Kanununun 1’inci maddesiyle değişen bent) Resmi daire ve müesseselere veya merkezi Türkiye’de bulunan teşekkül ve teşebbüslere bağlı olup adı geçen daire, müessese, teşekkül ve teşebbüslerin işleri dolayısıyla yabancı memleketlerde oturan Türk vatandaşları (Bu gibilerden, buldukları memleketlerde elde ettikleri kazanç ve iratları dolayısıyla Gelir Vergisi’ne veya benzeri bir vergiye tabi tutulmuş bulunanlar, mezkur kazanç ve iratları üzerinden ayrıca vergilendirilmezler.)” hükmüne yer verilmiştir.

Aynı kanunun 4. maddesinde ise

“Aşağıda yazılı kimseler Türkiye’de yerleşmiş sayılır:

1. *İkametgahı Türkiye’de bulunanlar (İkametgah, Kanunu Medeninin 19’uncu ve müteakip maddelerinde yazılı olan yerlerdir);*

2. *(202 sayılı Kanunun 2’nci maddesiyle değişen bent) Bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar (Geçici ayrılmalar Türkiye’de oturma süresini kesmez.)” hükmüne yer verilmiştir.*

Gelir Vergisi Kanunu 5. maddesinde ; “Aşağıda yazılı yabancılar memlekette altı aydan fazla kalsalar dahi, Türkiye’de yerleşmiş sayılmazlar:

1. *Belli ve geçici görev veya iş için Türkiye’ye gelen iş, ilim ve fen adamları, uzmanlar, memurlar, basın ve yayın muhabirleri ve durumları bunlara benzeyen diğer kimselerle tahsil veya tedavi veya istirahat veya seyahat maksadıyla gelenler;*

2. *Tutukluluk, hükümlülük veya hastalık gibi elde olmayan sebeplerle Türkiye’de alıkonulmuş veya kalmış olanlar.” hükmüne yer verilmiştir.*

Ücret Olarak Vergilendirilecek Ödemeler

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 61. Maddesi uygulamasında aşağıda yazılı ödemeler ücret sayılmıştır.

1. 23’üncü maddenin 11 numaralı bendine göre istisna dışında kalan emeklilik, malüliyet, dul ve yetim aylıkları;

2. Evvelce yapılmış veya gelecekte yapılacak hizmetler karşılığında verilen para ve ayınlarla sağlanan diğer menfaatler;

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi, il genel meclisi ve belediye meclisi üyeleri ile özel kanunlarına veya idari kararlara göre kurulan daimi veya geçici bütün komisyonların üyelerine ve yukarıda sayılanlara benzeyen diğer kimselere bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

4. Yönetim ve denetim kurulları başkanı ve üyeleriyle tasfiye memurlarına bu sıfatları dolayısıyla ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

5. (3239 sayılı Kanunun 53’üncü maddesiyle değişen bent) Bilirkişilere, resmî arabuluculara, eksperlere, spor hakemlerine ve her türlü yarışma jürisi üyelerine ödenen veya sağlanan para, ayın ve menfaatler;

6. Sporculara transfer ücreti veya sair adlarla yapılan ödemeler ve sağlanan menfaatler.

(7103 Sayılı Kanunun 7 nci maddesiyle eklenen bent; Yürürlük: 27.03.2018)

7. Hizmet sözleşmesi sona erdikten sonra; karşılıklı sonlandırma sözleşmesi veya ikale sözleşmesi kapsamında ödenen tazminatlar, iş kaybı tazminatları, iş sonu tazminatları, iş güvencesi tazminatları gibi çeşitli adlar altında yapılan ödemeler ve yardımlar.

Ücret İstisnaları

Gelir vergisi kanununun 23, 24, 25, 26, 27, 28 ve 29. maddeleri ile 7420 sayılı Kanunun geçici 1 inci maddesi ile yapılan düzenlemelerle elde edilen ücret kazancı belirli şartlar dahilinde gelir vergisinden istisna edilmiş olup söz konusu istisna hükümlerinin makalede işlenmesi makaleyi gereğinden uzun yapacağı ve yazım amacına ters düşeceği için istisna hükümleri yukarıda belirtilen kanun maddelerinden bakılabilir.

Ücret Ödemelerinin Vergilendirilmesi Nasıl Yapılmaktadır

Ücretlerin vergilendirmesinde iki yöntem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi işveren tarafından çalışanına ücret ödemesi yapılmadan kaynakta yani işverende kesilen ve ödenen vergi kesintisi (tevkifat) yöntemi ile elde edilen ücretin yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi yöntemi yer almaktadır. Bunlardan iki yönteme ilişkin açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Kesinti Yoluyla Vergileme

Yukarıda bahsedildiği üzere ücret ödemesinden önce sorumlular tarafından çalışana ücret ödemesi yapılmadan verginin kesilerek vergi dairesine yatırılmasına kesinti (tevkifat) usulü denilmektedir. Gerçek usulde elde edilen ücretlerin vergilendirilmesi esas olarak bu yöntemle yapılmaktadır. Ücret gelirlerinde yapılacak tevkifat, Gelir Vergisi Kanununun 103 üncü maddesinde yer alan vergi tarifesi uygulanmak suretiyle hesaplanmaktadır.

Gelir Vergisi Kanununun Geçici 72 Nci Maddesi Uyarınca Sporculara Yapılan Ücret Ve Ücret Sayılan Ödemelerde Tevkifat

Gelir Vergisi Kanununun geçici 72 nci maddesi uyarınca lig usulüne tabi olan ve olmayan sporculara farklı bir vergi oranı öngörülmüş olup söz konusu oranlara aşağıda yer verilmiştir.

- Lig usulüne tabi spor dallarında;
- En üst ligdekiler için %20,
- En üst altı ligdekiler için %10,
- Diğer liglerdeki için %5,
- Lig usulüne tabi olmayan spor dallarındaki sporculara yapılan ödemeler ile milli sporculara uluslararası müsabakalara katılmaları karşılığında yapılan ödemelerden %5 vergi kesintisi yapılır.

7194 sayılı Kanunun 22 nci maddesi ile Gelir Vergisi Kanununa eklenen geçici 91 inci maddenin üçüncü fıkrasında, “Geçici 72 nci maddenin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) numaralı alt bendinde ve ikinci fıkrasında bu maddeyi ihdas eden Kanunla yapılan değişiklikler, 1/11/2019 tarihinden önce akdedilerek geçerlilik kazanmış sporcu sözleşmeleri kapsamında yapılan ücret ödemelerine uygulanmaz. Daha önceki sözleşmeler kapsamında yapılan ücret

ödemeleri için geçici 72 nci maddenin değişiklik öncesi hükümleri uygulanır. 1/11/2019 tarihinden önceki sözleşmelere ilişkin olarak 1/11/2019 tarihinden sonra yapılan süre uzatımı ve ücreti etkileyen değişiklikler bu kapsamda değildir.” hükmüne yer verilmiştir.

1/11/2019 tarihinden önce akdedilerek geçerlilik kazanan ve yine bu tarihten sonra süre uzatımı veya ücreti etkileyen bir değişiklik yapılmayan sözleşmeler sona erinceye kadar bu sözleşmelere istinaden yapılan ücret ödemelerinden %15 oranında tevkifat yapılmaya devam edilecektir.

1/11/2019 tarihinden sonra akdedilerek geçerlilik kazanan veya bu tarihten sonra yenilenen sporcu sözleşmelerine istinaden, tüm sporcular tarafından 1/1/2020 tarihinden itibaren elde edilen ücret gelirleri toplamının, 193 sayılı Kanununun 103 üncü maddesinde yazılı tarifenin dördüncü diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşması halinde, bu gelirlerin yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi gerekmektedir. Ancak, 1/11/2019 tarihinden önce akdedilerek geçerlilik kazanan sözleşmeler sona erinceye kadar, bu sözleşmeler kapsamında elde edilen ücret gelirleri için tutarı ne olursa olsun beyanname verilmeyecektir.

Diğer taraftan, 1/1/2022 tarihinden itibaren yapılan ücret ödemelerine uygulanmak üzere, sporculara ilgili ayda yapılan ücret ödemeleri toplamına 193 sayılı Kanununun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının (18) numaralı bendinde düzenlenen istisnanın bir kez uygulanması mümkün bulunmaktadır. Sporcuların başka bir işverenden de ücret geliri elde etmeleri halinde istisnanın sadece en yüksek ücret gelirine uygulanması gerekmektedir.

Jokeylere, Jokey Yamaklarına Ve Antrenörlerine Yapılan Ücret Ve Ücret Sayılan Ödemelerde Tevkifat

6132 sayılı At Yarışları Hakkında Kanuna göre lisans sahibi olan veya lisans sahibince yetkilendirilen kişi tarafından organize edilen yarışmalara katılan atların jokeyleri, jokey yamakları ve antrenörlerine yapılan ücret ödemeleri üzerinden %20 oranında gelir vergisi tevkifatı yapılmaktadır. Lisans sahibi veya lisans sahibince yetkilendirilen kişi aracılığıyla yapılan ücret ödemelerinde gelir vergisi tevkifatı lisans sahibi veya lisans sahibince yetkilendirilen kişi tarafından yerine getirilir.

Ayrıca, at sahiplerince bireysel olarak atların bakım ve eğitimi için veya ödül niteliğinde kendi tuttuğu jokeyler, jokey yamakları ve antrenörlere Türkiye Jokey Kulübünün yaptığı ödeme dışında bir ödeme yapılması da mümkün bulunmaktadır. Bu durumda at sahipleri yaptıkları ödemeler üzerinden yine GVK geçici 68 inci madde uyarınca %20 vergi tevkifatı yaparak muhtasar ve prim hizmet beyanname ile beyan etmektedir.

Tevkif suretiyle vergilendirilmiş bulunan bu gelirler için yıllık beyanname verilmeyecek ve diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de bu gelirler beyannameye dahil edilmeyecektir.

Diğer taraftan, 1/1/2022 tarihinden itibaren yapılan ücret ödemelerine uygulanmak üzere, jokey, jokey yamakları ve antrenörlere ilgili ayda yapılan ücret ödemeleri toplamına 193 sayılı Kanununun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının (18) numaralı bendinde düzenlenen istisnanın bir kez uygulanması mümkün bulunmaktadır. Jokey, jokey yamakları ve antrenörlerin başka bir işverenden de ücret geliri elde etmeleri halinde istisnanın sadece en yüksek ücret gelirine uygulanması gerekmektedir.

Yıllık Gelir Vergisi Beyannamesi İle Vergileme

2023 yılında tek işverenden alınmış ve kesinti suretiyle vergilendirilmiş ücret gelirlerinin vergi tarifesinin dördüncü gelir diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşması durumunda yıllık beyanname ile beyan edilmesi gerekecektir. Ücret gelirleri, vergi tarifesinin dördüncü gelir diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşmazsa yıllık beyanname verilmeyecek, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde bu gelirler beyannameye dahil edilmeyecektir.

1/1/2022 tarihinden itibaren, tevkif suretiyle vergilendirilmemiş ücret gelirlerinin yıllık gelir vergisi matrahının, asgari ücretin yıllık gelir vergisi matrahını aşmaması halinde, bu gelirler beyan edilmeyecektir. Söz konusu, gelirlerin asgari ücretin yıllık gelir vergisi matrahını aşması halinde ise bu gelirlerin tamamı beyan edilecek ve hesaplanan gelir vergisinden asgari ücretin yıllık matrahı üzerinden hesaplanan vergi indirim konusu yapılacaktır.

- Tek işverenden kesinti yoluyla vergilendirilmiş ücret geliri elde eden ve ücreti 880.000 TL'yi (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşan ücretliler,
- Birden fazla işverenden kesinti yoluyla vergilendirilmiş ücret geliri elde eden ücretlilerden, birden sonraki işverenden aldıkları ücretlerin toplamı 70.000 TL'yi (2023 yılı için 150.000 TL) aşan ücretliler,
- Birden fazla işverenden kesinti yoluyla vergilendirilmiş ücret geliri elde eden ücretlilerden, birinci işverenden aldıkları ücret geliri dahil olmak üzere aldıkları ücretlerin toplamı 880.000 TL'yi (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşan ücretliler,
- Tevkifata tabi olan ücret geliri toplamı, vergi tarifesinin dördüncü diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşan sporcular,
- Tevkifata tabi ücret gelirleri vergi tarifesinin dördüncü diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşan veya birden fazla işverenden ücret alan ve birden sonraki işverenden aldıkları ücretlerin toplamı 70.000 TL'yi (2023 yılı için 150.000 TL) aşan profesyonel spor

yarışmaları ile basketbol ve voleybol spor dallarının en üst liglerindeki yarışmaları yöneten spor hakemleri,

- Ücretlerini yabancı bir memleketteki işverenden doğrudan doğruya alan hizmet erbabı (*istisna kapsamında olanlar hariç*),
- İstisnadan faydalanmayan yabancı elçilik ve konsolosluk memur ve hizmetlileri,
- Hazine ve Maliye Bakanlığınca yıllık beyanname ile bildirilmesi gerekli görölen ücret ödemesi yapılanlar,
- Ücreti kesinti yoluyla vergilendirilmeyen yukarıda sayılanlar dışında kalan ücretliler.

Öte yandan dar mükellef gerçek kişiler, GVK 86. maddesinin 2. fıkrasında açıklandığı üzere tamamı Türkiye’de tevkif suretiyle vergilendirilmiş olan ücret gelirleri için yıllık beyanname vermeyecekler ve diğer gelirleri için beyanname vermeleri halinde de bu gelirlerini beyannameye dahil etmeyeceklerdir.

Gayrisafı ücret tutarından Gelir Vergisi Kanununun 63 üncü maddesinde yer alan indirimler yapıldıktan sonra bulunan gerçek safı tutar üzerinden, Gelir Vergisi Kanununun 31 inci maddesinde yer alan engellilik indiriminin düşölməsi sonrasında bulunan vergi matrahının, Gelir Vergisi Kanununun 86 ncı maddesine göre ücret gelirinin beyan sınırını aşıp aşmadığının tespitinde dikkate alınması gerekmektedir.

ÖRNEK UYGULAMALAR

Örnek Olaylar Üzerinden Ücret Kazancının Vergilendirilmesi

Örnek-1 : Mükellef (A)’nın 2023 yılında elde ettiğı gelirlere ilişkin bilgileri aşağıdaki gibi olup mükellef iki ayrı işverenden ücret geliri elde etmekte olup ücretlerin tamamı tevkif yoluyla vergilendirilmiştir.

A Ltd Şti’den elde ettiği ücret gelirinin yıllık tutarı	420.000,00 ₺
B Ltd Şti’den elde ettiği ücret gelirinin yıllık tutarı	240.000,00 ₺
Beyan edilecek gayri safı ücret tutarı	660.000,00 ₺

Gelir Vergisi Kanunu’nun 86’ıncı maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinin (b) alt bendi hükmü gereğı birden fazla işverenden ücret almakla beraber, birinciden sonraki işverenden aldıkları ücretler toplamı, 103’üncü maddede yazılı tarifinin ikinci gelir diliminde yer alan tutarı (*2023 yılı için 150.000,00-TL*) ve birinci işverenden alınan dâhil ücret gelirleri toplamı 103 üncü maddede yazılı tarifinin dördüncü gelir diliminde yer alan tutarı (*2023 yılı için 1.900.000,00-TL*) aşmayan mükelleflerin, tamamı tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücretleri dâhil beyan edilmeyecektir.

Beyan edilmeme de iki işverenden alınan ücret gelirinin kanunun açık hükmü gereği birlikte sağlaması gerekmektedir. Şöyle ki 2023 takvim yılında birinci işverenden sonraki işveren/işverenlerden alınan ücret geliri 150.000-TL sınırını aşmaması ve birinci işverenden alınan ücret geliri tutarı dahil alınan ücret gelirleri tutarının 1.900.000,00-TL'yi aşmaması gerekmektedir. 16 seri No.lu Gelir Vergisi Sirküleri ve 311 Seri No'lu Gelir Vergisi Tebliği'ne göre birden fazla işverenden ücret alınması halinde birinci işverenden alınan ücretin hangisi olacağı mükellef tarafından serbestçe belirlenebilecektir. Örneğimizde birinci işveren A şirketi, ikinci işveren B şirketi olarak kabul edilmiştir.

İkinci işverenden elde edilen ücret gelirinin beyan sınırını aşıp aşmadığının tespiti için; elde edilen 240.000,00- TL'lik ücret gelirinden bu gelire isabet eden %14 sigorta primi ve %1 işsizlik sigortası primi toplamı olan %15 oranı çıkarılacaktır. Buna göre, $240.000,00 - (240.000,00 \times \%15) = 204.000,00$ TL'dir. Birden sonraki işverenden alınan ücret 2023 yılı için 150.000 TL'lik beyan sınırını aştığı için, birinci ve ikinci işverenden alınan toplam $(420.000,00 + 240.000,00) = 660.000$ TL ücret tutarının tamamı beyan edilecektir.

Söz konusu hususu dar mükellef için değerlendirecek olursak Gelir Vergisi Kanunu 86/2 madde hükmü gereği tamamı Türkiye'de tevkif suretiyle verilmiş olan ücretler beyan edilmeyeceğinden yukarıda yer alan geliri elde eden dar mükellef ücretli

Örnek-2 : Tam mükellef C, kanuni ve iş merkezi ABD'de bulunan dar mükellefiyete tabi bir kuruluşta çalışan, işvereni tarafından kurulan web tabanlı eğitim için Türkiye'den destek olduğu ve ilgili kuruluşun ücretini döviz cinsinden yurt dışındaki banka hesabına yatırılan ücret geliri elde edilmiştir.

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 1 inci maddesiyle gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabi tutulmuş olup, gelirin bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarı olduğu belirtilmiştir. Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde ise Türkiye'de yerleşmiş olan gerçek kişilerin Türkiye içinde ve dışında elde ettikleri kazanç ve iratların tamamı üzerinden tam mükellefiyet esasında vergilendirileceği hükme bağlanmıştır.

Aynı Kanunun 4 üncü maddesinde;

“Aşağıda yazılı kimseler Türkiye’de yerleşmiş sayılır:

1.İkametgahı Türkiye’de bulunanlar (*İkametgah, Kanunu Medenin 19 uncu ve müteakip*

maddelerinde yazılı olan yerlerdir.);

2.Bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturanlar (*Geçici ayrılmalar Türkiye’de oturma süresini kesmez.*)”

hükmüne yer verilmiştir.

Bu hükümlere göre, ikametgahı Türkiye’de bulunan veya bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturan gerçek kişiler Türkiye’de yerleşmiş sayılacaklarından, elde ettikleri gelirlerin tam mükellefiyet esasına göre gelir vergisine tabi tutulması gerekmektedir. Gelir Vergisi Kanununun “Ücretin tarifi” başlıklı 61 inci maddesi ile ücretin, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatler olduğu, ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olmasının veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunmasının onun mahiyetini değiştirmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Öte yandan, aynı Kanunun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının (14/a) bendine göre, kanuni ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayan dar mükellefiyete tabi işverenlerin yanında çalışan hizmet erbabına, işverenin Türkiye dışında elde ettiği kazançları üzerinden döviz olarak ödediği ücretlerin gelir vergisinden istisna edileceği hüküm altına alınmıştır.

147 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinin “Kanuni ve İş Merkezi Türkiye’de Olmayan Dar Mükellefiyete Tabi İşverenlerce Hizmet Erbabına Döviz Olarak Ödenen Ücretler” başlıklı (1/c) bölümünde;

“... ”

İstisna hükmünün uygulanmasında, aşağıdaki hususlara dikkat edilecektir.

- İşveren sıfatıyla ücret ödemesinde bulunan kurumların, Türkiye’de herhangi bir kanuni merkezinin veya iş merkezinin bulunmaması gerekir. Türkiye’de kanuni ve iş merkezi olmayan kurumların ise tam mükellef oldukları devlette hangi statüyü taşıdıkları, tüzel kişiliklerinin bulunup bulunmadığı herhangi bir iktisadi işletmelerinin varlığı ya da yokluğu önem taşımayacaktır.

- Türkiye’de hizmet arzeden gerçek kişinin işveren sıfatıyla bağlı olduğu dar mükellef kurum, söz konusu kişiye döviz olarak ödediği ücretleri, doğrudan doğruya yurt dışında elde ettiği gelirinden ayırıp vermeli, hiç bir zaman için Türkiye’de elde ettiği kazanç ile ilgilendirmemelidir. Bu çerçevede hizmet erbabının Türkiye’de tam mükellef veya dar mükellef statüsünü taşıması hiçbir önem taşımayacaktır. Ödeme, yurt dışında elde edilen gelir üzerinden yapılacağı için, Türkiye’deki faaliyetler nedeniyle bu ücretler Gelir Vergisi Kanununun 40 inci maddesi hükmüne göre gider olarak dikkate alınmayacaktır.

“... ”

açıklamalarına yer verilmiştir.

Buna göre, kanunî ve iş merkezi Türkiye’de bulunmayan dar mükellefiyete tâbi kurumların bünyesinde çalışan hizmet erbabına ödenen ücretlere istisna uygulanabilmesi için;

1- Türkiye’de hizmet arzeden gerçek kişinin bağlı olduğu işverenin dar mükellef kurum olması, bu kurumun da Türkiye’de hiçbir şekilde kazanç elde edecek şekilde faaliyette bulunmaması,

2- Dar mükellef kurumda çalışan kişinin hizmet erbâbı ve yapılan ödemenin de ücret niteliğinde olması,

3- Dar mükellef kurumun Türkiye’deki personeline yapılacak ödemenin bu kurumun yurtdışı kazançlarından karşılanması,

4- Ücretin döviz olarak ödenmesi,

5- Ödenen ücretin dar mükellef kurumun Türkiye’deki hesaplarına gider olarak kaydedilmemesi şartlarının bir arada taşınması gerekmektedir.

Bu hüküm ve açıklamalara göre, ABD’de mukim işveren tarafından kurulan web tabanlı eğitim hizmeti kapsamında, adı geçen firma ile tam mükellef C arasında düzenlenen hizmet sözleşmesine istinaden internet üzerinden verilen hizmetler karşılığında yapılan ödemelerin, ücret olarak değerlendirilmesi gerekmekte olup dar mükellef kapsamındaki işverenin ücreti döviz olarak ödemesi ve ülkemizde gelir getirici bir faaliyetinin bulunmaması ile öngörülen diğer şartların sağlanması halinde, söz konusu ücret ödemelerinin Gelir Vergisi Kanununun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının (14/a) bendi kapsamında gelir vergisinden istisna edilmesi mümkün bulunmaktadır.

Örnek-3 : Ankara Alman Büyükelçiliği Özel Okulu (X) Şubesi olan okulunda çalışan ve emekli olduktan sonra yurt dışında yaşayan yabancı uyruklu bazı öğretmenlerinin bulunduğu, iş sözleşmesinin gereği bu öğretmenlere emekli maaşı ödemesi yapmaya devam edildiği, yapılan bu emekli maaşı ödemelerinden gelir vergisi kesintisi yapıp yapılmayacağı hususunu ücret gelir unsuru üzerinden değerlendirdiğimizde;

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 1 inci maddesinde, “*Gerçek kişilerin gelirleri gelir vergisine tabidir. Gelir, bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır.*” denilmiş, aynı Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasında bir takvim yılı içinde Türkiye’de devamlı olarak altı aydan fazla oturanların Türkiye’de yerleşmiş sayılacağı ve geçici ayrılımların Türkiye’de oturma süresini kesmeyeceği belirtilmiştir.

Aynı Kanunun “Kazanç ve iradın Türkiye’de elde edilmesi” başlıklı 7 nci maddesinde ise “Dar mükellefiyete tabi kimseler bakımından kazanç ve iradın Türkiye’de elde edildiği aşağıdaki şartlara göre tayin olunur;

...

3-Ücretlerde :

a) Hizmetin Türkiye’de ifa edilmiş veya edilmekte olması veya Türkiye’de değerlendirilmesi;

...

Bu maddenin 3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 7 nci bentlerinde sözü edilen değerlendirmeden maksat, ödemenin Türkiye’de yapılması veya ödeme yabancı memlekette yapılmışsa, Türkiye’de ödeyenin veya nam ve hesabına ödeme yapılanın hesaplarına intikal ettirilmesi veya karından ayrılmasıdır.” hükmü yer almıştır.

Yine bu Kanunun “Ücretin tarifi” başlıklı 61 inci maddesinde; “*Ücret, işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez. ...*” hükmüne yer verilmiş, aynı maddede evvelce yapılmış veya gelecekte yapılacak hizmetler karşılığında verilen para ve ayınlarla sağlanan diğer menfaatlerin de ücret sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

Aynı Kanunun “Vergi tevkifatı” başlıklı 94 üncü maddesinin birinci fıkrasında, “*kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçilerin maddede bentler halinde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecbur olduğu, bu fıkranın birinci bendinde ise hizmet erbabına ödenen ücretler ile 61 inci maddede yazılı olup ücret sayılan ödemelerden (istisnadan faydalananlar hariç), 103 ve 104 üncü maddelere göre tevkifat yapılacağı*” belirtilmiştir.

Buna göre, özel okuldan emekli olup yurt dışında yaşayan eski çalışanlara iş sözleşmelerine istinaden okulca Türkiye’den yapılan ücret ödemelerinin ‘hizmetin Türkiye’de değerlendirilmesi’ nedeniyle dar mükellefiyet kapsamında Türkiye’de Gelir Vergisi Kanununun 61, 63, 94, 103 ve 104 üncü maddeleri gereğince vergilendirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, “Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Anlaşması”nın hükümleri 01.01.2011 tarihinden itibaren uygulanmakta olup, söz konusu Anlaşmanın “Emekli Maaşları” başlıklı 18 inci maddesinde;

“1. 19 uncu Maddenin 2 nci fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, bir Akit Devlet mukimine geçmiş çalışmalarının karşılığında ödenen emekli maaşları

ve diğer benzeri ödemeler veya düzenli ödemeler yalnızca bu Devlette vergilendirilecektir.

2. 1 inci fıkra hükümlerine bakılmaksızın, kanunla kurulmuş olan sosyal sigorta kurumlarından ödenenler dahil olmak üzere, emekli maaşları ve diğer benzeri ödemeler veya düzenli ödemeler, aynı zamanda bu ödemelerin doğduğu Akit Devlette ve o Devletin mevzuatı uyarınca da vergilendirilebilir; ancak, yıllık 10.000 Euro'yu (emeklilik indirimleri dahil) bulan ödemeler bu Devlette vergiden istisna edilecektir. Bu ödemelerin yukarıda belirtilen tutarı aşması durumunda, yalnızca aşan kısım vergiye tabi olacak ve bu şekilde alınacak vergi ilk cümleye uygun olarak gayrisafi tutarın %10'unu aşmayacaktır.

3. "Düzenli ödeme" terimi, para veya parayla ölçülebilir bir menfaat karşılığında tam ve yeterli ödemede bulunma yükümlülüğüne bağlı olarak, ömür boyu veya belirli ya da belirlenebilir bir süre, belirli zamanlarda, düzenli olarak ödenecek belirli bir meblağı ifade eder." hükümleri yer almaktadır.

Buna göre, özel emeklilik planı kapsamında belli koşulların sağlanması durumunda çalışanlara yapılacak emeklilik ödemeleri, Gelir Vergisi Kanununun 61 inci maddesi hükümleri uyarınca ücret kabul edilecek ve aynı Kanunun 94 üncü maddesine göre tevkif suretiyle vergilendirilecektir.

Ancak, Almanya ile imzalanan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasının 18 inci maddesinin birinci fıkrası hükümlerine istinaden, Almanya mukimine yapılacak bu tür ödemeler yalnızca Almanya'da vergilendirilebilecek olup anılan maddenin ikinci fıkrasına göre ise, söz konusu ödemeleri Türkiye'nin de vergilendirme hakkı bulunmakla birlikte yıllık 10.000 Avroya kadar olan ödemeler istisna edilmiştir. Bu tutarı aşan ödemelerin ise vergiye tabi tutulması gerekmektedir. Ancak bu şekilde alınacak vergi gayrisafi tutarın %10'unu aşmayacaktır.

Anlaşmanın Türkiye'ye de vergilendirme hakkı verdiği durumda ortaya çıkan çifte vergilendirme ise Anlaşmanın "Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi" başlıklı 22 inci maddesine göre önlenecektir.

Almanya mukimlerinin Türkiye kaynaklı elde ettikleri kazanç veya iratların ilgili Anlaşma çerçevesinde vergiye tabi tutulabilmesi için Almanya yetkili makamlarından mukimlik belgesi almaları ve bu belgenin aslı ile noter veya bu ülkedeki Türk konsolosluklarınca tasdikli Türkçe tercümesinin bir örneğini, kendilerine yapılan ödemeler üzerinden vergi tevkifatı yapacak vergi sorumlularına ibraz etmeleri gerekmektedir. Vergi sorumluları teslim aldıkları söz konusu mukimlik belgelerini gerektiğinde yetkili makamlara ibraz etmek üzere muhafaza edeceklerdir. Mukimlik belgesinin ibraz edilememesi durumunda ise ilgili Anlaşma hükümleri yerine iç mevzuat hükümleri uygulanacaktır.

Diğer taraftan söz konusu Anlaşmanın “Kaynakta Vergileme Usulüne İlişkin Kurallar” başlıklı 27 nci maddesinde;

“1. Akit devletlerden birinde diğer akit devletin mukimi olan bir kişi tarafından elde edilen temettü, faiz, gayri maddi hak bedeli veya diğer gelir unsurları üzerinden alınan vergilerin kaynakta kesinti suretiyle alınması durumunda, ilk bahsedilen devletin kaynakta kesinti uygulamasını kendi iç mevzuatındaki orandan yapma hakkı bu Anlaşmanın hükümlerinden etkilenmeyecektir. Kaynakta kesilen verginin bu Anlaşma uyarınca indirilmesi veya hiç alınmaması durumunda, bu vergi mükellefin başvurusu üzerine iade edilecektir.

2. İade başvuruları temettü, faiz, gayrimaddi hak bedeli veya diğer gelir unsurları üzerinden verginin kaynakta kesildiği takvim yılını takip eden dördüncü yılın sonuna kadar yapılmalıdır...” hükümleri yer almaktadır.

Buna göre, Türkiye veya Almanya mukimi gerçek veya tüzel kişilerin Anlaşma kapsamındaki gelirlerinin bu ülkelerin iç mevzuat hükümleri uyarınca vergilendirilmiş olması durumunda, ödenen fazla verginin iadesi için, mükelleflerin mukimlik belgelerini ibraz ederek yapacakları başvurular bu ülkelerin iç mevzuat hükümlerine göre değerlendirilecek olmakla beraber, kaynakta vergilemenin iç mevzuat hükümlerine göre yapılmış olması durumunda iade başvurularının verginin kaynakta kesildiği takvim yılını takip eden dördüncü yılın sonuna kadar yapılması gerekmektedir.

Öte yandan, okuldan emekli olan öğretmenlerin farklı bir ülke mukimi olması ve mukim oldukları ülkeler ile çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasının olması durumunda bu anlaşma hükümlerinin dikkate alınacağı tabiidir.

Örnek-4 : Mükellef kurumun kendi bünyesinde çalıştırmak üzere iş almak istediği personelin aynı dönem içinde işe alınmak istenen personelin işyerinde elde ettikleri ücret gelirlerine ilişkin kümülatif gelir vergisi matrahlarının mükellef kurumdan elde edilecek ücret matrahı ile ilişkilendirilip ilişkilendirilemeyeceği hakkında yapılan değerlendirme;

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun;

- “Ücretin tarifi” başlıklı 61 inci maddesinde; *“Ücret işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir. Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez.*

...” ,

- “İşverenin tarifi” başlıklı 62 nci maddesinde; “İşverenler hizmet erbabını işe alan, emir ve talimatları dahilinde çalıştıran gerçek ve tüzel kişilerdir. ...” ,

- “Vergi tevkifatı” başlıklı 94 üncü maddesinde, “Kamu idare ve müesseseleri, iktisadî kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadî işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada, istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar.”

1.Hizmet erbabına ödenen ücretler ile 61 inci maddede yazılı olup ücret sayılan ödemelerden (istisnadan faydalananlar hariç), 103 ve 104 üncü maddelere göre, ...” hükümlerine yer verilmiştir.

Diğer taraftan, 311 Seri No.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinin “Özel sektör işyerlerinde birden fazla işverenin yanında çalışanların durumu” başlıklı 21 inci maddesinin beşinci fıkrasında, Yıl içerisinde işveren değiştiren hizmet erbabı, ücret gelirin e ilişkin gelir vergisi matrahını yeni işverene bildirmek suretiyle ücretinin gelir vergisi tarifesine göre kümülatif olarak vergilendirilmesini talep edebilir. Bu durumda yeni işveren kümülatif matrahı dikkate alarak tevkifat yapar. Hizmet erbabının talep etmesi ve işverenlerin de kabul etmesi kaydıyla, yıl içerisinde aynı anda birden fazla işverenden alınan ücret gelirleri de kümülatif matrah dikkate alınarak tevkifata tabi tutulabilir. Yıl içinde birden fazla işverenden elde ettiği ücret gelirleri kümülatif matrah dikkate alınarak vergilenen hizmet erbabının bu gelirlerini yıllık beyannameyle beyan etme yükümlülüğü bulunması durumunda, yıllık beyanname de bildirilen matrah üzerinden hesaplanan gelir vergisinden kümülatif matrah dikkate alınmak suretiyle tevkif suretiyle ödenen vergiler mahsup edilebilecektir.” açıklamaları yer almaktadır.

Bu hüküm ve açıklamalara göre, yıl içerisinde işveren değiştirerek başka bir iş yerinde işe yeni başlayacak hizmet erbabının, önceki işverenin den elde ettiği ücret gelirin e ilişkin gelir vergisi matrahını mükellef kuruma bildirerek ücretinin gelir vergisi tarifesine göre kümülatif olarak vergilendirilmesini talep etmesi halinde, söz konusu hizmet erbabının mükellef kurumda elde edeceği ücret gelirlerinin, ilgili takvim yılında eski işverenden elde edilen ücret matrahıyla ilişkilendirilmek suretiyle kümülatif matrah dikkate alınarak Gelir Vergisi Kanununun 61, 94 ve 103 üncü maddeleri uyarınca vergilendirilmesi mümkün bulunmaktadır.

Örnek-5 : (K) Futbol Kulübü ile futbolcular arasında imzalanan sözleşmelerde belirlenmiş olan ücretlerin futbolculara “net” olarak ödeneceğine yönelik ibarelere yer verildiği, bu nedenle (K) Futbol Kulübü tarafından söz konusu

ücret ödemelerinin brüte iblağ edilmek suretiyle Gelir Vergisi Kanununun geçici 72 nci maddesi kapsamında gelir vergisi stopajına tabi tutulduğu ve futbolculara sözleşmede belirlenen net tutarların ödendiği, futbolcular tarafından yıl içinde elde edilen ücret gelirlerinin Gelir Vergisi Kanununun 103 üncü maddesinde yazılı tarifenin dördüncü dilimi aşması halinde söz konusu ücret gelirlerinin yıllık gelir vergisi beyannamesiyle beyan edildiği, ücret gelirlerini yıllık beyanname ile beyan eden futbolcuların, sözleşmelerinde yer alan ücretlerin “net” olarak ödeneceğine ilişkin ibare uyarınca, yıllık gelir vergisi beyannamesi üzerinden tahakkuk eden vergilerin de (K) Futbol Kulübü tarafından ödenmesini talep ettikleri, yıllık beyanname üzerinden tahakkuk eden vergilerin (K) Futbol Kulübü tarafından ödenip ödenmeyeceği hususunda yapılan değerlendirme;

193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun;

- “Ücretin tarifi” başlıklı 61 inci maddesinde, “Ücret işverene tabi ve belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir.

Ücretin ödenek, tazminat, kasa tazminatı (Mali sorumluluk tazminatı), tahsisat, zam, avans, aidat, huzur hakkı, prim, ikramiye, gider karşılığı veya başka adlar altında ödenmiş olması veya bir ortaklık münasebeti niteliğinde olmamak şartı ile kazancın belli bir yüzdesi şeklinde tayin edilmiş bulunması onun mahiyetini değiştirmez...”;

- “Toplama yapılmayan haller” başlıklı 86 ncı maddesinde, “Aşağıda belirtilen gelirler için yıllık beyanname verilmez, diğer gelirler için beyanname verilmesi halinde bu gelirler beyannameye dahil edilmez.

Tam mükellefiyette;

...

b) (7194 sayılı Kanunun 15 inci maddesiyle değişen bent; Yürürlük: 1/1/2020 tarihinden itibaren elde edilen gelirlere uygulanmak üzere 07.12.2019) Tek işverenden alınmış ve tevkif suretiyle vergilendirilmiş 103 üncü maddede yazılı tarifenin dördüncü gelir diliminde yer alan tutarı aşmayan ücretler (birden fazla işverenden ücret almakla beraber, birinciden sonraki işverenden aldıkları ücretlerinin toplamı, 103 üncü maddede yazılı tarifenin ikinci gelir diliminde yer alan tutarı ve birinci işverenden alınan dâhil ücret gelirleri toplamı 103 üncü maddede yazılı tarifenin dördüncü gelir diliminde yer alan tutarı aşmayan mükelleflerin, tamamı tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücretleri dâhil),...”;

- “Vergi tevkifatı” başlıklı 94 üncü maddesinde, “*Kamu idare ve müesseseleri, iktisadi kamu müesseseleri, sair kurumlar, ticaret şirketleri, iş ortaklıkları, dernekler, vakıflar, dernek ve vakıfların iktisadi işletmeleri, kooperatifler, yatırım fonu yönetenler, gerçek gelirlerini beyan etmeye mecbur olan ticaret ve serbest*

meslek erbabı, zirai kazançlarını bilanço veya zirai işletme hesabı esasına göre tespit eden çiftçiler aşağıdaki bentlerde sayılan ödemeleri (avans olarak ödenenler dahil) nakden veya hesaben yaptıkları sırada istihkak sahiplerinin gelir vergilerine mahsuben tevkifat yapmaya mecburdurlar...” ,

- “Vergi tevkifatında uyulacak esaslar” başlıklı 96 ncı maddesinde, “ ...Vergi tevkifatı, ücretler dışında kalan ödemelerde gayrisafi tutarlar üzerinden yapılır. Kesilmesi gereken verginin ödemeyi yapan tarafından üstlenilmesi halinde bu vergi, bilfiil ödenen miktar ile ödemeyi yapanın yüklendiği verginin toplamı üzerinden hesaplanır.”,

hükümlerine yer verilmiştir.

Öte yandan, aynı Kanunun geçici 72 nci maddesinde, “

(1) 31/12/2023 tarihine kadar sporculara yapılan ücret ve ücret sayılan ödemelerden aşağıdaki oranlarda gelir vergisi tevkifatı yapılır.

a) Lig usulüne tabi spor dallarında;

1) En üst ligdekiler için % 20,

2) En üst altı ligdekiler için % 10,

3) Diğer liglerdeki için % 5,

b) Lig usulüne tabi olmayan spor dallarındaki sporculara yapılan ödemeler ile milli sporculara uluslararası müsabakalara katılmaları karşılığında yapılan ödemelerden % 5.

(2) Bu ödemeler üzerinden 94 üncü madde kapsamında ayrıca tevkifat yapılmaz. Bu madde kapsamındaki gelirler toplamının, 103 üncü maddede yazılı tarifinin dördüncü diliminde yer alan tutarı aşması hâlinde, bu gelirler yıllık beyannameyle beyan edilir. Yıllık beyanname verilmesi durumunda, beyan edilen bu gelirler üzerinden hesaplanan gelir vergisinden, tevkifat yapmakla sorumlu olanlarca vergi dairesine ödenmiş olması şartıyla, bu Kanuna göre kesilen vergiler mahsup edilir. ...” hükmüne yer verilmiştir.

Aynı Kanunun geçici 91 inci maddesinin üçüncü fıkrasında, “Geçici 72 nci maddenin birinci fıkrasının (a) bendinin (1) numaralı alt bendinde ve ikinci fıkrasında bu maddeyi ihdas eden Kanunla yapılan değişiklikler, 1/11/2019 tarihinden önce akdedilerek geçerlilik kazanmış sporcu sözleşmeleri kapsamında yapılan ücret ödemelerine uygulanmaz. Daha önceki sözleşmeler kapsamında yapılan ücret ödemeleri için geçici 72 nci maddenin değişiklik öncesi hükümleri uygulanır. 1/11/2019 tarihinden önceki sözleşmelere ilişkin olarak 1/11/2019 tarihinden sonra yapılan süre uzatımı ve ücreti etkileyen değişiklikler bu kapsamda değildir.” hükmü yer almaktadır.

Sporculara yapılan ücret ve ücret sayılan ödemelerin vergilendirilmesi hususunda 7194 sayılı Kanunla yapılan değişikliklere ilişkin ayrıntılı açıklamalara 311 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde yer verilmiştir.

Buna göre, sporculara yapılan ücret ve ücret sayılan ödemeler, Gelir Vergisi Kanununun geçici 72 nci maddesi uyarınca, spor kulüpleri tarafından gelir vergisi tevkifatına tabi tutulmaktadır. Ayrıca, 1/11/2019 tarihinden sonra akdedilerek geçerlilik kazanan veya 1/11/2019 tarihinden önce imzalanmakla birlikte bu tarihten sonra (süre uzatımı veya ücreti etkileyen değişiklikler gibi nedenlerle) yenilenen sporcu sözleşmelerine istinaden futbolcular tarafından 1/1/2020 tarihinden itibaren elde edilen ücret gelirleri toplamının, Gelir Vergisi Kanununun 103 üncü maddesinde yazılı tarifinin dördüncü diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşması halinde, bu gelirlerin yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun “Mükellef ve Vergi Sorumlusu” başlıklı 8 inci maddesinde, mükelleflerin vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüb eden gerçek veya tüzel kişiler olduğu, vergi kanunları ile kabul edilen haller müstesna olmak üzere, mükellefiyete veya vergi sorumluluğuna müteallik özel mukavelelerin vergi dairesini bağlamayacağı, hüküm altına alınmıştır.

Bu hüküm ve açıklamalar uyarınca, (K) Futbol Kulübü tarafından futbolculara yapılan ücret ve ücret benzeri ödemeler üzerinden Gelir Vergisi Kanununun geçici 72 nci maddesine göre gelir vergisi tevkifatı yapılması, tevkif edilen vergilerin muhtasar ve prim hizmet beyannamesiyle beyan edilerek ödenmesi gerekmektedir. Ücret ödemelerinin net olarak belirlendiği durumlarda, fiilen yapılan ödemenin brüte iblağ edilmek suretiyle ücret bordrosuna dahil edilmesi ve brüt tutar üzerinden tevkifat yapılması gerektiği tabiidir. Ücret ödemelerinde (K) Futbol Kulübü’nün vergisel sorumluluğu, ödenen ücret tutarlarının ve yapılan tevkifatların doğru bildirilmesi ve tevkif edilen vergilerin beyan edilerek ödenmesidir.

Futbolcuların elde ettikleri ücretlerin ise Gelir Vergisi Kanununun 103 üncü maddesinin dördüncü diliminde yer alan tutarı (2023 yılı için 1.900.000 TL) aşması halinde, elde edilen bu ücret gelirlerinin futbolcular tarafından yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi, hesaplanan vergiden tevkif suretiyle kesilen verginin mahsup edilerek tahakkuk eden fark verginin ödenmesi gerekmektedir. Beyannamenin verilmediği veya geç verildiği durumlarda vergi dairesince cezalar futbolcu adına kesilmekte, tahakkuk eden verginin vadesinde ödenmediği durumlarda da vergi sporcudan takip edilmektedir.

Buna göre, futbolcuların ücret gelirleri için yıllık gelir vergisi beyannamesi verilmesi gerektiği durumlarda, beyannamenin verilmesi ve tahakkuk eden verginin ödenmesi gibi vergisel ödevlerin yerine getirilmesinden futbolcuların sorumlu olmakta, bu konuda (K) Futbol Kulübü’nün sorumluluğu bulunmamaktadır.

SONUÇ

İzah edildiği üzere gelir unsurlarından olan ücretin vergilendirilmesi verginin konusuna girmesi, sorumlunun tespiti, hangi usul ile vergilendirileceği, istisnalar, indirimlerin nasıl uygulanacağı detaylı mevzuat araştırmaları sonucu tespit edilebilmekte olup ücretin vergilendirilmesi yapılırken kanun, uluslararası anlaşmalar, tebliğ, sirküler ve özelge silsilesi takip edilmesi vergilendirmenin doğru ve sağlıklı vergi hesaplanmasına katkı sağlayacaktır.

Bununla birlikte gerek ücret gelirinin vergilendirilmesi gerekse bu gelir unsurunun diğer gelir vergisi unsurları ile birleşmesi sonucu oluşan gelirin toplanması ve beyan edilmesi oldukça karmaşık ve uzmanlık gerektiren bir konudur. Ücretin vergilendirilmesinin mevzuat anlamında basitleştirilmesi ve mükelleflere yönelik web tabanlı uygulamalar geliştirilmesi bu alanda vergiye uyumu arttıracaktır. Ayrıca belirtmek gerekir ki günümüzde gelir vergisi tarifelerinde yer alan tutarların enflasyon karşısında düşük kalması ücretli çalışanları gelirlerinin reel olarak nominal tutarları kadar artmaması nedeniyle mağdur etmektedir. Gelir vergisi tarifesinde yer alan tutarların ücretliler için yeniden değerlendirilerek bu hadlerin T.C. Anayasasınının 73. maddesinde yer alan ödeme gücü prensibine uygun hale getirilmesi ile söz konusu gelir vergisi tarifesi üzerinden hesaplanacak vergilerin vergilendirmede adalet prensibine daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Bundan sonra yapılacak vergi reformu çalışmalarında ücret üzerinden alınan vergilerde mevzuatın sadeleştirilmesi ve gelir vergisi hadlerinin yeniden değerlendirilmesi yönünde yapılacak hesaplamalar ele alınabilir.

KAYNAKÇA

Doğan, Ü. (2012). İstihdam-Verimlilik-Eğitim İlişkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 52(01). Gelir Vergisi Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi ve Vergi Kaçakçılığını Önleme Anlaşması

TDK. (2023). Erişim tarihi:14.09.2023. <https://sozluk.gov.tr/>

147 Nolu Gelir Vergisi Tebliği

311 Nolu Gelir Vergisi Tebliği

16 Nolu Gelir Vergisi Sirküleri

19.08.2022 tarih ve 85550353-105[2022]-28193 sayılı özelge

15/12/2022 tarih ve 62030549-120-1487541 sayılı özelge

07/02/2023 tarih ve 62030549-120[94-2020/732]-174297 sayılı özelge

05/04/2023 tarih ve 62030549-120[61-2022]-401679 sayılı özelge